

HLEDÁNÍ ČESKÝCH ZÁJMŮ
MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST

Ediční rada nakladatelství Ústavu mezinárodních vztahů

Prof. PhDr. Pavel Barša, M.A., Ph.D. (Filozofická fakulta UK, Praha), Mgr. Ing. Radka Druláková, Ph.D. (Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha), Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. (ÚMV, Praha), JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D. (Fakulta sociálních věd UK, Praha), Prof. PhDr. Michal Klíma, M.A., CSc. (Metropolitní univerzita Praha), PhDr. Michal Kořan, Ph.D. (ÚMV, Praha), Mgr. Ing. Petr Kratochvíl, Ph.D. (ÚMV, Praha), PhDr. Pavel Pšeja, Ph.D. (Fakulta sociálních studií MU, Brno), Mgr. Dan Marek, PhD., M.A. (Filozofická fakulta UP, Olomouc), Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc. (Fakulta sociálních věd UK, Praha).

Vydání této publikace bylo hrazeno z prostředků výzkumného záměru „Česká republika v mezinárodní politice“, identifikační kód MZV 4854605401.

Recenzovali: doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D.
Mgr. Oldřich Bureš, M.A., Ph.D.

Vydal Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., v Praze roku 2010.

© Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., Praha 2010

Vědecký redaktor: PhDr. Vladimír Trojánek

Obálka: Jan Šavřda

Tisk: Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš

ISBN 978-80-86506-86-9

Obsah

Úvod <i>Petr Drulák</i>	7
Národní zájem a jeho legitimita <i>Petr Kratochvíl</i>	17
Český diskurz o mezinárodní roli Evropské unie <i>Vít Beneš</i>	31
Mezi jestřábem a holubicí: Česko hledá demokratický mír <i>Jan Eichler</i>	52
Energetická bezpečnost podle českých atlantistů <i>Nik Hynek, Vít Strátecký</i>	80
Obnova Afghánistánu: bezpečnostní kontext české účasti <i>Jan Eichler, Nik Hynek</i>	102
Češi a Němci jako spojenci: sbližování strategické kultury <i>Vladimír Handl</i>	126
Potírání kriminality ve vietnamské diaspoře <i>Miroslav Nožina</i>	151
Závěr <i>Vít Strátecký, Petr Drulák</i>	171
Résumé	180
Literatura	182
O autorech	201

Úvod

Petr Drulák

Sousloví „české zájmy“ či „naše národní zájmy“ patří k nejužívanějším a nejzneužívanějším obrátům v českých politických debatách o zahraniční politice státu. Jeho užívání často věci spíše zatemňuje, než osvětluje. Tato kniha chce přispět k nápravě tohoto neutěšeného stavu a klade si tři cíle. První dva cíle jsou koncepční, třetí cíl se přímo orientuje na praktickou politiku.

Kniha přináší novou definici národního zájmu, která syntetizuje poznatky současného světového výzkumu národních zájmů a která je slučitelnější s normativní a politickou pluralitou než definice tradiční. Toto pojetí vymezuje národní zájem jako politiku, která je pro českou společnost relevantní, těší se široké podpoře a je přijatelná mezinárodním společenstvím. Dále se kniha snaží postavit výzkum českého zájmu na solidní metodologický základ. Každá z kapitol se hlásí k určitým teoretickým konceptům, jež operationalizuje a systematicky aplikuje při výzkumu české zahraniční politiky.

Těmito dvěma cíli se tento výzkum podstatně liší od předchozí reflexe českých národních zájmů z první poloviny devadesátých let, kdy debata o národních zájmech přinesla řadu příspěvků v měsíčníku *Mezinárodní politika* i několik knižních publikací (Krejčí, 1993; Valenta a kol., 1992). Příspěvky tehdejší reflexe většinou postrádaly jakékoli teoreticko-metodologické zakotvení a měly charakter obhajoby specifických politických stanovisek.

Naším třetím cílem se však s touto předchozí debatou přesto setkáváme. Věnujeme se konkrétním otázkám české zahraniční politiky a klademe si otázku, kde má smysl mluvit o českých zájmech a jejich naplňování a kde nikoli. Jak již naznačuje podtitul, tato kniha se soustředí na otázky bezpečnosti státu. Vychází současně s dalšími třemi publikacemi jako součást šir-

šího analytického celku (Drulák–Braun, 2010; Drulák–Horký, 2010; Drulák–Handl, 2010). Všechny čtyři publikace mají též titul „Hledání českého zájmu“, přičemž se liší tematickým zaměřením vyjádřeným podtituly. Hledají český zájem tím, že za použití zmíněných tří kritérií rozebírají několik desítek oblastí české zahraniční politiky. K nejvýznamnějším poznatkům celého projektu patří závěr, že česká zahraniční politika často selhává při uskutečňování českého zájmu právě v těch oblastech, jež sama považuje za nejdůležitější. Spíše než o politice českého zájmu lze proto mluvit o politice českého nezájmu.

Tato empiricky rozsáhlá a v českém prostředí bezprecedentní analýza národního zájmu se opírá o předchozí základní výzkum tohoto pojmu z hlediska filozofie vědy, metodologie a konceptuálního ukotvení (Barša a kol., 2009; Drulák a kol., 2008; Kratochvíl, 2010). Než přistoupíme k diskusi o kapitolách knihy, je na místě stručně shrnout alespoň některé výsledky předchozího základního výzkumu.

Národní zájem jako politický pojem

Co politici míní národními zájmy? V politické praxi má tento pojem dosti proměnlivou náplň. Často ho používá opozice ke kritice vládní politiky, když jí vyčítá, že těchto zájmů nedbá. Vláda se ho naopak dovolává tehdy, když chce opozici přesvědčit, aby podpořila její politiku. Rétoricky je to silná zbraň, neboť nikdo se nehlásí k tomu, že by chtěl pomíjet národní zájmy.

Vzhledem k vážnosti, která je zájmu připisována, překvapí, že zřídka kdy bývá nějak přesněji vymezen. Jeho neurčitost není výsledkem absence pokusů o definování, nýbrž naopak mnohosti a rozrůzněnosti těchto pokusů. Nejčastěji bývá národní zájem spojován s bezpečností společnosti, s její prosperitou či s potvrzováním a s rozvojem její identity. Co si však kdo pod těmito cíli konkrétně představí, se dosti různí.

Například v českých diskusích se objevuje celá řada možností, jak tyto cíle chápat. V bezpečnostní oblasti závisí na tom, kde jsou spatřovány hlavní hrozby a obrana proti nim. Představuje takovou hrozbu autoritativní Rusko, nebo snad budoucí Německo, či protizápadní režimy za hranicemi Evropy, popř. nespecifikované nevládní skupiny s globální působností? Máme se těmto hrozbám bránit budováním multilaterálních struktur v EU nebo vytvá-

řením privilegovaného vztahu s USA či snad vlastní autonomní politikou lišící se případ od případu? Ani při hledání prosperity se nenabízí jedna jasná cesta bez alternativ. Přinese české společnosti větší výhody maximální ekonomická otevřenost s minimálními zásahy státu nebo aktivní vnější hospodářská politika upřednostňující určitá odvětví a vybrané partnery? Daleko od samozřejmosti má také naplňování české identity. Znamená ochranu češství? Definovaného jazykově, etnicky nebo suverenitou českých institucí? Nebo tuto identitu tvoří obecnější politické ideály vyplývající z české historické zkušenosti jako např. univerzalita lidských práv či globální podpora demokracie? I zběžný pohled na českou politickou debatu odhalí, že ani na jednu z těchto otázek nedostaneme jasnou odpověď, která by sama nevyvolávala řadu sporů.

Občas se odlišují nesporné a nadčasové národní zájmy na straně jedné od různých a proměnlivých cest jejich uskutečňování na straně druhé. Tím se však problém neurčitosti národního zájmu pouze přesouvá na nižší hladinu: zdánlivě jasné vymezení národního zájmu se sráží s neurčitostí ohledně cesty jeho uskutečňování. Ani vyjasnění cest nemusí pomoci. Může se ukázat, že každá vede jiným směrem a my si musíme vybrat, čímž onu neurčitost přeneseme do výběru cesty.

Pokud může být národním zájmem cokoli, není jím v konečném důsledku vůbec nic. Základní funkcí národního zájmu je rozlišovat podstatné od nepodstatného, žádoucí od nežádoucího. Má státu jako kolektivnímu aktéru poskytnout vodítko, kterým směrem se vydat na mezinárodní scéně, čemu věnovat pozornost a do čeho investovat omezené zdroje. Pokud z něho vyplývá, že všechny směry jsou stejně dobré či stejně špatné, nemůže svoji funkci plnit. Národní zájem je tudíž třeba uchopit skrze kritéria, která nám umožní odlišovat.

Národní zájem jako odborný pojem

Neurčitost vymezení národního zájmu se netýká pouze politických debat, ale proniká i debatou odbornou. Pojem národního zájmu patřil a patří k nejkontroverznějším pojmům výzkumu politiky. Spory o národní zájem se vedou na úrovni ontologické, normativní, epistemologické, teoretické i metodologické. Není naším cílem tyto debaty zde reprodukovat, už proto, že byly

zčásti shrnuty jinde (Kratochvíl, 2010), spíše chceme vyjasnit předpoklady, s nimiž pracuje náš výzkum národního zájmu. Z ontologického hlediska se opírá o předpoklad existence státu. Předpokládá, že zde existují svrchovaná národní společenství, která jsou dostatečně homogenní a organizovaná na to, aby formulovala své kolektivní zájmy v rámci mezinárodního společenství. Tento ontologický předpoklad však v sobě nezahrnuje výlučnost či dominanci státu. Netvrdí, že se jedná o jedinou existující formu politické organizace, a připouští, že mezinárodní společenství je tvořeno i jinými typy aktérů, přičemž někteří z nich mohou státy zastihovat. Jedná se tedy o předpoklad, který je otevřený řadě možností světového uspořádání. Nicméně ontologický předpoklad existence kolektivních zájmů určitých společenství se neslučuje ani s radikálním individualismem, který odmítá koncept kolektivních zájmů a počítá pouze se zájmy jednotlivce, ani s radikálním holismem, podle něhož jsou jedinými skutečnými zájmy, zájmy lidstva jako celku.

Je možno se ptát, do jaké míry je tento předpoklad rovněž předpokladem normativním. Platí, že výzkum národního zájmu může vést naši pozornost k reprodukci systému států. Výzkum obvykle předpokládá, že zachování národního společenství zaštiťovaného státem je žádoucí a z této pozice státu „radí“, jak by si měl v mezinárodním společenství vést. Na druhou stranu i tento výzkum může identifikovat podmínky, v nichž stát nedokáže úspěšně definovat a uskutečňovat své národní zájmy, jakkoli žádoucí by to mohlo být, a může doporučit alternativní politické uspořádání, jež by lépe odpovídalo objektivní potřebě sledování kolektivních zájmů. Ostatně jinak než výzkumem národního zájmu takové podmínky ani najít nelze. Výzkum národního zájmu tudíž není normativně slučitelný s apriorním odmítnutím státu, ale může se střetnout i s představami zdůrazňujícími trvalost státního uspořádání.

Jakkoli jsou ontologické a normativní předpoklady našeho výzkumu národního zájmu otevřené řadě metateoretických pozic, své hranice mají a určité pozice vylučují. Tyto předpoklady nepřijmou libertariáni uznávající pouze jednotlivce, ani univerzalisté hledící pouze na celek lidstva, problémy s nimi budou mít anarchisté odmítající stát jako takový i nacionalisté stavějící stát nade vše jiné. Předpoklady epistemologické, teoretické a metodologické jsou z tohoto hlediska ještě otevřenější, poněvadž výzkumu národního zájmu obecně vůbec žádné hranice nekladou. Nenajdeme epistemologickou, teoretickou či metodologickou pozici, která by výzkum národního zájmu předem vylučovala. Přesto jsme se v našem výzkumu uchylovali k některým po-

zicím častěji než k jiným a na úrovni epistemologie jsme se museli rozhodnout pro konkrétní pozici specifikující naše pojetí zájmu.

Základní epistemologické dělení mezi porozuměním a vysvětlením (Druhlák a kol., 2008) vnáší do pojmu národního zájmu určitá dilemata, nikoli však ta nejpodstatnější. Různé strany této dichotomie nás povedou různými směry při hledání odpovědí na otázky po vzniku a působení národního zájmu. Cesta porozumění nás povede k výzkumu typologií národních zájmů a k hledání konstitutivních souvislostí jejich vzniku a působení. Například můžeme hledat, jak se vnímání hrozeb promítá do národního zájmu a současně jak určitá definice národního zájmu ovlivňuje vnímání hrozeb, přičemž hrozby i zájem považuje za oboustranně provázané. Cesta vysvětlení se potom zaměří na kauzální souvislosti vzniku a působení národního zájmu. Můžeme se např. ptát, do jaké míry je určitá definice národního zájmu zapříčiněna faktory působícími uvnitř státu a do jaké míry je důsledkem působení vnějších aktérů. Rozdíly mezi kauzálním a nekauzálním výzkumem jsou podstatné, nikoli však určující.

Za podstatnější považujeme epistemologickou odlišnost, kterou lze zachytit jako spor mezi pozitivismem, vědeckým realismem a pragmatismem. Není zde prostor ani k předběžnému náčrtu tohoto sporu (Kořan, 2008b) ani k jeho důsledkům pro teorii mezinárodních vztahů (Barša a kol., 2009; Druhlák, 2009). Jeho důsledky pro výzkum národního zájmu si přiblížíme pomocí dvou epistemologických metafor, jež si vypůjčíme od Friedricha Kratochwila (Kratochwila, 2006).

První metafora říká, že výzkum národního zájmu je aproximací KRUHU. Kruh se snadno definuje jako obecná myšlenka (množina všech bodů, které jsou stejně vzdálené od zvoleného bodu), těžko se však měří. Odvozování jeho obsahu a obvodu ze znalosti průměru závisí na hodnotě iracionálního čísla π (pí), kterou vždy budeme znát pouze přibližně a nikdy zcela přesně. Od pradávna se proto lidé s kruhem vyrovnávali tím, že ho připodobňovali k mnohoúhelníkům, které naprosto přesně propočítat lze. I národní zájem lze potom pojímat jako obecný ideál, k němuž se více či méně přibližujeme různými aproximacemi.

Druhá metafora připodobňuje hledání národního zájmu k hledání slov ve stolní hře SCRABBLE (za upozornění na souvislost mezi hledáním národního zájmu a scrabblem vděčím Vladimíru Handlovi). Jednotlivé tahy scrabblu a výsledné rozložení slov na hrací ploše nejsou výsledkem přibližování

se nějakému předem danému tvaru a ani je nelze předvídat. Na druhou stranu ani nejsou zcela libovolné, neboť vycházejí jednak ze složitých pravidel jazyka a jednak ze strategického úsudku hráčů, kteří se snaží v nejvyšší možné míře uplatnit své hrací kameny. I národní zájem lze potom chápat jako nepředvídatelný výsledek souhry nejrůznějších individuálních zájmů v prostředí spravovaném složitými pravidly.

V kontextu zmíněných epistemologických pozic bude metafora aproximace kruhu spíše odpovídat pozitivismu a vědeckému realismu, zatímco metafora scrabblu bude mít blíže k pragmatismu, což však neznamená, že by jiné kombinace byly vyloučené. Platí však, že koncept národního zájmu tak, jak je vymezen a aplikován v následujících studiích, se epistemologicky opírá o metaforu scrabblu. Metafora kruhu by nás vedla k esencialistickému pojetí zájmu, které má jistě své výhody, ale pro daný výzkum jsme ho považovali za méně vhodné (Kratochvíl, 2010).

V rovině teorií a metodologií již nevyvstala potřeba koncept národního zájmu dále *a priori* zužovat. Jeho teoreticko-metodologické rozpracování vycházelo z konkrétní empirické otázky, jíž si každá dílčí studie kladla. Na této úrovni jsme naopak hledali co největší pestrost přístupů, abychom si ozkoušeli nejrůznější vyzkoušené i nevyzkoušené postupy výzkumu národního zájmu.

Co se teorií týče, přirozené východisko ke zkoumání národního zájmu nabízejí teorie mezinárodních vztahů. Například výše zmíněné pokusy o vymezení národního zájmu jako zajištění bezpečnosti, podpora prosperity a péče o identitu zhruba odpovídají třem základním teoriím mezinárodních vztahů a zahraniční politiky: realismu zaměřeného na bezpečnostní otázky, liberalismu zabývajícím se hospodářskými problémy a konstruktivismu zkoumajícím mezinárodní normy a identity. Teoretické otevřenosti výzkumu by však uškodilo, pokud by byl vázán pouze teoriemi mezinárodních vztahů či dokonce snad jen některými z nich. Z těchto důvodů jsme k identifikaci teoretických východisek konkrétních empirických studií nevyužívali obvyklé „ismy“, nýbrž konkrétní koncepty, ať už byl jejich teoretický původ jakýkoli (Drulák, 2009).

Co se metodologií a metod týče, vycházeli jsme ze standardní nabídky sociálních věd pro výzkum politiky (Drulák a kol., 2008), přičemž jsme sahali především k metodám kvalitativním a jen výjimečně k těm kvantitativním. Jak už je ve výzkumu politiky zvykem, převažují případové studie (jak

jednopřípadové, tak i komparativní). Řada studií však využívá také diskurzivní analýzu a několik studií vzniklo za použití etnografie a zakotvené teorie.

Jednotlivé kapitoly rozebírají různé oblasti české zahraniční politiky a kladou si otázku, do jaké míry lze jednání České republiky v těchto oblastech ztotožnit s naplňováním určitého českého zájmu. Konceptuální vymezení národního zájmu provádí Petr Kratochvíl v první kapitole. Autor na základě systematického studia pojmu národního zájmu v politické filozofii a teorii mezinárodních vztahů (Kratochvíl, 2009, 2010) odmítá předchozí parciální přístupy k tomuto pojmu. Vyhýbá se realistickému ztotožnění národního zájmu s maximalizací moci či bezpečnosti státu, odmítá liberální představu odvozující zájem státu pouze z agregace dílčích zájmů vnitrostátních subjektů a nepřijímá ani konstruktivistický argument chápající národní zájem čistě jako důsledek socializace státu do norem mezinárodního společenství.

Navazuje však na konstruktivistické pokusy najít obecná kritéria národního zájmu, která slouží k otestování toho, zda určitá politika národním zájmem je, či není (Kratochvíl, 2009). Na tomto základě vymezuje tři kritéria. Politika naplňující národní zájem by se podle naší definice měla týkat společensky významných otázek, měla by se těšit shodě hlavních politických aktérů a měla by být přijatelná z hlediska mezinárodního společenství. Pouze po splnění těchto tří kritérií má smysl mluvit o českém zájmu.

Jinými slovy za český zájem nemůže být vydávána politika, kterou česká společnost nebere vážně, která se netěší široké politické podpoře na domácí scéně či která nebude přijímána našimi hlavními partnery v EU nebo těmi aktéry, jimž je určena. Tato formální kritéria mají své teoretické základy především v liberalismu, ale také v konstruktivismu a klasickém realismu. To však neznamená, že by výsledný obsah zájmu byl předem posouvan tím či oním teoretickým směrem. V tomto ohledu jsou kritéria obsahově neutrální.

Pokud zůstaneme u metafory výzkumu národního zájmu jako scrabblu, potom můžeme říci, že zaujímáme pozici pozorovatelů, kteří se dívají, jak hráči kladou písmenka na hrací plochu, a kteří zkoumají, zda tato písmenka dávají nějaký smysl. Nepokoušíme se však na ploše sami vytvářet vlastní slova či předvídat, jaká další slova se v průběhu hry objeví. Český zájem zkoumáme *ex post* na základě toho, co se událo. Pokud bychom ho chtěli chápat *ex ante*, museli bychom zaujmout epistemologickou pozici vyjádřenou metaforou kruhu. Neznamená to však, že by se náš výzkum oriento-

val pouze na minulost a že by neměl význam pro budoucí jednání států. I ve scrabble platí, že rozbor předchozích hráčských zkušeností pomáhá zlepšovat hráčův výkon.

Přehled kapitol

Mezinárodní bezpečnost patří k tradičním oblastem vymezení národních zájmů. To má své opodstatnění už proto, že se zabývá otázkami fyzického přežití států, jehož zajištění teprve umožňuje formulovat a uskutečňovat další zájmy. Bezpečnost států má mnoho rovin, přičemž tři nejdůležitější roviny jsme se pokusili tematicky pokrýt kapitolami této knihy.

První rovinou je vnitřní fungování států. Stát musí být schopen identifikovat možné hrozby a rizika jakož i cesty, jak jim čelit. Tuto schopnost potvrzuje přípravou základních strategických dokumentů, právě české bezpečnostní strategii se věnuje kapitola Jana Eichlera. K významným vnitřním hrozbám fungování států patří organizovaný zločin, jehož potírání rozebírá kapitola Miroslava Nožiny.

Druhou rovinou bezpečnosti států je bilaterální spolupráce. Stát velikosti České republiky se neobejde bez spojenců. Možnostmi bezpečnostní spolupráce s naším největším sousedem, Německem, se proto zabývá kapitola Vladimíra Handla. Nicméně jak z důvodů omezené velikosti, tak i z důvodů narůstajícího propojování států je pro Česko nejvýznamnější rovinou zajišťování bezpečnosti rovina multilaterální. Tu rozpracovávají tři kapitoly, dvě se věnují Evropské unii (Vít Beneš a Nik Hynek a Vít Střítecký), jedna se zabývá NATO (Jan Eichler a Nik Hynek).

Neméně důležitou roli při výběru kapitol hraje jejich metodologické zaměření. Jedním z cílů celého výzkumu je ukázat na metodologické možnosti výzkumu národního zájmu cestou co nejbohatší metodologické pestrosti. Kapitoly nabízejí hned několik příkladů použití odlišných metodologií a metod. Tři kapitoly se hlásí k případové studii, přičemž dvě pracují s jedním případem (J. Eichler a N. Hynek a dále V. Handl) a jedna případová studie je komparativní (J. Eichler). Dvě kapitoly se opírají o diskurzivní analýzu, jedná se o kritickou diskurzivní analýzu (V. Beneš) a o obsahovou a predikátovou analýzu (Nik Hynek a Vít Střítecký). Tento metodologický vějíř dále rozšiřuje ještě kapitola etnografická (M. Nožina).

Jaké jsou hlavní poznatky jednotlivých kapitol? Vít Beneš diskurzivní analýzou rozebírá představy českých politiků o mezinárodní roli EU a všímá si relativní izolovanosti českého diskurzu od diskurzu evropského. Jan Eichler porovnává bezpečnostní kulturu a koncepční dokumenty České republiky, EU a USA, přičemž si všímá překryvů mezi českými dokumenty a dokumenty EU. Nik Hynek a Vít Střítecký analyzují energetickou bezpečnost pomocí konceptu sekuritizace, který jim umožňuje zachytit, jak se z problému dodávek energie stává bezpečnostní téma. Všimají si, že čeští politici, kteří za touto sekuritizací stojí, se snaží v této oblasti posilovat EU i přesto, že jsou jinak k EU spíše kritičtí.

S konceptem sekuritizace pracuje rovněž případová studie Jana Eichlera a Nika Hynka věnovaná české pomoci při obnově základní infrastruktury v Afghánistánu. Upozorňují, že ačkoli byl český provinční rekonstrukční tým v Lógaru silně podporován částí politické elity, nemohl se opřít o širší domácí podporu. Namísto toho byl v Česku obhajován především zájmy vnějších aktérů NATO a USA. Vladimír Handl využívá koncept bezpečnostní kultury k rozboru česko-německé vojenské spolupráce. Dochází k závěru, že Česko zde nedokáže jasně definovat své cíle, což omezuje jeho možnosti v jinak potenciálně přínosném vztahu. Miroslav Nožina rozebírá etnografickou metodologii kriminalitu ve vietnamské diaspoře v Česku a kriticky hodnotí dosaďvní pokusy o její omezení.

Z hlediska kritérií národního zájmu se ukazuje, že pouze otázky vnitřního fungování států (bezpečnostní strategie, potírání organizovaného zločinu ve vietnamské komunitě) tato kritéria jednoznačně naplňují. Ostatní otázky troskotají buď, a to především, na nedostatku domácího konsenzu nebo, spíše výjimečně, na nepřijatelnosti českých pozic pro partnery v EU. To podstatně zatěžuje jak bilaterální, tak i multilaterální spolupráci ČR v bezpečnostní oblasti. Z dlouhodobého hlediska by pokračování tohoto stavu mohlo ohrozit bezpečností postavení ČR.

Na závěr bychom se rádi omluvili těm čtenářům, kteří se nespokojí pouze z jednou publikací z čtyřčlenné řady *Hledání českých zájmů* a obrátí se ke dvěma či více z nich. V každé knize totiž naleznou tutéž první kapitolu a i předmluvy všech čtyř svazků si jsou velmi podobné. Toto opakování považujeme za menší zlo, než kdybychom knihy včlenili do vzájemně provázaného celku, neboť takto je možné číst každou knihu nezávisle na ostatních. Rádi bychom poděkovali doc. JUDr. PhDr. Miroslavu Marešovi, Ph.D.,

a Mgr. Oldřichu Burešovi, M.A., Ph.D., za jejich cenné komentáře. Rovněž bychom rádi uvedli, že celý projekt výzkumu českého zájmu Ústavu mezinárodních vztahů byl podpořen z programu *Národní program výzkumu II* spravovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Národní zájem a jeho legitimita

Petr Kratochvíl

Úvod

Národní zájem je jedním z klíčových termínů teorie mezinárodních vztahů i analýzy zahraniční politiky. Již klasický realismus, jedna z nejuvlivnějších teorií v disciplíně mezinárodních vztahů, prohlásil národní zájem za kategorii, která je pro studium mezinárodní politiky nepostradatelná: „Hlavním ukazatelem, který pomáhá politickému realismu na jeho cestě krajinou mezinárodní politiky, je koncept zájmu definovaného v pojmech moci“ (Morgenthau, 1993: 6). Přestože později byl klasický realismus opakovaně kritizován, národní zájem se z úvah o mezinárodních vztazích v žádném případě nevytratil. Ať už pochvalně, nebo kriticky se o národním zájmu a jeho tvorbě vedle realistů vyjadřovali liberálové, představitelé anglické školy, neoliberálové, liberální i kritičtí konstruktivisté a celá řada dalších. Přestože byl národní zájem často zatracován – např. marxisté jej označovali za typický důsledek třídní dominance a za projev falešného vědomí proletariátu, v politické praxi si udržel téměř neotřesitelné postavení. Prohlásí-li představitel státu, že určitá politika je v národním zájmu, jde obvykle o jednu z nejefektivnějších rétorických figur, sloužící legitimizaci dané politiky.

Cílem této kapitoly je znovu propojit praktické a teoretické úvahy o národním zájmu a poukázat na to, že národní zájem chápáný jako legitimizační nástroj má i v současné politické teorii a praxi nezastupitelné místo. Budeme postupovat ve čtyřech krocích: V prvním poukážeme na problém, který vzniká kvůli absenci normativních otázek v úvahách o mezinárodních vztazích. Ve druhém tuto debatu o normativitě vztáhneme ke dvěma odlišným typům legitimacy. V třetím kroku převedeme obecnou diskusi o legiti-

mitě do konkrétní podoby legitimacy národního zájmu. Nakonec naformulujeme základní kritéria, která musí určitá politika splňovat, aby ji bylo možno považovat za legitimní národní zájem.

Normativita v politické teorii

Z teoretických diskusí o národním zájmu se v průběhu posledního století zcela vytratila otázka legitimacy. Kladení normativních otázek v souvislosti s politikou, jak domácí, tak mezinárodní, se postupně stává tabu už od konce 19. století, a to do té míry, že někteří autoři prohlašují politickou filozofii jako disciplínu, která zkoumá normativní základy politiky, za mrtvou (Laslett, 1956, in Kis, 1997). Vysvětlení pro absenci normativních otázek můžeme nalézt celou řadu. V politické filozofii jistě hrála nezanedbatelnou roli dominance analytické filozofie, která normativní výroky odmítá, protože z jejího hlediska nelze určit jejich pravdivostní hodnotu. Podobně kriticky se k normativně koncipované politické filozofii stavěla i filozofie přirozeného jazyka, rozvíjející myšlení pozdního Wittgensteina. Analogický posun lze vysledovat i v případě teorie mezinárodních vztahů, která sice v okamžiku zrodu disciplíny zdůrazňovala své normativní zaměření na otázky nejlepšího mezinárodního uspořádání, ale již od konce třicátých let tento důraz mizí, aby byl v poválečném období zcela nahrazen realismem. Někteří realisté si sice i nadále kladli normativní otázky, ale od šedesátých let, kdy ve studiu mezinárodních vztahů proběhla behaviorální revoluce, je již považováno směřování hodnot a faktů za zcela nepřijatelné, což fakticky znamenalo vyloučení hodnot z výzkumu v celé disciplíně.

Jak dokládá Kis (1997), je ovšem taková argumentace nedostatečná. Navzdory dominanci analytické filozofie se např. v morální filozofii normativní otázky udržely. A naopak mizení normativních témat probíhá i v kontinentální Evropě, kde přitom byla analytická filozofie vždy přijímána s určitým despektem. Mnohem pádnější argumenty se proto odvíjejí od dominance jedné politické doktríny, která se stává natolik hegemónní, že jsou s ní související koncepty reifikovány a jejich normativní dimenze zcela zapomenuta. V politické filozofii je takovou doktrínou liberalismus, který ve 20. století v zásadě ztrácí relevantní oponenty: Mnozí pravicoví i levicoví odpůrci liberalismu se posouvají směrem k totalitarismu, který byl ovšem opakovaně

porážen, jiní se přesouvají na pole sociálních věd a argumentují spíše empiricky. Důsledkem je přesun od debat mezi liberály a jejich protivníky k diskusím uvnitř liberálního myšlení.

Ve studiu mezinárodních vztahů není oním dominantním proudem liberalismus, ale dokonce ani tzv. politický realismus, ale spíše široce pojímaný státocentrismus, který sice s realismem mnohé sdílí, ale zároveň je mnohem starší a s širší tradicí. Státocentrismus moderního myšlení o mezinárodních vztazích ze státu činí nejen základního aktéra mezinárodní politiky, ale vůbec základní faktor lidské existence, který stojí nad normativními otázkami, protože – po hegelovském způsobu – teprve stát tyto normativní otázky určuje, aby na ně sám dal vyčerpávající odpovědi. Odmítnutí obecných normativních otázek (samo závažný problém) navíc vedlo k druhému problému, jímž je jenom malá pozornost věnovaná legitimizaci společenských institucí či nástrojů, které slouží k sebereprodukci společnosti a její komunikaci s ostatními společnostmi.

V poslední čtvrtině 20. století se ovšem tento trend obrací – a objevují se pokusy o rehabilitaci normativních otázek. V politické filozofii je příkladem tohoto obratu Rawlsův pokus o reformulaci myšlenky klasického liberalismu o primátu člověka jako svobodně jednajícího jedince (Rawls, 1999; srv. Kis, 1997). V teorii mezinárodních vztahů se zájem o normativní otázky vynořuje až v souvislosti s průnikem kritické teorie (např. Andrew Linklater), ale zejména s velmi rychle expandujícím sociálním konstruktivismem, který mnozí považují za dědice kritické teorie (Price–Reus–Smit, 1998). Zájem o normativní otázky ve studiu mezinárodních vztahů přitom vždy souvisí s kritikou státu, a normativní přístupy se tak dostávají do ostrého střetu s dominantním státocentrem. Ovšem byl to až příchod konstruktivistů, přestože někteří z nich i nadále považují stát za základní jednotku mezinárodních vztahů, co předznamenalo pád státu z jeho trůnu nezpochybněného hegemona v mezinárodních vztazích. Schopnost státu oddělit zahraniční a domácí politiku a obojí podřídit svým potřebám je konstruktivistickou analýzou identit a norem zpochybněna, protože konstruktivisté poukazují na to, jak se chování států proměňuje v závislosti na jeho domácím uspořádání, ale i v důsledku jeho socializace do mezinárodních struktur. Stát tak obecně v politické teorii i v teorii mezinárodních vztahů musí nově ospravedlnit roli, kterou v (domácí i mezinárodní) politice plní. Jinak řečeno, do centra pozornosti se dostává proces *legitimizace* státu.

Dvojití pojetí legitimacy

Legitimizaci ovšem lze chápat ve dvojitím smyslu. První, užší pojetí chápe určité jednání nebo určitý stav, který je výsledkem tohoto jednání, jako legitimní, pokud splňuje kritéria, jež lze považovat za obecně legitimní. Toto pojetí je tedy zaměřeno na otázku dobra a spravedlnosti a je typickou součástí politické filozofie. Takové pojetí legitimacy je typické pro liberální myšlení, které svá základní tvrzení neformuluje jako partikulární výroky o konkrétním politickém společenství, ale vždy jako univerzální výroky, které lze vztáhnout na všechny *rozumné* společnosti. Právě toto pojetí legitimacy se stalo primárním terčem útoku komunitaristů, kteří útočí proti liberálům hned dvěma směry – směrem dolů proti důrazu na pre-sociální individuum jako základního nositele lidských práv a směrem nahoru proti kosmopolitní univerzalitě liberálního individualismu.

Druhé pojetí je širší a zkoumá obecný způsob, jakým určité politické jednání nebo politická instituce získávají legitimní postavení v očích těch, kteří dané instituci podléhají. Například je možné z prvního hlediska odmítnout legitimitu královské moci odvozovanou od božského původu krále, ale přesto může být taková legitimizační strategie úspěšná z druhého hlediska. Panovník pak nebude legitimním vládcem v prvním případě, ale přesto bude za legitimního považován v případě druhém. Klíčem k pochopení legitimacy je analýza způsobů, jimiž politické instituce obhajují svou existenci a své činy, a následně zkoumání úspěšnosti legitimizačních procesů. Tato druhá koncepce tak je slučitelná jak s liberálním myšlením (pro něž je ovšem nanejvýš předběžným zkoumáním, a nikoli dostatečnou definicí skutečné legitimacy), tak i s komunitaristickou koncepcí historicky a sociálně kontextualizované legitimacy.

Jakkoli se přístup akcentující legitimitu může jevit jako očividný, dodnes je (zejména v teorii mezinárodních vztahů) dominantní ten přístup, který instituce chápe jako neproblematické sociální faktum, přičemž důraz je kladen na substantivum „faktum“, a nikoli na adjektivum „sociální“. Fobie teorie mezinárodních vztahů z analýzy hodnot nebo dokonce zaujetí hodnotového postoje výzkumníkem vede k tomu, že mizí základní rozlišení mezi explanačními úvahami, jež prostě vysvětlují příčiny určitého jednání, a úvahami legitimizačními, jež se snaží pochopit, jakým způsobem je aktérovo jednání ospravedlňováno. Ještě horší ovšem je, že teoretické úvahy o politice často

dokonce zaměňují *vysvětlení* jednání a jeho *ospravedlnění*, což mj. znamená, že v některých teoriích (např. právě v již zmíněném politickém realismu) je za ospravedlnitelnou politiku považována jakákoli politika, kterou jsme schopni racionálně vysvětlit.

Redukce sociálně konstituované legitimacy na fakticitu a ospravedlnění na vysvětlení stojí u základu chybného směřování všech pozitivistických politických teorií 20. století, jež se zabývaly mezinárodními vztahy. Není pochyb o tom, že pozitivisté jsou schopni poměrně přesvědčivě vysvětlit vznik státocentrického systému a objasnit souvislost mezi existencí moderních států a vytvořením kategorie státního/národního zájmu. Ovšem pokud položíme otázku po obhajobě národního zájmu, dostane se nám vždy pouze jedné ze dvou protikladných odpovědí: Buď je národní zájem interpretován jako empirická nutnost, anebo je zcela odmítnut. Představa, že je možné podmínit platnost národního zájmu jeho přijatelností pro občany státu a/nebo pro mezinárodní společenství, se v tradiční analýze národního zájmu ve 20. století takřka neobjevuje a jistě by byla kvůli svému normativnímu obsahu přijímána s velkou nedůvěrou.

Legitimita národního zájmu

Ovšem právě důraz na normativní aspekt politických institucí je klíčovou tezí této práce. Chápeme-li legitimitu v jejím širším smyslu, tedy jako oprávněnost určité instituce nebo politiky v očích relevantních soudobých aktérů (kterými mohou být občané státu, anebo také ostatní státy), pak je taková legitimita *nutnou* charakteristikou jakékoli trvalejší instituce či jakékoli dlouhodobě prováděné politiky. Vytěsnění a popření legitimacy jako základního stavebního kamene společenských institucí a konceptů, ba dokonce politiky jako takové, je možné pouze tehdy, pokud se uchýlíme ke dvěma nepřilíš přesvědčivým, ale často využívaným strategiím. První možností je na místo legitimacy dosadit násilí. Podle této teze je stát násilím ustaven a násilím udržován, dokonce i současný právní řád v konečném důsledku spočívá na státním monopolu na násilí. Toto přesvědčení za sebou navíc má úctyhodnou tradici politického myšlení. Obvykle sem bývá řazena dlouhá šňůra myslitelů od Machiavelliho (1995) po Schmitta (1922). Druhou možností, která je méně obvyklá v politické teorii, ale o to hojnější v politické praxi, je vůbec popření

sociálního charakteru určité politické instituce (např. státu či války) či konceptu (např. národního zájmu). Místo toho je pak instituce prohlášena za přirozenou, trvalou či neodstranitelnou součást politického života. Tato druhá teze sice nestojí v přímém protikladu ke konceptu legitimacy, ale spíše naznačuje, že otázka legitimacy má smysl pouze v případech, kdy se jedná o sociální konstrukci, a nikoli u těchto „přirozených“ či „nutných“ institucí.

Oba tyto alternativní názory je třeba podrobit kritice. Odmítnutí teze o násilí jako základu politiky a státu ovšem neznamená, že bychom tvrdili, že násilí nemá v politice vůbec žádné místo. Přirozeně lze poukázat na konkrétní empirické události, kdy ten či onen stát byl vytvořen dobyvatelem (z nejnámějšších např. říše Alexandrova nebo říše mongolská). Co ovšem není možné, je vystavět trvalou politickou organizaci pouze na represí a hrozbě násilí. Instituce skutečně může být násilím ustavena, ale pokud nezíská legitimitu (připomeňme, že mluvíme o legitimitě v širším slova smyslu jako uznání v očích relevantních aktérů, nikoli z hlediska univerzalisticky smýšlejícího vnějšího pozorovatele), zhroutí se. Dokonce i totalitní režimy, kde je násilné potlačení odporu běžnou praxí, musí získat určitou podporu vlastní veřejnosti. To je nakonec zřejmé i ze způsobu, jakým takové režimy samy o sobě propagandisticky hovoří. Pokud by ke spokojenému vládnutí potřebovala elita takového státu pouze represí, neměla by žádnou potřebu legitimizační strategie vytvářet.

Zatímco první kritika teze o násilí jako o jediném zdroji státní moci je empirická, druhá je teoretická. Je totiž možné analyzovat myšlení těch autorů, kteří jsou považováni za přední obhájce této teze. Ani jeden z výše zmíněných autorů ve skutečnosti v takto vypjaté formě tezi o násilí neobhajuje. Naopak, v pojetí každého z nich má ta či ona forma legitimizace zcela nezastupitelné místo. Takto je možné poukázat např. na Machiavelliho úvahy v *Rozpravách* (1531), které jsou pravděpodobně přesnějším vyjádřením Machiavelliho myšlení než známější *Vladař*, psaný takřka na zakázku. V *Rozpravách* Machiavelli nestaví stát jako cíl sám o sobě, ale jako nástroj k zajištění dvou základních cílů – bezpečí a svobody. Legitimita státu tak nezávisí jenom na jeho moci, jak by snad bylo možno dovozovat z *Vladaře*, ale na schopnosti zajistit svým občanům tyto základní hodnoty. Rozlišení mezi bezpečím a svobodou zároveň Machiavellimu umožňuje odstupňovat státy podle jejich politického zřízení. Bezpečný život (*vivere sicuro*), který je základním požadavkem každého dobrého politického uspořádání, je dosaži-

telný i v rámci absolutní monarchie; život svobodný (*vivere libere*) je ovšem možný pouze v republice, která tak získává vyšší legitimitu.

Machiavelli je příkladem takového typu legitimizace, jež jednání panovníka vztahuje k domácímu prostředí. Druhou, historicky ještě mnohem obvyklejší variantou, je legitimizace národního zájmu v interakci státu se státy ostatními. Podobným způsobem postupují i raní obhájci *raison d'être* jako Richelieu či jeho současník kníže Rohan, autor jednoho z prvních ucelečných pojednání o státním zájmu (*De l'Interest des Princes et Estats de la Chrestienté*, 1899). Oba jsou sice považováni za typické představitele egoisticky chápaného státního zájmu, ale jejich úvahy jsou mnohem komplexnější a není pochyb, že opět zahrnují princip legitimacy. U Rohana se poprvé objevuje představa státního zájmu jako výsledku objektivní, mechanické aplikace základních pouček o státnictví na konkrétní situaci. Zároveň ovšem platí, že klíčovou roli při definici i provádění zájmu hraje mezinárodní rovnováha a prestiž (např. v Richelieuově *Testamentu*) – a obojího lze dosáhnout pouze, pokud jednání francouzské monarchie získá respekt ostatních evropských mocností. Na toto pojetí vnější legitimizace pak navazuje celá bohatá tradice úvah o mocenské rovnováze a o evropském koncertu mocností.

Základní problém těchto dvou principů legitimizace spočívá v jejich časté neslučitelnosti, což platí zejména v případě, že vnitřní legitimizace má charakter demokratického procesu, v němž se na určité politice jako národním zájmu shodne výrazná většina – nebo dokonce takřka všichni – občané daného státu. Následně se ovšem může ukázat, že taková politika se setkává s ostrým odmítnutím ze strany ostatních aktérů mezinárodních vztahů. Různí myslitelé toto dilema řešili různě – někteří, jako Meinecke (1933) nebo klasičtí realisté, jednoznačně nadřazují zahraniční politiku politice domácí. Jdou přitom často tak daleko, že v zájmu provádění národního zájmu jsou ochotni omezit domácí demokratickou kontrolu zahraniční politiky (jak činil např. George Kennan nebo Walter Lippmann – srv. Nincic, 1999). Jiní naopak povyšují vůli lidu na božský zákon, s nímž nemůže vnější nesouhlas nikterak otfást (tak třeba Rousseau, 1789, ale už před ním např. Marsilius z Padovy a po něm desítky dalších).

Podobně i teze o přirozenosti státu či jeho národního zájmu je nevěrohodná. Je totiž založena na pouhé reifikaci těch institucí, které mají dlouhé trvání a jejichž vznik či historické proměny byly postupně zapomenuty. Chceme-li tezi o přirozenosti vyvrátit, je možné prozkoumat genealogii zvo-

lené instituce či konceptu a přitom odhalit období, kdy vůbec nebyly považovány za přirozené. Například při analýze národního zájmu není příliš obtížné v raných debatách o *ragione di stato* odhalit argumentaci, jež naopak bude za univerzálně platné považovat předchozí uspořádání, tj. hierarchickou strukturu v čele s papežem či císařem, a státní zájem za obłudné novum, které je třeba odmítnout. Paradoxní je, že argumentace přirozeností je sama legitimizační strategií *par excellence*, protože jejím cílem je umlčet všechny alternativní, ne-přirozené koncepce. Například v Machiavelliho *Vladaři* patří adjektiva „přirozené“ nebo „nutné“ mezi ta velmi často používaná. Přirozené politické instituce pak často nejsou ničím víc než důsledkem vítězné ideové války těchto institucí proti jejich konkurentům.

Kritéria legitimního národního zájmu¹

Máme-li tedy určit kritéria, podle kterých může být národní zájem posuzován, je třeba zaprvé přihlédnout k nutnosti legitimizace této politiky, a to jak legitimizace vnitřní, tak i vnější. Na rozdíl od starších úvah, které vycházely ze situace, kdy ani jeden typ legitimizace nebyl založen na výsledku demokratických procedur, anebo představoval nutnost legitimizovat demokraticky dosaženou domácí shodu tváří v tvář nedemokratickým státům, je v současnosti již možné vztáhnout domácí demokratickou legitimitu k přijatelnosti pro mezinárodní společenství tvořené demokratickými zeměmi.

Zadruhé je třeba odmítnout substantivní vymezení národního zájmu. Substantivních definicí národního zájmu bychom našli nepřeberné množství – od maximální autarkie (američtí izolacionisté) po maximální ekonomickou i jinou provázanost (funkcionalisté v integrační teorii či teoretici komplexní vzájemné závislosti); od maximální nezávislosti (klasičtí realisté) až po plnou politickou integraci (evropští federalisté); od maximalizace vojenské moci (opět klasičtí realisté) až po omezení vojenské moci ve prospěch moci ekonomické (liberálové všeho druhu). Již tento výčet dává tušit, že ani nejobecnější definice, jako např. národní zájem jako „integrita teritoria státu, jeho institucí a jeho kultury“ (Morgenthau, 1952: 973), není dostatečná. Vždy lze poukázat na události, kdy došlo ke konsenzuálnímu rozdělení státu nebo naopak k dobrovolnému spojení dvou států.

Proti substantivně pojímanému národnímu zájmu se v teorii mezinárodních vztahů kriticky postavily tři proudy – liberalismus, marxismus a konstruktivismus. Liberálové se domnívají, že národní zájem může být užitečnou metaforou, ale že ve skutečnosti musíme vždy hovořit primárně o zájmech individuů, a teprve sekundárně o komunitaristicky pojímaných zájmech národních. Jeden z nevlivnějších liberálů v oboru, Andrew Moravcsik, např. opakuje tentýž názor, když tvrdí, že „společensky rozrůzněná individua definují své materiální a ideové zájmy nezávisle na politice a následně prosazují tyto zájmy v politické interakci a prostřednictvím kolektivního jednání“ (Moravcsik, 1997: 517).

S podobnou kritikou přicházejí i další dva proudy. Marxisté zdůrazňují, že národní zájem historicky spíše odpovídal zájmu vládnoucí elity a nikoliv občanů státu jako celku a že záměna části za celek je pouze strategií, jak využít vykořisťované masy ve svůj prospěch. Konstruktivisté jsou přesvědčeni, že všechny politické instituce či politiky jsou neustále sociálně re-konstruovány a že kvůli jejich proměnlivosti jejich trvalé vymezení není možné. Národní zájem musí podle konstruktivistů vždy odpovídat aktuálnímu politickému diskurzu: Odmítají realistickou představu, že by naopak národní zájem tuto debatu řídil a ovládal (srv. např. práci Jutty Weldes, 1999).

Z výše uvedené analýzy vyplývá, že a) není možné jednou provždy určit substanci národního zájmu, ale naopak b) je možné trvat na principu vnější a vnitřní legitimizace. Jako nejvhodnější se jeví sestavení základní sady *procedurálních* kritérií, která musí být splněna, aby bylo určitou politiku možno považovat za národní zájem. Nejvhodnějším řešením při analýze domácí legitimacy je inspirace debatami v teorii demokracie (např. Schumpeter, 1994; Habermas, 2002), které se také musely zabývat otázkou, zda je možné zkoumaný fenomén (tj. demokracii) vymezit pomocí procedur, jež musí být splněny, aby bylo možno určité politické jednání považovat za demokratické (nebo v našem případě za vyjádření veřejného zájmu). Naším cílem je tedy vytvořit minimální sadu kritérií, která budou procedurálního charakteru, ale přitom se nezřeknou úsilí o hledání legitimního národního zájmu jako základní hodnoty.

Domníváme se, že tato minimální sada obsahuje tři kritéria: (1) kritérium relevance, (2) kritérium konsenzu a (3) kritérium vnější přijatelnosti.

1. Kritérium relevance

Základním požadavkem je, aby národním zájmem byla politika, která (a) zásadním způsobem ovlivňuje (vnější nebo vnitřní) fungování společenství nebo (b) podstatně proměňuje jeho základní charakteristiky nebo (c) mu díky ní vznikají důležitá nová práva a povinnosti. Nemůže jím tedy být politika, která je pro dané společenství okrajová. Z toho vyplývá, že takovým zájmem obvykle není víc než několik málo cílů a strategií k nim vedoucích současně. Naopak zaštituje-li se národním zájmem politika, jež má partikulární charakter, např. pokud reprezentuje zájmy určitého regionu nebo jedné sociální skupiny, národním zájmem není.

V empirickém výzkumu lze relevanci ověřovat např. tím, že je téma ve společenství dlouhodobě přítomné (minimálně řadu měsíců, ideálně několik let), nebo tím, že se jím zabývají ústřední orgány společenství bez ohledu na proměny jejich složení nebo politickou orientaci. Relevanci tématu lze ověřit např. přítomností v programových dokumentech ústředních orgánů společenství nebo zmínkami o něm v projevech jeho nejvyšších představitelů či průzkumy veřejného mínění. Důležitá je také dlouhodobá přítomnost problému v mediálním a společenském diskurzu.

2. Kritérium konsenzu

Poněkud kontroverznějším kritériem je kritérium konsenzu. To stanoví, že společensky relevantní otázka, která se stala součástí veřejné deliberace, vskutku povede k takové proměně postojů deliberujících, že postupně vykrytalizuje politický konsenzus stran řešení této otázky. Nejde tedy ani o agregační model, kdy se prostě shrnou preference jednotlivců (takový model totiž nikdy neumožňuje nalezení konsenzu, neboť si individuální preference téměř vždy odporují), ale ani o vytvoření většinového stanoviska (protože pak nelze hovořit o společenském konsenzu).

Obvyklou námitkou, se kterou přicházejí dokonce i příznivci konceptu deliberativní demokracie (např. Elster, 1997), je, že skutečná debata se zásadně liší od ideální řečové situace a že obvykle není dosaženo konsenzuálního řešení. Ba co víc, čím naléhavější otázka, tím více je debata limitována, přinejmenším z časového hlediska (Tamtéž). Na tuto námitku lze nejlépe odpovědět protiargumentem, že při zkoumání, zda vznikl konsenzus či nikoli, je třeba rozlišovat (a) cíle určité politiky a (b) obecné strategie, jejichž prostřednictvím tohoto cíle má být dosaženo, a (c) konkrétní taktické kroky. Často se

totiž stává, že existuje konsenzus v otázce základního cíle (např. vstup země do Evropské unie nebo pomoc rozvojovým zemím), ale méně již v otázce politiky, která nejlépe takového cíle dosáhne (v případě spolupráce s rozvojovými zeměmi se mohou střetávat zastánci teorie modernizace a jejich na neomarxistických teoriích stavící protivníci). Cílem empirického výzkumu by potom mělo být prozkoumat, na jaké míře obecnosti ještě existuje všeobecná shoda a kde již konsenzus nalézt není možné. Domníváme se, že především v otázce obecných cílů obvykle základní shoda existuje, a že proto Elster nemá zcela pravdu, když o praktických možnostech nalezení společenského konsenzu pochybuje (Tamtéž).

Ke kritériu relevance a konsenzu lze jako fakultativní kritérium přiřadit také požadavek dostatečné míry deliberace (tj. diskuse ve veřejném prostoru, které se mohou principiálně účastnit všichni členové společenství). Cílem této debaty je na jedné straně vytvoření sdíleného postoje k diskutované otázce, ale na straně druhé i millovská proměna samotných účastníků debaty. Opět lze stanovit základní orientační body, jež nám mohou pomoci posoudit, zda deliberace probíhá.

První podmínkou je přirozeně otevřenost jednání o určité otázce. Pokud jsou jednání tajná a veřejnost je pouze na závěr seznámena s jejich obsahem, kritérium jednoznačně splněno není. S tím je spojena druhá podmínka, která již byla zmíněna výše, a sice dostatečná přítomnost ve veřejném prostoru, spojená s možností zainteresovaných subjektů účastnit se tvorby politiky nebo právního předpisu. Tato možnost zahrnuje jak účast na kulatých stolech nebo jednáních, kde se stanovují priority politiky, tak i následná možnost připomínkovat vznikající normy během legislativního procesu.

Třetí podmínkou je debata s těmi členy společenství nebo s těmi sociálními skupinami, kterých se daná otázka přímo týká. Zde by bylo možno namítnout, že takové skupiny budou hájit své zájmy bez ohledu na prospěšnost politiky pro celé společenství. Nicméně už fakt, že tyto aktéři musí vstoupit do debaty ve veřejném prostoru, která předpokládá racionální argumentaci a kde je neustále implicitně přítomen předpoklad zevšeobecnitelnosti, zásadně snižuje možnost manipulace s výsledkem politiky, jenž skýtá tajné jednání a nepřítomnost veřejné debaty. Jde-li např. o debatu, zda přijmout v dohledné době společnou evropskou měnu euro, debaty by se měli účastnit primárně mj. zástupci podnikatelů, bankovního sektoru či sdružení hájící zájmy spotřebitelů.

3. Kritérium vnější přijatelnosti

Předchozí dvě kritéria, tj. relevance a konsenzus, jsou základními kritérii pro posouzení domácí legitimacy určité politiky. K nim je ovšem třeba ještě připojit třetí kritérium, které domácí legitimitu propojí s její vnější analogií. Zatímco u těchto dvou kritérií jsme vycházeli z teorie demokracie, v případě třetího kritéria je třeba se inspirovat teoriemi mezinárodních vztahů. Jak někteří klasičtí realisté (např. Henry Kissinger, 1957) nebo představitelé anglické školy (např. Hedley Bull, 1977), tak i mnozí liberálové (Andrew Moravcsik, 1998) nebo konstruktivisté (Alexander Wendt, 1999) přicházejí se sofistikovanými modely vnější přijatelnosti národní politiky. Jenom nemnozí ovšem důsledně usilují o propojení obou sfér (tak např. Moravcsik), a nikoliv o pouhé nadřazení mezinárodní přijatelnosti nad domácí legitimitu národního zájmu.

Spojení obou typů legitimacy ale vyžaduje, abychom udrželi v platnosti současně obojí: Určitá politika, kterou daná země chce ve své zahraniční politice provádět na základě domácího konsenzu, má být současně přijata jako oprávněná ostatními státy a jako slučitelná s národními zájmy ostatních. Z toho vyplývá, že nemůže jít o politiku, jež by přímo poškozovala ty zájmy ostatních aktérů, které jsou mezinárodním společenstvím vnímány jako oprávněné. Pokud např. výsledkem domácího procesu tvorby národního zájmu bude pokus o násilné obsazení části teritoria jiného (demokratického) státu, je zřejmé, že se takový pokus setká s ostrým odmítnutím ze strany ostatních členů společenství.

Kritérium vnější přijatelnosti se ovšem musí vyrovnat s několika námitkami, z nichž pravděpodobně nejzávažnější je otázka definice mezinárodního společenství. Nejvhodnějším řešením je zkoumat vnější přijatelnost pouze v rámci společenství demokratických zemí. Pokud i v ostatních zemích proběhla definice národních zájmů v souladu s výše uvedenými kritérii a pokud je politika státu ostatními státy akceptována, pak je zcela nesporně zajištěna vnější i vnitřní legitimita dané politiky. Je přirozeně možné, že ostatní – demokratické – státy mohou vznášet námitky, které nejsou výsledkem jejich domácí diskuse o národním zájmu. Pro praktické účely lze např. v případě České republiky analýzu omezit na členské státy Evropské unie, jež v naprosté většině případů představuje dostatečný referenční rámec české zahraniční politiky.

V některých situacích, kdy se jedná o skutečně globální otázky (např. klimatické změny, obchodní jednání WTO apod.), je ale třeba tento rámec rozší-

řit a zahrnout do něj i další země, z nichž mnohé zcela jistě nejsou liberálními demokraciemi. Potom je možno soubor zkoumaných zemí rozšířit na skupinu všech liberálních a „slušných“ společností v tom smyslu, v jakém „slušnou“ společnost (*decent people*) definuje John Rawls (1999). Taková společnost, přestože nesplňuje kritéria liberální demokracie, jednak uznává základní lidská práva (včetně svobody shromažďování či vyznání) a jednak její vláda konzultuje své kroky s členy společnosti, umožňuje protesty i migraci apod.²

Tato kritéria – byť do určité míry flexibilní – umožňují empirické zkoumání zahraniční politiky České republiky. Při operacionalizaci je přitom důležité stále poměřovat, která otázka je (1) dostatečně relevantní pro českou zahraniční politiku, (2) je konsenzuálně přijímána a (3) je zároveň přijatelná pro vnější partnery a která nikoli. Budeme-li např. analyzovat integraci země do Evropské unie, na této rovině obecnosti bude existovat poměrně široká vnitropolitická shoda. Jakmile se ovšem posuneme o rovinu níže a budeme se zabývat např. vhodnou mírou politické integrace, zjistíme, že se domácí konsenzus rozpadá. Proto je možno samotný vstup do EU prohlásit za národní zájem, ovšem např. otázka přijetí *Lisabonské smlouvy* už toto kritérium zcela nenaplnuje. Podobně z hlediska vnější přijatelnosti je vždy třeba brát v potaz liberální a jiné slušné společnosti. Zároveň je ale třeba v situacích, kdy je určitá politika zaměřena na aktéry, kteří do této skupiny nepatří, zvažovat i politické důsledky, jež daná politika způsobí v těchto zemích. Proto je možné pochybovat o charakteru české a unijní politiky vůči sousedům EU, pokud oni sami takovou politiku nepovažují za přijatelnou.

Závěr

Hlavním cílem této kapitoly bylo především vytvoření základní konceptualizace, která by byla použitelná při empirické analýze zahraniční politiky státu či mezinárodní politiky jako takové. Přestože jsou některá uvedená kritéria nebo jejich části fakultativního rázu (např. deliberace v domácím prostředí, zvažování důsledků pro vnější nedemokratické aktéry apod.), základní rámec pro analýzu legitimního národního zájmu byl stanoven. Klíčové je přitom zjištění, zda je určitá politika oboustranně legitimní, tzn. že je a) výsledkem legitimizačního procesu v domácím prostředí, který vede ke konsenzuálnímu stanovisku v relevantní oblasti politiky, a že b) je tato politika přijatelná i pro

vnější partnery daného politického společenství. Politika se stává národním zájmem teprve v okamžiku, kdy jsou všechna tato kritéria splněna. Je přitom zřejmé, že taková charakteristika není trvale platná, protože může dojít k posunu jak v domácí, tak i v zahraniční sféře.

Výše nastíněná konceptualizace přirozeně není bez problémů a otevřených otázek. Například není zřejmé, do jaké míry je možno přenášet vstupy z vnějšího prostředí do debat v prostředí domácím (jde o problém tzv. dvojúrovňové hry). Do jaké míry by mělo být závazné při vnitrostátní debatě o určité politice, že některé významné země (které ovšem nemusí být nutně zeměmi demokratickými) budou takovou politiku považovat za neakceptovatelnou? Druhou spornou otázkou je, zda je možné analogicky utvářet zájem i jiných sociálních entit než jen moderních suverénních států. Zdá se, že navržená kritéria by byla vhodná i pro analýzu politických aktivit nadnárodních uskupení, jako je Evropská unie. Ovšem nejasné je, jak analogický je národní zájem a veřejný zájem určité (např. vnitrostátní) komunity, která nevytváří uzavřené politické společenství. Otázkou proto zůstává, zda lze podobná kritéria uplatnit i na tyto sociální skupiny, anebo zda mezi státy a jinými formami sebeorganizace společnosti existuje radikální předěl.

Poznámky:

¹ Vymezením národního zájmu, jeho konstituce a legitimacy v českém kontextu se zabývá výborná studie Oldřicha Krpce (*Národní zájmy v moderní demokracii – Česká republika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009). Za její nejkvalitnější část přitom považuji empirickou analýzu diskurzivního užití národního zájmu v českém prostředí.

² Znovu připomeňme, že tento princip nevylučuje státy jako Čínu z mezinárodního společenství jako takového. Tvrdí pouze, že konkrétní soubor zemí, které jsou relevantní pro zkoumání vnější přijatelnosti určité politiky, se může pohybovat v rozmezí od liberálně demokratických až po „slušné“ společnosti, nikoli však dále. Ostatní země jsou v tomto smyslu pouze subjekty, jež mohou uvést své námitky – ovšem jejich odmítnutí ještě neznamená, že určitá politika není národním zájmem.

Český diskurz o mezinárodní roli Evropské unie

Vít Beneš

Úvod

Cílem této kapitoly je zachytit proměny a kontinuitu české pozice vůči politikám EU s vnější dimenzí (SZBP, EBOP, energetická politika). Nenabízí (pouze) popis pozice české politické elity vůči vnějším aktivitám EU jakožto kolektivního aktéra na mezinárodní scéně, ale hlubší analýzu konceptuálních východisek, kognitivních limitů a mezi a argumentačních strategií české politické scény ve vztahu k těmto aktivitám.

Kapitola se pokouší **odpovědět na otázku, jakým způsobem je v českém politickém diskurzu legitimizována existence vnějších aktivit Evropské unie** (jednání EU jako svébytného aktéra vůči třetím hráčům) nebo naopak jakým způsobem je nabouráván obraz Evropské unie jako koherentního aktéra na mezinárodní scéně.

Přestože tato kapitola věnuje velkou pozornost diskurzu hrozeb (viz část „Obsah a témata“), není předmětem mého výzkumu *bezpečnostní* politika České republiky ani nezkoumám, jakým způsobem česká politická scéna vnímá hrozby vůči ČR a jaké má představy o jejich řešení. Ve svém textu jsem se věnoval problematice *evropské (integrační)* politiky ČR, přesněji řečeno postojem české politické scény k představě EU (Evropy) jako silného globálního hráče a k vnějším aktivitám EU jako takovým. Zkoumal jsem, zda a jakým způsobem jsou v diskurzu českých politiků artikulovány a zobrazovány hrozby pro Evropu jako celek a jakým způsobem tedy je či není nepřímou legitimizována potřeba silné, konsolidované a konkurenceschopné EU jako globálního aktéra s vlastním zahraničněpolitickým chováním.

Opírám se o předpoklad, že jazyk, argumentace a rétorika výrazným způsobem ovlivňují zahraničněpolitickou praxi a realitu. Na obecné a (meta)teoretické úrovni jazyk není pouze neutrálním „nosičem“ informace o jakémisi mimotextovém, na jazyku nezávislém světě. Naopak jazyk formuje a utváří reálný svět: jazyk (především psané a mluvené projevy) dává význam společenské realitě, dává smysl (legitimizuje) naše vlastní jednání a chování ve světě a tím pádem i ovlivňuje podobu společenské reality (jejíž podoba je výsledkem lidského jednání). Jestliže jazyk (projevy a texty) formuje podobu společenské reality, můžeme tvrdit, že neexistuje žádný „reálný význam“ kdesi „za“ jazykovým znázorněním.

Na úrovni empirické, psané či mluvené projevy politiků nejsou pouhým popisem nějakých „daných a fixních“ zahraničněpolitických zájmů, priorit a strategií, ale jsou vždy příspěvkem k tvorbě těchto zájmů, priorit a strategií. Tyto projevy, na něž zaměřuji svoji pozornost, dávají určitý význam světu kolem nás (dobrý/zlý, spojenec/hrozba, žádoucí/nežádoucí atp.), dávají konkrétní smysl české zahraniční politice a s využitím rétorických nástrojů ospravedlňují a legitimizují (či naopak „delegitimizují“) konkrétní praktiky, jednání a politiku České republiky a Evropské unie.

Struktura celé kapitoly je následující. V první části představím metodu kritické diskurzivní analýzy v podobě, v jaké jsem ji použil pro analýzu českého diskurzu o vnějších aktivitách EU a o EU jako globálním aktérovi. Pozornost soustředím na dvě úrovně analýzy: obsah a témata a argumentační strategie. Metodologický rámec a metateoretický základ této kapitoly tvoří kritická diskurzivní analýza (resp. její verze rozpracovaná R. Wodakovou).

Poté čtenáře seznámím s datovou základnou (korpusem), na které je celá analýza vystavěna, a s operacionalizací kritérií národního zájmu. Další části obsahují samu analýzu českého diskurzu strukturovanou v souladu s dvouúrovňovou metodou kritické diskurzivní analýzy. Tyto dvě části se pokoušejí odpovědět na základní otázku celého textu – zda a jakým způsobem je v českém politickém diskurzu legitimizována existence vnějších aktivit EU. Konečně poslední část se vrací k otázce národního zájmu České republiky v oblasti vnějších aktivit EU a EU jako globálního aktéra. Výsledky diskurzivní analýzy z předchozích dvou částí jsou v poslední části využity k identifikaci národního zájmu jakožto proměnlivého, historicky podmíněného konsenzu, resp. k odhalení společných východisek uvažování českých politiků, která mohou, za splnění určitých podmínek, sloužit jako základna pro formu-

lování českého národního zájmu. Výsledky diskurzivní analýzy ukazují, jak čeští politici (včetně představitelů ODS) skrze artikulaci společných vnějších výzev a hrozeb pro Evropu a společné identity kontrastované vůči vnějším „jinakostem“ (*others*) výrazně přispívají k legitimizaci vnějších aktivit EU, ustavení „vnější dimenze EU“ a EU jako globálního aktéra.

Metoda a operacionalizace

Předkládaný text využívá **metodu** označovanou jako kritická diskurzivní analýza (*critical discourse analysis*, CDA) v podobě, v jaké je používána N. Faircloughem a především R. Wodakovou (Wodak, 2001, 2004; Wodak et al., 1999; Fairclough, 2003). Jak název napovídá, kritická diskurzivní analýza nachází využití především v rámci tzv. kritického výzkumu. Autoři této metody (Fairclough, 2003) však sami zdůrazňují, že její využití se nemusí omezovat na tzv. kritický výzkum a postupy (kritické) diskurzivní analýzy lze s úspěchem využít i v rámci výzkumu, jenž si žádné explicitní normativní cíle neklade. Příkladem takového využití (kritické) diskurzivní analýzy je i tato kapitola. Můj výzkum si neklade žádný normativní cíl, k jehož naplnění by měl přispět. Nabízím spíše introspektivní pohled na českou debatu o vnější akci EU. V souladu s mainstreamovým chápáním role vědy ve společnosti (jakožto nositelky objektivního poznání) přispívá tato kapitola k univerzálnímu poznání tím, že poodkrývá fungování společnosti (konkrétně vztahu mezi diskurzem a společností).

Analytický rámec aplikovaný na empirická data (diskurz českých politických elit týkající se vnějších aktivit EU – blíže viz níže) sestává ze dvou navazujících a vzájemně propojených dimenzí (inspirováno Wodak, 2001: 72–73): obsah a témata a argumentační strategie. Analytické nástroje (kategorie) použité v jednotlivých dimenzích zkoumají texty na různých úrovních abstrakce a umožňují nám tak zachytit nejenom obsah sdělení, ale i rétorické strategie použité při (de)legitimizaci vnějších aktivit EU.

Tato kapitola nabízí nejenom „introspektivní“ vhled do problematiky formování českého národního zájmu, ale umožňuje nám identifikovat společná východiska úvah českých politiků, která mohou, za splnění určitých podmínek, sloužit jako základna pro formulování českého národního zájmu v otázce vnějších aktivit EU a EU jako globálního aktéra.

Výchozím bodem při naplňování tohoto cíle byl procedurální přístup k národnímu zájmu, který nám umožňuje rozlišovat tři kritéria národního zájmu: relevance, konsenzus a vnější přijatelnost (viz Kratochvíl, 1. kapitola; Kratochvíl, 2010). Každé ze tří kritérií (relevance, konsenzus a vnější přijatelnost) bude operacionalizováno pomocí několika konkrétních prvků z úrovně obsahu a témat nebo argumentačních strategií.

Shrneme-li operacionalizaci kritérií národního zájmu, pak za *relevantní* téma považujeme takové, které (1) patří mezi nejčastěji artikulovaná (viz dimenze obsah a témata), (2) je předmětem tvořivých či zesilujících strategií. *Konsenzus* budeme hledat na všech úrovních analýzy – v obsahu a tématech nebo argumentačních strategiích. Konečně indikátorem vnější *přijatelnosti* bude existence mezitextových a mezidiskurzivních vazeb (využití textů vyprodukovaných v evropském prostoru pro legitimaci, resp. k odmítnutí, společných vnějších aktivit v české debatě).

Obsah a témata

Tato úroveň analýzy se soustřeďuje na bezprostřední obsah jednotlivých sdělení (co je řečeno). V souladu s metodou rozpracovanou Wodakovou a jejími kolegy jsem si za analytický nástroj v rámci první dimenze zvolil sadu témat, která považujeme za klíčové v diskurzivní konstrukci EU jako globálního aktéra a v legitimizaci vnějších aktivit EU. Prvním sledovaným tématem byla otázka, **zda a v jakých oblastech by vůbec EU měla vyvíjet vnější společnou aktivitu**. Toto téma slouží pouze pro základní orientaci v korpusu – koneckonců cílem diskurzivní analýzy není shrnutí postojů českých politiků k vnějším aktivitám EU, ale analýza jejich diskurzivní „významotvorných aktivit“ (argumentace, rétoriky, použití jazykových prostředků), které přisuzují určitý význam jednotlivým objektům sociálního světa (politickým aktérům a dalším) a jejich aktivitám a v konečném důsledku legitimizují nebo naopak delegitimizují společnou vnější aktivitu EU.

Abychom pochopili význam přisuzovaný EU a jejím vnějším aktivitám, je potřeba věnovat pozornost i tomu, **jak jsou v diskurzu zobrazeny vnější hrozby (nebo výzvy)**, kterým by měla případná vnější akce EU čelit. Jaké podoby nabývají hrozby? Objevují se v podobě „terorismu“, „globalizace“, „ekonomické dravosti velmocí“ nebo jejich „geopolitické rozpínavosti“? S otázkou hrozeb souvisí i téma **obrazu těch druhých**: kdo jsou (jakou mají

podobu) „ti druzí“ – aktéři, na jejichž jednání by měla EU (případně) reagovat? Kdo jsou nositelé výše zmíněných hrozeb, případně spojenci a partneři EU při uskutečňování jejich vnějších aktivit? Moje diskurzivní analýza se snaží o odhalování smyslu a významu, který je skrze text přisuzován vnějším aktivitám EU. Tento smysl a význam nelze rekonstruovat, aniž bychom se nezabývali tématem, jak je v diskurzu zobrazen samotný realizátor vnějších aktivit – tedy samotná EU (Evropa). Jak je (či není) **zobrazena EU/Evropa**, tedy ten, koho by měla společná akce chránit?

Analýza obsahu a témat odpovídá na otázku, zda jsou naplněna kritéria národního zájmu *konsenzus* a *relevance*. V obsahu a tématech budu hledat konsenzus a shodu ve způsobu zobrazení hrozeb (politických a ekonomických), kterým Evropa čelí. Za relevantní budu považovat nejčastěji artikulovaná témata.

Argumentační strategie a vazby na jiné texty a diskurzy

Kritická diskurzivní analýza se hlásí k „umírněnému“ determinismu, který na jednu stranu bere v úvahu skutečnost, že jednání aktérů je podmíněno socializací do nadosobních společenských struktur, na druhou stranu poskytuje prostor pro individuální rozhodování jednotlivce (Beneš, 2008: 114). Pojem argumentační strategie tak odkazuje na více či méně propracovaný vědomý, ale i skrytý (automatický a neuvědomovaný) plán jednání¹ (srv. De Cillia–Reisigl–Wodak, 1999: 2) – v našem případě plán na přiřazení určitého významu společným zahraničněpolitickým aktivitám EU.

Argumentační strategie

V druhém kroku budu **klasifikovat použité argumentační strategie**. Klasifikace argumentačních strategií vychází částečně z díla Ruth Wodakové, která rozlišuje argumentační strategie **podle vztahu k existující sociopolitické realitě** (vztahu k předpokládanému *statu quo*).

V zásadě je možné převzít klasifikaci Wodakové a jejích kolegů, kteří rozdělují argumentační strategie podle kritéria „vztah ke *statu quo*“ do čtyř skupin (Tamtéž: 160): **tvořivé strategie**, **udržující (legitimizující) strategie**, **transformativní strategie** a **narušující strategie**. Tvořivé strategie mění dosavadní jazyk a přiřazují nový význam objektům a aktivitám sociálního světa, popř. zesilují a zvýrazňují (např. vnímání hrozeb). Udržující (legiti-

mizující) strategie upevňují dominantní (*status quo*) význam a interpretaci zkoumaného objektu či aktivity.² Naopak narušující strategie se explicitně vymezují vůči převládající (oficiální) interpretaci určitého jevu a zpochybňují převažující významovou konstrukci asociovanou s určitým aktérem, jevem či politikou.

Diskurzivní analýza předpokládá, že text utváří a proměňuje reálný svět, má proto smysl zkoumat i to, zda se autor sám snaží zmírnit či naopak zesílit dopad svého výroku. **Zesilující strategie** může zahrnovat např. využití hyperboly, rozkazovacího způsobu či jiné formy „apelu“ na posluchače a čtenáře. Naopak pro **zmírňující strategii** je typické použití kondicionálu.

Analýza argumentačních strategií má význam především při naplňování kritéria národního zájmu v podobě vnitrostátního *konsenzu*. Shoda v použitých argumentačních strategiích bude indikovat konsenzus na úrovni základních východisek českých politiků.

Mezitextové a mezidiskurzivní vztahy

V rámci zkoumání argumentačních (rétorických) strategií budu sledovat i **meztextové a mezidiskurzivní vztahy** a vazby na **širší sociopolitický a historický kontext**, ve kterém je zkoumaná situace a diskurz ukotven. Kritická diskurzivní analýza ve své snaze zachytit významotvorný potenciál textů věnuje velkou pozornost právě vnitřním vztahům mezi segmenty jednoho textu, vnějším vazbám na jiné texty, na jiné diskurzy a na širší sociální a historický kontext (Wodak, 2001: 67). Analýza těchto vztahů a vazeb nemá v analytickém rámci R. Wodakové jasné vymezené místo. Intertextualita, interdiskurzivita a ukotvenost v kontextu jsou spíše chápány jako základní principy, kterým by měl výzkumník věnovat soustavnou pozornost v celém průběhu výzkumu. Já jsem se nicméně rozhodl věnovat těmto vztahům samostatnou sekci v rámci dimenze „argumentační strategie“.

Budu se snažit identifikovat **a) meztextové vztahy** v podobě explicitních odkazů a citací na jiné texty, **b) mezidiskurzivní vztahy** v podobě využívání konceptů, pojmů a významů převzatých z jiného diskurzu, z jiné oblasti společenského života, než je domácí, evropská a zahraniční politika. Příkladem takového mezidiskurzivního vztahu může být využití pojmů a logiky mikroekonomie (užitek; zákon o klesajících mezních výnosech) v diskurzu o evropské integraci a společných vnějších aktivitách EU. Při přejímání konceptů, logik a argumentů z jiných textů a diskurzů z jiných oblastí společenského ži-

vota dochází často k rekontextualizaci – k přizpůsobení původních konceptů, příběhů a argumentů nové situaci, novému kontextu.

Analýza mezitextových a mezidiskurzivních vztahů nám pomůže naplnit kritérium národního zájmu *vnější přijatelnost*. Kapitola se omezuje na analýzu diskurzu českých politických elit k tématu společných vnějších aktivit EU. Nemůže se tedy přímo vyjadřovat k akceptovatelnosti (hypotetického) národního zájmu v širším společenství evropských států. Přestože nezkoumáme evropský diskurz či diskurz jednotlivých členských států, může analýza českého diskurzu o vnějších aktivitách EU odhalit alespoň způsob využití textů vyprodukovaných v evropském prostoru pro legitimaci (resp. k odmítnutí) společných vnějších aktivit v české debatě. Přestože existence těchto mezitextových a mezidiskurzivních vazeb není postačující podmínkou přijatelnosti národních zájmů, jejich neexistenci můžeme považovat za překážku splnění tohoto kritéria. Izolace české debaty (tj. neexistence mezidiskurzivních a mezitextových vazeb v podobě využívání textů, argumentačních strategií a konceptů vyprodukovaných v evropském prostoru) povede s velkou pravděpodobností k tomu, že národní zájmy vzešlé z české debaty budou na evropské úrovni nesrozumitelné a nepřijatelné.

Korpus

Datovou základnu pro (kritickou) diskurzivní analýzu (korpus) tvoří pouze diskurz politických elit, tedy nikoli diskurz úředníků či širší veřejnosti. Jakkoli je vydělení politického diskurzu obtížné a vlastně i umělé, považuji tento krok za nezbytný z praktického hlediska. Empirická data tvoří psané a mluvené projevy představitelů všech politických stran v letech 2004–2008 s tím, že poněkud vyšší pozornost bude věnována diskurzu ODS jako největší straně vládní koalice odpovědné za českou zahraniční politiku v letech 2006–2009 a během českého předsednictví v Radě EU. Jako svébytného aktéra jsem do analýzy zařadil i českého prezidenta, který má nezanedbatelný vliv na veřejný i na politický diskurz. Jeho názory na vnější aktivity EU a na EU jako globálního aktéra silně rezonují v části ODS. Podle audience můžeme rozlišovat veřejný, poloveřejný a polosoukromý diskurz.³ **Veřejný diskurz** tvoří základní programové dokumenty, doplňující programové dokumenty (pozice a strategie) projevy, články do médií, rozhovory (celkem cca

50 dokumentů). **Poloveřejný diskurz** tvoří záznamy z jednání sněmovních a senátních evropských a zahraničních výborů, případně i projevy z programových sjezdů politických stran.⁴ Za **polosoukromý diskurz** označují šest rozhovorů s poslanci a senátory na téma vnější aktivity EU a EU jako globální aktér, realizované na podzim roku 2008.

Analýza

Obsah a témata

V této části analýzy se soustředím na způsob, jakým jsou v diskurzu zobrazeny vnější hrozby (nebo výzvy), kterým by měla případná vnější akce EU čelit. Kdo jsou „ti druzí“ – aktéři, na jejichž jednání by měla EU (případně) reagovat? Kdo jsou nositelé výše zmíněných hrozeb, případně spojenci a partneři EU při uskutečňování jejich vnějších aktivit?

Z analýzy textů, projevů a rozhovorů s českými politiky vytanula jako klíčová témata Rusko a jeho zahraniční politika a globální konkurence ze strany Číny, Indie a dalších „rychle rostoucích ekonomik“. Vykreslování výzev (či dokonce hrozeb) ze strany těchto aktérů přímo či nepřímo legitimizuje a ospravedlňuje existenci evropských politik s vnější dimenzí. Artikulace společných hrozeb (pro Evropu jako celek) přispívá ke konsolidaci společné identity a role EU jako globálního hráče.

„Neoimperiální“ tendence v zahraniční politice současného Ruska

V současnosti je ruská zahraniční politika ze strany českých elit stále častěji vnímána jako problematická nejenom z hlediska zájmů České republiky, ale i z hlediska Evropské unie. Současná zahraniční politika Ruska je vnímána jako problematická především ze strany ODS. Naopak jiní aktéři (prezident) i nadále používají diskurz z období normalizace vztahů mezi Českou republikou a Ruskem.

Předseda ODS obhájí potřebu vyvažovat „neoimperiální ambice“ Ruska. Klíčovou roli v tomto zadržování ruského vlivu hraje podle Topolánka NATO a americká vojenská přítomnost v Evropě (Topolánek, 2008b), nicméně Topolánek obhájí myšlenku, že by se při plnění tohoto strategic-

kého cíle měla výrazněji angažovat i Evropa, např. skrze svoji energetickou politiku (snižování závislosti na dodávkách energií z Ruska) (Topolánek, 2008b) či skrze posilování své „vůle k obraně v Evropě“. Právě nedostatek vůle k obraně v Evropě je příčinou toho, že se Rusko snaží zvrátit vývoj od konce studené války (Topolánek, 2007b).

Současné „neoimperiální ambice“ jsou ze strany představitelů ODS vnímány jako hrozba. Nicméně i většina ostatních politických aktérů hledí na současné Rusko s větší či menší opatrností či podezřením: „Rusko v současné době těžko může být naším přítelem, ale samozřejmě jde o to, aby nebylo naším nepřítelem“ (Zaorálek, 2008).

Zároveň ale platí, že z dlouhodobého hlediska je Rusko vnímáno jako přirozený partner USA a sjednocené Evropy. Snad s výjimkou Václava Klause tvoří rámec dlouhodobých úvah českých politiků jakási globální mezikontinentální multipolarita, definovaná konkurencí v ekonomické a geopolitické oblasti, poskytující však prostor i pro strategickou spolupráci. V takto definovaném světě, kde Evropa čelí konkurenčnímu tlaku dynamických asijských ekonomik (Čína a Indie – viz níže), jsou tím prvním a nejbližším partnerem USA, hned v zápětí však následuje i Rusko, „které k nám má blíže než ke komukoliv jinému“ (Rozhovor s poslancem ČSSD č. 1, 2008). Na tom, že hned po USA je v dlouhodobé perspektivě přirozeným spojencem (sjednocené) Evropy i Rusko, se shodne celá česká politická scéna, včetně předsedy ODS Topolánka, který kritizuje současné „neoimperiální ambice“ Kremlu. Podle Topolánka přesto existuje šance na „koncert velmocí“, ve kterém „k Rusku a sjednocené Evropě přistupují Spojené státy“ (Topolánek, 2007a). V dlouhodobé perspektivě tedy podle Topolánka může hrát Rusko (pokud bude chtít) pozitivní roli při zajišťování globálního bezpečí a stability, podobně jako tomu bylo během koncertu velmocí v 19. století. V dlouhodobé perspektivě považuje Rusko za strategického spojence Evropy i představitel KDU-ČSL, který v rozhovoru vyjádřil svůj „subjektivní pocit“, že „k Rusku bychom měli mít přirozeně blíže“ než třeba k takové Číně. Podobně jako u představitelů ČSSD, i u něj byl tento názor součástí širších úvah o globální geopolitice a o tom, že „rozdělení světa na nepřátelský Východ a Západ se možná mění na Sever a Jih“ (Rozhovor se senátorem za KDU-ČSL, 2008). Proti-americkou a možná i protievropskou profilaci Ruska nepovažuje za nějakou danost, ale za historicky ohraničenou epizodu („záležitost posledních 100 až 150 let“), závislou na konkrétní politické reprezentaci v Rusku. Rusko by

v budoucnu mělo být jako partner schopné „akceptovat a sdílet možná některé ty společné hodnoty“ (hovoří o „kultuře severní polokoule“) i z toho důvodu, že historicky existovalo propojení Rusko, Evropa a USA, zatímco „Čína byla vždycky trochu exotická a vzdálená“ (Rozhovor se senátorem za KDU-ČSL, 2008).

Konkurence ze strany Číny, Indie a dalších „rychle rostoucích ekonomik“

Implicitní legitimizace společných politik a aktivit EU skrze odkaz na rostoucí ekonomickou a s tím související geopolitickou pozici především asijských velmocí (Čína a Indie) patří na české politické scéně k těm nejčastějším. Čína a Indie jsou chápány jako „vyzvatelé“, kteří v současnosti vyzývají Evropu na poli hospodářském, nicméně (dle českých politiků) tento jejich rostoucí hospodářský potenciál se bude stále více transformovat i do sebevědomí geopolitického. Většina českých politiků za největší výzvu pro Evropu (ale i pro USA) považuje konec dominance euroatlantického prostoru (či civilizace) ve světě. „Příští století bude stoletím Asie“ (Rozhovor s poslancem ČSSD č. 1, 2008). Konec dominance euroatlantického prostoru ve světě je většinou chápán jako problém (Tamtéž). Například podle ČSSD v Asii dochází „k obrovskému růstu“ ekonomickému a záhy i (geo)politickému. Evropa by měla být akceschopná a konkurenceschopná, ale snažit se za každou cenu udržet dominanci Evropy a USA by bylo „fatální“ (Tamtéž). „Výzva“ a potenciální hrozba ze strany Číny a Indie není bezprostřední, přesto je však i v současnosti jedním z klíčových hnacích motorů pro formulaci společných politik a aktivit EU ve vztahu k vnějšmu světu. Bude sice trvat desítky let, než nabude hrozba Číny a Indie reálných kontur, zároveň ale „trvá desítky let, než se na takové hrozby Evropa připraví“ (Rozhovor se senátorem za KDU-ČSL, 2008).

Proti představě, že Evropa vede jakýsi „souboj s jinými velmocemi“ vyžadující silnou, jednotnou a konkurenceschopnou Evropu, vystupuje prezident Klaus a několik jeho příznivců v ODS. Představu soutěže kontinentů podle Klause zastávají obháje evropské ústavy a federalizace EU (Klaus, 2005b). Není důvod, proč by měla být jako celek „politicky akceschopná“ vůči zemím jako Čína či USA. EU totiž není politickou entitou (Rozhovor se senátorem za ODS, 2008), nemá ani cenu hodnotit konkurenceschopnost Evropy

jako celku. Mezikontinentální soutěž a konkurenci spojuje Klaus s „blokovým“ nebo „kontinentálním“ viděním světa – s „orwellovským světem“ (viz část věnovaná mezitextovým vztahům) (Klaus, 2005a). Podobně i senátor ODS, který se netají skepticizmem vůči současnému směřování ODS a jejím představitelům, spojuje představu zahraniční politiky EU s Unii jako „superstátem“. Narušuje výše zmíněné argumenty o „globální konkurenci“ tezemi, že Evropa se nemusí bát o své postavení. Navíc zpochybňuje potřebu sjednocené Evropy jako globálního hráče tvrzením, že větší říše není životaschopnější než malé státy (Rozhovor se senátorem za ODS, 2008).

Argumentační strategie a využívání dalších textů a diskurzů

Strategie

Tvořivé a zvýrazňující strategie

Vnější politiky a aktivity EU jsou v diskurzu českých politiků nepřímo ospravedlnovány skrze tvořivé zvýrazňující strategie, které přiřazují nový význam objektům a aktivitám sociálního světa (např. energetické bezpečnosti, vztahům k Rusku), případně zesilují a zvýrazňují (např. vnímání hrozeb). Posílení určité politiky (energetická politika) či pozice (vypracování evropské pozice vůči Rusku) je vnímáno jako nejvyšší priorita a otázka přežití Evropy vůbec. Zvýrazňující strategie je nejintenzivnější v oblasti energetické politiky. Téma „energetické politiky“ je poměrně intenzivně zvýrazňováno v diskurzu obou největších stran. Otázka zajištění „energetické bezpečnosti“ je v českém diskurzu prezentována jako otázka samotného přežití Evropy a zachování jejích základních hodnot. V diskurzu o energetické politice hraje klíčovou roli Rusko jako jedna z nejvýraznějších „jinakostí“ (hrozeb, nepřátel) Evropy.

Nejdále ve zvýraznění energetické politiky zachází představitelé pravicové ODS. Ilustrativní je v tomto ohledu projev M. Topolánka na Bledském fóru. Energetická bezpečnost a soběstačnost není jen otázkou politikou a geopolitickou, ale především otázkou bezpečnostní. „Naše schopnost zajistit prosperitu a bezpečí našim občanům, ale i lepší život a mír jinde ve světě je úzce spojena s dostatkem energie“ (Topolánek, 2008b). Zachování energetické bezpečnosti a soběstačnosti předseda ODS jednoznačně spojil se zachováním svobody jako „základní hodnoty Evropy“. Využil k tomu odkaz

na ruského akademika Sacharova, který „brilantně popsal vztah mezi energií a svobodou už před mnoha lety“ (Topolánek, 2008b).

Jeden z dotazovaných sociálních demokratů v souladu s úvahami představitelů ODS potvrdil, že má-li být Evropa nezávislým aktérem, pak se „samozřejmě“ potřebuje zbavit závislosti na dodávkách energií z jiné země, např. Ruska (Rozhovor s poslancem ČSSD č. 1, 2008). Opět vidíme, že energetická bezpečnost má dimenzi geopolitickou. Naopak druhý z dotazovaných představitelů ČSSD se snažil zmírňovat význam energetické politiky (Rozhovor s poslancem ČSSD č. 2, 2008).

Narušující a transformační strategie

Prezident Václav Klaus velmi často narušuje rétorické a argumentační strategie aktérů, kteří se snaží zobrazit určitá témata či aktéry (Turecko, dodávky energií, konkurenční tlaky asijských ekonomik) jako bezpečnostní hrozbu pro Evropu jako celek. Narušuje tak argumentační strategie, které ospravedlňují společnou (evropskou) reakci a politiku. Typickým příkladem je Klausova opozice vůči představě, že Evropská unie je založena na civilizačně/náboženských hodnotách a z tohoto důvodu by ji mohl ohrozit vstup muslimského Turecka (Klaus, 2005c). Klausova narušující strategie (narušení obrazu tureckého vstupu jako problému) a transformační strategie (tj. zaměřená proti konkrétním představám a argumentům jiných aktérů) spočívá v tom, že turecké nebezpečí označuje za „mýtus“ a že nabízí alternativní vysvětlení vztahů mezi Tureckem a EU (opírající se o již zmíněný ekonomický a „národohospodářský“ diskurz). Podobnou strategii ovšem částečně realizuje i ČSSD, když za jevy, které bývají často spojovány se střetem civilizací (např. anti-americké nálady ve světě), nachází ekonomické příčiny (globalizaci světové ekonomiky a obchodu) (Paroubek, 2006b).

Václav Klaus bojuje proti společné zahraniční a bezpečnostní politice i tím, že oslabuje její význam. Témata a otázky, které dominují evropským debatám (např. zda přizvat nebo nepřizvat dvě nebo tři další země), označuje za podružné. Podle něj evropské debaty až příliš často podléhají „módním trendům a tématům“ (Klaus, 2004b).

V českém diskurzu se můžeme setkat i s transformačními strategiemi, které se snaží pozměnit dominantní význam (obsah) některých existujících

pojmu. Transformační strategií s dopadem na vnější politiky EU a roli EU ve světě je i snaha Topolánka dát nový význam pojmu „evropské hodnoty“. Podle expremiéra totiž „základní evropskou hodnotou je svoboda, ne solidarita“ (Topolánek, 2008c).

Mezitextové a mezidiskurzivní vztahy

Mezitextové vztahy

V této sekci budu sledovat využití textů a argumentů (skrže citace či odkazy) jiných českých politiků, evropských (či světových) politiků nebo jiných autorů. Nejčastěji se můžeme setkat s odkazy na známé (historické) osobnosti světové a české politiky či známé spisovatele a literární díla přesahující do politiky.

Příkladem takového literárního díla přesahujícího do politiky je George Orwell, na nějž odkazuje velmi často Václav Klaus ve svých úvahách o Evropě jako globálním aktérovi. Tyto odkazy zvýrazňují chybějící pluralismus evropských diskusí („orwellovský svět newspeaku je antitezí pluralismu a volné soutěže argumentů“), zároveň ale předkládají chmurný obraz EU jako aktéra globální politiky (EU jako orwellovská supervelmoc) (Klaus, 2004b, 2005a).

Zastánci společné zahraniční a bezpečnostní politiky a institucí, které by ji zastřešovaly (např. evropský ministr zahraničí), si často půjčují výrok H. Kissingera, který si už v roce 1973 stěžoval na neexistenci jednoho evropského telefonního čísla, na které by mohl zavolat, pokud by potřeboval znát názor Evropy na nějaký problém. Český diskurz v tomto ohledu není výjimkou. S argumentační strategií „Kissingerovo telefonní číslo na Evropu“ se setkáme např. v diskurzu ČSSD (Rozhovor s poslancem ČSSD č. 1, 2008) a dalších obhájců institucionalizované SZBP a evropského ministra zahraničních věcí.

Reference na texty a projevy žijících českých politiků (většinou se jedná o politické oponenty) nalézáme jen zřídka – jedinou výjimkou je Václav Klaus, na něhož často odkazují jeho obdivovatelé v ODS, ale i jeho kritici z ČSSD, Strany zelených a další. Explicitní odkazy na texty a projevy evropských politiků nenacházíme vůbec nebo jen velmi zřídka. Převládají odkazy na literární díla (Orwell), akademiky, americké (Kissinger) či české (Klaus) politiky.

Mezidiskurzivní vztahy

Civilizacionistický diskurz

Úvahy S. Huntingtona o střetu civilizací (Huntington, 1993, 1996a, 1996b) měly hluboký dopad nejenom na akademickou reflexi vývoje mezinárodního systému po konci studené války, ale i na veřejný a politický diskurz. Prominence Huntingtonových myšlenek nespočívá v tom, že by byly v akademickém a politickém diskurzu přijaty za platné jeho závěry o tom, že konflikty po konci studené války mají a budou mít mezi-civilizační (spíše než mezi-národní či mezi-ideologický) charakter. Vliv Huntingtonova díla spočívá spíše v tom, že pojmy, se kterými Huntington přichází (civilizace, civilizační hodnoty), tvoří základní konceptuální východisko v úvahách mnoha politiků a nemála akademiků, včetně těch, kteří nesouhlasí s Huntingtonovým závěrem o střetu civilizací. Na české politické scéně je dobře patrný vliv Huntingtonova kulturalistického diskurzu, který se projevuje v úvahách o vnějších aktivitách EU a EU jako globálním aktérovi. V zásadě můžeme rozlišit tři základní pozice: 1) využití Huntingtonova civilizacionistického diskurzu (svět je rozdělen do civilizací) a převzetí jeho myšlenky, že tyto civilizace stojí v opozici vůči sobě, že si konkurují, 2) převzetí civilizacionistického diskurzu (svět je rozdělen do civilizací) s tím, že ovšem jejich vzájemný vztah nemusí být nutně konkurenční a konečně 3) odmítnutí civilizacionistického modelu rozdělení světa do civilizací.

V diskurzu českých elit o pozici Evropy ve světě se nejčastěji setkáme s druhou pozicí, která však mnohdy přechází do první. Pojem „civilizace“ nacházíme u politiků z celého politického spektra, přičemž „civilizace“ má vždy otevřeně partikularistický význam (evropská civilizace), nikoliv univerzalistický (civilizace ve smyslu univerzálního pokroku a modernity). Evropská unie stojí na specifických hodnotách (srovnej Huntington, 1996b). S civilizacionistickým diskurzem (tj. s představou, že svět je rozdělen na civilizace opírající se o specifické civilizační hodnoty) se setkáme u ČSSD, KDU-ČSL i ODS. ČSSD v tomto ohledu zaujímá spíše středovou pozici: její představitelé sice přejímají civilizacionistický diskurz, na nějaký střet civilizací „ne úplně věří“, považují jej spíše za „mediální téma“ (Rozhovor s poslancem ČSSD č. 1, 2008). Za jevy, které jsou často přisuzovány střetu civilizací, vidí spíše ekonomické příčiny (globalizace světové ekonomiky a obchodu) (Paroubek, 2006b).⁵ Přesto i představitelé ČSSD berou Huntingtonovy teze

vážně („střet civilizací do určité míry probíhá“) a tvrdí, že „musíme s nimi [dalšími civilizačními okruhy] hledat nějaký způsob soužití, konvergenci“ (Paroubek, 2006b). V diskurzu představitelů ODS (Topolánek a Vondra) je koncept „civilizace“ využíván velmi často. Setkáme se jak s pojmem „euroatlantická civilizace“, tak s pojmem „evropská civilizace“. Pro téma naší analýzy je však důležité, že v obou případech je Evropa vyzývána k akceschopnosti, k „vůli k obraně“ evropských a euroatlantických hodnot (Topolánek, 2005). „Bez vůle k obraně je s naší civilizací konec“ (Topolánek, 2008a).

Civilizacionistický diskurz (včetně Huntingtonovy teze o střetu civilizací) hraje velmi důležitou roli v textech a projevech představitelů KDU-ČSL. Evropská unie reprezentuje evropskou civilizaci. KDU-ČSL nachází potenciální hrozbu nejenom v ekonomickém (a do budoucna i geopolitickém) potenciálu rostoucích asijských ekonomik, jako je Čína (Čína není pouze jinou velmocí, ale i jinou civilizací), ale i v rovině ideové a hodnotové. Potenciální hrozbou jsou ti, kteří mají „výhrady vůči stylu života evropské civilizace“, problémem může být i samotná „infiltrace jiné kultury, jiných ideových hodnot“ (Rozhovor se senátorem za KDU-ČSL, 2008). KDU-ČSL sice (podobně jako ODS) poměrně barvitě líčí vnější „výzvy“, na které by EU/Evropa měla nějakým způsobem reagovat, ale otevřený střet nepovažuje za nevyhnutelný. Společná zahraniční politika by proto měla dbát o dobré vztahy s blízkými i vzdálenějšími sousedy (Čínou, Indií a dalšími).

Pojem civilizace hraje okrajovou roli u reprezentantů Strany zelených, kteří jsou spolu s prezidentem Klausem největšími oponenty civilizacionistického diskurzu a kritiky huntingtonovského „střetu civilizací“. Přesto se však Strana zelených jako proevropská strana nevyhne úvahám o „evropské civilizaci“ (Rozhovor s poslancem Strany zelených, 2008). Naopak euroskepticismus Václava Klause mu umožňuje zaujmout radikálnější stanovisko a můžeme jej označit za největšího odpůrce využití Huntingtonova civilizacionistického diskurzu v úvahách o vnějších aktivitách EU a EU jako globálním aktérovi. Klaus např. naprosto odmítá ztotožňovat Evropskou unii s nějakou evropskou civilizací. Evropa je jen jakýmsi mlhavým „duchovním, kulturním a civilizačním fenoménem“, který je neustále v pohybu (Klaus, 2004a), nikoli civilizací s jasným a pevně daným „hodnotovým paradigma-tem“. „Evropská integrace navíc nevznikla jako nábožensky založený koncept“ (Klaus, 2005c).

Národní zájem

Relevance

Relevanci jsem operacionalizoval pomocí kritérií na úrovni obsahu (zobrazení hrozeb) a témat (která témata jsou nejčastěji artikulovaná) a argumentačních strategií (zvýrazňující či tvořivé strategie).

Podívejme se nejdříve, jak jsou tematizovány vnější výzvy či hrozby, na které by měly vnější politiky a aktivity EU reagovat. Nejčastějším obrazem hrozeb a výzev, kterým by měla EU/Evropa čelit, jsou tradiční teritoriální aktéři (velmocí, rostoucí ekonomiky), popř. „netradiční“ teritoriální entity vymezené podle příslušnosti k určitému „civilizačnímu paradigmatu“ (civilizace či jakési panregiony). Konkrétně jako hrozba pro Evropu je označováno Rusko (resp. jeho neoimperiální zahraniční politika), v dlouhodobém horizontu však představují hlavní „výzvu“ rychle rostoucí asijské ekonomiky (Čína a Indie), jejichž vliv bude postupně přerůstat z ekonomiky do sféry politické a bezpečnostní. Vysokou relevanci má kromě konkurenceschopnosti vůči dynamickým asijským velmocím i energetická bezpečnost.

Konsenzus

Přestože čeští politici mají rozdílné názory na instituce SZBP a EBOP (ministr zahraničních věcí EU, hlasování kvalifikovanou většinou), existuje na české politické scéně shoda (s určitou výjimkou v podobě prezidenta Klause) na potřebě „silné a konkurenceschopné Evropy“. Argumenty o potřebě silné a konkurenceschopné Evropy nacházíme dokonce i u největší strany bývalé vládní koalice ODS. Předseda ODS Topolánek zachovává svoji skepsi vůči současným unijním politikám, přesto i on za vzdálený ideál považuje fungující společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, která by Evropě umožnila hrát významnější politickou roli ve světě (Topolánek, 2007c).

Zdá se, že tento konsenzus je výsledkem sdílené představy, že Evropa čelí konkurenci ze strany rostoucích ekonomik (velmocí), jako je Čína a Indie. Nejedná se o konkurenci ze strany jednotlivých čínských a indických podniků. Jedná se o konkurenci ze strany „ekonomik“ cizích velmocí, či dokonce panregionů a „civilizací“, která má dalekosáhlé politické implikace. Čeští politikové očekávají, že dříve či později se ekonomický potenciál těchto

velmocí přetransformuje do geopolitického vlivu. Podobně i konkurenceschopný trh EU je často chápán jako „základ politické autority EU a jejích členských států ve světě“ (Vláda ČR, 2008). V současné době sice nezaznamenáváme žádné apely na konkrétní společné pozice EU vůči např. Číně,⁶ nicméně samotná představa, že Evropa jako celek společně čelí této globální ekonomické (a v budoucnosti i geopolitické) konkurenci, posiluje společnou identitu, legitimizuje apely na posilování EU jako globálního hráče a otevírá dveře rozvoji společných reakcí na tuto vnější výzvu.

Omezenou shodu nacházíme v otázce vztahu EU a Ruska a ve vnímání současných ambicí Ruska jako hrozby pro Evropu. V krátkodobé perspektivě si můžeme všimnout jednoznačné kritiky Ruska ze strany ODS za jeho údajné „neoimperiální“ ambice. ODS prezentuje současnou zahraniční politiku Ruska jako hrozbu pro Evropu jako celek, čímž legitimizuje vypracování společné politiky a zároveň odsuzuje jednání těch členských států, které preferují bilaterální vztahy s Ruskem. Naopak u KSČM se můžeme setkat s diskurzem, který narušuje obraz Ruska jako hrozby. Komunistický argument o „slovanské vzájemnosti“ (sdílené slovanské identitě) narušuje konceptualizaci Ruska jako nebezpečné „jinakosti“ pro ČR nebo pro Evropu (Rozhovor s poslancem KSČM, 2008). Naše analýza však ukázala, že v dlouhodobé perspektivě (ve světle již zmíněné globální konkurence ze strany asijských velmocí) je Rusko vnímáno jako možný strategický spojenec sjednocené Evropy, hned za USA, které jsou vnímány jako první spojenec a „sourozence Evropy“.

Ačkoli to nemusí být na první pohled zřejmé, určitá omezená shoda existuje mezi ČSSD a ODS (a dalšími stranami kromě KSČM) i v otázce „posílení vazeb mezi USA a Evropou“. ČSSD kritizuje unilateralismus zahraniční politiky USA a doktrínu „koalice ochotných“, kritizuje tedy odpoutávání USA od Evropy (unilateralismus) nebo alespoň od její podstatné části (té, která není součástí koalice ochotných). ČSSD zdůrazňuje, že „dobré a těsné vztahy s Amerikou jsou pro Evropu nezbytné“ (Paroubek, 2006a) a USA s Evropou přirovnává ke dvěma sourozencům. Podobně i ODS kritizuje odpoutávání Evropy od USA. Spor mezi ČSSD a ODS tedy nespočívá v hodnocení samotné vazby mezi USA a Evropou. Uchovat pouto mezi USA a Evropou je totiž žádoucí podle ODS i podle ČSSD. V čem se ČSSD a ODS neshodnou, jsou příčiny „transatlantického rozvodu“. ČSSD vidí příčiny na straně USA, konkrétně v politice „koalice ochotných“. Opakování této stra-

tegie má zabránit vznik sjednocené Evropy, což přiměje USA brát Evropu vážně a počítat s ní jako s celkem. Naopak ODS vidí příčiny transatlantického rozchodu na straně Evropy: evropský antiamerikanismus a evropská neochota převzít odpovědnost za bezpečnost euroatlantického prostoru obecně i Evropy partikulárně.

Shodu (či spíše soulad nebo synchronizaci) na úrovni použitých argumentačních strategií příliš nenalzáme. Zvýrazňující strategie ODS prezentující „neoimperiální“ politiku Ruska jako hrozbu pro Evropu není sdílena ostatními aktéry, přestože ruská politika vyvolává znepokojení i u ostatních politických stran. Poněkud větší shoda panuje v otázce tématu energetická bezpečnost. Zatímco hrozba v podobě Ruska je na české scéně někdy otevřeně zpochybňována (prezident Klaus), u energetické bezpečnosti se setkáváme pouze s různou mírou zvýraznění tohoto problému.

Vnější přijatelnost

Jedním z kritérií pro přijatelnost českých zájmů v oblasti vnějších politik a aktivit EU v rámci širšího evropského společenství je výskyt mezitextových a mezidiskurzivních vazeb mezi českou debatou a evropskou debatou. Jinými slovy, za nutnou podmínku přijatelnosti českých národních zájmů v Evropské unii považují použití textů (nebo odkazy na texty) evropských autorů (politiků, akademiků nebo spisovatelů). Jak je zřejmé z kapitoly „Mezitextové a mezidiskurzivní vztahy“, diskurz české politické scény nevyužívá odkazy na projevy a texty evropské proveniencce příliš často. Explicitní odkazy na evropské politiky a jejich texty a projevy v českém diskurzu o vnějších politikách a aktivitách EU nacházíme jen velmi zřídka.

Převažují vazby a odkazy na výroky jiných českých politiků, přičemž nejdůležitější pozici zaujímají texty, projevy a názory Václava Klause. Česká politická scéna se nejčastěji vztahuje právě k Václavu Klausovi, většinou za účelem kritiky jeho názorů a postojů.

Odkazy na texty a projevy evropských politiků v českém diskurzu chybí, což nás vede k závěru, že české zájmy ve zkoumané oblasti (vnější aktivity EU a EU jako globální aktér) budou jen obtížně komunikovatelné a přijatelné na evropské úrovni. Předpokladem přijatelnosti je srozumitelnost české debaty. Lze se důvodně domnívat, že absence explicitních odkazů (ať již kritických, nebo souhlasných) na postoje evropských politiků k problematice

vnějších politik EU může snižovat srozumitelnost výsledků české debaty pro evropské publikum.

Naše analýza zároveň ukázala, že čeští politici poměrně často odkazují na názory, texty či výroky zahraničních spisovatelů, akademiků či politiků. Tyto osobnosti (např. Kissinger, Orwell, Sacharov) nespádají do úzce definované kategorie evropský politik (tj. účastník debat na evropské úrovni), přesto se jedná o autory známé i evropské politické scéně. Právě využití textů autorů (spisovatelů, politiků a akademiků), kteří se sice neúčastní evropské debaty, avšak kteří jsou protagonistům evropské debaty známí, může být důvodem ke zmírnění našeho předchozího závěru o malých šancích na přijetí českých národních zájmů v rámci EU.

Závěr

Pravo-středová vláda České republiky odpovědná za českou zahraniční politiku v letech 2006–2008 a za průběh českého předsednictví v Radě EU bývala vnějšími pozorovateli považována za spíše euroskeptickou, v neposlední řadě i díky jejímu (údajně) vlažnému postoji k projektům společné zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky. Jak bylo vidět mimo jiné i z jednání o reformní smlouvě, tato vláda a především pak největší koaliční partner ODS oponovaly další institucionalizaci společné zahraniční a bezpečnostní politiky (ministr zahraničních věcí či hlasování kvalifikovanou většinou) a pod praporem státní suverenity obhajovaly nedotknutelnost národní zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky. Vystihují ovšem tyto zjednodušující teze podstatu českého politického diskurzu o vnějších aktivitách EU, o roli EU ve světě?

Tato analýza pokrývající roky 2004–2008 ukázala, že i pravo-středová vláda, resp. pravicová ODS, často označovaná jako euroskeptická, sdílí se zbytkem politického spektra ČR základní předpoklady a východiska legitimizující společné evropské politiky v oblasti zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky. Česká politická scéna zůstává rozštěpena v postoji k institucionálním otázkám a aktuální podobě politik s vnější dimenzí (SZBP, EBOP) (Střítecký, 2008). Přestavitelé ODS a prezident Klaus opakovaně poukazují na to, že stávající multilaterální struktury EU jsou neefektivní a nevhodné při zajišťování bezpečnosti ČR a EU samé. Navíc čeští euroskeptici vnímají tyto politiky jako mocenský nástroj v rukou některých evropských velmocí.

Jak ale tato analýza ukázala, na české politické scéně panuje soulad v základních východiscích a předpokladech, které v konečném důsledku nepřímo legitimizují konsolidaci EU jako silného a konkurenceschopného globálního aktéra disponujícího společnými zahraničněpolitickými nástroji. Často je to právě „euroskeptická“ ODS, která barvitě vykresluje výzvy a dokonce i hrozby, jimž čelí Evropa (EU) jako celek. V diskurzu ODS je zároveň zvýrazněno i téma „energetické bezpečnosti“, přičemž tato je prezentována jako celoevropský problém. Všechny zmíněné poznatky nás vedou k závěru, že přes přetrvávající rozpory v institucionálních otázkách panuje pod povrchem šarvátek o evropské zahraniční a bezpečnostní politice shoda v tom, že je dobré v dlouhodobé perspektivě posilovat pozici Evropy/EU jako globálního hráče v ekonomické, ale i geopolitické konkurenci („změněné politické situaci ve světě“), především ze strany Číny a Indie. Vezmeme-li v úvahu, že předpokladem pro fungující vnější politiky EU je artikulace hrozeb Evropy a společné identity, kterou by měly společné akce chránit, pak na úrovni diskurzu napomáhají ustavení „vnější dimenze EU“ často právě představitelé ODS. U představitelů ODS se totiž můžeme setkat s výraznými obrazy hrozeb a nepřátel Evropy, jejich diskurz nepostrádá ani strategie zvýrazňující určité jevy či aktéry jako hrozby pro přežití Evropy a pro evropské (euroatlantické) hodnoty.

Poznámky:

¹ Všechny varianty diskurzivní analýzy považují text (v širokém slova smyslu zahrnující např. i mluvený projev) nikoli za pouhou „komunikaci“, ale za (tvořivou) činnost a aktivitu člověka. Při této činnosti (aktivitě) je utvářen význam světa kolem člověka. Z tohoto důvodu je možné považovat argumentační a rétorické strategie nikoli za pouhé plány, jak (efektivně) komunikovat s ostatními, ale za skutečné (vědomé či nevědomé) plány na (pře)tvoření světa kolem nás skrze vytvoření, udržení, transformaci či destrukci určitého významu přisuzovanému objektům a aktivitám reálného světa (v našem případě vnějším aktivitám EU) (Beneš, 2008: 100).

² Mnoho popisných textů a projevů, které plní na první pohled „pouze“ informativní a komunikační roli, ve skutečnosti přispívá k legitimizaci a upevnění statu quo – převládajícího způsobu chápání společných vnějšních aktivit EU.

³ Rozlišování mezi veřejným, poloveřejným a polosoukromým diskurzem jsme částečně přejali od Wodakové a jejích kolegů (1999). Na rozdíl od nich však neprovádíme žádné srovnání mezi těmito diskurzy. Rozlišováním veřejného, poloveřejného a polosoukromého diskurzu pouze ka-

tegorizujeme naše primární data, bez nějakých dalších důsledků pro výzkumné otázky a výzkumný rámec naší analýzy.

⁴ Bohužel kvalita dat z parlamentních výborů kolísala (většinou byly k dispozici pouze zápisy, nikoli doslovné přepisy), navíc pro část zkoumaného období nebyly záznamy k dispozici. Záznamy z jednání parlamentních výborů proto hrály v naší analýze spíše podpůrnou roli.

⁵ V tomto směru můžeme vidět určitou podobnost s Václavem Klausem, který taktéž hledá příčiny těchto jevů (např. prohlubování propasti mezi Tureckem a EU) v ekonomické a hospodářské oblasti („socialistické“ hospodářské politiky) a ne v „odlišnosti civilizační“.

⁶ Argument, že Evropa čelí globální ekonomické a geopolitické konkurenci, je dnes používán (především) v rámci vnitroeuropejských politik. Právě globální konkurence se používá jako argument pro podporu výzkumu a vývoje nebo liberalizace (posílení konkurenceschopnosti) vnitřního trhu.

Mezi jestřábem a holubicí: Česko hledá demokratický mír

Jan Eichler

Tento text srovnává bezpečnostní strategie USA (NSS 2002) a EU (ESS 2003) se strategickými dokumenty České republiky z let 2003–2008. Základní výzkumná otázka zní, ve kterých směrech a v jakém rozsahu se národní zájem ČR v oblasti mezinárodní bezpečnosti sblíží se zájmy USA a EU a s jejich bezpečnostní a strategickou kulturou. Prvním krokem při hledání odpovědi na tuto otázku je charakterizování hlavních rysů NSS 2002, ESS 2003 a strategických dokumentů ČR z let 2003–2008. Tyto důležité dokumenty budou posuzovány z pohledu konceptu bezpečnostní a strategické kultury. Budou zkoumány podle toho, jak vymezují hlavní bezpečnostní hrozby dnešního světa a jaké nástroje upřednostňují při úsilí o jejich eliminaci. Text vychází z té skutečnosti, že přístup k bezpečnostním hrozbám a ke způsobům, jak jim čelit, je jedním z nejvýznamnějších a také nejdiskutovanějších námětů bezpečnostních studií (Cottey, 2007; Terriff, 1999).

Smyslem zvoleného úhlu pohledu je ukázat, v čem se jednotlivé srovnávané strategické dokumenty shodují a v čem se naopak odlišují. Všechny výše jmenované strategické dokumenty budou posuzovány na základě toho, že jejich společným cílem je bezpečnější svět, ve kterém budou co nejvíce eliminovány hrozby mezistátních válek, terorismu a šíření ZHN. Tento text vychází z předpokladu, že USA, EU i ČR mají a nadále budou mít stejnou teoretickou perspektivu, kterou je teorie demokratického míru (TDM)¹ a šíření demokracie jako základní předpoklad pro posilování mezinárodní bezpečnosti.

Při naplňování teorie demokratického míru se však USA a EU budou opakovaně lišit ve třech hlavních směrech: jak teorii demokratického míru uplat-

ňovat v konkrétních podmínkách, jakými cestami se ubírat, jaké nástroje přitom používat. Hlavní rozdíly mezi USA a EU budou spočívat ve způsobu uplatňování síly a moci. USA nadále budou častěji než EU sázet na vojenskou sílu² a nezřídka k tomu budou i vyzývány. Naproti tomu EU se bude více zaměřovat na *consensus based international order*, bude váhavější v nasazování ozbrojených sil k dosahování cílů politického charakteru,³ zejména při vojenských operacích mimo vlastní území.

Z výše uvedeného důvodu budou strategické dokumenty USA, EU a ČR hodnoceny na základě základních kritérií konceptu bezpečnostní kultury. Budou posuzovány podle toho, jaké prostředky a nástroje volí k dosahování cílů na poli bezpečnostní strategie, tedy podle toho, zda upřednostňují prevenci či preempci, unilateralismus či multilateralismus, politické a ekonomické působení nebo, naopak militarismus, zda budou uskutečňovat vojenské zásahy s mandátem RB OSN nebo bez něho. Na základě tohoto přístupu se text snaží odhalit, zda je v ČR příznivý prostor pro multilateralismus či pro unilateralismus, pro militarismus nebo spíše pro politická řešení problémů mezinárodní bezpečnosti.

Z epistemologického hlediska tento text využívá interpretativní přístup aplikovaný na analýzu a komparaci bezpečnostněstrategických dokumentů USA, EU a ČR schválených v letech 2002–2008. Základní epistemologické východisko spočívá v porozumění procesům tvorby bezpečnostních strategií na poč. 21. století (Drulák, 2008b: 15). Z ontologického hlediska práce vychází z idealistických pozic reflektujících ideové konstrukce, které se vytvářejí při vyhodnocování bezpečnostních hrozeb, při posuzování jejich naléhavosti a závažnosti a při hledání způsobů a nástrojů, jak těmto hrozbám čelit.

Následující text je rozdělen do pěti částí. První z nich operacionalizuje klíčové pojmy z oblasti bezpečnosti a strategické kultury tak, jak budou uplatněny na vytypované strategické dokumenty. Další dvě části textu se zabývají historickými a posléze i politickými faktory těchto dokumentů. Poté následuje hodnocení bezpečnostní a strategické kultury USA, EU a ČR v prvním desetiletí současného století. Z těchto tří částí textu vyplyne, zda ČR má v rovině bezpečnostní a strategické kultury blíže k NSS USA 2002 nebo k ESS 2003. Závěrečná část textu posuzuje zkoumané dokumenty na základě tří hlavních kritérií národního zájmu, jimiž jsou relevance, vnější přijatelnost a konsenzus.

Metodologie

Tento text využívá metodu komparativní případové studie. Zkoumá strategické dokumenty tří subjektů: USA, EU a České republiky a provádí jejich srovnávací analýzu. Vychází ze skutečnosti, že komparace dává možnost, jak porozumět národnímu zájmu jako intersubjektivní struktuře, která je v případě vyhodnocování bezpečnostních hrozeb zakotvena ve vládních strategických dokumentech. Hledá společné rysy i rozdíly strategických dokumentů, majících srovnatelný charakter, a zabývá se otázkou jejich dopadů na přístup k naplňování teorie demokratického míru. Kombinuje disciplinovanou interpretativní studii a deskriptivní studii. První přístup se projevuje především v částech, jež jsou věnovány bezpečnostní a strategické kultuře USA, EU a ČR. Dále se uplatňuje při hodnocení historických a politických faktorů zkoumaných strategických dokumentů. Naproti tomu deskriptivní postup se uplatňuje při hodnocení hlavních rysů NSS 2002, ESS 2003 a strategických dokumentů ČR.

Obsah a témata

Základní pojmy

Tato část textu vysvětluje klíčové pojmy, které se používají v dalších kapitolách při hodnocení vybraných strategických dokumentů USA, EU a ČR. Jedná se o pojmy „bezpečnostní a strategická kultura“, „militarismus“, „unilateralismus“, „multilateralismus“. Jsou vysvětlovány proto, že umožňují posuzovat, do jaké míry je naplněno kritérium vnější přijatelnosti. Ukazují, v jakém rozsahu mezi USA, EU a ČR funguje vzájemná přijatelnost, a to ve třech rovinách, jimiž jsou shoda na teorii demokratického míru, přístup k hlavním bezpečnostním hrozbám dnešního světa a volba konkrétních metod a nástrojů bezpečnostní strategie na počátku 21. století.

Bezpečnostní kultura

Po skončení studené války se záběr bezpečnostní kultury rozšířil i do nevojenských dimenzí, zejména pak ekonomické, ekologické, surovinové, energetické, sociální, kulturní (Buzan–Waeber–de Wilde, 1998). Thomas Berger ji vymezil na základě národní identity, alianční politiky, struktury ozbroje-

ných sil a civilně-vojenských vztahů (Berger, 1996: 325–326). John Duffield ji definoval podle přístupu k vnějšímu prostředí, obsahu a formy národní identity, politických cílů státu, ustálených názorů a státní elitou sdílených norem zahraniční politiky (Duffield, 1998: 24–25). Podle Emila Kirchnera jde o to, zda stát upřednostňuje unilateralismus nebo multilateralismus, donucovací nebo přesvědčovací strategii, vojenské nebo nevojenské nástroje, preventivní působení nebo preemptivní úder (Kirchner, 2007: 16). Ve všech zemích je bezpečnostní kultura záležitostí nejvyšších politických činitelů států – ti zaujímají stanoviska k bezpečnostním hrozbám, zabývají se charakteristikou možných válek a stanovují úkoly pro ozbrojené síly a všechny složky státní moci (Heurlin, et al., 2003: 12).

Strategická kultura

Strategickou kulturu tvoří „souhrn myšlenek, podmíněných emocionálních reakcí a ustálených způsobů chování typických pro národní strategické komunity, které jsou získány vzděláním nebo napodobováním“ (Snyder, 1977). Její součástí jsou národní tradice, zvyky, hodnoty, stanoviska, způsoby chování, symboly, přístupy a zvláštní postupy volené k ovlivňování vnějšího prostředí a způsoby řešení problémů tváří v tvář hrozbám nebo při užívání síly (Booth, 1990: 121). Je souhrnem myšlenek, stanovisek, tradic a chování, jež jsou uvnitř nás, v našich institucích a v našich postupech (Gray, 1999: 131–132). Zahnuje ustálené názory, stanoviska a praktické postupy při nasazování síly typické pro určitý kolektiv (zpravidla národ) a uplatňují se v průběhu delšího procesu (Longhurst, 2004: 14–18). Je záležitostí nejvyšších vojenských činitelů, kteří hledají neúčinnější vojenské nástroje a postupy k naplňování cílů stanovených na nejvyšší politické úrovni. Nemění se podle toho, jak se střídají prezidenti nebo vlády, ale jak zlomové události (vážné krize nebo války) rozšiřují prostor pro ty, kteří rozhodují, a otevírají možnost pro větší či menší změny strategické kultury.

Strategická kultura USA (Sperling, 2006: 161–173) se již od skončení druhé světové války vyznačuje především důrazem na trvalou modernizaci profesionální armády, na schopnost vést současně několik válek na několika místech (*Strategic Configuration*), nejvyššími vojenskými výdaji a nejsilnější armádou na světě, důsledným naplňováním „zásad strategie bohatého“ (Colson, 1993) spočívajících na využití technologické převahy, soustředění nejvyšší možné ničivé síly a naprostém zničení nepřítele v případě války.

Strategická kultura EU je na poč. 21. století teprve ve stadiu zrodu a hledání společných sdílených norem a postupů. Jejimi společnými rysy (Freedman, 2004) jsou především hluboce zakořeněná váhavost a zdrženlivost při nasazování ozbrojených sil a orientace na mírové mise OSN, při nichž se postupně vytváří „jakási strategická kultura na způsob četnictva“ (Sondhaus, 2006: 50).

Militarismus

Je vymezován několika základními rysy. Jedním z tradičních je nadvláda vojáků nad politiky a jako stav, za kterého se politikové přizpůsobují vojákům, jejich prioritám, názorům, zájmům a rozhodnutím.⁴ Bývá důsledkem, ale také akcelerátorem silícího mezinárodního napětí – v Evropě to byla zejména druhá polovina třicátých let, dále pak padesátá léta (zejména v důsledku korejské války) a také sedmdesátá léta. Naopak pokles militarismu se projevil především po skončení první světové války, ve druhé polovině osmdesátých let a v první polovině devadesátých let.

Pro tuto kapitolu významnější je však chápání militarismu ve smyslu navyšování vojenských rozpočtů, budování velkých vojenských jednotek (divize, armádní sbory, armády) a disponování vysokým počtem vojáků na tisíc obyvatel. Důsledkem těchto faktorů je silná tendence využívat přímého násilí, ať už vyprovokovaného nebo ne, sloužícího k řešení konfliktů nebo k jejich podněcování (Galtung, 1990: 291–305). Takto chápaný militarismus je příznačný pro politiky, kteří chtějí prosazovat výrazné změny mezinárodního uspořádání na regionální úrovni bez ohledu na názory a stanoviska jiných zemí, mezinárodních organizací nebo jejich spojenců. Je to *mentalita sui generis, zakořeněný systém hodnot a způsob uvažování*. Zveličuje závažnost bezpečnostních hrozeb, spoléhá na vojenskou sílu a na vojenské nástroje moci, často se vzájemně doplňuje s unilateralismem. Opírá se o nástroje, které umožňují ve velkém zabíjet, ale o to méně přesvědčovat, natož pak získávat srdce a mozky lidí (Elias, 1999: 660–673). Umožňuje vyhrávat války, ale nepostačuje k tomu, aby byl vyhrán mír.

Unilateralismus

Je typický pro silné státy, jež si chtějí vynutit nebo dále upevnit pozici hegemonu. *Definován je především negativně* – jako prosazování národních

zájmů bez ohledu na zájmy, názory a stanoviska jiných států, a to i za cenu narušení či zpochybnění míru a bezpečnosti, jichž bylo dosaženo v jiných oblastech (Griffiths et al., 2002: 320). Zaujímá přezíravý vztah k mezinárodnímu právu, k mezinárodním konvencím a institucím a k zažitým normám mezinárodního chování, ke spojencům a jejich názorům.

Positivní vymezení unilateralismu spočívá na třech pilířích (Tamtéž: 321): síla a schopnosti umožňující prosazovat své národní zájmy bez ohledu na ostatní, před zdlouhavým hledáním kompromisu se upřednostňuje rozhodná jednostranná akce, případný odpor se vydává za bezpečnostní hrozbu a nadzazuje se její naléhavost (Buzan–Waeber–de Wilde, 1998), aby mohlo být zareagováno preemptivním, tedy předstihujícím úderem.

Unilateralismus může být *výhodný z krátkodobého hlediska*, protože zkracuje cestu k dosahování stanovených cílů. Ale z hlediska střednědobého či dlouhodobého má mnohé *kontraproduktivní dopady*. Snižuje legitimitu hegemonova zásahu a zvyšuje jeho náklady, v morální a politické rovině zvyšuje toho, proti komu hegemon uplatňuje svoji sílu.

Multilateralismus

Má velmi stručně *negativní vymezení* – je to opak unilateralismu. Jeho *pozitivní vymezení* spočívá na třech hlavních zásadách: nerozlišování, nedělitelnost a vzájemnost (Griffiths et al., 2002: 208). *Zásada nerozlišování* znamená, že jsou brány v úvahu zájmy a stanoviska všech aktérů mezinárodních vztahů, bez ohledu na to, jak se liší v ukazatelích síly a ve svých ambicích. *Zásada nedělitelnosti* říká, že mezinárodní mír a bezpečnost platí stejně a nedílně pro všechny státy a že nelze posilovat bezpečnost jedněch na úkor druhých, zejména pak silných na úkor slabých. *Zásada vzájemnosti* uvádí, že všichni účastníci mezinárodního systému důsledně a trvale dodržují obě výše prezentované zásady.

Pod pojmem multilateralismus rozumíme takový styl používání síly, který bere v úvahu mezinárodní právo, stanoviska mezinárodních institucí, názory a zájmy příslušníků mezinárodního společenství a samozřejmě všech spoleneckých států. I v rámci multilateralismu může dojít k nasazení vojenské síly, ale až po vyčerpání nástrojů nevojenského nátlaku tváří v tvář hrozbám pro mezinárodní mír a bezpečnost, na základě jasného mandátu RB OSN a za předpokladu spolupráce mezinárodních organizací.

Historické faktory NSS 2002 a ESS 2003 a strategických dokumentů ČR

Historické faktory jsou důležité z hlediska kritérií relevance a konsenzu. Působí dlouhodobě, a proto ovlivňují fungování společenství i jeho základní charakteristiky. Mají zásadní vliv na stanovování cílů na poli mezinárodní bezpečnosti a na formulování strategií, které mají k těmto cílům vést. Předurčují, zda daný stát nebo bezpečnostní společenství upřednostňují vojenské nebo spíše politické nástroje bezpečnostní strategie, zda se více orientují na spolupráci se spojenci a s mezinárodními organizacemi, nebo zda upřednostňují jednostranný postup.

Při rozboru historických faktorů text vychází především z Granovetterovy teorie *embeddedness* (Granovetter, 2000), podle níž je každé rozhodování a také jednání zasazeno a ukotveno v širším historickém, sociálním, politickém a kulturním kontextu. Proto rozbor strategických dokumentů USA, EU a ČR začíná připomenutím historických a politických faktorů, jež výrazně ovlivňují bezpečnostní a strategickou kulturu těchto subjektů mezinárodních bezpečnostních vztahů, zejména pak jejich přístup k bezpečnostním hrozbám na počátku 21. století.

NSS 2003, ESS 2003 a strategické dokumenty ČR budou interpretovány jako dva případy, které mají srovnatelný charakter. Jsou to dva přístupy k naplňování TDM na poč. 21. století, dvě svébytné konstruktivní strategie, a to :

a) svět změněný cestou vojenských zásahů (NSS 02), cestou *Regime Change Policy*, jejímiž konkrétními příklady jsou OEF 2001 a OIF 2003;

b) eliminace bezpečnostních hrozeb cestou dlouhodobého preventivního působení, jehož podstatou je rozšiřování bezpečnosti kolem Evropy, politické vyřešení izraelsko-palestinského konfliktu a posílení mezinárodního řádu v globalizovaném světě.

Historické faktory NSS 2002

Pojmem historické faktory rozumíme „význam času a historie v obecné sociální i politické rovině“ (Karlas, 2007: 82–85). Prvním historickým faktorem bezpečnostní strategie USA je *dlouhodobá strategická výhoda odlehlosti a nezranitelnosti*. Díky ní byly Spojené státy od skončení občanské války ušetřeny válek na vlastním území. Jejich vojáci bojovali jak v první, tak i ve druhé světové válce, ale americké území a životy civilního obyvatelstva zůstaly ušetřeny. Během studené války se USA staly globální velmocí

se silným vlivem na politický vývoj v celém světě (Zaborowski, 2008: 21). Druhým historickým faktorem je plně *profesionální charakter americké armády* již od demobilizace po druhé světové válce. Americká společnost i vojáci sami na vojenské nasazení v zahraničí nahlížejí jako na zcela profesionální záležitost, do níž se nastupuje na základě strategického rozhodnutí americké administrativy.

Třetím historickým faktorem se stal náhlý konec studené války, po němž se USA staly „*jedinou kompletní globální mocností dnešního světa*“ (Cottey, 2007: 50), jsou „*jediným státem, který pokrývá plně spektrum moci*“ (Nye, 2002). Proto se v USA začalo diskutovat, jak s tímto statutem nakládat. Přitom se vyprofilovaly dva základní přístupy. *Lawrence Eagleburger* navrhoval, aby základem vedoucí úlohy USA byla síla příkladu a přesvědčivosti. To je internacionalistický přístup, jež na další státy nahlíží více jako na partnery (Chollet–Goldgeier, 2008: 68). Druhý přístup, *Defense Planning Guidance* (DPG),⁵ měl typické státocentristické založení a kladl důraz na tři dlouhodobé cíle: zabránit tomu, aby vznikla nějaká velmoc, která by pro USA mohla pro představovat stejnou hrozbu, jakou byl v době studené války SSSR; nedopustit, aby nějaká nepřátelská mocnost ovládla region, jehož zdroje by mohla využít k tomu, že by se stala velmocí světového rozměru; nepřipustit, aby se na mezinárodní scéně objevil nějaký stát nebo skupina států, které by omezovaly svobodu jednání Spojených států kdekoli ve světě. Právě tento přístup se prosadil v době G. W. Bushe a silně ovlivnil i zaměření NSS 2002.

Čtvrtý historický faktor říká, že *USA jsou jediným balancérem celosvětového významu* a působnosti. Jsou často oslovovány, aby nebyly lhostejné – zejména v dobách silného morálního utrpení a násilí kdekoli ve světě bude zmiňována americká „*morální povinnost jednat*“ (Cottey, 2007: 56). Pátý historický faktor představují *ukazatele vojenské síly*. Na USA připadá polovina celosvětových výdajů na zbrojení, disponují nejmodernější a nejúčinnější armádou světa, mohou plánovat a uskutečňovat rychlé a silné zásahy na kterémkoli místě planety, a tak americké administrativy neváhají s nasazováním ozbrojených sil, když jsou přesvědčeny, že to je nejúčinnější řešení nazrálé situace.

Šestý faktor tvoří *dlouhodobá nestabilita oblastí Blízkého a Středního východu* s obrovským ropným bohatstvím. USA jsou odhodlány nedopustit, aby se strategické kontroly nad touto oblastí zmocnil někdo jiný. Dlouhodobě spolupracují s autoritativními režimy v zemích s bohatými zásobami

ropy a zároveň s tím trvale a téměř bezvýhradně podporují Stát Izrael. Podřízenost tamních autoritativních režimů Americe a neochvějná podpora, které se Izrael těší ze strany Washingtonu, vyvolávají pocit ponížení, vedou k nárůstu terorismu a islamismu (Andréani, 2004–2005: 47).

A konečně sedmý faktor představuje nástup globálního terorismu po 11. 9. 2001. Ten naboural pocit nezranitelnosti amerického území a vyvolal silné odhodlání nenechat něco takového bez odvetu. Spojené státy „zasáhla alarmistická veřejná debata vyznačující se přeháněním bezpečnostních hrozeb“ (Cotter, 2007: 220). Právě po 11. 9. 2001 se vytvořilo příznivé vnitrostátní prostředí pro vyhlášení války⁷ a „pro idealisty požadující především upevnění bezpečnosti USA, použití americké vojenské síly v zájmu eliminace hrozeb typu Saddáma Husajna a šíření demokracie a svobody ve světě“ (Gordon, 2007–2008: 35).

Ze všech sedmi výše uváděných historických faktorů vyplývá, že v USA v prvních letech 21. století nebyly žádné zásadní problémy se silovými řešeními mezinárodních krizí a s nasazováním amerických vojáků v zámoří k dosahování politických cílů stanovených americkou administrativou.

Historické faktory ESS 2003

První faktor říká, že *Evropa není nezranitelná, naopak byla dějištěm spousty velkých ničivých válek*, které na jejím území proběhly počínaje první polovinou 17. století, přes napoleonské války, první světovou válku, druhou světovou válku až po války na území bývalé Jugoslávie. Proto v Evropě panuje strach z další války s pustošivými následky. Evropští politici jsou stále váhavější při nasazování ozbrojených sil ve velkých bojových akcích. Druhý faktor je dán tím, že na rozdíl od USA byla *naprostá většina evropských armád až do samého konce devadesátých let 20. století budována na základě systému odvodů*, a tak se na válku nenahlíží jako na rutinní záležitost vojenských profesionálů, ale jako na záležitost celého národa.

Také v dalších třech faktorech se Evropa výrazně odlišuje od USA – po skončení studené války se její ambice omezovaly na překonání čtyřicetiletého rozdělení a na preventivní stabilizační působení směrem na jih, tedy do severní Afriky a na Střední východ. A zároveň s tím *Evropa měla a nadále má mnohem skromnější a vojensky slabší ozbrojené síly* – a to je další důvod, proč jsou evropské vlády ve srovnání s administrativami USA zdrženlivější a váhavější při jejich nasazování mimo vlastní území.

Historické faktory strategických dokumentů České republiky

Na území dnešní České republiky se v plném rozsahu projevovaly všechny historické faktory typické pro Evropu – hluboce zakořeněný strach z války a odpor k militarizaci a k militarismu, obrovská úleva po skončení studené války a rozsáhlá demilitarizace v ekonomice, v politice i v každodenním životě. Zároveň s tím silně působí dědictví příslušnosti někdejší ČSR a ČSSR do sovětské sféry výlučného vlivu (*empire by coercion*), která byla zemi vnucena po roce 1948. Její negativní dopady na vnitřní, zahraniční i hospodářskou politiku se hromadily již od samého počátku padesátých let a vyvrcholily naprostou diskreditací SSSR po jeho vojenské invazi v srpnu 1968. V důsledku toho narůstal počet lidí, jejichž naděje se upínaly k Západu a zejména pak k USA jakožto hlavnímu garantovi jeho bezpečnosti. Tento faktor se zcela spontánně projevil v listopadu 1989. Dodnes určujícím způsobem ovlivňuje postoje české pravice, zejména pak ODS – ty se vyznačují atlantismem, jenž je silnější než ve většině tzv. starých členských zemí EU (blíže viz Drulák, 2008b: 400–401).

Politické faktory NSS USA 2002, ESS 2003 a strategických dokumentů ČR

Politické faktory jsou důležité z hlediska kritérií relevance a konsenzu. Ve zlomových okamžicích, jimiž jsou zejména mezinárodní krize či rozhodování o vyhlášení války, zásadně ovlivňují fungování společenství i jeho základní charakteristiky. Předurčují stanovování konkrétních cílů na poli národní i mezinárodní bezpečnosti a volbu nástrojů, které mají tyto cíle učinit dosažitelnými. Mají velký vliv i na to, v jakém rozsahu a jak často se diskutuje o charakteru bezpečnostních hrozeb a úkolech, které z nich vyplývají pro bezpečnost státu.

Politické faktory NSS 2002

Dlouhodobé politické faktory se odvíjejí od mimořádně silných pravomocí amerického prezidenta – ten reprezentuje USA navenek a zároveň je i šéfem výkonné moci. *Krátkodobé politické faktory* spočívaly v tom, že klíčoví členové administrativy (G. W. Bush, D. Cheney, D. Rumsfeld a C. Ricce) stupňovali svůj vliv na Kongres, sdělovací prostředky, zpravodajské služby, armádu a získali americkou veřejnost pro válku v Iráku. V USA se tedy po 11. 9. 2001

vytvořilo velice příznivé prostředí jak pro unilateralismus, tak i pro militarismus. Paradoxně se tak stalo ne zásluhou vojáků, ale přičiněním nejvyšších politických činitelů. V případě 43. prezidenta USA šlo o „nový unilateralismus, jež má za cíl posilovat americkou moc a bezostyšně ji uplatňovat ve jménu cílů, které sám stanovuje“ (Krauthammer, 2001: 29).

G. W. Bush „dal najevo, že uvítá ty spojence, kteří se k němu přidají, ale že zároveň s tím není ochoten za jejich podporu platit jakýmkoli kompromisy“ (Gordon, 2007–2008: 35). Silný sklon k *militarismu* se výrazně projevil v tom, že „válka se stala ústředním rysem politických reakcí ... a G. W. Bush své prezidentství ve velkém rozsahu ztotožnil s úlohou válečného prezidenta“ (Andréani, 2004–2005: 33). Pro Bushovu administrativu se stalo typické, že „koncepte odstrašování je překonaná, ... jediným řešením je útok“ (Ikenberry, 2002: 51). Chování Bushovy administrativy tedy nenaplnovalo všechny rysy militarismu. Především neplatilo, že by administrativa 43. prezidenta byla ve vleku vojáků. Naopak, ona sama stanovovala priority spočívající ve využívání vojenské síly k dosahování politických cílů.

Politické faktory ESS 2002

Dlouhodobě působící faktory nám dokazují, že v žádné zemi EU nemá prezident tak silný vliv a rozhodující slovo v oblasti zahraniční politiky a bezpečnostní strategie. *Krátkodobě působící faktory* upozorňují, že v žádné zemi EU nebyla veřejnost nakloněna vojenskému úderu na tehdejší Irák. V žádné zemi EU nebyly takové možnosti pro militarizaci bezpečnostní strategie jako v USA.⁷

Politické faktory strategických dokumentů České republiky

Česká republika se neprodleně po 11. 9. 2001 plně zařadila do mezinárodního konsenzu v rámci boje proti globálnímu terorismu. Tento přístup sdílely všechny po sobě jdoucí vlády bez ohledu na stranickopolitické složení.⁸ 10. 12. 2003 schválila vláda České republiky dokument *Bezpečnostní strategie ČR*. V roce 2004 byl schválen dokument *Vojenská strategie ČR*, který byl aktualizován v roce 2008. Tyto tři dokumenty vyjadřují politické a vojenské možnosti a ambice ČR v rámci euroatlantického spojeneckého ukotvení. V bezpečnostněpolitické rovině jsou formulovány velice obecně, nezaujímají otevřený příklon ani k NSS 2002, ani k ESS 2003, ale vyjadřují se k některým důležitým zásadám bezpečnostní strategie. Odráží se v nich neměnné konsenzuální přístupy, na kterých se shoduje jak levice (s výjimkou

KSČM), tak i pravicové strany. Jsou jimi především zakotvení ČR v euroatlantickém společenství hodnot, boj proti terorismu, důraz na multilateralismus a na mezinárodní právo.

ODS jako nejsilnější pravicová strana (nejsilnější strana vládní koalice v letech 2006–2009) a ani její nejvyšší činitelé nikdy na veřejnosti nevyjádřili názor, který by srovnával NSS USA 2002 a ESS 2003. Ale o to otevřenější byla jejich jednoznačná vyjádření ve prospěch transatlantické vazby. Za hlavního garanta mezinárodní bezpečnosti i bezpečnosti ČR považují USA, a proto upřednostňují jejich bezpečnostní záruky před nejasnými a nejistými postupy komplikované EU, která navíc podle jejich názoru několikrát v minulosti selhala. Veřejně vyjadřovaným cílem ODS je další zdokonalování nadstandardních bilaterálních vztahů s USA. Evropskou bezpečnostněpolitickou integraci považuje ODS za zástěrku některých států (zejména Francie a SRN) pro upevnění vlastního vlivu na úkor akceschopnosti v rámci NATO. Právě v narušování a oslabování transatlantické vazby spatřují nejvážnější úskalí SZBP (blíže viz Střítecký, 2007: 95–112), a proto k ní jsou nedůvěřiví a zdrženliví.

Ani ČSSD nezaujímá explicitní stanovisko ke srovnání NSS 2002 a ESS 2003 a stejně jako ODS považuje za páteř bezpečnostního uspořádání v Evropě transatlantickou vazbu. Ale na rozdíl od ODS zastává názor, že EU může nadále rozvíjet a prohlubovat svoji bezpečnostní strategii a vůbec to nemusí být na úkor transatlantického spojení. Upřednostňuje dlouhodobé preventivní ekonomické a politické působení a odmítá preemptivní úder, často kritizuje militarismus.⁹

Strana zelených (SZ) se také nikdy nevyjádřila explicitně ke srovnání NSS USA 2002 a ESS 2003. V některých významných otázkách zaujímal stanoviska, jež byla blíže k ČSSD než k ODS. Vyjadřovala se ve prospěch prohloubení projektu EBOP, který by podle ní neměl znamenat militarizaci EU, ale mohl by vést až k vytvoření evropských bezpečnostních sil schopných nahradit v Evropě síly NATO (Tamtéž: 95–112).

KDU-ČSL (strana vládní koalice v letech 2006–2009) se rovněž nikdy explicitně nevyjádřila ke srovnání NSS USA 2002 a ESS 2003. Ale ani ona, podobně jako ČSSD a SZ, nenahlíží na SZBP ani na EBOP jako na proces, který by oslaboval transatlantickou vazbu. Vyslovuje se pro další upevnování prestiže a důvěryhodnosti EU a velký význam přikládá humanitárním operacím a operacím k udržování míru (Tamtéž).

KSČM považuje evropskou integraci za proces, který „naplňuje zájmy evropských velkých kapitálových uskupení na úkor zájmů pracujících“.¹⁰ EBOP označuje za příliš proamerickou a militaristickou.¹¹ Doposud nebyla schopna a ani ochotna docenit význam a závažnost rozdílů mezi americkými a evropskými přístupy k mezinárodní bezpečnosti. Odmítá mise, které navazují na vojenské zásahy USA, zejména pak Irák a Afghánistán.

Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a České republiky

Bezpečnostní a strategická kultura má určující význam pro kritérium vnější přijatelnosti. Na jejím základě je možné ukázat, v jakém rozsahu jsou přístupy USA, EU a ČR k naplňování TDM a zejména pak k bezpečnostním hrozbám dnešního světa navzájem přijatelné či slučitelné, v jakém rozsahu a ve kterých směrech se navzájem doplňují nebo naopak odlišují.

Bezpečnostní a strategická kultura administrativ G. W. Busha

V prvních týdnech a měsících po 11. 9. 2001 vznikla tzv. *Bushova doktrína*, jež spočívá na čtyřech základních pilířích (Jervis, 2003: 375). Prvním je odhodlání, že pokud je nějaký režim považován za bezpečnostní hrozbu pro USA, pak bude vojensky svržen, nahrazen jiným a daná země může být po určitou dobu vojensky okupována (Haas, 2005). Druhým pilířem je důraz na „novou, důraznou politiku“. Třetím pilířem je rozhodnutí postupovat unilaterálně, kdykoli to bude potřeba. Jedná se o odhodlání „přecházet jakékoliv námitky spojenců, pokud to USA budou považovat za nezbytné k dosažení svých strategických cílů“ (Jervis, 2003: 375). Jedním z hlavních rysů Bushovy strategie se tak stal „všeobecně přezíravý přístup k mezinárodním pravidlům, smlouvám a bezpečnostním partnerstvím“ (Ikenberry, 2002: 53). A konečně čtvrtým pilířem je důraz na uchování americké hegemonie v dnešním světě. Prezident Bush to v roce 2002 vyjádřil slovy, že „Amerika musí svoji vojenskou sílu udržovat mimo dosah jakéhokoli vyzývatele“.¹²

V době příprav vojenského svržení Saddámov režimu se v USA prosadilo „expanzivní přehodnocení americké bezpečnosti doprovázené radikální

změnou amerického přístupu k aliancím“ (Calleo, 2004: 31). Namísto koordinovaného postupu se spojenci se uplatnila představa ministra obrany Donalda Rumsfelda, že konkrétní bojová mise předurčuje koalici a nikoli naopak. A prezident Bush nakonec vzal tento přístup za svůj (Woodward, 2003: 180). A tak se již během operace *Enduring Freedom* (OEF) plně prosadil unilateralismus. Nebyla to operace NATO, ale operace USA a jejich nejbližších spojenců.

Druhým uplatněním Bushovy doktríny *Regime Change Policy* se stala operace Irácká svoboda (20. 3. 2003–1. 5. 2003). Přinesla ohromující vojenskou porážku Iráku, nesmírně působivé vojenské vítězství USA a zcela bezproblémové vojenské svržení režimu Saddáma Husajna. Jejím prostřednictvím Bushova administrativa potvrdila své odhodlání prosazovat celosvětově globální inženýrství a agresivní šíření demokracie (Simes, 2003: 100).

V popředí pozornosti stojí *zdokonalování následujících hlavních schopností ozbrojených sil USA*:

- rozhodující úlohu nadále budou hrát vzdušné síly, zejména pak „úspěšné bombardéry“ a nedílně s tím i bitevní letouny JSF,
- rozvoj schopností bezpilotních letounů – nejen průzkumných, ale i úderných,
- příprava pozemních vojsk na rychlý postup s cílem využít ochromení nepřátelských vojsk po zničujících vzdušných úderech,
- speciální síly mají za úkol získávat a upřesňovat informace nezbytné pro navádění prostředků vzdušného napadení,
- zesílí důraz na výstavbu a bojovou přípravu relativně malých jednotek schopných rychlého nasazení kdykoli a kdekoli ve světě a v tom je budou následovat i ostatní země NATO,
- urychlí se výstavba nových letadlových lodí,
- ponorky budou modernizovány tak, aby byly schopny namísto jaderných námořních řízených střel SLBM odpalovat řízené střely s plochou dráhou letu vyznačující se kratším doletem (SLCM), ale větší přesností a menšími ničivými následky než SLBM,
- dopravní letectvo bude zvyšovat své schopnosti přepravovat mobilní jednotky vysoké pohotovosti na kterékoli místo na světě.

Tvořící se bezpečnostní a strategická kultura EU

Každá bezpečnostní kultura jako záležitost nejvyšších politických činitelů spočívá na čtyřech základních pilířích, jimiž jsou: národní identita, alianční vztahy, struktura ozbrojených sil a vztahy mezi civilním a vojenským sektorem (Berger, 1996). Země EU jsou dnes naprosto sjednoceny ve druhém a čtvrtém pilíři, ve třetím pilíři jsou sjednoceny z velké části. Ale první pilíř je pro ně velkou výzvou a úkolem do budoucnosti, vytváření jakési evropské identity je dlouhodobou záležitostí.

Na začátku 21. století jsou mezi evropskými státy v rovině bezpečnostní kultury nezanedbatelné rozdíly. Francie „nadále mnohem více přemýšlí v rovině státní diplomacie, aliancí a rozložení sil mezi státy než v rovině nadnárodních činitelů operujících nezávisle na suverénních (státních) autoritách a jejich kontrole“ (Tardy, 2007: 42). Velká Británie jako druhý ze tří klíčových států EU se bez ohledu na změny ve složení vlády dlouhodobě zaměřuje na udržování „zvláštních vztahů s USA a o udržení své globální úlohy“ (Krahmann, 2007: 110). A pokud jde o SRN, ta se dominantně zaměřuje na tzv. totální mír (Hellmann, 1996), upřednostňuje předcházení konfliktů, přesvědčování a multilaterální přístupy před nasazováním ozbrojených sil a před unilateralismem (Kirchner, 2007: 18). A velice podobné jsou i přístupy Itálie – po skončení studené války se prosadila „zásadní strukturální změna od obrany území k plnění úkolů peace-keepingu, peace-enforcingu a nation-buildingu mimo území NATO“ (Foradori–Rosa, 2007: 88).

Strategická kultura EU se stále ještě tvoří. ESS 2003 je jejím doktrinálním základem. Základními faktory jsou:

- žádná členská země a ani celá EU nemají takové prostředky a potenciál jako USA, a proto se země EU nezaměřují na totální válku, ale především na manévr a na přeskupování sil,
- po skončení studené války se armády zemí EU zaměřují na zdokonalování svých schopností v rámci mírových operací, kde ničení protivníka není ústředním cílem, hlavní pozornost se zaměřuje na nebojovou činnost,
- účast na skutečně bojových akcích je pojmána až jako to nejzazší řešení.

Evropská unie se zabývá také posuzováním otázky, jaké jsou její vojenské možnosti a jaké úkoly z toho vyplývají pro nejbližší budoucnost. Za tím úče-

lem skupina nezávislých expertů vypracovala celkem pět možných scénářů nasazení ozbrojených sil EU (Institute for Security Studies, 2004).

Rozsáhlá operace na podporu míru by měla podobu rozsáhlé mírové operace s jasně stanoveným mandátem RB OSN. Na akci by se zúčastnilo až 30 000 vojáků ze zemí EU, a to až na vzdálenosti 2000 km do 60 dnů od rozhodnutí, a měla by dosáhnout udržitelnosti operačního nasazení do 3 let.¹³ *Humanitární intervence vysoké intenzity* by byla zahájena v případě krutých zločinů proti lidskosti, jako se to stalo např. ve Rwandě v roce 1994. Klíčovou úlohu by hrála rychlost nasazení ozbrojených sil a vysoké tempo operací. Na vzdálenost do 5000 km od Bruselu by bylo potřeba nasadit až 10 000 vojáků, stovku letounů a další techniky.

Regionální válka, v níž by šlo o evropské strategické zájmy, by mohla vypuknout v případě ohrožení dodávek ropy¹⁴ nebo přílivem uprchlíků z válkou ohrožených oblastí. EU by musela zasahovat až na vzdálenost 4500 km od Bruselu a musela by to stihnout ve lhůtě 21 dnů. Na to dnes nemá dostatek letadlových lodí, přesně naváděné munice, útočných vrtulníků, speciálních sil a logistických prostředků.

Preventivní zásah proti úderu za použití ZHN v případě, kdyby se těchto zbraní zmocnili nestátní činitelé, vůči kterým nelze uplatňovat strategii odstrašování jako vůči státům. Proti nim by bylo potřeba ve lhůtě pouhých 15 dnů a na vzdálenost až 5000 km od Bruselu nasadit brigádu o čtyřech praporech speciálních operačních sil schopných vést ty nejnáročnější akce. EU zatím není schopna vést takovou operaci po delší dobu.

Obrana vlastního území. Šlo by o tzv. katastrofický terorismus, jenž by si vynutil ochranu objektů, které by se podle rozvědky mohly stát terčem teroristických útoků. Dalším cílem je snižování následků případného teroristického útoku.

Bezpečnostní a strategická kultura České republiky

Strategické dokumenty ČR z let 2004–2008 se v žádném případě nehlásí ani k unilateralismu, ani k militarismu. *Bezpečnostní strategie ČR* (2003) se dokonce výslovně přiklání k multilateralismu, její odstavec č. 41 vyhláší, že „ČR upřednostňuje multilaterální způsoby řešení mezinárodních otázek a bezpečnostních problémů. Klade důraz na předcházení ozbrojeným konfliktům a řešení bezpečnostních problémů diplomatickými, politickými

a dalšími nenásilnými prostředky“ (Tamtéž). A následující článek č. 42 vyhláší, že „ČR se připojí k donucovacím prostředkům včetně použití síly v souladu s aliančními či unijními závazky a v souladu s principy Charty OSN“. A velmi důležitý je článek č. 50, který zdůrazňuje, že „ČR usiluje o prohlubování účinnosti norem mezinárodního práva v mezinárodních vztazích“.

Bezpečnostní strategie ČR (2003) chápe nasazení vojenské síly až jako nejzazší řešení po vyčerpání všech ostatních prostředků nátlaku. Výše vzpomínaný článek č. 42 „klade důraz na předcházení ozbrojeným konfliktům a řešení bezpečnostních problémů diplomatickými, politickými a dalšími nenásilnými prostředky“. ČR tedy má blíže k ESS 2003 nežli k NSS 2002.

Hlavní rysy NSS 2002 a ESS 2003

Národní bezpečnostní strategie 2002 (NBS) – The National Security Strategy

V devíti kapitolách vymezuje základní strategické zájmy USA na počátku 21. století. Jsou jimi: stanovení místa a cílů USA v současném světě, zdůraznění základních hodnot, důraz na alianční postup proti hrozbě terorismu, zájem o řešení nejpálčivějších regionálních konfliktů, odhodlání zabránit nepřítelům, aby se zmocnili ZHN a ohrožovali tak USA nebo jejich spojence, ochrana a rozvoj otevřených trhů a volného obchodu, rozšiřování sféry otevřených demokratických společností, rozvoj spolupráce s ostatními centry světové moci, transformace bezpečnostních institucí USA.

Národní bezpečnostní strategie je dokumentem přelomového charakteru, a to ze tří základních důvodů:

a) Položila rozhodující *důraz na preempci* pojímanou jako nový přístup USA k bezpečnostním hrozbám současného světa. Preemptivní úder je považován jako operace se silným vojenským i psychologickým účinkem (*Military Balance*, 2004: 98–102). Vyznačují se zničujícími vzdušnými údery, na které navazuje rychlý postup obrněných jednotek pozemního vojska – v síle brigády, divize nebo i armádního sboru. Preempce má být uplatňována ve dvou hlavních situacích:

– když už nelze uplatňovat odstrašování, protože by nefungovalo. Cílem preemptivních úderů by byly buďto nestátní organizace, nebo tzv. darebácké státy, které logiku odstrašování prostě nepřijímají,

– bezpečnostní hrozby spojené s případným použitím ZHN jsou velmi vážné a naléhavé a obsahují potenciál škod nedozírných rozměrů.

b) Ve srovnání s předcházejícími dokumenty přirklá nesporně *menší význam multilaterálním přístupům* při dosahování amerických cílů v oblasti bezpečnosti. NSS 2002 je strategií země, která je ve válce a jejíž tehdejší nejvyšší političtí činitelé byli posedlí vojenskými nástroji a netrpěliví na poli diplomacie. Tím výrazně degradovali význam formálních aliancí a zmilitarizovali *homeland security* (Sperling, 2007: 179). Na NATO začali nahlížet jako na uskupení, ze kterého mohou vybírat jednotky při formování koalic sestavených pro jednu konkrétní misi, při níž mají podporovat nebo nahrazovat americké jednotky v zahraničí (Sperling, 2004: 452–479).

c) Vyhlásila za cíl USA *udržet stávající vojenskou převahu* nad zbytkem světa, a to na neomezeně dlouhou dobu.

Národní strategie boje proti šíření ZHN

Jejím základem je obava z nebezpečných států či organizací, které ZHN nechápou jako nástroj nejkrajnějšího řešení, ale jako nástroj, který by jim mohl sloužit k vyvažování konvenční převahy USA a který by jim navíc dal možnost, jak Spojeným státům znemožnit, aby v oblastech svých životních zájmů zasahovaly v případě agrese proti svým přátelům a spojencům (U. S. Department of State, 2002).

Při stanovování priorit boje proti mezinárodnímu terorismu Bushova administrativa v roce 2002 rozdělila státy usilující o vybudování vlastních jaderných potenciálů do dvou skupin. Do první zařadila tzv. *de facto* proliferátory (Izrael, Indie, Pákistán), kterým nepřisuzovala nepřátelské záměry ve vztahu k USA. Druhá skupina, tvořená Irákem, Íránem a KILDR, dostala název nepřátelští proliferátoři a byly jí přisouzeny agresivní záměry ve vztahu k USA (Litwak, 2002: 67). Na tomto základě byla v prosinci 2002 vypracována *Národní strategie boje proti šíření ZHN*. V ní je výslovně uvedena i možnost, že USA mohou nepřátelskému proliferátorovi zasadit zdrcující úder, kterému se předem nekladou žádná omezení. Jako nejnebezpečnější

proliferátor, a tím pádem i jako nejnaléhavější bezpečnostní hrozba, byl v dané době vyhodnocen Saddámův režim v Iráku.

Boj proti nepřátelským proliferátorům má spočívat na třech pilířích, jimiž jsou neproliferační politika, aktivní proti-proliferační a odstraňování následků ozbrojeného konfliktu za použití ZHN. První pilíř strategie USA spočívá především v diplomatickém úsilí s cílem „odrazovat dodavatelské státy od spolupráce s proliferátory a tyto státy zase vést k tomu, aby ukončily své programy“. Druhým pilířem je odhodlání, že „na použití ZHN proti Spojeným státům, proti jejich ozbrojeným silám v zahraničí nebo proti jejich přátelům a spojencům budou USA reagovat nasazením všech sil, včetně zbraní nejkrajnějšího řešení, tedy ZHN“. Podoba třetího pilíře by záležela na konkrétním rozsahu použití ZHN.

Národní obranná strategie 2008 (NDS 2008)

Tento dokument se ve srovnání s tzv. Bushovou doktrínou *Regime Change Policy* vyznačuje celou řadou zásadních změn. V *přístupu k hrozbě globálního terorismu* NDS 2008 už vůbec nepoužívá pojem *Global War on Terror* (GWOT). Byl nahrazen výrazem „celosvětový boj proti násilné extremistické ideologii, která usiluje o rozvrácení mezistátního systému“. NDS 2008 pojednává o tzv. dlouhé válce, která bude mít dlouhé trvání, bude probíhat na více frontách a bude mít nejen vojenskou, ale také mnoho dalších rovin.

Druhou změnou je *odklon od militaristického pojetí hrozby globálního terorismu*. NDS 2008 doslova uvádí, že dlouhodobý boj proti násilnému extremismu není možné vyhrát v jedné rozhodující vojenské bitvě nebo kampani. NDS 2008 zdůrazňuje cíl „*prosazovat mírové změny mezinárodního systému*“. Velmi důležitý je i *odklon od unilateralismu*. NDS 2008 používá výraz „široké spektrum partnerů“ a upřesňuje, že s nimi chce nejen spolupracovat, ale že jim chce poskytovat všestrannou a rozsáhlou pomoc při budování jejich schopností nezbytných pro zajišťování dlouhodobé bezpečnosti.¹⁵

V rámci *zaměření na dlouhodobé preventivní působení* je základním společným jmenovatelem „*jointness*“ – důraz na propojené a vzájemně navazující využívání všech nástrojů, které mohou a musejí být využívány v zájmu dosažení úspěchu v „*dlouhé válce*“. Pojetí *jointness* je vysvětlováno ve dvou rovinách, jimiž jsou jednak konkrétní úkoly, jednak instituce a organizace, které mají tyto úkoly plnit.¹⁶

NDS 2008 tedy znamená výrazný odklon od základní filozofie tzv. Bushovy doktríny, především pak od unilateralismu a militarismu. Díky tomu se výrazně zmenšil úhel rozpětí, ve kterém se členské státy EU pohybují při koncipování svých stanovisek a rozhodnutí na poli bezpečnostní strategie. Do pozadí ustoupily dilematické otázky, zda se více přiklánět k evropské nebo k americké strategii. Pro všechny členské státy včetně ČR se rozšířily možnosti, aby se v případě mezinárodních krizí mohly podle svých možností podílet jak na robustních vojenských operacích, tak i na naplňování cílů preventivního působení.

Evropská bezpečnostní strategie

Byla připravena ve zcela „jiné době“ než NSS 2002. Situace v tehdejší Evropě se vyznačovala třemi hlavními rysy. Prvním z nich byly masové protesty proti OEF, a to zejména ve Španělsku, ve Velké Británii, ve Francii a v SRN. Dále již Evropa pocítila neblahý dopad války v Iráku na NATO a na EU. A v neposlední řadě bylo známo, že snadno vyhraná válka se přeměnila na vleklou asymetrickou válku s vážnými destabilizačními dopady nejen v Iráku, ale i v zahraničí.

Dokument nazvaný „*Bezpečná Evropa v lepším světě. Evropská bezpečnostní strategie*“ je rozdělen do tří kapitol. V přístupu k nejvážnějším a nejnaléhavějším hrozbám současného světa se v některých směrech shoduje s přístupem USA a v jiných se od něho zase odlišuje. Jasně se to ukazuje ve dvou hlavních rovinách – analytické a koncepční.

Analytická rovina

První kapitola nazvaná *Nové hrozby a nové bezpečnostní prostředí* potvrzuje základní shodu s USA v tom, že terorismus je hodnocen jako hrozba strategické povahy. V přístupu k hrozbě globálního terorismu klade EU rozhodující důraz na preventivní působení.¹⁷

Druhou hrozbu, tedy proliferaci ZHN, EU hodnotí „jako nejzávažnější hrozbu mezinárodního míru a bezpečnosti“. Z toho vychází závěr, že nejhorším scénářem by byl stav, kdy by se ZHN dostaly do rukou teroristických organizací. EU se s USA shodují rovněž v tom, že takový scénář je tím pravděpodobnější, čím rozsáhlejší je proliferace.

Evropská unie nepodceňuje ani závažnost hrozby, jejímž původcem jsou tzv. zhroucené státy. Zdůrazňuje, že její základní příčinou je špatné vládnutí, od kterého se odvíjí snadná dostupnost malých zbraní a možnost vzniku vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Tyto krizové jevy všestranně využívá a častokrát i podněcuje mezinárodní organizovaný zločin.

U všech tří hrozeb se EU s USA shodují v tom, že je považují za velmi závažné. Na rozdíl od USA však EU dochází k závěru, že „žádná z nich není hrozbou čistě vojenského charakteru, a proto nelze žádné z nich čelit jenom vojenskými nástroji. Každá z nich naopak vyžaduje kombinaci různých nástrojů.“

Programová rovina

Prvním cílem EU je *rozšiřování zóny bezpečnosti kolem Evropy* v zájmu toho, aby země na hranicích Evropy byly dobře spravovány a řízeny. EU chce podporovat rozšiřování této zóny ve dvou strategických směrech: jednak na východ od hranic Evropy, jeho cílovou skupinu tvoří postsovětské republiky, jež nejsou členy EU, jednak na jih, k velmi choulostivé oblasti Středomoří a zejména pak Blízkého východu.

Druhým strategickým cílem EU na poč. 21. století je *vyřešení palestinského-izraelského konfliktu*. Dosažení tohoto cíle je pro EU základním předpokladem pro úspěšné řešení ostatních problémů spojených s Blízkým východem, který je nejnáročnější oblastí světa a generuje nejvíce hrozeb teroristické povahy. A třetím strategickým cílem EU je posílení mezinárodního řádu v rámci stávajícího globalizovaného světa. EU přitom klade velký důraz především na zvýšení účinnosti multilaterálního systému.

ESS se jasně odlišila od administrativy NSS 2002, neboť „nesdílí americkou ideologii rogue states a osy zla, ani její posedlost vojenskými technologiemi jakožto odpovědí na nové hrozby“ (Gnesotto, 2004: 1). Podle EU žádná z nových hrozeb nemá čistě vojenský charakter a nemůže být řešena jenom za použití pouze vojenských nástrojů. Z toho pak vyplývá nezbytnost „kombinovat politický dialog, diplomatický nátlak, mechanismy sledování a vyhodnocování situace a v nezbytných případech i donucovací opatření“ (Solana, 2004: 9). Za základní mezinárodněpolitické podmínky úspěšnosti boje proti terorismu označuje fungující multilateralismus, dodržování mezinárodního práva a plné respektování úlohy a významu OSN (Solana, 2005: 21).

I přes výrazné odlišnosti od USA se EU svou bezpečnostní strategií prezentuje *nikoli jako protiváha, nýbrž jako strategický spojenec, který má stejné*

priority, ale odlišné způsoby pro jejich dosahování. EU tedy nadále zůstává strategickým spojencem, ale zároveň s tím se v něčem odlišuje.

Bezpečnostní a vojenská strategie České republiky

Vojenská strategie ČR z roku 2008 stanovuje, že Česká republika se na vojenských operacích mimo čl. 5 může podílet třemi základními způsoby. Jsou jimi brigádní úkolové uskupení po dobu 6 měsíců bez rotace, praporeční úkolové uskupení s rotací po 6 měsících, rotní úkolové uskupení s rotací po 6 měsících. Doposud se uplatňovaly poslední dva způsoby, první způsob se neprosadil ještě ani jednou. Z toho vyplývá, že ČR nemá síly na to, aby se důstojně podílela na velkých vojenských operacích typu *Regime Change Policy*. Její rotní nebo nanejvýš praporeční uskupení by ve své podstatě měla marginální význam srovnatelný s latinskoamerickými státy během OIF 2003. ČR tedy má i z hlediska vojenských možností a ambicí jednoznačně blíže k bezpečnostní a strategické kultuře EU. V případných akcích EU by mohla hrát důstojnější úlohu než v případě velkých operací typu *Regime Change Policy*.

Dílčí závěr kapitoly

Americká strategie NSS 2002 se hlásí k unilateralismu a nevyklučuje ani některé rysy militarismu. Naproti tomu ESS 2003 klade hlavní důraz na fungující multilateralismus, dodržování mezinárodního práva a plné respektování úlohy a významu OSN a distancuje se od militarismu. Přikládá velký význam multilateralismu a nevojenským aspektům intervencí (Cotter, 2007: 147). Také strategické dokumenty ČR se vyjadřují ve prospěch upevnění mezinárodního řádu a politického přístupu k bezpečnostním hrozbám a výzvám dnešního světa. I z tohoto úhlu pohledu má ČR blíže k EU, jejíž ESS 2003 je vhodnější platformou pro prosazování národních zájmů České republiky.

Národní zájem České republiky

Tato část textu vychází z konceptualizace Petra Kratochvíla (Kratochvíl, 1. kapitola), podle níž je při definování národního zájmu důležitá legitimita spočívající ve třech procedurálních kritériích – relevance, vnější přijatelnosti a konsenzu.

Relevance

Hledání vztahu k bezpečnostním strategiím USA a EU je velice relevantní. Především proto, jakou úlohu ve světové politice USA a EU hrají. USA jsou nejmocnějším a nejvlivnějším státem světa na poč. 21. století. Mají nejsilnější a nejmodernější armádu světa, jež má největší zkušenosti z rychlých zásahů na kterémkoli místě planety. Někdy je jim vytýkán způsob, jakým zasahují, ale ještě více je jim vyčítáno, když nezasahují vůbec. Na jejich přístup k hlavním bezpečnostním hrozbám dnešního světa navazují všichni klíčoví činitelé soudobých mezinárodních bezpečnostních vztahů a zejména pak všechny členské státy NATO, tedy i ČR.

Pokud jde o EU, ta je velmi významným aktérem zejména na tzv. starém kontinentě, ale v také ve strategicky důležité oblasti MENA. Její bezpečnostní strategie je předmětem celosvětové pozornosti – především proto, že je doposud nejucelenějším vymezením preventivního přístupu k bezpečnostním hrozbám a ke způsobům jejich zvládnutí na poč. 21. století. Z toho také vyplývá její zásadní význam pro ČR jakožto členský stát EU.

O relevanci můžeme hovořit i z hlediska tematického – přístup k bezpečnostním hrozbám dnešního světa a ke způsobům, jak jim čelit, je ústředním a nikoli okrajovým tématem. Relevantnost se potvrzuje i z hlediska časového, je to téma dlouhodobě přítomné, bude se znovu a znovu vracet tak, jak USA a EU budou své strategické dokumenty inovovat tváří v tvář proměňám mezinárodního bezpečnostního prostředí a zejména pak novým bezpečnostním hrozbám. Relevance je naplněna také tím, že se jedná o zájem celé české společnosti, nikoli jen vládní koalice, jejíž trvání není věčné.

Společným rysem NSS USA, ESS EU a strategických dokumentů ČR je to, že v popředí pozornosti stojí především hlavní bezpečnostní hrozby současného světa – války, proliferace ZHN, terorismus. Přístup k těmto hrozbám zásadním způsobem ovlivňuje fungování USA, EU a České republiky a vyplývají z něho nová práva i povinnosti.

Vnější přijatelnost

NSS 2002, ESS 2003 a strategické dokumenty ČR se zcela shodují ve dvou základních rysech. Vycházejí z teorie demokratického míru a zároveň shodně pojmenovávají hlavní bezpečnostní hrozby dnešního světa, jimiž jsou války,

proliferace ZHN a terorismus. Zároveň s tím jsou mezi nimi implicitní, ve strategických dokumentech neuváděné odlišnosti – ty se týkají volených postupů a nástrojů. NSS 2002 vůbec nevyklučuje ani unilateralismus, ani militarismus, zatímco ESS a stejně tak i strategické dokumenty ČR se výslovně hlásí k multilateralismu a k upřednostňování politických prostředků před vojenskými.

NSS 2002 se z pohledu ČR zabývá tzv. exogenními tématy, ale tato exogenost je velmi relativní, ČR je členským státem NATO a USA jsou jeho nejsilnějším a nejvýznamnějším členským státem. Jejich přístup k hlavním bezpečnostním hrozbám dnešního světa je proto velmi důležitý i pro bezpečnostní strategii ČR. V případě ESS 2003 je exogenost ještě relativnější – jedná se o strategii společenství, do něhož ČR patří. Z pohledu České republiky nejde o žádnou mechanickou transpozici NSS 2002 ani ESS 2003 do ČR, jde o tvůrčí hledání inspirace při koncipování bezpečnostní strategie ČR.

Ze strategických dokumentů České republiky z let 2004–2008 a z jejich komparace s ESS 2003 jasně vyplývá naprostá oboustranná přijatelnost. ESS 2003 je na základě všech svých základních faktorů, ústředních principů a strategických cílů zcela jednoznačně přijatelná pro ČR. Plně odpovídá národnímu zájmu ČR v oblasti bezpečnosti. Stejně tak jsou pro EU zcela přijatelné všechny základní přístupy a cíle zakotvené ve strategických dokumentech ČR. Žádný z nich ani v nejmenším nepoškozuje bezpečnostní zájmy EU, ani kteréhokoli jejího členského státu.

Také vazba mezi ČR a USA je založena na vzájemné přijatelnosti, ale ve srovnání s vazbou mezi EU a ČR je volnější. Česká republika se stejně jako řada dalších států její velikosti každopádně může podílet na některých akcích a zásazích podnikaných na základě NSS USA. Ale vojenský potenciál ČR je ve srovnání s americkým velice skromný, a tak by úloha její armády byla z hlediska vojenského zcela marginální.¹⁸ Z hlediska politického by úloha Armády ČR mohla být problematická, především v případě rozsáhlých nelegálních a nelegitimních operací.

Nejméně přijatelnou by byla účast na intervenčních zásazích a okupačních misích v zemích islámského světa. Především by mohla vyvolat odvetné zákeřné útoky namířené na příslušníky AČR v zahraničí, ne-li dokonce teroristické úderů přímo na území státu.

Zásadní změnu by mohlo přinést nové pojetí NDS 2008, zejména pak skoncování s účelovým dělením Evropy na novou a starou. Odklon od účelového

dělení evropských zemí na základě jejich vstřícnosti k postupu USA a posun k jejich věcnému posuzování podle jejich možností by rozšířil prostor vzájemné přijatelnosti mezi USA a EU a všemi jejími členskými státy, včetně ČR.

Konsenzus

Strategické dokumenty ČR nebyly koncipovány jako platforma jedné konkrétní vlády, ale jako koncepční texty dlouhodobější platnosti. Tyto dokumenty a stejně tak nejvyšší představitelé ČR hovoří o obecných principech, nevyjadřují konkrétní stanoviska k NSS 2002 a ESS 2003. Všeobecně mluví o upřednostňování multilaterálních způsobů řešení bezpečnostních problémů, o předcházení ozbrojeným konfliktům a o řešení bezpečnostních problémů diplomatickými, politickými a dalšími nenásilnými prostředky. V přístupu k těmto tématům panuje konsenzus, ze kterého vybočuje pouze jedna parlamentní strana – KSČM.

Z hlediska vnitropolitického je důležité, že při tvorbě strategických dokumentů ČR se hledal konsenzus politický (vláda vs. opozice) i politicko-sociální (vláda vs. veřejnost). Proti obsahu těchto dokumentů nezvedly žádný zásadnější kritický hlas ani politické strany (s výjimkou některých funkcio-nářů KSČM), ani odborná veřejnost.

Závěr

Tento text se zabýval strategickými dokumenty USA, EU a České republiky, které byly schváleny v letech 2002 až 2008. První část analýzy se zabývala historickými a politickými faktory. Druhá část analýzy se zaměřila na hlavní rysy bezpečnostní a strategické kultury, jimiž jsou zejména příklon k unilateralismu nebo k multilateralismu a upřednostňování vojenských či politických nástrojů volených k dosahování strategických cílů.

Z analýzy plyne závěr, že Česká republika má jak z hlediska historických, tak i z hlediska politických faktorů blíže k preventivnímu působení zakotvenému v ESS 2003 nežli k preemptivním úderům nastíněným v NSS 2002. Stejně tak má ČR k EU a její strategii blíže i v rovině bezpečnostní a strategické kultury. Přesto však národním zájmem ČR není příklon k ESS 2003 a zavržení NSS 2002 a na ni navazujících strategických dokumentů. Národ-

ním zájmem ČR je, aby ve všech těchto dokumentech průběžně a nezaujatě hledala inspiraci pro svoji bezpečnostní strategii na poč. 21. století, zejména pak v přístupu k bezpečnostním hrozbám dnešního světa.

	Historické faktory	Politické faktory	Způsoby naplňování strategických cílů
NSS 2002	<ul style="list-style-type: none"> odlehlost a nezranitelnost území USA dlouhá tradice profesionální armády jediná supervelmoc teroristické útoky dne 11. 9. 2001 	<ul style="list-style-type: none"> silné pravomoci prezidenta USA + triumvirát Bush – Cheney – Rumsfeld odhodlání vést války i bez mandátu RB OSN odhodlání svrhnout režimy v Afghánistánu a v Iráku 	<ul style="list-style-type: none"> <i>Regime Change Policy</i> preemptivní úder unilateralismus nasazování ozbrojených sil k dosahování politických cílů války i bez mandátu RB OSN
ESS 2003	<ul style="list-style-type: none"> ničivé války na vlastním území krátká tradice profesionálních armád vojenské zaostávání za USA 	<ul style="list-style-type: none"> složitý postup při vyhlášení válek převažuje názor, že války by měly mít mandát RB OSN a měly by být akcemi „last resort“ veřejnost ve všech zemích EU proti válce v Iráku teroristické útoky v Madridu a v Londýně jako odvěta za Irák 	<ul style="list-style-type: none"> dlouhodobé preventivní působení multilateralismus šíření stability ve světě důraz na mezinárodní řád a právo politické vyřešení izraelsko-palestinského konfliktu rozvojová pomoc
Strategické dokumenty ČR	<ul style="list-style-type: none"> ničivé války na vlastním území krátká tradice profesionální armády výrazné vojenské zaostávání za USA 	<ul style="list-style-type: none"> složitý postup při vyhlášení válek převaha názoru, že války by měly mít mandát RB OSN a měly by být akcemi „last resort“ většina veřejnosti proti válce v Iráku 	<ul style="list-style-type: none"> dlouhodobé preventivní působení multilateralismus šíření stability ve světě důraz na mezinárodní řád a právo rozvojová pomoc
Výsledek srovnání	z hlediska historických faktorů ČR blíže k EU nežli k USA	z hlediska politických faktorů ČR blíže k EU nežli k USA	strategické dokumenty ČR z hlediska způsobů naplňování stanovených cílů blíže k ESS 2003 nežli k NSS 2002

Poznámky:

¹ Ta říká, že otevřené demokratické společnosti se v přístupu k jiným demokratickým státům neuchylují ke svévolnému a nerozlišenému používání síly (blíže viz Russet–O'Neal, 2001). Dále tato teorie říká, že čím více je na světě demokratických států, tím pevnější je mezinárodní mír a bezpečnost. Zároveň s tím však TDM nevylučuje případný boj demokratických států proti nedemokratickým (Sobek, 2009: 49). Na obecné teoretické úrovni tedy budou USA a EU mít i nadále společnou platformu a také společný strategický cíl – upevňování míru ve světě.

² Každý z prezidentů USA po roce 1990 vedl nějakou významnou válku. U všech čtyř válek vyhlášených z rozhodnutí amerických administrativ byly velké rozdíly v tom, jak se připravovaly, s jakými cíli a jakými způsoby se do nich šlo. Nejvýraznější rozdíl vidíme mezi 41. a 43. prezidentem USA.

³ Navíc po OIF 2003 v EU zesílily obavy z účasti na vojenských akcích invazního a následně okupačního charakteru, které nemají mandát RB OSN a mohly by vyvolat vážné problémy, zejména pak odvetné teroristické úderů.

⁴ Vůbec nejvyhraněnějšími podobami militarismu se staly *mussoliniovský fašismus* a *hitlerovský nacismus*. V obou zemích nejvyšší činitelé velmi často na veřejnosti vystupovali v uniformách, opírali se především o ozbrojené síly, sázeli na vojenskou expanzi a stylizovali se do role vojevůdců. Militarismus byl velmi příznačný také pro *SSSR*, a to *od Stalina až po Brežněva*.

⁵ Často se mu říká Wolfowitzova doktrína.

⁶ David Sobek používá výraz „*war accepting public*“, což státu usnadňuje prosazovat válečnickou politiku (Sobek, 2009: 63).

⁷ Dva velmi významné členské státy NATO – Francie a SRN – vyjádřily na počátku roku 2003 výslovný nesouhlas s uplatněním preemptivní strategie proti Iráku. Saddámův režim nepovažovaly za naléhavou, bezprostřední hrozbu. Trvaly na tom, že cílem by mělo být odzbrojení Saddámova režimu, nikoli jeho odstranění válkou.

⁸ Byly to následující vlády: Zemanova (1998–2002), Špidlova (2002–2004), Grossova (2004–2005), Paroubkova (2005–2006) i Topolánková (2006–2008).

⁹ Rozhovory s Lubomírem Zaorálkem 20. 1. a 6. 2. 2009.

¹⁰ Rozhovor s Jiřím Dolejšem 14. 11. 2008.

¹¹ Rozhovor s Vojtěchem Filipem 5. 2. 2009.

¹² Remarks by the President at 2002 Graduation Exercise.

¹³ Předpokládá se rotace jednotek po 6 měsících.

¹⁴ Téměř polovina světových zásob této strategické suroviny přichází ze Středního východu a je přepravována především přes Hormuzskou úžinu.

¹⁵ Kapitola věnovaná schopnostem a nástrojům americké bezpečnostní strategie dokonce zdůrazňuje, že posilování stávajícího systému aliancí a partnerství je nezbytným předpokladem pro naplňování strategických cílů USA. Zároveň s tím i rozlišuje možnosti pro strategickou spolupráci se spojenci. U některých spojenců se nevylučuje politická vůle a schopnost významného podílu na různých operacích, zatímco u jiných bude postačovat omezenější podíl (mělo by jít zejména o protiteroristické akce nebo o stabilizační působení). Je to tedy jasný odklon od dělení Evropy na novou a starou, jehož autorem byl Donald Rumsfeld.

¹⁶ Pokud jde o konkrétní úkoly, pak vedle vojenských operací se uvádějí zejména ekonomický rozvoj, budování nových institucí, nastolení právního státu, prosazování vnitřního usmíření mezi někdejšími nepřáteli, zajištění základních služeb pro obyvatelstvo, výcvik a výzbroj vojenských a policejních sil na místě zásahu, vybudování strategických komunikací, předávání civilních zkušeností. Při vysvětlování přístupu k institucím a organizacím NDS 2008 zdůrazňuje, že ministerstvo obrany USA bude při naplňování svých cílů v zámoří dlouhodobě spolupracovat především s ministerstvem zahraničních věcí, s místními vládami a se státními představiteli, s partnery i se spojenci, s mezinárodními organizacemi.

¹⁷ Jde zejména o posilování mezinárodní spolupráce, zamezování přístupu teroristů k finančním a jiným ekonomickým zdrojům, zvyšování připravenosti k prevenci teroristických úderů, zajišťování bezpečnosti mezinárodní dopravy a zlepšování hraniční kontroly, zdokonalování schopnosti nezbytných pro zvládnutí důsledků případných teroristických úderů, soustředění pozornosti na ty faktory, které usnadňují nábor do teroristických organizací, preventivní úsilí ve třetích zemích, z nichž se mohou rekrutovat případní teroristé.

¹⁸ Dosavadní zkušenosti ukazují, že českým maximem je praporní úkolové uskupení – vedle jednotek tylového zabezpečení by to mohly být i některé bojové jednotky, zejména pak výsadkářské útvary z brigády rychlého nasazení.

Energetická bezpečnost podle českých atlantistů

Nik Hynek, Vít Střítecký

Energetická bezpečnost je jedním z nejčastěji skloňovaných bezpečnostních témat. K této situaci přirozeně přispěly ropné a plynové krize, které v posledních letech doprovázejí přelomy roků. Společným jmenovatelem všech těchto krizí jsou spory mezi klíčovým producentem – Ruskem a hlavními tranzitními zeměmi – Ukrajinou a Běloruskem. Zatímco krize z počátku roku 2006, kdy došlo ke krátkodobé odstávce dodávek plynu kvůli sporu mezi Ruskem a Ukrajinou, a ropná krize, která vypukla o rok později mezi Ruskem a Běloruskem, ještě nijak významně nezasáhly další státy střední a východní Evropy, rusko-ukrajinská krize, která hned v úvodních dnech roku 2009 zaměstnala české předsednictví v Radě EU, poměrně razantně dopadla na některé členské země EU. Ukázalo se jako více než symbolické, že Česká republika měla energetickou bezpečnost jako jednu z hlavních priorit předsednictví.

Přestože se v posledních měsících a letech o energetické bezpečnosti mluví často a na mnohých místech, toto téma lze stále označit v rámci českého diskurzu za relativně nové. Po vymezení klíčových konceptů a osvětlení metodologických postupů v první části se autoři dále pokusí ukázat, že téma energetické bezpečnosti se stalo významným tématem české atlantické komunity, jejíž diskurz o energetické bezpečnosti zcela převládl v politickém i širším společenském prostředí.

V této kapitole se bude dále uvádět, že se energetická bezpečnost stala významnou součástí snahy legitimizovat a prosazovat atlantické ideje v ČR, ale i v EU. Právě evropská dimenze si zaslouží bližší pozornost, neboť čeští

atlantisté, kteří značně ovlivňovali proces formování priorit předsednictví stejně tak jako předsednictví samotné, prosazovali v zásadě evropeistické kroky jako součást posilování energetické bezpečnosti ČR i EU. Nastala tak situace, kdy atlantisté, mající většinou k EU spíše vlažný vztah, prosazovali hlubší evropeizaci, kterou v českém prostředí obvykle hájí evropeisté. V poslední části se kapitola navrátí ke kritériím národního zájmu.

Výzkumné otázky a operacionalizace kritérií národního zájmu

Hlavní výzkumná otázka kapitoly přirozeně souvisí s vnímáním diskurzu o energetické bezpečnosti jako reprezentaci národního zájmu. Tato hlavní otázka bude zodpovězena za pomoci dvou dílčích otázek. První se bude ptát po charakteristice českého diskurzu o energetické bezpečnosti, druhá se pak bude zabývat kontextem evropeizace atlantických představ o energetické bezpečnosti.

Analýzy těchto otázek prostřednictvím níže zmíněných metodologických postupů poslouží jako východiska k operacionalizaci kritérií národního zájmu (Kratochvíl, 1. kapitola). Analýza kritéria *relevance* bude založena na tematické i obsahové analýze. První jmenovaná ukáže, jak došlo k sekuritizaci tématu, které nebylo přímou hrozbou bezpečnosti ČR. Tematická analýza odhalí nejen sekuritizujícího aktéra, ale v souladu s širším uchopením teorie sekuritizace také kontext, v němž k procesu sekuritizace došlo. Obsahová analýza pak vyjeví přítomnost tématu energetické bezpečnosti ve veřejných i politických debatách tak, jak byla zprostředkována klíčovými médii v ČR.

Zkoumání kritéria *konsenzu* bude založeno především na obsahové analýze. Výsledky této analýzy mají ukázat, existuje-li v ČR silný alternativní diskurz v oblasti energetické bezpečnosti k diskurzu, jenž byl identifikován v procesu sekuritizace tématu energetické bezpečnosti.

Pro operacionalizaci posledního kritéria, *vnější přijatelnosti*, budou klíčové tematická a predikátová analýza. Zatímco tematická analýza identifikuje hlavní zahraničněpolitické priority atlantického diskurzu o energetické bezpečnosti, predikátová analýza naznačí možné limity evropeistického směřování českých atlantistů.

Česká zahraniční politika a energetická agenda

Mezi evropeismem a atlantismem

Česká zahraniční politika je často analyzovaná skrze čtyři základní zahraničněpolitické orientace – atlantickou, evropeistickou (kontinentalistickou), internacionalistickou a autonomistickou (Drulák, 2008b, 2009; Drulák a kol., 2008). Jak již bylo několikrát zmíněno, tato studie se zabývá především atlantickým diskurzem. Přímým protipólem atlantistů jsou však evropeisté. Popis jejich pozic, kterým začne tato část, má dopomoci k jasnějšímu vymezení atlantické orientace. Ostatní dvě zahraničněpolitické orientace budou vzhledem k potřebám této kapitoly ponechány stranou.

Evropeisté se pokoušejí posilovat EU skrze kultivování vztahů s evropskými mocnostmi (především s Německem a Francií). Většinou sdílejí či preferují pozice evropských spojenců oproti postojům Spojených států. Vzhledem k tématu této studie je přirozeně důležitý vztah k Rusku. Na rozdíl od atlantistů, jejichž ideje budou popsány níže, evropeisté mají tendenci vnímat Rusko pragmaticky jako důležitého, především obchodního partnera a nechtějí zatěžovat vzájemné vztahy ideologickými předsudky. Přestože český politický prostor je přirozeně komplexní a jednotlivé pozice se v různých tématech mohou proměňovat, lze jako přípustné zjednodušení jako klíčového propagátora evropeistických idejí uvést středo-levicovou Českou stranu sociálně demokratickou.

Atlantisté zdůrazňují především význam transatlantických vztahů, a to jak na bilaterální, tak i na multilaterální úrovni. Jejich cílem je posilovat vztahy se Spojenými státy a zasazovat se o posilování jejich místa a role v Evropě. Atlantická komunita se velmi obezřetně a spíše kriticky dívá na snahy EU přebírat významnější roli při zajišťování bezpečnosti v Evropě a v jejím sousedství, neboť silnější EU by mohla vést ke stažení sil USA a k úpadku jejich zájmu o evropský kontinent. Atlantisté tak stojí proti prohlubování spolupráce v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a především pak v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky a naopak preferují (východní) rozšíření a další východní politiky. Zatímco evropeisté se snaží k Rusku přistupovat pragmaticky, atlantisté vnímají Rusko jako hrozbu, která

je klíčovým důvodem pro americké setrvání v Evropě. Lze říci, že v posledních letech došlo z mnoha důvodů k zintenzivnění vnímání Ruska jako hrozby v rámci atlantické komunity.

Sekuritizace energetické politiky

Energetická bezpečnost je jedním z nejčastěji zmiňovaných bezpečnostních témat, přestože Česká republika nikdy nebyla zásadně ohrožena. Krize dodávek energetických surovin z posledních let se českých zásob a tím méně spotřebitelů v zásadě nedotkla (Střítecký, 2009). Asi nejvážnější byla situace v polovině roku 2008, kdy do ČR přestala proudit ruská ropa. Tato situace byla dávana do souvislosti s podpisem smlouvy o zřízení radarové základny USA na českém území, nicméně většina českých expertů stejně tak jako sama ruská strana tuto souvislost odmítla. Významnější je ale skutečnost, že ČR dokázala výpadek nahradit z jiných zdrojů, a to i v dlouhodobějším horizontu, neboť ruské dodávky nebyly do značné míry obnoveny ještě koncem roku 2008 (Tamtéž).

Některá témata se do českého politického i veřejného diskurzu dostala prostřednictvím jednání o předsednických prioritách celé trojky. Při pohledu na programy Francie a Švédska je však zjevné, že obě země v bezpečnostní oblasti zdůrazňovaly jiná témata. Z těchto poznámek je patrné, že jistě není bez zajímavosti zaměřit se na procesy a mechanismy, prostřednictvím kterých se agenda energetické bezpečnosti stala jedním z nejsilněji artikulovaných témat české zahraniční politiky. Oblast teoreticky založené konceptualizace bezpečnostního diskurzu je v posledních letech dominována procesem sekuritizace (Buzan–Waeber–de Wilde, 1998; Buzan–Waeber, 2003).

Teorie sekuritizace je bezesporu vhodným výchozím bodem pro studium diskurzu o energetické bezpečnosti v ČR, kde, jak tato studie také ukáže, prokazatelně došlo k sekuritizaci tématu energetické politiky a jejím následnému vytažení mezi nejvýznamnější české bezpečnostní priority. Konceptualizace procesu sekuritizace však nebude převzata pouze z kanonických děl tzv. kodaňské školy, ale bude reflektovat i kritiku příliš úzkého pojetí sekuritizace v podání kodaňské školy, které je vzdálené fungování reálného politického procesu.

Zatímco část relevantní kritiky se soustředí např. na kompromisní meta-teoretický základ koncepce kodaňské školy (srv. McSweeney, 1999), jiní autoři zdůrazňují v několika ohledech úzké vymezení sekuritizace. Prvním problémem je bezvýhradná orientace kodaňské školy na „řečové akty“ (*speech acts*), které jsou spojeny s nejdůležitějšími aktéry. Tento problém má dvě dimenze, z nichž především jedna je podstatná pro tuto studii. Tou z hlediska této kapitoly méně relevantní dimenzí je možný vliv jiných forem ne-jazykové komunikace na konstrukci (nejen) bezpečnostních diskurzů (O'Halloran, 2006; příklady aplikací viz Hansen, 2007; Möller, 2007; Williams, 2003). Druhou a v souvislosti s touto analýzou podstatnější dimenzí je skutečnost, že absolutní orientace na jazykové projevy přehlíží jiné sféry politických a institucionálních procesů, skrze které jsou komunikovány bezpečnostní významy a bezpečnost jako taková je konstruována (MacDonald, 2008: 567). Tradiční kodaňské pojetí se tak ve skutečnosti dotýká pouze velmi úzce vymezeného prostoru, kterým jsou projevy nejdůležitějších aktérů, aniž by přihlíželo k dalším aspektům běžného fungování politického procesu.

Druhý problém je velmi úzce navázán na ten první. Tradiční teorie sekuritizace kodaňské školy se soustřeďuje pouze na velmi úzce definovaný kontext konkrétního „momentu intervence“ (*moment of intervention*). Toto omezení podobně jako omezení předchozí přehlíží celou řadu možných politicky relevantních procesů a zcela mimo analýzu vytěsňuje otázku referenčních skupin, na něž jsou jednotlivé představy o bezpečnosti namířeny a uvnitř kterých rezonují (MacDonald, 2008: 564). Tyto skutečnosti jsou významné především z hlediska otázky subjektu definujícího národní zájem (srv. Buzan et al., 1998: 20–46; Balzacq, 2005: 178).

Určitou možnost překonání těchto omezení navrhuje ve své koncepci Balzacq (2005). Balzacq definuje pragmatický rámec pro proces sekuritizace, který umožňuje překonat omezení kodaňského pojetí a otevírá prostor pro reálné konstruktivistické intersubjektívni pojetí procesu sekuritizace (Tamtéž: 176–178; pro předchozí kritiku srv. McSweeney, 1999). Podle Balzacqa má efektivní sekuritizace tři základní podmínky – je závislá na kontextu, je zaměřena na publikum (referenční skupinu) a bere v potaz mocenský aspekt. Jak ukáže tato kapitola, toto rozšíření je nezbytné pro pochopení sekuritizace energetické bezpečnosti i jejího usazení v debatě o národním zájmu.

Metodologie

Tato kapitola si klade za cíl sledovat diskurzivní proces sekuritizace s přihlédnutím k politicko-ideologickým idejím, které tento proces ovlivnily. Analýza se navíc zaměří na některé institucionální aspekty, jež vytvořily kontextuální rámec pro diskurzivně pojatou projekci moci. Jinými slovy tato studie se zprvė pokusí ilustrovat, že sekuritizace energetické agendy byla informována a vedena atlantickými idejemi, a zadruhé ukáže, že atlantický ideologický diskurz zcela převládá v politickém i společenském prostoru. Tato hegemonická dominance však není nutně výsledkem mocenského působení klíčových nositelů daného diskurzu, ale spíše absencí konkurenčního diskurzu. Tato skutečnost se přirozeně promítne do diskuse o českém národním zájmu.

Charakter otázek naznačuje, že tato kapitola se bude opírat o diskurzivní analýzu (Phillips–Hardy, 2002; Wodak–Meyer, 2001). Tato stať nepovažuje diskurzivní analýzu za specifickou metodu výzkumu, ale za zastřešující metodologii zahrnující celou řadu metodických přístupů, které je možné kombinovat (Phillips–Hardy, 2002: 3). V současnosti se v této souvislosti někdy mluví o tzv. 3D přístupu, jež umožňuje studovat vztahy mezi texty, diskurzy a kontexty (Fairclough, 1992; Phillips–Hardy, 2002: 5).

Diskurzivní analýza aplikovaná v této studii také odráží tři základní teoretické předpoklady. Zprvė je to kriticky konstruktivistické přesvědčení, že diskurz představuje významovou strukturu, která konstruuje sociální realitu. Zadruhé je diskurz chápán jako sociálně produktivní fenomén, jež umožňuje vytvářet či reprodukovat diskurzivně definovanou sociální realitu. Diskurz tak definuje relevantní subjekty a jejich diskurzivní působení, které umožňuje utvářet či přetvářet sociálně konstruovanou realitu. Zatřetí se jedná o skutečnost, že utváření a legitimizace této působnosti orientuje výzkum diskurzu směrem k dominantním či hegemonickým diskurzům (Milliken, 1999: 229–230).

Základní metodologická inspirace této studie pochází ze specifické skupiny odborné literatury studující diskurzivní vliv elit a vůdčích společenských skupin na formování zahraničních politik. Studie se v této souvislosti zabývají konkrétními událostmi (srv. Campbell, 1993; Weldes–Saco, 1996) či dlouhodobějšími a obecnějšími trendy formujícími zahraniční politiky států (Campbell, 1998; Wodak et al., 1999). Z tohoto pohledu tato studie před-

stavuje určitou kombinaci obou těchto přístupů, neboť se bude zabývat významem dlouhodobější obecnější orientace zahraniční politiky (atlantismus), jehož vliv bude studován na konkrétní události (debatě o energetické bezpečnosti probíhající v kontextu příprav na předsednictví). Přestože formulování priorit předsednictví nelze ztotožnit s procesem formování českých národních zájmů, zaměření se na první proces ukazuje vynesení energetické bezpečnosti mezi klíčové priority a zároveň deviantní orientaci českých atlantistů na evropeistické řešení.

Jaká je charakteristika českého diskurzu o energetické bezpečnosti?

Tato první otázka bude zkoumána prostřednictvím tematické analýzy. Tento typ diskurzivní analýzy se zakládá na strategii kvalitativního vyhledávání klíčových témat, která charakterizují určitý fenomén. Ve své podstatě má tato strategie výzkumu blízko k několikanásobnému čtení zdrojových textů. Klíčem je odhalení vzorců obsahové organizace a vztahů v rámci analyzovaných dat, pomocí nichž se objevená témata stávají analytickými kategoriemi (Burman–Parker, 1993). Tematická analýza bude v této kapitole založena na klíčových slovech/frázích. Tato témata budou odvozena z usazených představ o atlantické orientaci české zahraniční politiky. Pro intuitivní orientaci na atlantický diskurz je možné uvést dva důvody. Tím prvním je obecná převaha atlantistů na klíčových postech ovlivňujících českou zahraniční politiku (Drulák, 2009, 2008b), jež utváří mocensko-institucionální kontext pro proces sekuritizace. Druhým důvodem je abdukční fáze tohoto výzkumu, jež silně naznačila spojení mezi atlantisty a energetickou bezpečností. Výsledkem této fáze bylo obecné zjištění, že skoro výhradními nositeli tématu energetické bezpečnosti v politickém i veřejném prostoru byly osobnosti a instituce, které jsou chápány jako součásti atlantických kruhů. Právě výstupy a publikace z těchto akcí budou podrobeny tematické analýze.

Použití tematické analýzy v této kapitole vyžaduje doplnění několika poznámek. Je zřejmé, že energetická bezpečnost představuje v několika ohledech relativně unikátní téma. Zaprvé je to do značné míry sekuritizované ekonomické téma, což přirozeně předurčuje charakter debaty, jež se kolem energetické bezpečnosti točí, a která je často založena na statistických či ekonomických datech a více či méně kvalifikovaných odhadech. Přestože ani „tvrdá“ ekonomická data „nemluví sama za sebe“, je v zásadě nemožné

(nebo lépe tato studie nemá ani v nejmenším tuto ambici) propojit tento typ dat s usazeným ideologickým diskurzem v oblasti zahraniční politiky. Z této skutečnosti vyplývá, že diskurzivní tematická analýza se zaměří pouze na ty části dokumentů, které reflektují představy o zahraniční politice a naopak přejde ty části, které „popisují realitu“ na základě číselných údajů. Tato poznámka je v souvislosti s energetickou bezpečností významná, neboť právě druhý typ pasáží je v příspěvcích o energetické bezpečnosti poměrně častý.

Druhá poznámka se týká vyjasnění vztahu ke klíčovému tématu atlantistů, kterým je jejich tradiční chápání role a pozice Spojených států. V problematice energetické bezpečnosti se mohou sice zájmy světové supervelmoci, nejbohatšího regionálního uskupení a potažmo malého středoevropského státu přirozeně sblížovat, na druhou stranu však sekuritizovaná ekonomická agenda přináší poněkud jiné podmínky pro konvergenci těchto zájmů. Atlantická pozice se tak většinou nemůže stavět přímo za americké zájmy, jako tomu je např. v debatě o umístění radarové základny do ČR, ale přesto může reflektovat např. americké geopolitické úvahy.

Jak došlo k evropeizaci atlantických představ o energetické bezpečnosti?

Tato druhá otázka, jejímž cílem je v návaznosti na otázku první porozumět skutečnosti, proč čeští atlantisté vynesli agendu energetické bezpečnosti do popředí v rámci českého předsednictví, bude analyzována v následujících krocích. Nejprve bude třeba ověřit, zda-li atlantický diskurz o energetické bezpečnosti skutečně dominuje ve veřejném prostoru a jestli subjektivní přípravná fáze výzkumu zásadním způsobem nezkrátila výchozí data. K tomuto účelu bude využita metoda obsahové analýzy. Tato metoda je většinou charakterizována jako kvantitativní, nicméně její využití v této studii bude omezeno na ověření výskytu kvalitativně odvozených termínů. Výsledky zjištění obsahové analýzy budou interpretovány na základě logiky, že častější výskyt určitého termínu ve vzorku naznačuje jeho vyšší relevanci pro zkoumaný diskurz (Krippendorff, 2004: 16). Přestože tato analytická strategie vyjeví spíše korelace, autoři této studie tyto výsledky považují za dostatečné k tomu, aby mohli prokázat, že ve veřejném prostoru neexistoval žádný paralelní diskurz o energetické bezpečnosti.

Datový vzorek, který využije obsahová analýza, byl vytvořen na základě mediální rešerše, která z hlavních českých deníků a týdeníků vyfiltrovala

texty obsahující spojení „energetická bezpečnost“. Z časového hlediska vzorek pokrývá období od ledna 2004 do června 2009. Celý vzorek byl pro přehlednost a snadnější kontextuální interpretaci rozdělen do 11 souborů pokrývajících vždy šestiměsíční periody.

Další krok v analýze druhé otázky by měl vést k porozumění skutečnosti, jak došlo k evropeizaci atlantického diskurzu, jež stvořila deviantní případ „evropeistů proti svému přesvědčení“. Tato kapitola se na tuto otázku pokusí odpovědět za pomoci predikátové analýzy, která se zaměřuje na jazykovou propojení mezi substantivy a jejich predikáty, jako jsou adjektiva, příslovce či slovesa (Milliken, 1999: 231–235). Predikátová analýza představuje proces empirické analýzy, která jde ruku v ruce s abstrakcí v tom smyslu, že teoretické (abstraktní) kategorie jsou získány z empirických dat a zároveň použity k jejich interpretaci (Milliken, 2001: 143). V tomto smyslu má predikátová analýza blízko k zakotvené teorii (Braun, 2008). V anglosaském světě někdy predikátová analýza dostává více gramatický rozměr (srv. Epstein, 2008: 168). Například věty v pasivu, které nejsou v angličtině tak využívané jako v češtině, jsou interpretovány právě na základě slovesného rodu. Tato studie se však zaměří na predikáty vztahující se k EU a pokusí se ukázat, že konstrukce EU odvislá od predikátů je v diskurzivním rozporu s prosazováním evropeizace v rámci energetické bezpečnosti spočívající ve vytvoření liberalizovaného trhu s energií, jež by implikoval vytvoření společné politiky. Provedená predikátová analýza v této studii nevyústí v konstrukci nových abstraktních pojmů/teorie tak, jak by tomu bylo u zakotvené teorie. Cílem bude ukázat jistou dvojakost atlantických pozic, která problematizuje domnělý atlantický evropeismus. Datovým vzorkem bude totožný soubor dokumentů využitých při tematické analýze.

Český diskurz o energetické bezpečnosti

Na základě výše zmíněné konceptualizace tato studie předpokládá, že atlantický diskurz o národních zájmech v oblasti energetické bezpečnosti by měl obsahovat tyto dominující tematické oblasti:

1. Vnímání Ruska jako hrozby.
2. Geopolitika východního rozšíření.
3. Konvergence s americkými zájmy a cíli.

Vnímání Ruska jako hrozby

Dokumenty, které byly shromážděny do datového vzorku pro tematickou analýzu, vykazují silnou negativní percepce Ruska. V podstatě všechny odkazy k Rusku obsahují poznámky o „nepohodlné“ či dokonce „nebezpečné“ závislosti na ruských dodávkách energetických surovin. V tomto kontextu je třeba zmínit, že téma „nebezpečné závislosti“ by nemuselo být nutně spojováno pouze s Ruskem, nicméně s jinými zdrojovými oblastmi ho český diskurz ani v jednom případě nespojil.

Nejdůležitějším významem konstruujícím Rusko jako hrozbu byla představa o jeho tendenci „používat energii jako zbraň“. V závislosti na době vzniku zkoumaných dokumentů jednotliví autoři ilustrovali tuto skutečnost především na „plynové krizi“ mezi Ruskem a Ukrajinou, která proběhla v lednu 2006, či na „ropné krizi“, která zasáhla rusko-běloruské vztahy o rok později. Tyto konflikty byly ve většině případů interpretovány jako „geopolitické“ a jednotlivé interpretace zdůrazňovaly také ruský cíl „projektovat sílu a kontrolu na území bývalého Sovětské svazu“. Nelze přehlédnout, že tento diskurz vnímá obě krize zcela jednoznačně a nijak neproblematizuje jejich sdílené porozumění. Tato skutečnost je poměrně zajímavá ve vztahu k postupnému proměňování interpretací rusko-ukrajinského plynového sporu, který způsobil prozatím nejvážnější problémy několika členským státům EU v prvních dnech českého předsednictví. Jediný dokument ze vzorku, který spadá do tohoto časového rámce, zmínil krizi z hlediska autorem definovaného diskurzu zcela neutrálně.

Protiruský diskurz se však netýká pouze témat „závislosti“ či „geopolitického“ vztahu k postsovětským republikám. Přestože historie vztahů dodávek ruských energetických surovin by mohla naznačovat, že Rusko v zásadě lze považovat za „důvěryhodného“ partnera, některé dokumenty zpochybňují jeho „důvěryhodnost“, neboť v Rusku existuje tendence rozvíjet blízké vztahy s „energeticky žíznivými“, překotně se rozvíjejícími asijskými státy. Některé odkazy také zajímavě rozšířily ruskou hrozbu za rámec produkce ropy a zemního plynu tím, že připomněly napojení elektrických rozvodných sítí pobaltských států na ruské fázování. Tato skutečnost vytváří prostor pro „specifický typ útoku“, který se nezdá nemyslitelným z důvodu již využívaných strategií „energetického vydírání“ či „hackerského útoku na počítačové systémy“.

Geopolitika východního rozšíření

Téma zásadního významu „další angažovanosti“ v zemích východní Evropy a případně dalšího „východního rozšiřování“ bylo reprezentováno ve všech dokumentech, které obsahovaly zahraničněpolitické pohledy. Jak již bylo naznačeno výše, země bývalého sovětského Západu jsou vnímány jako „oběti ruské geopolitiky“, což vytváří potřebu „aktivní evropské Východní politiky“. Klíčovou zemí v tomto ohledu je „Ukrajina“. V této souvislosti se po rusko-ukrajinském sporu z konce roku 2008 a počátku roku 2009 objevuje zajímavý „apologeticko-motivační“ diskurz, podle kterého „existující nedostatky nemohou být využívány jako výmluvy pro neangažovanost“. Ukrajina je prezentována jako „klíčová tranzitní země“, jejíž stabilita je „životním zájmem EU“.

Jako diskurzivně velmi významná se projevila také dvě témata, která představovala reálnou aplikaci českých předsednických priorit – summit Východního partnerství a summit Jižního koridoru. V této souvislosti se opět často objevoval „apelační“ diskurz volající po „aktivnější zahraniční politice“ definované také jako schopnost „projektovat sílu v kritických oblastech, kde se nacházejí energetické zdroje“. Napojení na geopolitiku se vyskytlo také v kontextu zdůraznění nutnosti vytvoření evropské společné energetické politiky, jež představuje „důležitý test z praktických i geopolitických důvodů“. Zajímavý kontext nabízí také vnímání „Turecka“, které je taktéž „klíčovou tranzitní zemí“ pro dodávky energetických surovin do EU, současně však jeho „pozice ve vztahu k EU není vyjasněná“, což je ze „strategického hlediska nepřijatelné“. Turecké téma představuje přirozený most k poslední tematické oblasti, kterou je konvergence s americkými zájmy a cíli.

Konvergence s americkými zájmy a cíli

Jak již bylo zmíněno, na téma transatlantických vztahů je třeba ve vztahu k energetické bezpečnosti pohlížet trochu odlišně než jako na běžné zahraničněpolitické téma. Následující řádky ukáží, že americký (geopolitický) diskurz je v českých dokumentech silně přítomen, a spoluvytváří tak jejich celkový atlantický ráz. Značná část významných událostí byla doprovázena přítomností amerických vystupujících. Tato kontextuální poznámka získává na významu vzhledem ke skutečnosti, že zástupci členských zemí EU (s výjimkou Slovenska) a EU samé byli přítomni v nepoměrně menší míře.

Američtí vystupující zdůrazňovali „klíčovou roli tzv. kaspického regionu“ (termín americké geopolitiky) ve snaze diverzifikovat zdroje energetických surovin pro evropské odběratele. V této souvislosti je třeba připomenout, že po období tzv. velké kaspické hry, která určovala geopolitiku kaspického regionu v devadesátých letech minulého století, se americká strategie, jak zmínili někteří řečníci, zaměřila na koncept „jižního koridoru“ (Kalicki–Elkind, 2005). První fáze tohoto strategického konceptu byla ukončena spuštěním ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan, kterým je z ázerbájdžánských ropných polí transportován do Turecka a dále do Evropy asi 1 milion barelů ropy denně. Další fáze naplňování tohoto strategického konceptu má být orientována na „transport plynu“. Cílem této fáze je „vybudování rozvětvených plynovodů“, které by měly transportovat kaspický plyn do Evropy přes Turecko či po dně Černého moře (nikoli tedy přes Rusko i Ukrajinu).

Jedním ze zmiňovaných projektů je „Nabucco“, tedy projekt, který chtělo české předsednictví významně posunout kupředu a uspořádalo v této věci i dvoudenní summit spojující projekt Východního partnerství a jižního koridoru. Celý projekt „jižního koridoru“ tak přirozeně poměrně silně rezonoval v českém diskurzu a byl vnímán jako řešení „přinášející potenciál pro jednání s Ruskem“. Prosazení Nabucca také podle mnohých bude vyžadovat „značnou politickou vůli“, neboť Nabucco je kritizováno z mnoha stran jako příliš drahé a z hlediska budoucnosti nejisté. V této souvislosti dokumenty zmiňují, že „podpora americké administrativy při výstavbě ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan hrála zásadní roli“. Kromě již výše zmíněného tématu „Turecka“ se v datovém vzorku objevuje často také „Gruzie“, která je vnímána jako „důkaz, že Rusko je ochotné použít zbraně při prosazování svých zájmů“. Toto téma opět ukazuje na centrální pozici ruské hrozby v českém diskurzu o energetické bezpečnosti, ale je třeba ho interpretovat také v kontextu konvergence s americkými zájmy, neboť Gruzie a především pak gruzínská armáda byly velkoryse sponzorovány Spojenými státy.

Výše provedená analýza témat reprezentujících diskurzivní charakteristiky sebraných dokumentů prokazuje, že český diskurz o energetické bezpečnosti byl silně informován atlantickými představami o české a evropské bezpečnosti. Zcela zásadně se v diskurzu projevilo vnímání Ruska jako klíčové hrozby. Vzhledem k dominanci „ruského“ tématu je možné dojít k závěru, že ruskou hrozbu lze interpretovat jako výchozí bod úvah o energetické bezpečnosti v České republice. Český elitní diskurz propojil moment závis-

losti na ruských energetických surovinách s představou hlavní hrozby a toto pojetí legitimizoval na základě energetických konfliktů mezi Ruskem a jeho sousedy. Přestože by se vzhledem k historii dodavatelských vztahů Rusko mohlo jevit jako relativně důvěryhodný partner, v českém diskurzu není ani stopa po pragmatičtějšímu přístupu.

Tematická analýza také potvrdila výše zmíněnou výchozí tezi, že energetickou bezpečnost lze vnímat jako vhodné pojitko dalších dvou priorit českého předsednictví (ekonomiky – vnitřní liberalizace a externích vztahů – posilování východní dimenze zahraniční politiky EU). Pro tuto kapitolu je přirozeně významné především napojení druhé. Analýza dokumentů v této souvislosti ukázala, že diskurz o energetické bezpečnosti byl významně utvářen referencemi k východoevropským státům, jež by měly být prioritou zahraniční politiky EU. Význam této skutečnosti byl také podtržen odkazy na důležitost geopolitické podpory pro minulé a současné projekty. Právě geopolitický diskurz velmi často (byť třeba nepřímo) odkazoval k americkým zájmům a prioritám, což bylo patrné např. u „tureckého“ tématu.

Z podobného úhlu ale lze vnímat i bezvýhradnou podporu „jižním“ projektům. Dosažení podpory členských států pro výstavbu plynovodu Nabucco bylo českými zástupci oslavováno jako jeden z největších úspěchů předsednictví. Odhlédneme-li od všech problémů, které obchodně-energetická závislost na Ázerbájdžánu a především pak na Turkmenistánu přináší, je zřejmé, že konsenzus členských států EU na reálné podpoře této alternativy v zásadě neexistuje. Jakkoli český diskurz vzýval diverzitu energetických cest ve smyslu „čím více, tím lépe“, je např. velmi pravděpodobné, že projekt Nabucco nebude moci existovat vedle rusko-italského projektu South Stream (Bartuška, 2009). O těchto záležitostech však bude dále pojednávat část věnovaná diskusi o českém národním zájmu. Obecně však lze říci, že tematická analýza potvrdila významnou dominanci určité ideologicko-geopolitické vize v diskurzu o energetické bezpečnosti.

Dominantní atlantisté, nepřítomní evropeisté

Tematická analýza potvrdila tezi, která vzešla z abdukční fáze výzkumu, podle které atlantický diskurz dominuje oblasti energetické bezpečnosti. Cílem níže provedené obsahové analýzy bude ověřit, že při subjektivních kro-

cích, které předcházely tematické analýze, nedošlo k zásadnímu zkreslení. Jak již zbylo zmíněno v části věnované metodologii, obsahová analýza se zaměří na širěji definovaný veřejný prostor prostřednictvím analýzy vzorku vyfiltrovaného z hlavních českých relevantních deníků a týdeníků, který byl následně rozdělen do 11 skupin po šestiměsíčních periodách.

Klíčové výrazy, jejichž četnost byla testována, odrážely usazené představy o reprezentantech dvou klíčových orientací české zahraniční politiky. Zatímco občanští demokraté (ODS) jsou v drtivé většině zastánci atlantického směřování, sociální demokraté (ČSSD) jsou nejvýznamnějšími zastánci evropeistické orientace. Vzhledem k předchozím fázím výzkumu byla zvláštní pozornost věnována také Alexandru Vondrovi, který v referenční době výzkumu zastával nejrůznější funkce a po určitou část sledovaných období nebyl členem ODS. V souvislosti s jeho vůdčí rolí při přípravě předsednictví, v průběhu které se energetická bezpečnost stala významnou prioritou, bylo možné anticipovat významný výskyt spojení mezi ním a energetickou bezpečností.

Níže uvedená tabulka shrnuje výsledky obsahové analýzy (spojení „energetická bezpečnost“:

	I/2004	II/2004	I/2005	II/2005	I/2006	II/2006	I/2007	II/2007	I/2008	II/2008	I/2009
ODS	1	0	0	0	2	2	3	14	2	18	5
Občan* ¹	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
ČSSD	0	0	0	1	0	1	1	13	2	8	4
Sociál* ²	0	0	0	0	0	0	1	2	1	2	1
Vondr*	0	0	0	0	0	0	3	1	9	12	43

¹ Významy nesouvisející s ODS odvozené od substantiva „občan“ nebyly započítány.

² Významy nesouvisející s ČSSD nebyly započítány.

Výsledky obsahové analýzy lze interpretovat prostřednictvím kontextualizace založené na znalosti klíčových událostí, které charakterizovaly dané periody. Tato analýza však měla za cíl pouze triangulovat výsledky tematické analýzy v širším společenském prostředí.

Z výsledků obsahové analýzy lze snadno vyčíst, že sociální demokraté jakožto potenciálně klíčoví nositelé evropeistické orientace se ve vzorku v podstatě neobjevují nebo případně nekonkurují výskytu občanských demokratů

s výjimkou druhé poloviny roku 2007. Tuto skutečnost je však třeba interpretovat na základě výše zmíněné kontextualizace. Ve druhé polovině roku 2007 v České republice probíhala první fáze významné politické debaty o budoucích kandidátech na prezidenta. Současně se také vedly diskuse o státní energetické koncepci, jež měla mít energeticko-bezpečnostní rozměr a která měla být založena na zprávě expertně-politické skupiny, již vedl bývalý předseda Akademie věd České republiky Václav Pačes. Právě profesor Pačes v souvislosti s prací komise často vstupoval do veřejného prostoru a zhruba v polovině roku 2007 se objevil mezi navrhovanými prezidentskými kandidáty. V této souvislosti se přirozeně stal významným tématem pro dvě hlavní politické strany. Relativní vyrovnanost výstupů (17, 18) tuto interpretaci silně podporuje, neboť lze předpokládat, že vyvážený novinářský výstup se bude orientovat na oba politické rivaly.

Jakkoli je třeba tuto interpretaci brát vzhledem k výstupům nabízeným obsahovou analýzou jako nepřímou, lze ji z pohledu autora legitimizovat i s ohledem na výsledky v ostatních obdobích, kde buď nedocházelo k politizaci/sekuritizaci tématu energetické bezpečnosti, nebo ve veřejném prostoru jasně převažovali zástupci občanských demokratů (a Alexandr Vondra).

Přestože tato otázka nebyla primárním cílem výzkumu, provedená obsahová analýza jasně ukazuje, že k politizaci a následné sekuritizaci tématu energetické bezpečnosti došlo v období před českým předsednictvím, čemuž přirozeně odpovídá také datování dokumentů z tematického vzorku, které byly objeveny v abdukční fázi výzkumu. Jako nejvýznamnější se však vzhledem k této kapitole jeví skutečnost, že výše uvedené výsledky jasně ukazují, že v českém veřejném prostoru neexistoval paralelní diskurz o energetické bezpečnosti, který by se dostal alespoň do fáze politizace. Analýza také prokázala, že vicepremiér Vondra byl velmi významným nositelem tématu energetické bezpečnosti ve veřejném prostoru.

Evropeisté proti svému přesvědčení

Následující část má za cíl uzavřít argument a osvětlit význam atlantické orientace k evropeistickému řešení problematiky energetické bezpečnosti. Níže uvedená analýza se zaměří na predikáty, které v diskurzivně atlantických textech konstruují představu EU či přesněji její určité politiky jako

řešení problému energetické bezpečnosti. Na tomto místě je také třeba připomenout, že výchozím vzorkem pro predikátovou analýzu je totožný vzorek s tím, který byl využit pro tematickou analýzu.

Seznam predikátů týkajících se EU nalezených ve vzorku:

- *hlavním úkolem už není pouze zabezpečovat mír uvnitř*
- *čas je zralý na posílení evropské obrany a bezpečnosti*
- *Evropská obrana a bezpečnost potřebuje více finančních zdrojů*
- *Evropská obrana a bezpečnost potřebuje více vojenských kapacit*
- *Evropská obrana a bezpečnost potřebuje více politické vůle k akci*
- *dlouhou dobu přehlížela tento problém (energetickou bezpečnost)*
- *životním zájmem EU je přispívat ke stabilitě, transparentnosti, lepšímu vládnutí a ekonomickému rozvoji ve svém sousedství*
- *je přinejmenším paradoxní, že EU, která se zrodila z Evropského společenství uhlí a oceli, nemá společnou energetickou politiku*
- *musí odpovědně reagovat*
- *charakterizuje diverzita energetických portfolií*
- *chybí konsenzus na prostředcích výroby elektřiny*
- *Německo a Francie, centrální země z hlediska konsenzu, mají velmi odlišné pohledy (v oblasti energetické politiky)*
- *společný trh s energiemi neexistuje kvůli roztržičnosti*
- *společný trh s energiemi neexistuje kvůli státním intervencím*
- *společný trh s energiemi kvůli některým státním monopolům*
- *společná energetická politika naráží na politické bariéry*

Jazyková praxe těchto predikátů viditelně konstruuje EU jako subjekt, který je třeba změnit. Většina predikátů má zjevně apelující charakter a tlačí na změny EU v oblasti energetické politiky a bezpečnosti s přesahem do politiky obranné a bezpečnostní. Jinými slovy konstrukce EU na základě výše zmíněných predikátů má normativní charakter v tom smyslu, že politiky související s energetickou bezpečností je třeba transformovat.

Kromě apelačního diskurzu vztahujícího se k transformaci některých politik EU se v predikátech objevují také apely na odpovědnost, které implikují, že současná EU se chová nezodpovědně. Tato kombinace normativních a apelujících pozic je poté potvrzena zdůrazněním „zralosti“ současné situace s ohledem na vyzývané změny.

Některé predikáty také konstruuji EU jako komunitu vedenou dvěma mocnostmi (Francie, Německo) nebo naopak jako komunitu, která je příliš rozličná na to, aby v ní mohl vzniknout konsenzus umožňující aktivní jednání.

Z uvedené analýzy predikátů spojených s EU vyplývá, že přestože liberalizace trhu s energií vedoucí k (někdy zamlčovanému) vytvoření společné energetické politiky je vnímána jako jeden z klíčových kroků k zabezpečení ČR a EU v oblasti energetické bezpečnosti, obecné představy o EU vyjevené v sebraných dokumentech jsou víceméně negativní a skeptické. Dominující apelační jazyková praxe silně naznačuje, že orientace atlantistů na EU byla velmi zdráhavá. Jinými slovy atlantisté se chtějí obracet na EU, jež však promění své jednání v jimi vytyčených prioritách. Opatrný a *de facto* podmíněný příklon k EU tak z českých atlantistů dělá v oblasti energetické bezpečnosti „evropeisty proti svému přesvědčení“.

Energetická bezpečnost a český národní zájem

Ještě než tato kapitola přikročí k diskusi o jednotlivých kritériích, je třeba učinit několik úvodních poznámek týkajících se rozdílu mezi partikulárním a obecným pojetím uvažování o energetické bezpečnosti. Podobně jako např. „bezpečnost“ sama nemá „energetická bezpečnost“ primární substantivní obsah. Představuje v zásadě klíčovou podmínku funkční existence daného státu. Z tohoto pohledu je tedy otázka, zda je energetická bezpečnost v národním zájmu libovolného státu, jistým způsobem nadbytečná, neboť nevytváří prostor pro negativní odpověď. Stejně tak se evidentně nelze ptát, je-li bezpečnost klíčovým zájmem určité komunity. Zcela odlišnou otázkou je však oblast způsobu docílení (energetické) bezpečnosti, která otvírá prostor pro soupeřící koncepce. Hlavním tématem této kapitoly je ostatně atlantický diskurz, jenž v tématu energetické bezpečnosti v České republice převládá.

Rozlišení mezi obecným a partikulárním pojetím je významné z hlediska testování naplnění výše zmíněných procedurálních kritérií národního zájmu. Zatímco při ověřování relevance energetické bezpečnosti jako tématu lze do značné míry odhlédnout od partikulárního pojetí, konsenzus a vnější přijatelnost jsou ze své podstaty závislé na konkrétnějších představách. Výše provedená analýza diskurzu o energetické bezpečnosti tak bude zcela zásadně tvarovat diskusi o kritériích konsenzu a vnější přijatelnosti, nicméně také debata o relevanci bude ovlivněna výsledky výše provedené analýzy.

Relevance

Jedním z výchozích bodů této kapitoly je skutečnost, že se energetická bezpečnost objevila jako dominantní téma v jedné ze tří klíčových priorit českého předsednictví – energie. Kapitola energie byla v rámci programu rozdělena na dvě části. První odkazovala k tématu globálních klimatických změn, které se však v programu objevilo v rámci návaznosti na priority celé trojky (Francie, Česká republika, Švédsko). Zatímco potenciální snahy České republiky jsou v tomto ohledu předem do značné míry diskvalifikovány (srv. Ditrych, 2010), kredibilita snah posledního státu z předsednické trojky, Švédska, je v této oblasti velmi vysoká. Druhá kapitola předsednického programu se zabývala energetickou bezpečností. Tomuto tématu byly podřazeny nejen plány na diverzifikaci transportních cest a některé obecnější poznámky o potřebě východní zahraničněpolitické orientace, ale také potřeba vytvoření liberalizovaného trhu s energiemi v rámci společné energetické politiky EU.

Pozice stejně tak jako nastavení priority energetické bezpečnosti jsou výsledkem procesu sekuritizace tématu, jehož diskurzivní charakteristiku zkoumala tato kapitola. Podle kodaňské školy je fáze sekuritizace završením procesu, který začíná fází uvedení ne-tématu do sociálního a politického prostoru a pokračuje fází politizace tématu, v níž je dané téma nejen široce diskutováno ve veřejné sféře, ale stává se i zásadním tématem politickým. Klíčovým krokem je poté převzetí tématu relevantním (sekuritizujícím) aktérem, který téma úspěšně sekuritizuje. V této chvíli téma přestává být otevřeno veřejné diskusi a je připraveno k legitimizaci praktických kroků. Sekuritizace tak ve svém důsledku představuje stvrzení a zakonzervování určité představy o daném tématu, která se tak ve vztahu k tomuto tématu stává hegemonickou.

Jak ukázaly výše provedená tematická a obsahová analýza, v diskurzu o energetické bezpečnosti zcela převládá atlantický diskurz. Atlantická diskurzivní hegemonie odráží také skutečnost, že atlantisté v době politizace a sekuritizace, kterou zjevně vymezuje tabulka shrnující obsahovou analýzu, kontrolovali klíčové pozice v české administrativě. Za předního českého atlantistu lze považovat vicepremiéra pro evropské záležitosti Alexandra Vondru, který koordinoval nejen přípravu předsednictví, ale např. také vyjednávání s USA o radarové základně. Zástupci atlantické ODS sice nezastávali nejvyšší posty na ministerstvech zahraničních věcí a obrany, jež jsou pro formování zahraniční politiky nejvýznamnější, ale na obou ministerstvech za-

sedli členové ODS do křesel vlivných prvních náměstků (Drulák, 2008b). Význam obou náměstků je patrný ze skutečnosti, že byli vůdčími vykonavateli jedné z hlavních priorit, kterou bylo již výše zmíněné vyjednávání s USA o radarové základně.

Výsledky obsahové analýzy také naznačují, že proces sekuritizace tématu energetické politiky byl poměrně rychlý. Vzhledem k velikosti vzorku, který byl výsledkem filtrace v předních českých denících a týdenících, lze předpokládat, že energetická bezpečnost byla poměrně významným společenským tématem. K této skutečnosti jistě přispěly několikrát zmíněné plynové a ropné krize, jimž se média poměrně obšírně věnovala. Na druhou stranu výsledky testující výskyt odkazů na politické strany ukazují, že fáze politizace tématu proběhla nejspíše velmi rychle nebo z hlediska mediálního diskurzu nevýrazně. V tomto ohledu však leccos osvětlí diskuse kritéria konsenzu.

Zajištění energetické bezpečnosti se bez dalšího rozpracování objevuje v koaliční smlouvě Topolánkovy vlády (*Koaliční smlouva*, 2008) stejně tak jako v programovém prohlášení Fišerovy úřednické vlády, která byla po pádu Topolánkovy vlády narychlo ustavena v době českého předsednictví. Programové prohlášení úřednické vlády ve zřejmé návaznosti na předsednické priority zmiňuje také liberalizaci trhu s energetikou a prosazování výstavby alternativních tranzitních cest. Energetické bezpečnosti je z velké části věnována zpráva tzv. Pačesovy komise (Pačes, 2008), jež měla být podkladem pro vypracování strategické energetické koncepce ČR. Přestože expertní tým byl po určitých peripetiích doplněn o zástupce politických stran, zpráva nakonec kvůli politickým neshodám zapadla (Střítecký, 2009).

Energetická bezpečnost je evidentně tématem, které naplňuje podmínky kritéria relevance. Bylo definováno jako jedna z klíčových priorit českého předsednictví a objevuje se ve strategických dokumentech posledních let. Na druhou stranu se však vyznačuje převládajícím partikulárním kognitivním rámcem, jenž zcela dominuje veřejnému i politickému prostoru. Toto tvrzení je vhodným spojením na další diskutované kritérium konsenzu.

Konsenzus

Tato studie v několika krocích ukázala a konceptuálně uchopila skutečnost, že v České republice v oblasti energetické bezpečnosti dominují atlantické představy o zahraničněpolitických prioritách. Specifickou dominanci atlan-

tismu by bylo možné vysvětlit rychlou a úspěšnou sekuritizací, kterou vedli klíčoví atlantičtí aktéři v rozhodovacích strukturách formujících českou zahraniční politiku. Vzhledem k významu tématu a jeho zjevnému atlantickému vyznění, jež je mírněno specifickými okolnostmi příklonu k EU, by se dalo očekávat, že ve veřejném a především politickém prostoru bude možné objevit diskurz paralelní, který by nebyl takto výrazně informován atlantismem.

Výsledky obsahové analýzy však ukazují pravý opak. Jediný razantnější vstup evropeistů do debaty o energetické bezpečnosti se zdá být spojen s uvažovanou prezidentskou kandidaturou bývalého předsedy Akademie věd České republiky a předsedy expertní energetické komise Václava Pačese. Nejnovější programový dokument ČSSD (2009) energetickou bezpečnost sice zmiňuje, ale nijak ji koncepčně nerozpracovává. Určitou výjimku představuje pouze téma jaderné energie, jejíž využití sociální demokraté v kontextu budoucího zajištění dodávek elektřiny uvádějí.

Z výše uvedeného vyplývá, že z hlediska provedené analýzy lze hovořit o konsenzu o tématu energetické bezpečnosti za předpokladu, že jako konsenzuální postoj vnímáme absenci alternativního přístupu. Z analýzy stejně tak nevyplývá, že na představách formujících energetickou bezpečnost ČR se všichni relevantní aktéři shodují. Na druhou stranu by bylo možné očekávat, že spory v oblasti energetické bezpečnosti by nemusely dosahovat obvyklé úrovně. Jakkoli může být váhavý, příklon českých atlantistů k EU může evropeistické komunitě konvenovat. Evropeisté neprosazují tak vehementně východní dimenzi evropské politiky, ale vztahy EU se státy bývalého sovětského Západu a Jihu považují v souladu s dlouhodobými zahraničněpolitickými prioritami ČR za významné (Kratochvíl–Horký, 2010; Střítecký 2008). Podobně v zásadě souhlasí s liberalizací trhu s energiemi a vytvořením společné energetické politiky.

V tomto kontextu však nelze nezmínit některé poslední kroky a vyjádření předsedy sociální demokracie značící posílení pragmatismu ve vztahu k Rusku, který je legitimizován rychle se rozvíjejícími obchodními vztahy. Podle mnohých komentátorů tato zesílená tendence může souviset s návštěvou bývalého německého kancléře Schrödera v ČR, v průběhu které bývalý politik, v současnosti stojící v čele rusko-německého konsorcia, jež má v plánu vybudovat na dně Baltského moře plynovod Nord Stream, podpořil sociální demokracii před volbami do Evropského parlamentu. Pokud se tento aktivizující trend potvrdí, může v návaznosti na výsledky českých a němec-

kých parlamentních voleb dojit k ukončení „tichého konsenzu“ v ČR. Tato závěrečná poznámka souvisí i s naplněním posledního kritéria – vnější přijatelnosti

Vnější přijatelnost

Klíčovou referenční skupinou pro kritérium vnější přijatelnosti jsou přirozeně členské země EU. Jak již bylo naznačeno v úvodu k části věnované národnímu zájmu, z pohledu vnější přijatelnosti je důležité vnímat energetickou bezpečnost jako soubor specifitějších návrhů a opatření. Jedním z hlavních praktických výstupů českého předsednictví v kapitole energie byl pražský summit Jižního koridoru – Nové hedvábné stezky, na kterém byla počátkem května podepsána společná deklarace mezi EU a Ázerbájdžánem, Gruzii, Tureckem a Egyptem, která se má stát základem pro další intenzivní spolupráci mezi EU a státy daného regionu. S projektem Jižního koridoru vyjádřily souhlas také středoasijské republiky Kazachstán, Turkmenistán a Uzbekistán, jež byly do deklarace též jmenovitě zařazeny, nicméně memorandum jako takové odmítly podepsat. Krátce po konci českého předsednictví pak byla podepsána mezivládní dohoda o plynovodu Nabucco. Podpis deklarace o Jižním koridoru i mezivládní dohody o plynovodu Nabucco přirozeně znamenají, že na úrovni EU panuje v této záležitosti konsenzus. Při bližším pohledu však není tak úplně patrné, jak hluboký tento konsenzus skutečně je. Podle mnohých analytiků je představa „čím více tras, tím lépe“ ekonomicky zcela nereálná. Z tohoto pohledu pak je třeba vnímat německé zájmy vycházející z výše zmíněného projektu Nord Stream či např. aktivity Itálie ve vztahu k projektu South Stream. Jistě stojí za pozornost, že necelý měsíc po mezivládní dohodě o plynovodu Nabucco byla v Ankaře podepsána dohoda o plynovodu South Stream. Zatímco první dohodu podepisovali zástupci balkánských zemí a Evropské komise, dohodu druhou stvrdili svými podpisy ruský premiér Vladimir Putin a jeho italský protějšek Silvio Berlusconi (Bartuška, 2009). V oblasti tranzitních cest tak dle všeho jedná každý s každým, a tak je možné předpokládat, že současný konsenzus svědčící o přijatelnosti českých představ o zabezpečení energetické bezpečnosti se začne ve chvíli přiblížení realizace hroutit.

Podobná je situace také s druhým pilířem českých představ o zajištění energetické bezpečnosti – liberalizací trhu s energiemi. Zatímco Rada EU

v průběhu českého předsednictví schválila již třetí energetický balíček, žádná z členských zemí prozatím nedokázala implementovat ani balíček druhý a Evropská komise zahájila v této věci se všemi členskými zeměmi s výjimkou Malty a Kypru, jež fungují v jiném režimu, správním řízení. Přestože proces prosazovaný Evropskou komisí v EU pokračuje, je více než zřejmé, že na úrovni členských států prozatím neexistuje ochota ke konsenzu, která by otevřela cestu pro realizaci společné energetické politiky. Prozatím tedy české představy ani v této oblasti nenarážejí, nicméně budoucnost je v tomto ohledu také krajně nejistá. I pro otázku tranzitních cest však platí, že česká pozice nebude okrajová či ve vztahu k ostatním členským zemím jedinečná.

Závěr

Tato kapitola si kladla za cíl analyzovat charakter českého diskurzu o energetické bezpečnosti v kontextu českého národního zájmu. Prostřednictvím tematické analýzy dospěla k závěru, že český diskurz je do značné míry informován atlantickými představami o zahraniční politice. Následně byla provedena obsahová analýza ověřující unikátnost atlantického diskurzu o energetické bezpečnosti. Analýza potvrdila, že v oblasti energetické bezpečnosti dosáhli atlantisté diskurzivní hegemonie. Tato skutečnost byla v souvislosti s diskusí o národním zájmu usouvstažněna s konceptem sekuritizace navrženým kodaňskou školou a rozvinutým nedávnou kritikou. Posledním krokem metodologicky orientované empirické analýzy bylo porozumět evropeistickým odkazům, které bylo možné objevit v rámci atlantického diskurzu. Predikátová analýza v této souvislosti pomohla ukázat, že příklon českých atlantistů je veden prostřednictvím apelačního diskurzu, jenž primárně implikuje významné změny na úrovni EU.

Druhá část této studie napojila provedenou analýzu na procedurální kritéria národního zájmu s cílem zjistit, je-li možné energetickou bezpečnost považovat za český národní zájem. Analýza v tomto ohledu ukázala, že agenda energetické bezpečnosti je bezesporu relevantní, vykazuje specifické známky konsenzu a z pohledu EU ji lze považovat za přijatelnou. Energetickou bezpečnost tak lze v intencích této studie považovat za český národní zájem.

Obnova Afghánistánu: bezpečnostní kontext české účasti

Jan Eichler, Nik Hynek

Design a metodologie kapitoly

Nastínění odborného problému

Téma české účasti na provinční rekonstrukci v Afghánistánu v rámci mise NATO ISAF představuje jednu z nejčastěji diskutovaných mezinárodněbezpečnostních problematik. Cílem předkládané studie je empiricko-teoretické zmapování české rekonstrukční účasti v Afghánistánu formou metodologie jednopřípadové studie (*single case study*).¹ Jak ze studie vyplyne, za důležitou součást lze považovat zaměření se na analýzu vlivu bezpečnostního kontextu a vnějších faktorů na účast a podobu českého Provinčního rekonstrukčního týmu (PRT). Studie je členěna do tří základních částí.

První část dává čtenáři vstupní kontext spojenecké účasti v Afghánistánu, který je důležitým výchozím bodem do studovaného tématu a který poskytne samotné analýze oblasti českého PRT nezbytné a smysluplné zasazení. Tato část začíná nastíněním cykličnosti bezpečnostní situace v Afghánistánu a představí související geopolitické, historické a vojenské determinanty. Část dále pokračuje odlišením dvou typů misí, negativně vymezené operace Trvalá svoboda (OEF) a pozitivně vymezené a komplementární mise ISAF NATO. První část posléze končí analýzou tří faktorů (obecný, specifický a unikátní) ovlivňujících spojeneckou účast – včetně té české – v Afghánistánu. Obecný faktor je zde představován nárůstem ambicí a inkluzivity liberálně založených mírových operací. Specifickým faktorem je zde rozuměna samotná alianční politika a motivy členských zemí se poválečné rekonstrukce v Afghánistánu účastnit. Tento faktor bude vysvětlen konstruktivistickým konceptem

tzv. logiky vhodnosti (*logic of appropriateness*). Logika vhodnosti je perspektivou, v níž je lidská činnost (zde kroky vlády ČR týkající se PRT Lógar) ovlivňována pravidly vhodného či příkladného chování, která jsou vytvářena na úrovni mezinárodního společenství (zde tři kontextuální faktory). Tato pravidla jsou vnímána jako přirozená, správná a legitimní a aktéři (zde ČR) se snaží o naplnění závazku, jenž vyplývá z role, identity a členství v politické komunitě (March–Olsen, 1999). Jako unikátní faktor je chápána snaha USA přimět více spojenců k účasti na rekonstrukci Afghánistánu, nejdříve jako důsledek snahy si uvolnit ruce směrem do Iráku a posléze – již za Obamovy administrativy – jako součást strategie navyšování počtu vojáků a civilistů s USA jako vzorem (*role model*).

Druhá část studie se následně zaměřuje na české zapojení do poválečné rekonstrukce Afghánistánu konkrétně. Tato část začíná pohledem na vývoj české účasti v Afghánistánu a poskytuje detailní analýzu podoby českého PRT v afghánské provincii Lógar. Součástí bude diskuse souvisejících hrozeb a rizik pro PRT na pozadí přítomnosti řady subverzivních aktérů. Text posléze představuje zkušenosti českého PRT na strategické i taktické úrovni. Ke zjištění těchto zkušeností byla autory provedena celá řada osobních rozhovorů s politickými i vojenskými elitami činnými v této oblasti. Poslední, třetí část představuje domácí politickou debatu o tématu na pozadí otázky národního zájmu. Jedním ze zjištění je fakt, že skutečná domácí politická debata byla systematicky nepřítomná, což se projevilo na polarizaci vztahu mezi vládou ČR a parlamentní opozicí v tématu českého PRT Lógar. Pro nastínění tohoto vyhoceného stavu bude použit materiál z Poslanecké sněmovny ČR (PS ČR), na němž je vidět, jak téma PRT vnímala opozice a jak vláda. Část je uzavřena otázkou, jakým způsobem a proč se tři vnější faktory, které byly představeny na začátku studie, odrazily v politické motivaci vlády ČR v oblasti praktického naplnění spojeneckého závazku v Afghánistánu, a jak je teoreticky zkoumat. Argumentem autorů zde bude tvrzení, že politické motivy účasti vlády ČR s bezpečnostní situací v Afghánistánu primárně nesouvisí. Vyzdvihnout bude zejména faktor alianční politiky a vládní důraz na identitární přerámování obrazu ČR z bývalého člena Varšavské smlouvy na zodpovědnou členskou zemi NATO, jejíž nově nabytá vyspělost je dokumentována akceptací role čistého poskytovatele bezpečnosti (*net security provider*). Součástí této diskuse bude také teoretické uchopení zásadního rozdílu mezi pohledem české vlády a parlamentní opozice na funkci PS ČR ve schvalování

zahraničních misí. Vysvětlení bude uskutečněno za pomoci aplikace konceptu tzv. *post-decisional politics*. Jejím principem je, že politická rozhodnutí se přijímají na úrovni mezinárodního společenství a institucí (zde NATO) a tradiční domácí politika je redukována na úroveň automatického schvalovacího razítka (Jordan, 1997). Předkládaná studie je uzavřena procedurální analýzou týkající se otázky, zdali lze považovat českou přítomnost v Afghánistánu za téma národního zájmu ČR.

Hlavní výzkumná otázka předkládaného výzkumu se bude týkat motivace a povahy českého zapojení do postkonfliktní rekonstrukce Afghánistánu. Tato otázka bude zodpovězena prostřednictvím čtyř dílčích otázek: (1) Jaké byly vstupní faktory pro české zapojení do rekonstrukce Afghánistánu? (2) Jaká byla forma a povaha českého příspěvku? (3) Jaké byly zkušenosti se zapojením do provinční rekonstrukce v Afghánistánu? (4) Jaký je vztah mezi vstupními faktory a českou účastí v Afghánistánu ve světle diskuse národního zájmu ČR?

Vymezení sběru relevantních dat:

Datový soubor, rámec a prvek datového vzorku

Následující část se zabývá specifikací sběru dat, vytvořením datového souboru a rámce datového vzorku pro zvolenou formu *interpretativní jednopřípadové studie*. Jednopřípadová studie je „detailní analýzou případu, který byl zvolen jako objekt výzkumu. Jejím cílem je poskytnout hluboké porozumění nebo příčinné vysvětlení vybraného případu. Musí zohlednit celkový kontext události či objektu (sociální, politický, historický), fenoménu či děje a musí zároveň poskytnout komplexní obrázek“ (Kořan, 2008a: 33). V rámci zvolené metodologie případové studie bude předkládaná analýza založena na dvou typech primárních dat. První typ je sebrán osobně autory, zatímco druhý typ vychází z primárních dat odvozených (a rekonstruovaných, viz níže) ze sekundárních dokumentů, které existují v písemné formě. Použití kvalitativních metod v této studii vychází z ontologických a epistemologických východisek pro tuto studii, které jsou následně odraženy ve výzkumných otázkách (Ragin, 1994: 77–102). Data budou sbírána během studia dokumentů (*documentary research*) a elitních rozhovorů (*elite interviews*).

Jako ve většině sociálně-vědnicích analýz, i v předkládané studii bude použit postup vytváření vzorku (*sampling*), konkrétně ve spojení se studiem

dokumentů. Ačkoli teorie vytváření vzorku je obvykle spojena s tzv. kvantitativním typem výzkumu, její použití je vhodné i pro předkládanou studii z důvodu ohraničení relevantního materiálu vzhledem k výše položeným výzkumným otázkám. Základní prvek datového vzorku (*sampling unit*) představuje dílčí dokument a dotazovaný jedinec. Konkrétním rámcem datového vzorku pro předkládanou studii bude vrstvený řízený výběr vzorku (*stratified non-random sample*) (Cochran, 1977). Celkovou agregací posléze dojde k vytvoření datového souboru. Povaha dat v datovém souboru bude typu primárních dat odvozených ze sekundárních zdrojů (*primary data derived from secondary sources*) (May, 2001: 181–185), tj. rekatégorizovaná data z různých typů formálních kategorií dokumentů. Co se týče elitních rozhovorů, jedná se konkrétně o semi-strukturované hloubkové rozhovory (*semi-structured in-depth interviews*) (Tamtéž: 123–124). Tento typ rozhovorů ponechává vhodný poměr mezi svobodou dotazovaného vyjádřit vlastní názory a připomínky a naším cílem hovořit o specifických tématech. Provedené elitní rozhovory je možné spojit se vzorkem, do něhož se dotazovaní dostanou na doporučení jiných a/nebo vlastní formální pozici, která souvisí se zkoumaným tématem. Metodologicky se tak jedná o kombinaci výběru principem tzv. sněhové koule (*snowball sampling*) a vlastního rozhodnutí o účasti u oslovených jedinců (*self-selecting sample*). Ačkoli se jedná o metodologicky zaujatý (*biased*) a z pohledu teorie vzorkování o tzv. nereprezentativní datový vzorek, pro naše účely je obvyklá kritika tohoto typu – tj. nemožnost určení souvislé příčinnosti (*causation*) – nepodstatná. Nikde ve studii totiž nepracujeme s nezávislými proměnnými či determinanty, nýbrž volíme pojetí faktorů. Rozdíl spočívá v tom, že faktory ovlivňují, resp. spoluutvářejí sociopolitické jevy, nikoli je však určují/způsobují v kauzálním smyslu.

Následující specifikace datového vzorku je vztahena k dílčím výzkumným otázkám. Datový vzorek je v případě první dílčí otázky tvořen výhradně studiem dokumentů. Konkrétně se jedná o zahraniční knihy, výzkumné zprávy a novinové články, jež se touto oblastí zabývají. Určení toho, které z konkrétních dokumentů jsou použity a které vyřazeny, záleželo na relevanci pro specifické zaměření stati a jejího klíčového argumentu, nikoli na kritériu nezbytného názorového překryvu s autory studie. V případě druhé dílčí otázky je datový vzorek získán z relevantních dokumentů Ministerstva zahraničních věcí ČR a Ministerstva obrany ČR. Jedná se tedy o studium vládních dokumentů. Datový vzorek pro třetí otázku je založen na souboru šesti do-

tazovaných elitních úředníků a členů Armády České republiky (AČR). Většina z nich z pochopitelných důvodů vyžadovala přísnou anonymitu, kterou v rámci etického kodexu akademické práce plně respektujeme. Kde tomu tak nebylo, uvádíme samozřejmě jména. Pro zodpovězení poslední – tj. čtvrté – dílčí výzkumné otázky je datový soubor vymezen parlamentní debatou o účasti českého PRT v Afghánistánu. Omezení se provedlo na ty stenografické záznamy z Poslanecké sněmovny ČR, které se tématem zabývají a poskytují možnost zodpovězení naší výzkumné otázky. Tato poslední otázka je současně jedinou otázkou, jež pro zodpovězení nevyužívá vzorkovací postup, nýbrž pracuje s celým nekráceným souborem záznamů na základě stanovení klíčových slov.

Mezinárodní a Afghánské vnitropolitické faktory mise ISAF

Po vojenské invazi SSSR na konci roku 1979 se Afghánistán postupně stal útočištěm těch nejradikálnějších islámských extremistů, v roce 1996 do Afghánistánu přišel Usáma bin Ládín poté, co byl nucen odejít ze Súdánu. O dva roky později si Talibán vynutil svoji nadvládu nad většinou území Afghánistánu, který se tak stal jeho spolehlivou základnou. Usáma bin Ládín a jeho následovníci z území Afghánistánu naplánovali teroristické úderů na USA 11. 9. 2001. Nedlouho po teroristických útocích následovala operace Trvalá svoboda (OEF), která měla jasný mandát RB OSN. Operace přinesla zdrcující vítězství USA a jejich spojenců.

Zklidnění situace v Afghánistánu však nemělo dlouhého trvání, přičemž rozhodující destabilizující vliv přišel ze zahraničí, konkrétně z Iráku. Začaly být uplatňovány metody a postupy vzbouřenecké bojové činnosti, které se osvědčily v Iráku. Jsou to zejména nástrahy a léčky, na dálku odpalované výbušné směsi a zejména pak sebevražedné atentáty, které se zde nikdy předtím neprovozovaly. Pod vlivem zásadního zhoršení situace v Afghánistánu summit NATO konaný v Rize v roce 2006 vyhlásil rozhodnutí o misi ISAF. Její smysl byl vyjádřen slovy, že „příspěvek k míru a stabilitě v Afghánistánu je naprostou prioritou NATO“ (*Déclaration du Sommet de Riga*, 2006). ISAF byla vymezena tak, že je spolu s OEF jakousi novou podobou „předsunuté obrany“ (Freedman, 2006: 52), vybudované velmi daleko na východ od hranic zemí NATO.

V současné době v Afghánistánu působí celkem šest velkých a velmi mocných tzv. *warlords* (místních kmenových náčelníků), kteří mají své vlastní armády v počtu několika desítek tisíc ozbrojenců vyzbrojených tanky, obrněnými transportéry a těžkým dělostřelectvem. Jsou hodnoceni jako „ještě vážnější hrozba poválečné obnovy Afghánistánu než sami Talibanci“ (Balencie, 2005: 333). Kmenoví náčelníci vytvořili sdružení tzv. protikoaličních bojovníků (*anti-coalition militants*, ACM) zneužívajících islám ke zdůvodňování bezohledných taktických a technických postupů proti vojákům NATO. Vyhýbají se přímým bojům, ve kterých by byli velmi rychle poraženi. O to více sázejí na podvatné akce. Neberou ohled na to, že vojáci NATO v Afghánistánu, na rozdíl od americké invaze do Iráku v roce 2003, působí na základě jasného mandátu RB OSN, neplní úkoly okupačního charakteru a zaměřují se především na stabilizaci situace v Afghánistánu a na jeho další rozvoj. Vedou systematickou, nelitostnou a zákeřnou vzbouřeneckou válku proti všem zahraničním vojákům nacházejícím se na území Afghánistánu. Přebírají zkušenosti z vedení asymetrické války v Iráku, a proto se hovoří o tzv. irakizaci Afghánistánu.

Bojová činnost *warlords* se dělí do několika skupin (Tamtéž: 5–6). První z nich je *záškodnická činnost* proti veřejnému nebo soukromému majetku, proti dopravní a komunikační infrastruktuře. Druhým postupem jsou *výpady (raids)*, nástrahy a léčky proti vojskům NATO, proti jejich základnám, konvojům, posádkám, skladům a hlídkám. Třetím a zvláště nebezpečným postupem je *terorismus* – vraždění, únosy, mučení, mrzačení všech Afghánců, zejména však kmenových náčelníků nebo politických kandidátů považovaných za příliš loajální vůči kábulskému režimu nebo dokonce za „kolaboranty“ s cizími vojsky. Touto cestou se mezi afghánským obyvatelstvem šíří strach z jakékoli spolupráce s ústřední vládou nebo se spojeneckými vojsky a je podemílána morálka aliančních vojáků. Často uplatňovaným postupem jsou i „vypočítané“ *provokace a incidenty* zaměřující se na narušování veřejného pořádku.

Vysoké horské masivy a úzká údolí zvyhodňují afghánské vzbouřence na úkor regulérních zahraničních armád, které ke svedení rozhodující bitvy potřebují rozsáhlý prostor (Rubin, 2006: 7). Trvale narůstá počet a letalita teroristických útoků (Beaumont, 2008: 34–35). Zahraniční vojáci jsou v Afghánistánu vystaveni řadě zákeřných akcí (*Center for Army Lessons Call*, 2006): rychlým výpadům typu „udeř a zmiz“, nástrahám a léčkám, na dálku odpalo-

vaným náložím (IED), útokům na přesunující se jednotky (Karzai, 2006), zákeřným přepadům vojenských základen NATO, teroristickým výpravám proti tzv. kolaborantům, což je velmi náročné na psychiku vojáků NATO² a může to vést i k frustraci Afghánců (*Annual Defence Report*, 2006). Nepříznivě působí i nízká spolehlivost a bojová pohotovost Afghánské národní armády (ANA) (Rubin, 2006: 20), jež zatím není schopna bojovat samostatně, což dále zvyšuje zátěž zahraničních vojenských jednotek, ať už působí v rámci OEF nebo ISAF.

Podle předního amerického odborníka hrozí, že „mezinárodní společenství a NATO by mohlo prohrát válku v Afghánistánu“ (Tamtéž: 25). Velmi skeptický je rovněž Lakdar Braními – podle něho čas v Afghánistánu pracuje spíše pro Talibán nežli pro NATO a jeho misi ISAF. Vyvozuje, že klíčové řešení musí přijít na politické úrovni: NATO musí zahájit jednání s Talibanci, především pak s těmi, kteří nejsou zdiskreditováni spoluprací s al-Kaidou ani s teroristickými formami boje a kteří mají určitý respekt obyvatelstva na afghánském venkově, v provinciích a distriktech.

I přes vážné a nebezpečné hrozby je mise ISAF životně důležitá jak pro NATO, tak pro celosvětový boj proti terorismu. Její případný neúspěch a odchod NATO z Afghánistánu by nemohl skončit jinak než přeměnou této země v tzv. *Safe Heavens al-Kaidá* a dalších organizací sítí globálního terorismu. Ty by toto území a spolu s ním také větší či menší část Pákistánu mohly využívat jako základny pro výcvik teroristů a pro plánování dalších teroristických útoků. Úspěch mise ISAF je jedním z klíčových předpokladů jak tomu zabránit. Proto je tak důležitá, proto tolik záleží i na úspěchu každého konkrétního PRT. Celosvětový význam mise ISAF velice výstižně vyjadřuje Ahmed Rašíd: „V Afghánistánu se hraje nejen o budoucnost prezidenta Karzáiho a očekávání afghánského lidu na poli stability, rozvoje a vzdělanosti. Hraje se tam rovněž o budoucnost OSN, NATO, Evropské unie a také o sílu a prestiž Ameriky“ (Rashid, 2008).

Ve vojenské oblasti jde o tzv. letální akce, jejichž hlavním smyslem je zabít afghánské vzbouřence a cvičit afghánské vojáky (*Afghan National Army*) a policisty (*Afghan National Security Forces*), aby také oni sami byli schopni ve stále větším rozsahu takto postupovat. V afghánských poměrech nelze na tyto akce nasazovat velké vojenské jednotky, mohou do nich nastupovat pouze malé mobilní skupiny, které jsou přepravované především vrtulovými letadly, vrtulníky, obrněnými transportéry. A také pěšmo.

Do oblasti nevojenské činnosti NATO spadají především psychologické operace (PSYOP) zaměřené do tří hlavních směrů. Prvním je diskreditace ACM, které pouze zastrášují, vraždí, ničí, ale nenabízejí žádné konstruktivní východisko. Druhým směrem je stabilizační působení založené na prezentaci poskytované pomoci a změn k lepšímu. A konečně třetí směr se týká velmi citlivého dialogu kultur. Je třeba se vyhýbat všemu, co by mohlo vyznívat jako nadřazenost západní kultury, jako kritika či znevažování islámu, jako nerespektování místních obyčejů.

Velmi důležité jsou *úkoly humanitárního a sociálního charakteru*: vyčištění zaminovaných oblastí, dodávky základních potravin a léků, pomoc uprchlíkům a běžencům ve sběrných táborech, poskytování lékařské i psychologické pomoci obětem bojů, preventivní opatření proti hladu, zajištění dodávky pitné vody a elektřiny, pomoc při obnově a budování vzdělávacích institucí všech stupňů a zajišťování jejich bezpečnosti. Třetí úkol se týká *obnovy ekonomiky a infrastruktury*, kde je nutné zajišťovat bezpečnost při obnově nebo při zakládání nových podniků, bank, farem, ale také při sklizni a při jejím skladování. A konečně čtvrtý úkol se váže na *budování nového právního systému*, na postižení viníků minulých násilností a příkoří, vytváření nových institucí, zavádění postupů vycházejících z mezinárodních právních norem, zajištění procesu postupného národního usmíření, systematickou přípravu nového personálu a jeho uvádění do funkcí, potírání korupce a nelegálních obchodů, vytvoření systému pro ochranu zvláště zranitelných skupin afghánského obyvatelstva.

Česká účast na ISAF

Povaha mise a získané zkušenosti

Činnosti v rámci mise ISAF se doposud zúčastnily celkem tři české kontingenty PRT, další dva se na své nasazení připravují. Všechny působily a nadále budou působit v provincii Lógar a zaměřují se především na školství (rekonstrukce, dostavby a vybavení škol), zdravotnictví (dostavby nemocnic, nákup ambulancí a léků), zemědělství (pomoc se zpracováním zemědělské produkce), dopravní infrastrukturu, bezpečnost, obnovu vodních zdrojů, podporu nezávislých médií a podporu lidských práv (viz níže). Činnost civilního

týmu, který je vyslán a řízen MZV, byla v Lógaru zahájena v březnu 2008, vojenský kontingent zahájil činnost o měsíc dříve, tedy v únoru 2008.

První samostatný český PRT byl do Afghánistánu vyslán v březnu 2008 a je umístěn v provincii Lógar nedaleko Kábulu, kde operuje ze základny Šank. Odraz generického designu PRT, konceptu odvozeného z původního amerického projektu *Coalition Humanitarian Liaison Cells*, je v současném českém PRT v provincii Lógar nesporný. Zřetelný je zejména v jeho rozdělení na vojenskou a civilní část, v povaze jejich spolupráce (CIMIC) i ve stávajícím poměru 27 : 1 (269 vojáků a 10 civilistů), tedy zřetelné kvantitativní převaze vojenské složky. Přijetí existujícího konceptu PRT pokračuje převzetím tří typů rekonstrukčních projektů mise ISAF PRT (reforma bezpečnostního sektoru; oblast vládnutí, právního státu a lidských práv; oblast ekonomického a sociálního rozvoje). Kromě rozvojových projektů český PRT realizuje také tzv. projekty rychlého dopadu (*Quick Impact Projects*, QIP). Jedná se o projekty menšího rozsahu s okamžitým dopadem na místní komunitu: např. nákupy čerpadel, sušárny na ovoce, hloubení studen, dodávky materiálu první pomoci a další (MZV ČR, MO ČR).

Vedle analýzy oficiálně deklarovaných priorit a z nich vycházejících úkolů PRT je zde velmi zajímavé téma, jež se týká ekonomického motivu vlády ČR umístit PRT právě do Lógaru. Rozhovory s vysoce postavenými ministerskými úředníky i neveřejné vládní materiály ukazují, že jedním z cílů PRT bylo i udržitelné využívání přírodních zdrojů, konkrétně vybudování infrastruktury k těžbě mědi (Rozhovor, vysoce postavený představitel MZV ČR, 30. 5. 2008). Ač tento důvod nefiguruje v této explicitní formě mezi oficiálně deklarovanými projekty, právě provincie Lógar disponuje se značnými zásobami mědi, čehož důkazem je např. činnost společnosti China Metallurgical Group plánující otevření měděného dolu s kapacitou 10 000 pracovních míst v okrsku Mohammad Agha. Silným advokátem umístění českého PRT do Lógaru bylo v zákulisí Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Jediný, kdo na jinak skrývaný ekonomický motiv upozornil, byl poslanec Komunistické strany Čech a Moravy Václav Exner: „Hlásíme se k provincii, kde se má otevřít největší měděný důl v Afghánistánu, a myslíme si, že bychom z toho měli něco trhnout“ (Vystoupení Václava Exnera na 23. schůzi Poslanecké sněmovny ČR, 2007).

Je zřejmé, že ekonomický motiv byl sekundární vůči v závěru analyzovaným politickým motivům přítomnosti českého PRT v Afghánistánu jako

takovým. Ekonomický motiv však spolurozhodoval o výběru konkrétní oblasti pro umístění českého PRT, jakmile bylo z politických důvodů jasné, že k umístění do Afghánistánu dojde (provincie Lógar namísto původně plánované provincie Baghlan, v níž nakonec zřídilo PRT Maďarsko).³ Jednou z charakteristik prvních návrhů na vyslání českého PRT do Afghánistánu byl vysoký poměr civilistů vůči vojákům (civilní složka PRT měla být větší nežli vojenská složka), což bylo jedním z autorů tohoto textu, který v neformální kapacitě připomínkoval původní plán, vnímáno jako hlavní problém návrhu z hlediska podcenění bezpečnostních hrozeb a rizik a doporučeno ke zcela zásadnímu přepracování.

Skutečnost, že původní návrh neobsahoval téměř žádnou analýzu bezpečnostních rizik, je překvapivá z hlediska existujících rizik a hrozeb. Jedná se zejména o praktické nerozlišování mandátů a dvou stávajících operací teroristy, zahraničními muslimskými bojovníky a místními kriminálními živly (warlordi, pašeráci opia). Důsledkem, že tito aktéři nerozlišují z hlediska svých útoků mezi OEF a ISAF, je napadání veškerých zahraničních kontingentů, včetně civilních složek PRT. Názory na nerozlišování mandátů OEF a ISAF se různí. Řada odborníků, mj. bývalý bezpečnostní expert českého PRT Libor Stejskal (Rozhovor s Liborem Stejskalem, 2009), se domnívá, že důvodem útoků na kontingenty PRT je neschopnost – spíše než neochota – dotčených ozbrojenců obecně rozlišit mezi mandáty a specificky mezi národními kontingenty PRT. Podrobnější analýza však nemůže zakrýt pečlivost při výběru cílů útoků, včetně členů PRT a českých diplomatů. Co se týká českého PRT, vojáci byli opakovaně napadnuti ozbrojenci. Výsledkem jsou dva mrtví, navíc při útoku z 22. 9. 2008 bylo při útoku raketou na základnu Shank zraněno pět českých vojáků a po posledním útoku z 1. 10. 2008 dalších sedm vojáků během hlídky. Výjimečné nejsou ani raketové útoky proti základně českého PRT. Co se týče napadení českých diplomatů, v květnu 2007 se dostal po těžkou palbu český charge d'affaires v Afghánistánu Filip Velach. Jeho ochranka ho nakonec prostřílela z obležení a americké jednotky zajistily jeho bezpečný transport. Český PRT i diplomatickou činnost samu je tak nemožné oddělit od operací souvisejících s válkou proti terorismu.

Právě ve spojení války proti terorismu s působením mise ISAF včetně českého PRT se stává civilní složka PRT a diplomaté „nejcennějším“ terčem pro vyskytující se subverzivní aktéry. Ti si jsou ve své strategii velmi dobře vědomi vlivu veřejného mínění na spojenecký závazek a civilní složka PRT

představuje skupinu kontingentu, jejíž ohrožení či ztráty na životech budou znamenat největší tlak na vládu ČR v otázce případné revize závazku. Jak podotýká velitel 2. kontingentu AČR PRT Lógar podplukovník Pavel Lipka, „česká veřejnost není připravena na ztráty na životech“ (Rozhovor s Pavlem Lipkou, 2009). Vysvětlení napadení českých vojáků neschopností ozbrojenců rozlišit mezi státy a mandáty je ve světle výše uvedených útoků třeba korigovat. Ozbrojenci si jsou vědomi (často velmi dobře a s podrobným plánem), na koho útočí. Skutečnost, že nerozlišují mezi mandáty, není navíc dána jejich neschopností, ale souvisí s problematickým propojováním těchto mandátů ve spojeneckém diskurzu. Jakkoliv z hlediska mandátů jsou rozdíly jasné, tak např. bukurešťská deklarace NATO hovoří o nutnosti osvobození země od terorismu v rámci mise ISAF, stejně jako o nezbytnosti potlačení extrémistů a teroristů. Přitom toto je primárně funkcí operace Trvalá svoboda, která pod ISAF nespadá. Druhým důvodem je skutečnost, že řada spojeneckých zemí – včetně ČR – má kontingenty v obou misích, což snižuje pravděpodobnost, že ozbrojení útočníci budou dbát na mandát při rozhodování se o směrech svých subverzivních útoků.

Na základě získaných zkušeností se dosavadní vedoucí civilní složky PRT a s nimi i velitelé vojenské složky shodují na třech základních závěrech. Základním předpokladem úspěchu celé mise ISAF je vytvořit v Kábulu silnou ústřední vládu, která by se mohla opírat o fungující instituce a zajišťovat efektivní vládnutí v celé zemi. Právě to čeští civilní i vojenští představitelé v českém PRT Lógar považují za cestu vedoucí k naplnění základního strategického cíle, kterým je postupné odstranění chudoby, soustavné zlepšování ekonomické a sociální situace obyvatel Afghánistánu, zvyšování jejich vzdělanosti a posílení jejich každodenní bezpečnosti.

Druhý závěr je negativní povahy – varuje, že se v žádném případě nemůže jednat o importovanou demokracii západního typu, která by nebrala v úvahu základní afghánská specifika, zejména pak tradiční systém kolektivního rozhodování na místní úrovni, tedy džirgy a šury. A konečně třetí závěr je syntetické povahy: Afghánistán potřebuje politickou stabilizaci, která by co nejvíce odpovídala jeho historickým a politickým specifikům a která by byla pevná ve třech vzájemně propojených klíčových rovinách: vládní, provinční a místní. To je považováno za nezbytný předpoklad pro úspěch nejen jednotlivých PRT, ale celé mise ISAF. Pokud nebude naplněn, může celá mise skončit nezdarem s neblahými následky nejen pro NATO.

Na regionální úrovni se jednotky AČR musejí přizpůsobovat terénu a především pak charakteru bezpečnostního prostředí. Z *politického hlediska* se jako nejvýznamnější překážky ukázaly tradiční nedůvěra afghánského obyvatelstva vůči cizincům ze západní civilizace, slabá státní správa, kmenová a národnostní rivalita, velmi špatná ekonomická a sociální situace naprosté většiny obyvatelstva, nepříznivé geografické a hydrometeorologické podmínky, přetrvávající sympatie značné části obyvatelstva k Talibanu, pokračující příliv peněz a další pomoci z islámského světa pro vzbouřenecké organizace a teroristické skupiny.

Z *vojenského hlediska* existují dva hlavní problémy. Prvním z nich je dopad bojové činnosti USA, zejména pak důraz na vzdušné údery a masivní protiofenzívy, při nichž jsou oběti na životech na straně civilistů. Toho zneužívají vzbouřenci, aby diskreditovali veškerou přítomnost Západu, včetně mise ISAF. Druhým vážným problémem je charakter bojové činnosti ACM. Terén jednoznačně nahrává vzbouřencům, kteří se dlouhodobě orientují na využívání všech postupů typických pro asymetrické konflikty.

Vzbouřenci z ACM se vyhýbají přímým bojům, příslušníkům jednotlivých PRT zasazují rychlé a překvapivé údery, po kterých se okamžitě stahují mezi civilní obyvatelstvo a rozptylují se mezi ně. Tím dostávají ISAF před krajně nevýhodné dilema: buďto vůbec neodpovědět, nebo zareagovat, ale s rizikem tzv. vedlejších ztrát, které jsou pro celou misi ISAF diskreditující a nahrávají Talibanu. Dále povstalci rychle vyklízejí prostory, v nichž zasáhli vojáci z misí ISAF nebo OEF, aby se vyhnuli soubojům, v nichž by neměli sebemenší šanci na přežití, o vítězství nemluvě. Dosahují tím toho, že vojáci mezinárodních sil často útočí takřkajíc do prázdna, což systematicky nahloďává jejich psychiku a vyvolává jejich pochybnosti o základním smyslu celého působení v Afghánistánu.

Velitel 1. českého kontingentu ISAF plk. gšt. Ing. Ivo Sřřecha a stejně tak i jeho nástupce pplk. Milan Lipka (velitel 2. kontingentu) zdůrazňují, že operace ISAF celkově má smysl, je nezbytná z hlediska boje proti terorismu a stabilizace daného prostředí a že je nesporným úspěchem. Zároveň s tím dodávají, že jde o misi velice těžkou, dlouhodobou a náročnou na čas, nasazené síly i prostředky. Dosavadní zkušenosti podle nich nasvědčují, že mise ISAF bude probíhat po dlouhou dobu a že se neobejde bez náležitě techniky a náročné bojové přípravy.

Oba dosavadní velitelé vysoce oceňují spolupráci se spojenci, zejména pak s vojáky z USA. Ta je nenahraditelná především v etapě přípravy na misi, která probíhá ještě na území ČR, během společného soustředění v prostoru Vojenské akademie ve Vyškově. Velice se osvědčuje závěrečná etapa přípravy, jež má podobu několika společných cvičení. Díky nim je dosahováno požadované koordinace, náležitě sevcvičenosti a vysoké připravenosti na plnění náročných úkolů protivzbuřenecké strategie v nepřátelském prostředí Afghánistánu. Stejně důležitá je spolupráce s americkými vojáky i během mise. Na území Afghánistánu to jsou vojáci z 531. brigády speciálních sil (531. BSTB) a 82. výsadkové divize z Fort Bragg. Jedná se o neofenzivní jednotky, jejichž hlavním úkolem není vedení kinetických operací, ale je jím především podpora poskytovaná bojovým jednotkám. Základem spolupráce je vyhodnocování prostředí (*area assessment*), které se zaměřuje především na hodnocení základních rysů daného distriktu, na navazování kontaktů s místními představiteli, na seznamování se s tamními problémy a úkoly.

V podmínkách Afghánistánu je nutný nejvyšší stupeň opatrnosti, protože kdokoli z tamních obyvatel i náčelníků či velitelů může hrát dvojí hru, může pracovat pro Taliban a především může předávat informace vzbouřeneckým jednotkám. Životně důležité jsou poznatky o rozmístění a o pohybech vzbouřeneckých jednotek, zejména pak o tzv. Safe Havens, jež vzbouřenci využívají pro odpočinek a přípravu na další výpady proti spojeneckým vojskům a také jako sklady munice a zbraní. Velitelé na základních stupních velmi často přijímají svá rozhodnutí ve vypjatých situacích, mnohdy pod tlakem závažných vnějších faktorů, jimiž jsou zejména: bojové léčky, nastražené výbušné směsi, pokusy o sebevražedné atentáty, nepřátelské chování davu, vyhrocená situace při komunikaci s místním obyvatelstvem, velká vzdálenost od základny a nedostatek času pro komunikaci s nadřízeným. Za všech těchto situací mohou být ohroženy životy samotných velitelů nebo jejich podřízených. Proto vojáci AČR docházejí po vyhodnocení dvou rotací k závěru, že na taktické úrovni v dnešním Afghánistánu nelze zcela upustit od tzv. kinetických operací.

Zásady negativního charakteru mají jeden společný jmenovatel: nezabíjet a nezraňovat civilní obyvatelstvo. Na prvním místě to je dodržování zásad zakotvených ve směrnících NATO, zejména pak *Rules of Engagement NATO*, MC 362/1, jejichž významná část je soustředěna na ochranu tzv. nezúčastněných osob. Proto se omezuje používání některých zbraňových systémů, na-

sazují se zbraně s omezenější ničivou silou a přesně naváděná munice. Omezují se především dělostřelecké a letecké úderů v místech s vysokou hustotou civilního obyvatelstva. *Zásady pozitivního charakteru* se naplňují především tím, že před každou akcí se shromažďují a vyhodnocují zpravodajské informace o pohybu, činnosti a výzbroji vzbouřeneckých uskupení nebo teroristických organizací. Neustále se využívá několika operátorů, kteří jsou vyčleněni pro plnění dvou výlučných úkolů: sběr informací o nepříteli a o jeho aktivitách a v návaznosti na to pak i plánování akcí proti vzbouřeneckým jednotkám a teroristickým organizacím.

(Nedostatek) politické debaty o smyslu ISAF: opoziční posun od frustrace k hrozbám

Politické strany, které tvořily vládní koalici v letech 2006–2009, se i po dosavadních zkušenostech vyjadřují jednoznačně ve prospěch mise. Až do pádu vlády tyto strany nepřipouštěly žádné pochybnosti o smyslu mise ISAF. Základem jejich přístupu bylo to, že se přidržují oficiálních stanovisek NATO a v různých obměnách je opakují. Žádná z těchto politických stran až do pádu vlády vůbec nereagovala na výhrady a pochybnosti, které stále silněji zaznívají v USA a v dalších zemích NATO. Projevuje se to ve třech hlavních směrech. Především se nikdo z představitelů těchto stran nevyjádřil k tomu, že základem afghánského problému je Durandova linie, která uměle rozděluje 40 milionů Paštunů na Afghánce (téměř 13 milionů) a Pákistánce (téměř 28 milionů), a tím vytváří dlouhodobý výbušný potenciál. Navíc se představitelé ODS, KDU-ČSL i Strana zelených (SZ) systematicky vyhýbali hodnocení tzv. vedlejších dopadů vojenských úderů USA v Afghánistánu, tedy i počtům zabitých civilistů při vzdušných úderech (zasazovaných zejména z bezpilotních letounů – UAVs) a výpadech pozemního vojska.

Strany, které tvořily pravicově-středovou vládní koalici v letech 2006–2009 (ODS, KDU-ČSL a SZ) a byly odpovědné za vyslání českého PRT do Afghánistánu, nepřipustily skutečnou politickou debatu o smyslu a cílech zřízení českého PRT v této zemi. Navzdory výše analyzovaným strategickým i taktickým zkušenostem z českého PRT Lógar, z nichž řada vyžaduje alespoň částečnou změnu politického přístupu, se vláda ČR až do vyslovení nedůvěry (24. 3. 2009) vyjadřovala jednoznačně a nekriticky ve

prospěch stávající koncepce mise a nepřipustila žádné dílčí změny. Základem vládního přístupu bylo striktní přidržení se oficiálních stanovisek NATO a jejich reaktivní reprodukce v různých obměnách. Žádná z politických stran dnes již bývalé vlády ČR doposud vůbec nereagovala na výhrady a pochybnosti, které stále silněji zaznívají v USA v kontextu nové bezpečnostní strategie země k Afghánistánu a Pákistánu (*The White House*, 2009) a v dalších zemích NATO.

Již na samotném počátku plánů o zřízení samostatného českého PRT koaliční vláda nedala opozici (ČSSD a KSČM) téměř žádný prostor ke skutečnému podílu na tvorbě debaty a připomínkování Vládního návrhu působení sil a prostředků AČR v zahraničních operacích v roce 2008. Poté, co vláda rozhodla svým usnesením č. 1179 z 22. 10. 2007 o zřízení českého PRT v Lógaru, tedy žádná skutečná politická debata o tomto kroku neproběhla. Rozprava na 23. schůzi Poslanecké sněmovny ČR (PSČR) z 5. 12. 2007, na níž se posléze o návrhu hlasovalo, tuto skutečnost a opoziční frustraci plně odráží. Místopředseda PSČR Lubomír Zaorálek z opoziční ČSSD vyjádřil názor svůj a své strany následovně: „Já bych se rád vyjádřil k tomu návrhu, který tady je, především proto, protože si myslím, že on úplně nebere v potaz tu situaci, ve které se Česká republika nachází... Myslím si, že to úplně součástí těch úvah strategicky není... Já si pamatuji, že teď paní ministryně Parkanová, když tady vystoupila, tak použila výraz, že ... je klíčová ta mise v Afghánistánu, její osud a její úspěch, že to je pro nás klíčová věc... Myslím si, že teď je to přesně otázka: Jaký je účel, jaký je cíl, čeho chceme dosáhnout. Víme to v případě Afghánistánu?“ (Vystoupení Lubomíra Zaorálka, 2007).

Přestože vláda ČR diskurzivně nastolila zřízení českého PRT v Lógaru jako téma národního zájmu a prohloubení aliančního závazku (více níže) a tím i opakovaně legitimovala svoji nevoli zapojit opozici do přípravy tohoto projektu, část opozice se nakonec pro prodloužení působení sil a prostředků AČR v silách ISAF v Afghánistánu, jehož součástí bylo i zřízení českého PRT v Lógaru, vyslovila a celý návrh byl přijat v poměru 125 : 54 poslanců. Postoj shovívavé části opozice byl vyjádřen v příspěvku poslance ČSSD Jana Hamáčka: „[t]en materiál, jak jsem demonstroval, samozřejmě vzbuzuje jisté otázky. [Vláda ČR] staví do jisté míry opozici před hotovou věc, protože tak, jak je to navrženo, my velmi dobře víme, že v případě, že bychom hlasovali proti některé z navržených misí, neznamená to, že by se ta mise redukovala, ale znamenalo by to, že by se musela zrušit celá, a to je sa-

mozřejmě věc, která je pro zodpovědnou opozici problematická. Tudíž samozřejmě k materiálu mohu mít výhrady, mohu mít výhrady i k prioritám ministerstva obrany, nicméně já za sebe říkám, že ten materiál podpořím, protože je to výraz jisté kontinuity české zahraniční politiky“ (Vystoupení Jana Hamáčka, 2007).

Původně relativně konstruktivní frustrace opozice s českou účastí na misi ISAF, jejíž součástí je i PRT Lógar, se přeměnila na konci roku 2008 v kontraproductivní politickou licitaci. Událostí, při níž se vztah mezi vládou a opozicí vyostřil a opoziční hrozby nabraly na intenzitě, se stalo projednávání vládního návrhu na působení sil a prostředků AČR v zahraničních operacích pro rok 2009. Napětí se vystupňovalo v prosinci 2008, když vláda ČR žádala souhlas Poslanecké sněmovny ČR s navýšením početního stavu na rok 2009 pro český PRT v Lógaru o dalších 120 vojáků. Ti měli z vrtulníkové základny Sharan s plánovanými třemi vrtulníky Mi-171Š podporovat i český PRT, ačkoli jejich hlavní funkce bylo vyčlenění pro operační úsilí *Regional Command-East* (PS ČR, 2009). Nejvyšší činitelé opoziční ČSSD – J. Paroubek (předseda strany), L. Zaorálek (místopředseda) a J. Hamáček (poslanec, předseda sněmovního zahraničního výboru) vládě vyčetli, že nevysvětlila smysl a účel misí, odmítá jakoukoli diskusi o nevojenském, mírovém řešení situace v Afghánistánu a klade přílišný důraz na vojenskou složku mise na úkor civilní (Paroubek, 2009). Další kritický argument vznesl poslanec P. Hulínský (stínový ministr obrany za ČSSD), podle něhož je zvyšování počtů vojáků v PRT nepromyšlené a nevezalo v úvahu povinnost ČR mít v pohotovosti 1800 vojáků pro Bojová uskupení EU (*EU Battle Groups*) (ČSSD, 2008).

Vrchol souboje mezi vládou a levicovou opozicí nastal ve chvíli, kdy ČSSD, jejíž hlasy vláda k prosazení návrhu potřebovala, podmínila své hlasování pro prodloužení afghánského závazku (včetně PRT Lógar) vládním zrušením poplatků ve zdravotnických zařízeních v ČR. Jelikož vláda odmítla poplatky zrušit, návrh na působení sil a prostředků AČR v zahraničních operacích pro rok 2009 byl 19. 12. 2008 zamítnut hlasy ČSSD a KSČM, když získal v PS ČR 99 hlasů namísto potřebných 101. Na řadu přišla vzájemná obviňování nejtěžšího kalibru. Ministr vnitra Ivan Langer doslova řekl, že „jestli se našim vojákům v Afghánistánu nyní něco stane, pak je Jiří Paroubek sprostým vrahem. Jejich krev ulpí na jeho ruku, neboť vojáci jsou teď bez mandátu“ (*iDNES*, 20. 12. 2008). Následovala odpověď předsedy ČSSD Paroubka, že předseda vlády M. Topolánek je sprostý cynik (Tamtéž). Vládní

návrh byl nakonec po potížích přijat dne 4. 2. 2009 v poměru 105 : 66 za podpory čtyř poslanců ČSSD a sedmi nezařazených poslanců (PS ČR, 2009). Tento postup byl následně kritizován generálem Jiřím Halaškou, který zdůraznil, že AČR má na přípravu jednoho kontingentu do ISAF dvě klíčové lhůty, které nelze zkracovat. První lhůtou je rok, který je nezbytný pro naplánování všech činností spojených s přípravou kontingentu a s jeho vysláním. Druhou lhůtou je půl rok, který je potřebný na celkovou a všestrannou přípravu kontingentu před jeho vysláním. „Spojování účasti ve schválených misích s vnitropolitickými otázkami a činit z ní rukojmí ve svárech mezi parlamentními stranami je velkou chybou“ (Vystoupení generála Halašky na konferenci v PS ČR „Afghánistán: Mission Impossible?“, 2009).

Český PRT v Afghánistánu ve světle národních zájmů

České zájmy k vyslání PRT do Afghánistánu

Téma českého PRT v Lógaru v rámci mise ISAF NATO představuje velmi zajímavý výzkumný problém, a to jak empiricky, tak i teoreticky. Praktický příspěvek ČR formou provozování samostatného PRT v procesu poválečné rekonstrukce Afghánistánu je založen na přijetí členských závazků v rámci NATO, jak ukazují závěrečné deklarace z Rigy a Bukurešti. Závěrečnou a analyticky velmi zajímavou otázkou jsou motivy české účasti v Afghánistánu. Je zřejmé, že motivy účasti velmi úzce souvisejí se třemi nastíněnými kontextuálními faktory (mezinárodní společenství – expanze liberálního míru; NATO – alianční politika; USA – vzor účasti), jež mají strukturální vliv na formu, náplň i legitimaci české přítomnosti v Afghánistánu. Pro zkoumání české motivace účasti v Afghánistánu je klíčové zaměřit se na *dopady* těchto faktorů, které jdou naopak ve směru „uvnitř–ven“ (ČR→Afghánistán). Analyzované tři faktory jsou tedy pro tento účel chápány jako existující vnější sociální fakta mající reálné dopady. *Závěrečnou otázkou tedy je, jaký je vztah mezi vstupními faktory a českou účastí v Afghánistánu ve světle diskuse o národním zájmu ČR.*

Pro zodpovězení této závěrečné otázky je důležité empirické studium vládních projevů a dokumentů. Stejně tak je pro pochopení motivace vlády ČR z hlediska vyslání PRT Lógar důležitá výše analyzovaná domácí politická

dynamika mezi vládou a opozicí v PS ČR. Vysvětlení motivace vlády ČR ve věci českého PRT Lógar je námi chápáno jako úspěšná internalizaci tří vnějších kontextuálních faktorů, které jsou politicky přijaty českou vládou a následně diskurzivně vydávány za vlastní motivaci. První část závěrečné otázky (tedy část typu „jak“) lze tak vysvětlit konstruktivistickým konceptem tzv. logiky vhodnosti (*logic of appropriateness*). Logika vhodnosti je perspektivou, v níž je lidská činnost (zde kroky vlády ČR týkající se PRT Lógar) ovlivňována pravidly vhodného či příkladného chování, která jsou vytvářena na úrovni mezinárodního společenství (zde tři kontextuální faktory). Tato pravidla jsou vnímána jako přirozená, správná a legitimní a aktéři (zde ČR) se snaží o naplnění závazku, který vyplývá z role, identity a členství v politické komunitě (March–Olsen, 1999). Jinými slovy vláda ČR utváří své „vlastní“ motivy na základě mezinárodní struktury očekávání – zde primárně společenských očekávání. Lze tedy říci, že klíčový politický motiv vlády ČR ve věci zapojení do poválečné rekonstrukce Afghánistánu formou PRT Lógar nesouvisí primárně s Afghánistánem jako takovým, nýbrž se strukturou aliančních očekávání.

Právě z tohoto důvodu sáhla vláda ČR prostřednictvím ministryně obrany V. Parkanové k následující legitimaci při návrhu na zřízení vlastního PRT v Lógaru: „Tento materiál plně odráží politicko-vojenské ambice České republiky a je výrazem spoluodpovědnosti České republiky za bezpečnost naši a našich spojenců, také za obranu společných hodnot a zájmů... Považují za nutné na tomto místě připomenout, že v říjnu tohoto roku [2007, pozn. autorů] členové Parlamentního shromáždění NATO... na svém plenárním zasedání v Reykjavíku přijali v říjnu dvě rezoluce, ve kterých zdůraznili silné odhodlání Severoatlantické aliance ve vztahu k řešení situace v... Afghánistánu a vyzvali státy NATO k větší angažovanosti... Na přijetí těchto rezolucí se zcela jistě podíleli i někteří kolegové, kteří jsou přítomni zde v sále, a já tento moment akcentuji jako moment, který je pro politické rozhodování podle mého názoru zcela zásadní... Koncept provinčních rekonstrukčních týmů, které propojují civilní a vojenské aktivity, je důležitou součástí úsilí mezinárodního společenství k zajištění bezpečnosti v Afghánistánu a je nezbytným předpokladem úspěchu snah o stabilizaci této země“ (Vystoupení Vlasty Parkanové na 23. schůzi Poslanecké sněmovny ČR, 2007).

Citace vládní legitimace v plné délce je důležitá nejen proto, že ukáže, jak tři kontextuální faktory vytvořily strukturu očekávání založenou na lo-

gice vhodnosti a s ní i alianční roli pro ČR, ale i pro vysvětlení tvrdého střetu mezi vládou ČR a opozicí v otázce PRT. To, co opozici a zejména ČSSD, která jinak zahraniční mise podporuje, vadilo na projektu PRT Lógar, nebyly ani tak obsahové důvody jako spíše důvody procedurální, zejména *nedostatek politické debaty a nepřivznání ČSSD na vytváření vládním návrhu* (Rozhovor s Lubomírem Zaorálkem, 2009). Na straně jedné tak stojí vláda ČR, která považuje průchod svého návrhu v PS ČR za automatickou věc v kontextu toho, že nejen exekutivy v rámci NATO, ale i představitelé národních parlamentů (včetně českých opozičních zástupců) na platformě Parlamentního shromáždění NATO přijali spojenecké závazky. Na straně druhé stojí česká parlamentní opozice, která čeká na přivznání ke skutečné diskusi návrhu a vnímá PS ČR jako klíčovou platformu k potvrzení svého politického vlivu. Tato situace je známa v politické teorii jako tzv. *post-decisional politics*. Jejím principem je, že politická rozhodnutí se přijímají na úrovni mezinárodního společenství a institucí (zde NATO) a tradiční domácí politika je redukována na úroveň automatického schvalovacího razítka (Jordan, 1997: 496–520). Ukázkou tohoto názoru je i prohlášení ministra zahraničních věcí ČR Karla Schwarzenberga před hlasováním o prodloužení mandátu pro český PRT Lógar: „Vážnost České republiky ve světě, její spojenecké závazky a bezpečnost jak České republiky, tak našich spojenců by mělo být téma, které nepodléhá jak sporům mezi opozicí a vládními stranami, tak částečně ani vnitrostranickým potyčkám“ (Vystoupení Karla Schwarzenberga na 48. schůzi Poslanecké sněmovny ČR, 2009). Z předkládané analýzy je zřejmé, že rozdíl v názoru na *post-decisional politics* a na roli PS ČR v otázce českého PRT nemohl být v případě vládní koalice a parlamentní opozice větší.

Jak již bylo řečeno, vládní politické motivy reagovaly zejména na faktor alianční politiky. Analyzované vládní a parlamentní dokumenty a osobní rozhovory provedené autory ukazují, že základní faktor vyslání vlastního PRT do Lógaru souvisí s identitární politikou ČR. V rámci tohoto procesu česká vláda zcela záměrně vytváří obraz *zodpovědné členské země NATO, jejíž nově nabytá vyspělost je dokumentována akceptací role čistého poskytovatele bezpečnosti (net security provider)*. Právě logika vhodnosti v kombinaci s existujícím diskurzem o ČR jako vyspělé/civilizované zemi ukazuje na dva podpůrné motivy: motiv ČR v roli „učenného žáka“ v rámci NATO a související snahu o kognitivní přerámování ČR z bývalé komunistické země a člena Varšavské smlouvy na platného aliančního člena, který

svoji přítomností v Afghánistánu demonstruje svoji úspěšnou socializaci do hodnot a závazků NATO. Toto potvrzuje nejen vládní diskurz v PS ČR, nýbrž i sama skutečnost, že jedním z členů civilní části českého PRT Lógar je mediální expert, který je placený za naplňování vládou vytyčeného „brandingu“ ČR.

Lze považovat vládní zájem v tématu za národní zájem ČR? Procedurální analýza

Poslední část předkládané studie se zabývá vztahem mezi předchozími zjištěními a procedurálním konceptem národního zájmu. Národní zájem je studován obecně a teoreticky i aplikovaně na ČR, a tedy prakticky. Pro účely studie budou autoři dále rozlišovat mezi čtyřmi klíčovými koncepty souvisejícími s národním zájmem: vládním zájmem (také označený jako tzv. národní zájem), opozičním zájmem, veřejným zájmem a vlastním národním zájmem. *Vládní zájem* souvisí s tím, co vláda ČR diskurzivně vymezí jako národní zájem (proto také označený tzv. národní zájem). *Opoziční zájem* lze vymezit jako diskurzivní pokus legitimní parlamentní opozice definovat určité téma v kategorii národního zájmu. *Opoziční zájem* lze považovat za důležitý pro diskusi o národním zájmu tehdy, když se opozice snaží buď vytvořit alternativní (často nesouhlasnou) verzi tzv. národního zájmu (konstruktivní rámování), nebo alespoň provést subverzi stávajícího vládního zájmu (destruktivní/diskreditační rámování). *Veřejný zájem* je dán společenským konsenzem. V případě, že je konsenzus přítomen v daném tématu, lze rozeznat i existenci veřejného zájmu. Co se týká národního zájmu samého, obecně jej lze rozeznat tehdy, pokud dojde a) ke shodě mezi vládním zájmem a veřejným zájmem a současně b) k produktivní diskusi mezi vládou a legitimní parlamentní opozicí, s výsledkem aktivní prezentace finální pozice vládou ČR jako národního zájmu země.

Základní přístup k fenoménu národního zájmu je procedurální povahy a jeho operacionalizace jde přes představení minimální sady tří kritérií. Prvním kritériem je relevance, druhým kritériem je konsenzus a třetím kritériem je vnější přijatelnost. V dalším textu dojde k diskusi o studovaném tématu ve světle minimální sady tří procedurálních kritérií. Prvním kritériem národního zájmu, přes něž bude vymezení předkládané práce studováno, je kritérium *relevance*. Kritérium relevance je definováno následně: „Základní

požadavek je, aby národním/veřejným zájmem byla politika, která (a) zásadním způsobem ovlivňuje (vnější nebo vnitřní) fungování společenství nebo (b) podstatně proměňuje jeho základní charakteristiky nebo (c) mu díky ní vznikají důležitá nová práva a povinnosti. Nemůže jí tedy být politika, která je pro dané společenství okrajová. Z toho vyplývá, že takovým zájmem obvykle není víc než několik málo cílů a strategií k nim vedoucích současně. Naopak zaštiťuje-li se národním zájmem politika, která má partikulární charakter, např. pokud reprezentuje zájmy určitého regionu nebo jedné sociální skupiny, národním zájmem není“ (Kratochvíl, 1. kapitola). Výše uvedená definice přináší několik předpokladů. Ač je téma účasti českých sil v Afghánistánu vládou považováno za důležité téma, českou účast na provinční rekonstrukci Afghánistánu nelze z hlediska kritéria relevance *bezproblémově* považovat za relevantní téma. MZV ČR zadalo k vypracování průzkum veřejného mínění o českém PRT v Afghánistánu. Výsledky průzkumu provedeného a zpracovaného agenturou Factum Invenio⁴ ukazují, že celých 58 % občanů ČR vůbec neví o českém PRT v Afghánistánu.

Ani jeden z výše uvedených předpokladů kritéria relevance nebyl naplněn a v tomto kontextu lze říci, že téma není společensky relevantní. Současně je třeba podotknout, že to samé neplatí v politické rovině. Téma je politicky relevantní jak pro vládu, tak i pro opozici (viz předchozí část), byť z jiných důvodů. Dopad politické roviny na sociální rovinu lze sledovat i z dalších zjištění zmíněného šetření. Nejenže většina občanů o českém PRT vůbec nevěděla, ale ti, kteří i něm informace měli (42 %), byli ostře rozděleni na základě stranických preferencí. Z výzkumu vyplynulo, že voliči ODS byli striktně pro tuto misi a voliči ČSSD a KSČM proti ní, primárně na základě postoje „jejich“ strany. Lze tedy říci, že téma bylo zpolitizováno (nikoli sekuritizováno) opozicí pro zvýšení vlastních politických preferencí (viz výše uvedená analýza parlamentní debaty a napojení na téma poplatků u lékařů). Téma tedy nezaznamenalo zcela úspěšné napojení vládou na národní zájmy (tj. vláda nebyla úspěšným sekuritizujícím aktérem), jako tomu bylo např. u tématu protiraketové obrany. Naopak téma českého PRT zaznamenalo napojení opozicí, a to tendenčního charakteru na vnitropolitické téma poplatků u lékařských zařízeních. Jak však ukázala předchozí část, jednalo se o dramatický krok opozice v kontextu toho, že byla postavena před hotové rozhodnutí ze strany české vlády, která nepřipustila možnost opozičního podílení se na plánování mise v duchu *post-decisional politics*.

Druhým kritériem v rámci minimální procedurální sady kritérií národního zájmu je kritérium *vnější přijatelnosti*, které je pro předkládanou studii v mnoha ohledech nejdůležitějším kritériem. Klíčovými koncepty pro kritérium vnější přijatelnosti je právě výše prezentovaný koncept logiky vhodnosti (*logic of appropriateness*). Jak ukázala celá představená jednopřípadová studie, logika vhodnosti, a zejména snaha o naplnění aliančních představ a vystupování jako vyspělé země, sloužily jako dva naprosto kardinální důvody pro českou rekonstrukční činnost v Afghánistánu. Na opakovaný dotaz jednoho z autorů (dotaz byl položen hned několika představitelům), proč není AČR ve formě PRT přítomna např. v Demokratické republice Kongo, kde je humanitární situace katastrofálnější nežli v Afghánistánu, zazněla vždy stejná odpověď: „Protože tam není NATO.“ Lze tedy s jistotou tvrdit, že rozhodnutí vlády ČR o účasti na provinční rekonstrukci Afghánistánu a její snaha o diskurzivní vypodobnění jako oblasti národního zájmu ČR (tzv. národní zájem) je ve skutečnosti významnou ukázkou *exogenně utvářeného vládního zájmu*.

Teoreticky tato dynamika stojí v protikladu k existujícím realistickým a liberálním představám o konstituci národního zájmu. Vztah k realismu nebude pro účely této studie řešen, protože souvislost mezi teoretickými pozicemi této substantivní teorie MV a procedurálně vymezenému národnímu zájmu, jak je tomu v případě tohoto výzkumu, je relativně nedůležitá. Naopak jako důležitá se jeví diskuse o vztahu mezi liberálními teoretickými přístupy k utváření národního zájmu, které jsou obvykle vymezeny procedurálně způsobem podobným minimální procedurální sadě zde diskutovaných tří kritérií národního zájmu, a teoretickými reflexemi konstruktivistickými. Konstruktivistický přístup „Finnemore“, který je nejvhodnějším teoretickým vysvětlením studovaného tématu a současně umožní zachování procedurálních kritérií národního zájmu jejich specifickou re-interpretací odpovídající empirické deviaci zkoumaného tématu, je založen na zdůraznění možnosti dovozu národního (zde vládního) zájmu z vnějšího politického prostředí (tzv. *supply-driven explanation*). Jak Finnemore teoreticky podotýká a jak ukazuje ve svém důležitém článku (Finnemore, 1993: 565–597), ne vždy je téma, které je následně přijato za součást národního zájmu, utvářeno endogenně klasickým procesem spojeným s agregací občanských preferencí a jejich přeložením do politického pole s výsledkem národního zájmu. Existují témata, která jsou importována z vnějšku a následně přetvořena do témat národního zájmu. Finnemore dokládá prakticky tuto možnost na exportu vědeckých programů

z UNESCO do národních států, kde byly následně tyto programy přetvořeny v „národní“ programy a staly se součástí národních zájmů těchto států. Česká účast na postkonfliktní rekonstrukci Afghánistánu je tedy dána kombinací snahy české vlády identitárně vyobrazit ČR jako zodpovědnou západní zemi, která se aktivně podílí na naplnění aliančních potřeb, a snahy NATO o zapojení co největšího počtu členských zemí do této rekonstrukce (priorita alianční solidarity v plnění kolektivního závazku).

Posledním diskutovaným procedurálním kritériem národního zájmu a jeho význam pro předkládanou studii je kritérium konsenzu. S tímto kritériem souvisejí i skutečnosti uvedené v diskusi o prvních dvou procedurálních kritériích. Co se týče diskuse bezprostředně související s kritériem konsenzu, lze říci, že analyzovaná data i existující údaje týkající se veřejného mínění ukazují, že vládní zájem je možné chápat jako nesekuritizovaný sociální fakt bez přítomnosti politického konsenzu. Stejně tak je možné říci, že z pohledu politické opozice se jedná o politizovaný sociální fakt bez přítomnosti konsenzu. A nakonec se jedná o nerelevantní téma bez přítomnosti politického a sociálního konsenzu. Lze tedy hovořit o deviantním případě, kdy došlo k vytvoření vládního zájmu ČR v oblasti české účasti na provinční rekonstrukci Afghánistánu bez současného nalezení *politického* (vláda vs. opozice), *politicko-sociálního* (vláda vs. veřejnost) i *sociálního* (v rámci společnosti) konsenzu. Nepřítomnost konsenzu ukazuje, že – alespoň v mezích předkládané studie – dává studium politické a politicko-sociální deliberace smysl. Je zřejmé, že toto nemusí být učiněno explicitní přítomností procedurálního kritéria deliberace, protože deliberace úzce souvisí s dalším procedurálním kritériem konsenzu.

Závěr

Předkládaná studie dokladuje motivaci a povahu českého zapojení do postkonfliktní rekonstrukce v Afghánistánu. Použita byla forma interpretativní jednopřípadové studie, která dokázala vhodně zahrnout hlubší porozumění studovanému tématu. Jako klíčová se ukázala analýza bezpečnostního prostředí v Afghánistánu v politické, socioekonomické, historické a geografické rovině. Právě toto situování překonalo obvyklou ahistoričnost v přístupu k tomuto zajímavému a aktuálnímu tématu. Analyzovány byly tři klíčové

faktory, jmenovitě faktor expanze liberálního míru a nárůstu komplexity peacebuildingových operací; faktor alianční politiky, v rámci níž se solidarita sdílení závazku ukázala důležitější nežli cokoliv ostatního; a faktor unikátní, spočívající v americkém apelu na spojeneckou účast na misi ISAF NATO. Do tohoto kontextu bylo zasazeno představení a diskuse o českém příspěvku k rekonstrukci Afghánistánu ve formě provinčního rekonstrukčního týmu.

Zkoumána byla struktura PRT, jeho dvojí složka, funkční náplň i související hrozby a rizika. Důležitou součástí předkládané analýzy bylo zmapování českých zkušeností, čehož bylo dosaženo za pomoci kvalitativních rozhovorů s čelnými představiteli Armády ČR, Ministerstva zahraničních věcí ČR a Ministerstva obrany ČR. Tyto rozhovory nejlépe ukázaly způsob přemýšlení těchto představitelů o afghánském závazku, stejně jako největší výzvy pro PRT do budoucna. Poslední část se posléze zabývala českou politickou diskusí o tématu a napojila ji konceptuálně na studium – a související otázku – národního zájmu v tomto tématu. Co se týče politické diskuse o účasti na postkonfliktní rekonstrukci Afghánistánu, v ní chyběla fundovaná výměna názorů. Ta stávající byla velmi vyostřená. Důvod tohoto stavu šlo vysvětlit za pomoci fenoménu tzv. *post-decisional politics* a důležitosti alianční politiky a jejího významu pro zemi, která se snaží o projektování nového obrazu o sobě samé směrem do mezinárodního systému. Na závěr nechyběla diskuse, zdali je možné na základě procedurální definice národního zájmu v případě českého příspěvku do ISAF NATO hovořit o tématu v souladu s národním zájmem či nikoli.

Poznámky:

¹ Pro alternativní a zde nepoužité chápání případové studie nikoli jako metodologie, nýbrž konkrétní metody srv. Berg-Schlosser, D.–Stammen, T. (200): *Úvod do politické vědy*. Praha: ISE.

² Blíže viz např. Nougayrede, N.: *En Afghanistan, les Français confrontés à la méfiance*. Le Monde, 16. 3. 2009.

³ Ještě 2. 2. 2007 informoval na 9. schůzi Zahraničního výboru PS ČR politický ředitel Ministerstva zahraničních věcí ČR Martin Povejšil o tom, že ČR míří se svým PRT do afghánské provincie Baghlan.

⁴ Dotazování proběhlo v druhé polovině června 2009 na vzorku 979 respondentů.

Češi a Němci jako spojenci: sblížení strategické kultury

Vladimír Handl

Úvod

Bilaterální vztahy mají nadále zásadní úlohu při formování mezinárodních vztahů obecně a na regionální úrovni zvláště; zachovávají si význam a vlastní dynamiku, nehledě na dosaženou míru integrace v rámci NATO a zejména EU. Ostatně i výzkum míru (*peace research*) věnuje často právě bilaterálním vztahům sousedů, tedy dyadickému vztahu, mimořádnou pozornost (Benson, 2004; Hegre, 2004; Lemke–Reed, 2001; Sweeney, 2003).

Normalizace a multilateralizace česko-německého vztahu, především integrace ČR do NATO a EU, postavila tuto dříve rizikovou středoevropskou relaci na novou základnu. Relativizovala zátěž minulosti i mnohvrstevnou asymetrii mezi oběma zeměmi, zvýšila kompatibilitu jejich politiky a umožnila vysokou intenzitu vztahů stejně jako jejich depolitizaci a decentralizaci.

Tato studie se soustředí na vývoj vztahů jednak v koncepční rovině vojensko-bezpečnostní politiky, jednak v rovině spolupráce armád. Hlavní výzkumná otázka se soustředí na to, jak charakter vztahů určují některé klíčové aspekty bezpečnostní kultury obou zemí: strategické směřování obou zemí (vztah vůči USA na jedné straně a EU na straně druhé) a charakter ozbrojených sil a přístup k jejich použití.

Téma bezpečnostní politiky a spolupráce se sousedy je přirozeně blízko pojetí národních zájmů tak, jak je definuje procedurální koncepce národních zájmů (Kratochvíl, 1. kapitola): zajištění bezpečnosti představuje klíčový (existenční) národní zájem, na němž se shodnou všichni političtí aktéři na české politické scéně, a naplňuje tak kritérium relevance. Trvá i široký

konsenzus, který podporuje členství ČR v NATO (a EU), z něhož se v Parlamentu ČR vyděluje pouze KSČM. Ani souhlas s členstvím v NATO ovšem neznamená, že se čeští aktéři shodnou na všech koncepčně-strategických otázkách, které jsou rovněž předmětem debat o národních zájmech – ať už jde o vztahy v rámci euroatlantického společenství, vývoj NATO a EU a jednotlivé bezpečnostní programy. Vnímání české bezpečnostní politiky z pohledu německého partnera představuje součást naplnění kritéria vnější přijatelnosti. Ptáme se, zda tyto otázky mají dopad na míru blízkosti mezi ČR a SRN právě ve vojensko-bezpečnostní oblasti.

Pro zkoumání daného tématu je použita metodologie interpretativní případové studie (Kofan, 2008a). Považujeme dosažený stupeň vojenské spolupráce obou stran za fenomén vhodný pro použití této metodologie, přestože spolupráce nepředstavuje ukončený, časově ohraničený proces. Definice tématu totiž nabízí možnost srovnání s koncem devadesátých let a v tomto smyslu usiluje o analýzu dosaženého stavu spolupráce k roku 2009. Interpretativní studie pro analýzu využívá koncepci bezpečnostní/strategické kultury a vychází z významu kompatibility kultury obou zemí pro rozvoj intenzivní spolupráce na všech úrovních. Tento přístup zatím pro zkoumání vojensko-bezpečnostního vztahu ČR–SRN aplikován nebyl.

Další část kapitoly nejprve vytváří kontext studie a charakterizuje česko-německou vojenskou spolupráci po vstupu ČR do NATO a EU z hlediska jejího charakteru a výslednosti. Následuje metodologická část, v níž se pozornost soustředí na analytické koncepty, jež kapitola používá (bezpečnostní/strategická kultura, europeismus a atlantismus), metodologii a operacionalizaci konceptu národních zájmů. Následuje analýza dvou prvků bezpečnostní kultury – strategického směřování ČR a SRN a jejich vztahu k ozbrojeným silám a jejich použití. Závěrečná část shrnuje poznatky s ohledem na existenci národních zájmů ČR.

Kontext: česko-německá vojenská spolupráce od vstupu do NATO po Afghánistán

Koncem devadesátých let byla hlavním motivem česko-německé vojenské spolupráce příprava Armády České republiky (dále jen AČR) pro vstup do NATO. Témata spolupráce proto byla demokratizace, civilní kontrola a modernizace armády (Rozhovor na MO ČR, 2009). Základním charakteristic-

kým rysem spolupráce bylo jednak to, že měla svůj fixní rámec, tvořený bilaterálním ročním plánem akcí (*Jahresplan*). Spolupráce představovala instrument, který zajišťoval systematický *policy transfer*. V tomto smyslu šlo v převážně většině o přenos politických a institucionálních modelů a vojensko-technických norem, které se uplatňují v armádách zemí NATO. Druhou složkou transferu byla snaha nabídnout v sousední zemi specifický model německý – tedy *Modell Bundeswehr* (Handl, 2002).

Takto institucionalizovaný *policy transfer* měl převážně jednostranný charakter a spolupráce s Německem/Bundeswehrem představovala pro českou stranu rozsáhlý program pomoci. Obsahu spolupráce odpovídal i způsob financování. Naprostá většina akcí a opatření, zahrnutých v ročním plánu spolupráce, byla financována německou stranou. Uplatnění „normality NATO“ („každý platí za sebe“) již v době vstupu by mělo na kontakty se SRN negativní dopad: omezený rozpočet MO ČR byl orientován na klíčový vztah v procesu NATO-izace AČR – tedy na spolupráci s anglosaskými zeměmi. Toto zaměření mělo především historické důvody, ale vyjadřovalo i zbytkovou nedůvěru vůči německému sousedovi.¹⁾

Vstup do NATO neznamenal okamžitou změnu spolupráce. Až v roce 2002 přišla německá strana s návrhem změnit způsob, jakým obě strany zajišťují bilaterální spolupráci ve vojenské oblasti. Základem se stal dokument *Guidance paper*, podepsaný ministerstvy obrany 10. 6. 2002 v Berlíně. Přechod k „normalitě NATO“, včetně národního financování, posílil věcnost oficiálních kontaktů, akcentoval princip vzájemné výhodnosti, výrazně spolupráci multilateralizoval a tedy snížil počet čistě bilaterálních aktivit (Rozhovor na MO ČR, 2009). Multilateralizace je zároveň reakcí na prohlubující se specializaci AČR, viz soustředění na výcvik v oblasti OPZHN (Center of Excellence ve Vyškově).

Základem česko-německé spolupráce ve vojenské oblasti je nadále *Ujednání mezi Ministerstvem obrany České republiky a Spolkovým ministerstvem obrany SRN z 24. 3. 1993 (Ujednání, 1993)*. Prohloubila se spolupráce v příhraničních oblastech, kdy jednotlivé jednotky navazují přímé kontakty, o kterých jsou informována příslušná velitelství, probíhají ale často mimo dosah (případně bez vědomí) ministerstva obrany (Rozhovor s vojenským expertem SRN na bilaterální spolupráci, 2009). Dohody o spolupráci uzavřelo osm oficiálních patronátů oddílů pozemního vojska, letectva a územních ozbrojených sil. V červenci 2003 byla podepsána bilaterální *Smlouva o pobytu oz-*

brojených sil, od září 2003 zahájil svou činnost na Vojenské akademii v Brně nový německý vojenský poradce; do jisté míry kompenzuje nepřítomnost vysokého důstojníka jako poradce na ministerstvu obrany nebo v generálním štábu AČR. Nebyl nicméně zcela překonán poněkud rezervovaný vztah vůči německému partnerovi: např. absolventi německých vojenských škol jsou nadále v AČR a MO vnímáni jako příslušníci poněkud jiné kategorie než absolventi škol USA a Velké Británie.

Každoroční konzultace ředitelů MO pro obrannou politiku mají spíše informační charakter, koordinace postojů obou stran probíhá v případě konkrétní potřeby, např. pokud jde o přípravu na jednání NATO (personální obsazování určitých pozic ve strukturách NATO atd.). Skutečně bilaterální spolupráce se soustřeďuje na společná cvičení, provádění jazykových kurzů, v Německu probíhají kurzy bezpečnostní politiky atd. Podstatným tématem společných cvičení je kromě OPZHN oblast transportu, příprava vojenského zdravotnictví, komunikace. Tradičně obě strany pěstují kontakty mezi vojensko-historickými pracovišti, letecký provoz vyžaduje spolupráci meteorologických služeb atd. (Rozhovor na MO ČR, 2009). Existují naopak oblasti, kde ČR klade důraz na jistou míru samostatnosti: např. otázku ochrany vlastního vzdušného prostoru řeší vlastními silami (Rozhovor s vojenským expertem SRN na bilaterální spolupráci, 2009). V oblasti zbrojní spolupráce se nedařilo rozvinout žádný podstatný program, německá stejně jako česká strana ale dávají velký důraz na vývoj Evropské obranné agentury EDA.

Metodologie a koncepty: bezpečnostní/strategická kultura, europeismus a atlantismus

Studie vychází ze sociálního konstruktivismu, který vnímá zahraniční politiku jako výsledek sociálního procesu. Ten je ovlivňován vnímáním vnějších a vnitřních podmínek v kontextu historické zkušenosti a představ o roli, jakou má stát hrát v daném historickém okamžiku. Jako klíčovou studii používá koncepci bezpečnostní a strategické kultury, jež se soustředí nikoli na aktéry zahraniční politiky, ale spíše na historicky vzniklé strukturální podmínky, které podstatnou měrou formují představu o politice v oblasti bezpečnosti a vojenství, a ovlivňuje pohled na to, co je v národním kontextu považováno za možné a správné.

Koncept bezpečnostní a strategické kultury

Obrat ke studiu společenských a kulturních faktorů při analýze bezpečnostní a vojenské politiky nastal v průběhu studené války. Byl veden potřebou proniknout za bariéru oficiálních doktrinárních a programových dokumentů sovětské vojenské politiky a odhadnout, jaké chování lze od sovětského vedení očekávat. V tomto kontextu Snyder definoval strategickou kulturu jako sumu idejí, emočních reakcí a ustálených návyků chování, jež získali příslušníci národní strategické komunity prostřednictvím nařízení (*instruction*) nebo cestou imitace a již tito sdílejí s ohledem na jadernou strategii (Snyder, 1977: 8).

Další impulz pro studium kultury v oblasti bezpečnosti a vojenské politiky přinesl mj. právě příklad německé (a japonské) politiky po roce 1989. Realisté, kteří se soustředili na strukturální faktory, jako jsou hospodářský a politický potenciál a nové vnější podmínky (Mearsheimer, 1990), nemohli vysvětlit pokračující zdrženlivost německé politiky ve vojensko-bezpečnostní oblasti: Německo se prostě odmítalo chovat jako realistická mocnost. Tato otázka proto obrátila pozornost na politickoekonomické a kulturněhistorické faktory (Katzenstein, 1997; Berger, 2002).

Teorii bezpečnostní a strategické kultury je třeba zasadit do širšího kontextu diskuse o politické kultuře vůbec. Pod *politickou kulturou* rozumíme v nejobecnější podobě domněnku a pravidla rozhodování, jež sdílí širší kolektiv. Tyto kulturní charakteristiky jsou rozšiřovány ve společnosti prostřednictvím socializace a spoluvytvářejí „myšlenkovou orientaci“ jednotlivců a ovlivňují jejich chování (viz např. Conrad–Sturm, 2004: 11–14).

Podobně je definována *zahraničněpolitická kultura* jako souhrn historicky založených politicky významných a relativně stabilních postojů a způsobů chování „státně organizované společnosti“, jež se „prostřednictvím jisté minimální míry těchto společných představ sociálně-psychologicky a symbolicky integruje“² (Bellers, 2000: 7, cit. dle Maull, 2001: 648).

Není předmětem zkoumání této kapitoly přesně definovat rozdíl mezi bezpečnostní a strategickou kulturou, pro účely tohoto projektu užíváme oba koncepty jako komplementární. Strategická kultura představuje v užším smyslu „minulou kolektivní zkušenost, spojenou s válkou a použitím síly... zachovanou a interpretovanou prostřednictvím společenských institucí“³ (Halbwachs, 1992, cit. dle Longhurst, 2004: 19). Je definována jako

soubor předpokladů, norem a principů, jež historicky vznikly a jsou sdíleny národním/státním společenstvím; ovlivňují tak přijímání rozhodnutí ve vojensko-bezpečnostní oblasti (viz např. Conrad–Sturm, 2004, 11–14). Podle jiné definice se skládá ze sociálně zprostředkovaných norem, idejí a způsobů chování, jež vycházejí z identity a jsou sdíleny širokou většinou aktérů a sociálních skupin v rámci daného bezpečnostního společenství. Pomáhají formovat výběr možností, jak usilovat o dosažení cílů v oblasti bezpečnosti a obrany (Meyer, 2005: 528).

Stejně jako Duffield vycházíme z toho, že politická kultura nepůsobí deterministicky, ovlivňuje nicméně politické chování. Právě v době všeobecné nejistoty, jaká nastala v oblasti bezpečnosti po konci studené války, mají politici tendenci vracet se ke svému „ustálenému pohledu na svět“ a na způsob provádění efektivní politiky (Duffield, 1998: 27).

Studie si staví otázku, nakolik jsou odlišnosti v bezpečnostní/strategické kultuře České republiky a SRN důležité pro vojensko-politickou a vojenskou rovinu spolupráce. Vybírá si proto dvě oblasti – strategické směřování obou zemí a přístup k použití ozbrojené síly. Zprvce tak vychází z předpokladu, že představy o strategickém směřování („ustálený pohled na svět“) a sounáležitosti patří mezi partnery/spojenci mezi sdílené ideje a normy. Do této kategorie otázek zařazujeme především způsob, jakým se obě strany vztahují na jedné straně k USA (a do jisté míry i k Rusku jako motivaci pro silnou atlantickou vazbu), a na straně druhé k EU. Vyjadřují se tak konkrétní ideové, politické a strategické preference, které zpětně ovlivňují blízkost obou zemí a úroveň vojenské spolupráce na nejvyšší úrovni. K analýze strategického směřování používá studie koncepty atlantismu a evropsismu (viz níže).

Zadruhé se zaměřuje na otázku, jak se bezpečnostní/strategická kultura vyjadřuje prostřednictvím přístupu státu (společnosti) k použití vojenské síly v domácím prostředí a mezinárodních vztazích (Longhurst, 2004; Maull, 2001). V širším smyslu jde o přístup k ozbrojeným silám a jejich použití obecně. V užším a konkrétnějším smyslu jde o způsob použití zbraní v průběhu mezinárodních misí, o existenci národních výjimek a zvláštností, tzv. *national caveats*. Tyto jsou produktem střetu odlišných *národních* bezpečnostních kultur, jež jsou zasazeny do *multilaterálního* rámce a projevují se při provádění společných akcí. Je tomu tak především v rámci NATO, které definuje *national caveats* jako „omezení v použití národních kontingentů, jež

jsou nasazeny jako součást multilaterálních operací“ a jsou buď předem deklarované a tedy známé velitelským stupňům před akcí, nebo deklarovány nejsou a projevují se až v průběhu mise (*Resolution 336*, 2005).

Jako dvě odlišné polohy lze vnímat primárně zdrženlivý přístup k použití síly jako skutečného instrumentu poslední volby na jedné straně a na druhé straně jako volnější přístup k použití vojenských prostředků, jenž posuzuje nasazení ozbrojených sil jako politického instrumentu spíše pružně. Srovnání české a německé bezpečnostní kultury v oblasti použití ozbrojených sil se zatím v literatuře neobjevuje a tato analýza se proto opírá především o expertní rozhovor.

Koncepty europeismu a atlantismu

Při analýze strategického směřování používá studie koncepty, rozdělující českou politickou scénu na proud atlantiků a evropeistů (Drulák–Kořan–Růžička, 2008).

Atlantický postoj je definován obecně tak, že se primárně orientuje na USA, Velkou Británii a NATO, preferuje původní podobu Aliance jako instituce kolektivní obrany. Vnímá národní státy jako v zásadě autonomní aktéry a je naopak rezervovaný vůči nadnárodní integraci a strukturám kolektivní bezpečnosti (OBSE) i regionální spolupráce (Visegrádská skupina). EU vnímá především jako ekonomickou instituci a je zdrženlivý ke snaze budovat ji jako politickou unii.

Evropeistický proud naopak obecně charakterizuje podpora evropské integraci a regionální spolupráci (zejména v rámci Visegrádské skupiny) nejen v hospodářské, ale i politické oblasti. Tento proud akceptuje a podporuje prohlubování EU. Naopak aktivity NATO přijímá s jistou opatrností, zejména pokud jde o použití síly v mezinárodních vztazích. Evropskou unii vnímá jako určitý korektiv, případně protiváhu americké politiky, moci a vlivu. Oba proudy se tak chovají jako národní *epistemic communities*, v jejichž rámci aktéři koordinují své chování v souladu se sdílenou praxí, jež strukturuje a dodává smysl měnící se mezinárodní realitě (Adler, 1992: 104).

Operacionalizace obou konceptů je v této studii založena především na obsahové analýze programových a doktrinárních dokumentů české a německé politiky, jako doplňkový instrument užívá studie rozhovory s českými a německými úředníky a experty.

Metodologie: případová studie

Pro zkoumání daného tématu je použita metodologie disciplinované interpretativní případové studie (Kořan, 2008a). Považuje dosažený stupeň vojenské spolupráce obou stran za fenomén vhodný pro použití této metodologie, přestože spolupráce nepředstavuje ukončený, časově ohraničený proces. Definice tématu totiž nabízí možnost srovnání s koncem devadesátých let a v tomto smyslu usiluje o analýzu dosaženého stavu spolupráce k roku 2009, zahrnuje tedy poslední desetiletí. Interpretativní studie pro analýzu využívá koncepci bezpečnostní/strategické kultury a vychází z významu kompatibility kultury obou zemí pro rozvoj intenzivní spolupráce na všech úrovních. Tento přístup zatím pro zkoumání vojensko-bezpečnostního vztahu ČR–SRN aplikován nebyl.

Operacionalizace národních zájmů

V souladu s tématem operacionalizuje studie konceptualizaci národních zájmů, definovanou v této knize (Kratochvíl, 1. kapitola), na základě analýzy vojenské spolupráce ČR a SRN. Kritérium *relevance* naplňuje analýza bezpečnostní kultury na základě základních programových dokumentů české politiky. Vychází z předpokladu, že otázky bezpečnosti země by ze své podstaty měly vyhovovat kritériu relevance: objevují se nejen v politických programech, ale také v médiích i veřejném diskurzu.

Jako u ostatních zemí NATO a EU, není příliš obtížné zjistit míru *vnější/evropské přijatelnosti* v oblasti bezpečnostní politiky: základní kompatibilita (a tedy vnější přijatelnost) všech členských zemí na obecné úrovni je, pokud jde o principy, normy a politiku obou uskupení, předpokladem pro vstup a plnoprávné členství. Specifika národní bezpečnostní kultury ovšem samozřejmě nemizí, mj. i proto, že v otázkách obrany a použití ozbrojených sil je zachována suverenita členských zemí NATO a EU. Důležitým prvkem přijatelnosti je přitom „rozumitelnost“ politiky země: plná shoda s přístupy ostatních spojenců je těžko možná už proto, že rozsah konsenzu mezi nimi samotnými je omezený a jednotlivé členské země uplatňují vlastní preference. Rozumitelnost politiky předpokládá, že národní specifika členských zemí jsou autentická a transparentní a jsou uplatňována v aliančním rámci. Předkládaná studie má ukázat, jakým způsobem je česká politika vnímána v NATO a především v SRN, jednom z klíčových aktérů NATO a EU. Opírá

se přitom především o pohledy německých expertů a úředníků na českou bezpečnostní kulturu, vojenskou politiku a armádu.

Složitější problém představuje otázka *konsenzu*, kde se česká politika projevuje zejména od vstupu do EU jako do značné míry diferencovaná. Kritérium je naplněno s použitím analýzy konceptů atlantismu a evropeismu v základních programových dokumentech české politiky. Ukazuje na oblasti, kde existuje základní, obecný soulad v pozicích a tedy politická jednota, a naopak ve kterých parciálních otázkách se projevuje diferenciacie české politiky.

Analýza: Bezpečnostní/strategická kultura z hlediska strategického směřování a použití síly

Sbližování bezpečnostní/strategické kultury na obecné úrovni

Obecně platí, že výsledkem vývoje od vstupu ČR do NATO je sblížení strategického myšlení. Srovnání vojenských strategií z let 2001–2005 ukazuje, že jsou až na drobné odchylky ve všem podstatném slučitelné (Ritter-Schmidt, 2006). Následující doktrinální dokumenty ve svém vývoji šly stejným směrem (Ministerstvo obrany ČR, 2008; *Weissbuch*, 2006). Němečtí experti zdůrazňují rostoucí kompatibilitu a uvádějí, že v ČR došlo ke standardizaci strategického myšlení a hlavních dokumentů a tedy i sblížení se strategickým myšlením v SRN (Rozhovor s vojenským expertem SRN na bilaterální spolupráci, 2009).

„Příslušnost k Západu“ zajistila kongruenci základních zájmů ve sdíleném normativním a bezpečnostním rámci, který česko-německé vztahy posunul na zcela novou rovinu. Česká a německá politika dosáhly značné symetrie ve svém pohledu na mezinárodní systém a ve svém postavení v něm. Situace od vstupu do NATO (1999) a EU (2004) ovšem ukazuje, že v základech této symetrie byla *bezalternativnost* orientace na NATO/EU. Bezalternativnost představuje důležitý, nicméně nejmenší a do jisté míry negativně definovaný společný jmenovatel. Nedostatečně vypovídá o tom, *jak* si političtí aktéři představují vztahy s USA a vývoj EU v pozitivním smyslu. Tedy jaké mají mít vztahy s USA strukturu a charakter, jak se definují jejich krátko-, středně- a dlouhodobé cíle. Ve vztahu k EU neříká „bezalternativnost“ nic

o přesnějších představách o budoucnosti EU, vývoji jejích institucí a mechanismů, charakteru sektorálních politik.

Sblížení strategického myšlení tak nevylučuje, že se jednotliví čeští a němečtí aktéři kriticky vymezují zpravidla nikoli vůči „české“ nebo „německé“ politice, ale vůči přístupům určitých myšlenkových skupin, *epistemic communities*, které v jednotlivých otázkách zaujímají konkrétní stanoviska a mohou ovlivňovat, nebo přímo definovat (podle vnitropolitické konstelace) zahraniční a bezpečnostní politiku země.

Naplnění konceptů atlantismu a evropeismu v bezpečnostní/strategické kultuře

Existence rozdělení politické scény na atlantický a evropeistický proud lze nejlépe dokumentovat na tom, jak se česká a německá politika ve vojenské oblasti vztahují k USA (případně Rusku) na jedné straně a EU (zejména EBOP) na straně druhé.

Jestliže vztah závislosti na USA obě země v zásadě spojuje, staví je dynamika jeho vývoje do poněkud odlišné pozice. Konec studené války znamenal v německém případě *snížení* závislosti na USA (Meiers, 2006), navíc se vztah s Washingtonem ukončením systémového konfliktu podstatně deideologizoval. Naopak závislost ČR se na počátku devadesátých let právě *zrodila* a měla mezi českými atlantisty, ale i v médiích a mezi veřejností výrazný hodnotový, ideologický náboj.

Vazba na USA je v obou zemích silná i proto, že je podpořena kulturní orientací: nejen, že amerikanizace či anglo-saxonizace kultury a životního stylu zasáhla značnou část společnosti. Dokonce i alternativní politické, kulturní a společenské vzory (včetně radikálně levicového anti-amerikanismu) čerpají do značné míry ze společenského a kulturního vývoje v USA. Gedmin např. s jistou dávkou oprávnění uvádí, že německý pohled na americký neokonzervatismus „představuje směs republikánského realismu (Brent Scowcroft), anti-bushismu (Paul Krugman), anti-globalismu a anti-kapitalismu (Michael Moore), anti-semitismu (Pat Buchanan) a anti-amerikanismu (Susan Sonntagová)“ (Gedmin 2004: 292).

Polarizační efekt politiky G. W. Bushe oživil v obou společnostech značnou mírou nedůvěry v předpokládanou reakci americké politiky na útok

11. 9. 2001. Po vyjádření neomezené solidarity s *Amerikou* jako takovou následoval v intelektuálních kruzích a ve veřejnosti zdrženlivější, případně přímo negativní pohled na *americkou politiku* (Neumann, 2002). Na druhé straně se zatvrdila pozice atlantistů, kteří se za politiku G. W. Bushe zcela důsledně stavěli. Ta převládla v percepci českého atlantického proudu; atlantismus řady nových členských zemí NATO byl výrazně normativní a vztah ideologizoval (Asmus–Vondra, 2005). V českém prostředí našel neokonzervatismus jistou podporu úzké části politického spektra, vycházející z disidentských kruhů (Schaller, 2005/2006). I když šlo o skupinu nepočetnou, měla ve sledovaném období díky svému institucionálnímu postavení značný vliv na zahraničněpolitickou orientaci ČR. V Německu naproti tomu neokonzervativní proud americké politiky nenašel oporu ani v konzervativní CDU. Americký neo-konzervatismus sám sebe vnímal jako ve své podstatě „velmi americký“ fenomén – a zároveň jako „přesnou antitezi dnešního Německa“ (Gedmin, 2004: 294).

Ani jeden z partnerů nemá a nehledá alternativu za strategické bezpečnostní garance, které poskytují USA a NATO. Strategická vazba na Spojené státy vychází zejména z faktu, že představují hegemonu NATO, nejvýznamnějšího tvůrce mezinárodního bezpečnostního řádu a hlavního garanta poválečného a „post-studenoválečného“ uspořádání v Evropě (vč. sjednocení Německa a rozšíření NATO). Na tomto postavení málo mění tendence k rostoucí multipolaritě mezinárodních vztahů: i případný evropský pól by se opíral politicky o spojenectví s USA, institucionálně a procedurálně by byl nadále provázán s USA/NATO (viz naplňování principu Berlín+ a předpokladatelých dalších mechanismů spolupráce a využívání omezených prostředků mezi NATO a EU).

Základní dokumenty analyzované v této studii dokládají na obecné úrovni blízkost pohledů obou zemí. Platí to pro všechny politické strany SRN, jež se po roce 1990 podílely na vládě. Tak vláda SPD/Zelených definovala v koalici smlouvě roku 1998 USA jako nejdůležitějšího neevropského partnera Německa, s nímž rozvíjí vztahy založené na společných hodnotách a zájmech; představují „nezbytnou konstantu německé politiky“ a předpoklad pro mírové zvládnutí globálních výzev (*Aufbruch und Erneuerung*, 1998). Podobně hovořila nová koalici smlouva CDU-CSU a FDP (2009) o USA jako nejdůležitějším mimoevropským partneru, ve vztazích s nímž chce vláda systematicky prohlubovat důvěru, posilovat vzájemnou koordinaci a tím zvy-

šovat svou váhu v Evropě a ve světě (*Wachstum*, 2009). Vojensko-politické dokumenty jsou založeny na příslušnosti (politické i vojenské) k Alianci: zásadní doktrinální dokument vlády SPD/Zelených vycházel z toho, že transatlantické partnerství „nadále tvoří základ naší bezpečnosti“, zmínil se ale navíc i specificky o USA: „bez Spojených států nelze v Evropě zajistit bezpečnost“ (*Verteidigungspolitische*, 2003: 22). Bílá kniha ministerstva obrany roku 2006 (velká koalice, zahrnující jak SPD, tak konzervativní CDU-CSU) zdůrazňuje velmi podobně, že „základní otázky evropské bezpečnosti jsou řešitelné pouze spolu s USA“ (*Weissbuch*, 2006: 10). Viditelný odstup, který od USA měla vláda SPD/Zelených v době invaze do Iráku, se v programových dokumentech prakticky neobjevil. Dělení německé politiky na evropeistický a atlantický proud zůstávalo i v této době relativně jemně odstíněné: na rozdíl od levicové vlády naznačovala CDU-CSU, že by Spojeným státům zřejmě ve válce v Iráku poskytla nepřímou podporu, kdyby byla u moci (*Executive Committee Resolution*, 2003). Ani jedna z politických stran se později nicméně nepostavila za americký projekt protiraketové obrany. Rovněž skutečnost, že kancléřka Merkelová zaujímalu mírně atlantickou pozici a usilovala po nástupu do vlády v roce 2005 o zlepšení vztahů s USA, neznamenal zásadní rozpor s podporou EU a projevila se výhradně v politické rovině; neznamenal překnutí obecnějších strukturálních rozdílů mezi německou a americkou politikou, zejména odlišný přístup k multilateralismu a k Rusku (Szabo, 2009; Stelzenmüller, 2009). Po nástupu prezidenta Obamy to byla jen menšinová, důrazně atlantická skupina v rámci CDU, jež byla kritická vůči vstřícnosti USA k Rusku a zrušení projektu protiraketové obrany.³

I když v české politice byly akcenty ve vztahu k USA nastaveny poněkud odlišně právě na atlantickém křídle (levice se v opozici vůči politice G. W. Bushe shodovala), struktura přístupu k USA byla nicméně obecně kompatibilní se strukturou německou. Snaha garantovat přítomnost USA v Evropě a rozšířit NATO byla ostatně po celé období od roku 1989 významným sjednocujícím programovým prvkem ve vztahu k SRN. I v českém případě tak trval obecný konsenzus ohledně členství v NATO a spojenectví s USA. Výrazná diferenciacie, stejně jako v německém případě, proběhla spíše na praktické politické úrovni, v partikulárních oblastech: jako příklad slouží zjevný příklon českých atlantiků (zejména ODS) k vládě G. W. Bushe, vyjádřený podporou invaze do Iráku (Kráč–Pachta, 2004) a prosazováním projektu protiraketové obrany – kroky, jež odmítaly strany zaměřené převážně evropeis-

ticky (ČSSD, do značné míry Strana zelených) (rozběr českého diskurzu viz Hynek–Střítecký, 2010).

V rámci základního konsenzu se zaměření jednotlivých českých vlád mírně odlišovalo akcentem, který jejich programy dávaly buď na NATO, nebo EU. Tak vlády Stanislava Grosse a Jiřího Paroubka, které zahrnovaly ČSSD, KDU-ČSL a US, zaujímaly umírněně evropeistický postoj. Zavazovaly se posilovat další rozvoj transatlantických vztahů, vztah s USA ale do značné míry evropeizovaly, když jej zmiňovaly pouze v souvislosti se závazkem „podporovat kroky vedoucí k posílení partnerských vztahů mezi Evropskou unií a Spojenými státy americkými a Kanadou“ (Vláda ČR, 2004; stejně tak i Vláda ČR, 2005). Naopak vláda Mirka Topolánka zdůrazňovala „udržení a další rozvíjení transatlantické vazby mezi EU a USA“, přičemž podtrhovala právě atlantický rozměr, když akcentovala, že „plně bude využíván rámec NATO“ (Vláda ČR, 2007). Ve vojensko-strategických a doktrinálních dokumentech se specifická vazba na jednotlivé země neobjevuje. Je to ale zcela přirozeně NATO, které se nachází v centru těchto dokumentů: Vojenská doktrína AČR roku 2004, přijatá za vlády vedené ČSSD, se odvolávala na vojenskopolitický rámec NATO, podíl na alianční vojenské strukturu a uplatňování aliančních standardů. NATO bylo v dokumentu zmíněno na 130 místech textu, na 20 dalších se zmiňuje Severoatlantická aliance (Ministerstvo obrany ČR, 2004). Vojenská strategie z roku 2008 rovněž pojímá Alianci jako hlavní referenční a operační rámec české armády, zmiňuje NATO 21krát a Severoatlantickou alianci 5krát (Ministerstvo obrany ČR, 2008b).

Základní kompatibilita (podpora členství v NATO, spojení s USA) a odlišnosti v partikulárních politických tématech (válka v Iráku, přístup k americké protiraketové obraně) tak byly v obou zemích podobné: V partikulárních tématech fungovala přeshraniční stranická blízkost pozic, kdy české a německé křesťanské strany (CDU-CSU a KDU-ČSL) a strany nalevo od středu (čeští a němečtí Zelení, SPD a ČSSD, ale také PDS/Linke a KSČM) spolupracovaly a zaujímaly podobné pozice. Jedinou, ale podstatnou výjimkou byla po celé období odlišnost v důrazném atlantismu většiny ODS a obecněji liberálních kruhů ve srovnání s umírněným atlantismem CDU-CSU a FDP.

Analýzu základních dokumentů podporují i rozhovory s experty obou zemí. Částečná diferenciaci mezi atlantismem a evropeismem na obou stranách neznamenala zásadní překážku pro vzájemnou spolupráci. V praktick-

kých otázkách fungovala korektní spojenecká komunikace a obě strany zaujímaly kompatibilní stanoviska. Jednání mezi náměstkami ministrů obrany Wolfem a Fulíkem 31. 8. 2009 (Šiauliai, Litva) potvrdilo např., že pozice obou zemí v otázce reformy NATO není neslučitelná, strany se dohodly na vytvoření expertní skupiny, která by se danou problematikou měla zabývat. Téma není na české straně vnímáno jako zásadní zlom ve vývoji NATO (Rozhovor na odboru bezpečnostní politiky MZV ČR, 2009).

To, že Německo hrálo ve vztahu k vojenskému aktivismu G. W. Bushe „brzdící roli“, bylo pro české atlantisty nicméně důkazem jeho „nespolehlivosti“ (Rozhovor na MO ČR, 2009). Napětí snížil atlantický akcent politiky A. Merkelové, prvek nedůvěry nicméně zcela nezmizel. Německo obnovilo po konci studené války se SSSR/Ruskem tradičně symbiotický vztah, založený na vzájemné provázanosti zájmů a tedy i vzájemné závislosti. Podle některých českých atlanticky orientovaných expertů se specifika vztahu SRN vůči Rusku projevuje nejen tím, že Německo prostě díky svému potenciálu a vzájemné závislosti „nemá z Ruska strach“, neméně důležité je to, že má bezpečnostní pojistku v podobě rozmístění amerických vojsk na svém území (Rozhovor na odboru bezpečnostní politiky MZV ČR, 2009). Narozdíl od českých atlantistů pokračují proto i němečtí atlantisté kolem Merkelové ve snaze „udržet Rusko ve hře“ při utváření evropské bezpečnosti, nedopustit jeho (sebe)izolaci. Přístup nových členských zemí NATO a rovněž skandinávských států k Rusku je pak německými experty vnímán jako kritičtější a konfrontativnější. To se projevilo v tom, že projekt Východního partnerství zpočátku německou podporu neměl. Východní sousedé Německa nebyli sice příliš vzdáleni od někdejších úvah ministra Steinmeiera o „nové východní politice“ (2007), projekt měl ale z německého hlediska příliš silně protiruskou orientaci (Rozhovor s Henningem Riecke, programovým vedoucím USA/Transatlantische Beziehungen, DGAP, 2009). Berlín proto důsledně vystupoval za otevřenost vůči Rusku, obával se jeho izolace. Podle některých názorů by Německo jako aktér s výbornými vztahy s Ruskem mohlo hrát vůči Moskvě roli advokáta zájmů zemí SVE (Rozhovor s Franzem Borkenhagem, Bertelsmann Stiftung, v letech 2002–2005 vedoucí plánovacího štábu Spolkového ministerstva obrany, 2007).

Patří k tradici německé politiky vůči Rusku, že nevidí alternativu pro jeho kooperativní zahrnutí (*engagement*) do politických, hospodářských a bezpečnostních vazeb spolu se západními zeměmi. Prvek zadržování (*containment*)

naopak v německých úvahách *de facto* chybí – až na neveliké důrazně atlantické křídlo v rámci CDU (von Kladen a dal.). Čeští a němečtí zastánci důrazného atlantismu si v tomto bodě byli blízko; hlavní dělicí linie mezi nimi probíhala v oblasti konstitutivního vývoje EU a perspektivě budování autonomní evropské obranné politiky a kapacity, které čeští atlantisté ve své euroskeptické části spíše odmítají.

Vztahy k USA a Rusku byly v jádru debaty o americkém projektu protiraketové obrany a jeho rozmístění ve střední Evropě. Častým argumentem pro realizaci projektu bylo na straně českých atlantistů zajištění americké přítomnosti v ČR a tím posílení garance americké angažovanosti v případě ohrožení (Rozhovor na odboru bezpečnostní politiky MZV ČR, 2009). Česká politika byla rozdělena projektem i argumentačně na dvě části. Menšinová atlantická část politické scény vystupovala za americký projekt a argumentovala střídavě a buď vojensko-strategicky (hrozba iránských raket) nebo geopoliticky (obava z putinovského Ruska, implicitně ale také z rostoucí váhy euro-aktivistického Německa) (viz např. Topolánek, 2007a; Zahradil, 2007). Naopak oponenti projektu protiraketové obrany (tedy evropeisté a většina společnosti) zpochybňovali jeho vojensko-strategický účel a byli v podezření, že vycházejí vstříc postoji Ruska a *de facto* spojovali svou pozici s opozicí vůči strategii G. W. Bushe obecně.

Němečtí experti otevřeně označují otázku protiraketové obrany za negativní zkušenost ve vztazích s východními sousedy. V Německu vyvolalo iritace zejména to, že Češi a Poláci vyjednali bilaterální smlouvy (Poláci včetně dodatečné bezpečnostní garance), které by v důsledku oslabovaly nedělitelnost bezpečnosti v Evropě (Rozhovor s Henningem Riecke, programovým vedoucím USA/Transatlantische Beziehungen, DGAP, 2009). V parlamentních debatách se vůči polskému a českému postoji negativně vymezovala celá opozice – jak levicová Linke, tak liberální FDP; vládní politika zůstávala nicméně takticky převážně zdrženlivá.

Druhým tématem, jež je zásadní pro posouzení strategického směřování země, je vztah k evropskému integračnímu procesu. Členství v EU má podobně bezalternativní charakter, jako příslušnost k NATO: ani SRN, ani ČR nemají a nehledají náhradu za funkční EU.⁵ Evropská bezpečnostní a obranná politika jako instrument použití ozbrojených sil je teprve ve vývoji. Postoje ČR a SRN v tomto bodě nejsou neslučitelné. Oba partneři dávají přednost tomu, aby bojové akce probíhaly pod hlavičkou NATO; EU má mít roli spíše

v oblasti *policing, peace-keeping a nation-building*. Obě země se zároveň potýkají svým způsobem s problémem mezinárodních misí. „Trychtýřovitý“ charakter multilaterálního procesu rozhodování o nasazení ozbrojených sil podstatně zužuje prostor pro samostatnost; Německo je přitom pod větším tlakem jednak díky svému celkovému potenciálu, jednak vzhledem k deklarovanému zájmu o stálé místo v RB OSN (Schmidt, 2007: 51). Proces evropeizace v oblasti bezpečnostní a obranné politiky patří do kategorie evropských politik, založených na koordinaci, nikoli integraci. Evropeizační efekt, který s koordinovanými politikami souvisí, má charakter vzájemného horizontálního učení (Bulmer–Radaelli, 2004: 16–17). Přesto představuje vztah k integračnímu procesu diferenciací téma s dopadem na charakter česko-německých vztahů.

Analýza německých programových dokumentů potvrzuje, že v Německu bezpečnostní a obranná politika EU patří, spolu se vztahem k EU obecně, stále do oblasti konsenzuální politiky, na níž se v zásadě shoduje liberální levice i pravice. Tak vláda SPD/Zelených se zavazovala ve svém programu k tomu, že se bude zasazovat za posilování tehdy vznikající „evropské bezpečnostní a obranné identity“ (*Aufbruch und Erneuerung*, 1998). Směrnice pro obrannou politiku, které vydala levicová koalice roku 2003, se vrací k EBOP celkem pětkrát a vnímají ji jako doplnění NATO a jako nezbytný krok integračního procesu (*Verteidungspolitische*, 2003). Velká koalice CDU-CSU a SPD na EBOP kladla rovněž velký důraz a v Bílé knize ministerstva obrany se na ni odvolávala celkem šestkrát (*Weissbuch*, 2006). Podobně vnímá EBOP i současná koalice a hlásí se (byť převážně teoreticky) k perspektivnímu cíli vytvořit evropskou armádu (*Wachstum*, 2009: 119). Výjimku z německého konsenzu představuje strana Levice, jež právě ve vytváření bezpečnostní a obranné politiky EU vidí proces militarizace dosud převážně civilního integračního procesu Evropy. Parlamentní konsenzus „minus Linke“ nicméně zajišťuje jak kontinuitu německé politiky v dané oblasti, tak ji definuje jako součást národního zájmu.

V české politice přetrvává větší diferenciace. Vlády vedené ČSSD zaujímaly umírněně evropeistickou pozici: považovaly NATO a EU v oblasti bezpečnostní a obranné za komplementární a hlásily se k cílům rozvoje evropské bezpečnostní a obranné politiky, a to v oblasti vojenské i civilně-policejní. Vládní program roku 2004 se zavazoval „zvyšovat... obranyschopnost zejména dokončením vojenské integrace do Severoatlantické aliance (NATO)

a účastí na Evropské bezpečnostní a obranné politice. Jednotky AČR musí být schopné plnit jak obranné úkoly v rámci NATO, tak i úkoly, kterými budou pověřeny evropské bezpečnostní síly v rámci bezpečnostní a obranné politiky Evropské unie“; ČR se bude účastnit rovněž „mezinárodních policejních aktivit“ v rámci ESDP (Vláda ČR, 2004). Doktrína AČR z roku 2004 uvádí, že české jednotky mohou být nasazeny jak pod velením a s mandátem NATO, tak EU (Ministerstvo obrany ČR, 2004: 24, 28, 43). Vojenská strategie této vlády se čtyřikrát přímo odvolává na Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku. Smysl EU/EBOP spočívá pro evropsky orientované české experty právě v tom, že Evropané budou ve vztazích s USA více slyšet, jen když budou vystupovat jednotně (Rozhovor na odboru SZBP MZV ČR, 2009).

Význam EU ve sjednocení pozic uznává i atlantická část českých expertů, důraz nicméně klade na atlantickou dimenzi bezpečnosti (Rozhovor na odboru bezpečnosti MZV ČR, 2009). Vojenská strategie, přijatá za vlády M. Topolánka roku 2008, nese stopy silnější pro-atlantické preference, i když jde o dokument koaliční vlády. K EU se vztahuje, na rozdíl od vojenské strategie roku 2004 ale ani jednou nezmiňuje přímo Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku (Ministerstvo obrany ČR, 2008b). Ani program Topolánkovy vlády o obranné politice EU nehovoří, zavazuje se pouze „podporovat výraznější převzetí zodpovědnosti členů EU za společnou bezpečnost, aniž by došlo k narušení stávajícího bezpečnostního rámce“ (Vláda ČR, 2007).

Výsledně tedy mají německá a česká politika, v závislosti na politické konstelaci v ČR, buď podobné nebo poněkud odlišné přístupy k SZBP/EBOP – podobně jako v otázce americké protiraketové obrany. Vlády, vedené ČSSD (1998–2006), se v zásadě s německým partnerem ve svém přístupu shodly na pozici spojující umírněný evropeismus s atlantismem: obě strany podporovaly posilování EBOP, nikoli ale na úkor NATO. To se projevilo i v tom, že při vyjednávání českého vstupu do EU nehrála otázka SZBP/EBOP žádnou podstatnou roli: ČR bez problémů a zaváhání akceptovala dosažený stav integrace v dané oblasti a podporovala posilování EU v dané oblasti, i když odmítla název vznikajícího postu „ministr zahraničí EU“. Německá politika i proto na tomto názvu netrvala. Naopak, s nástupem zastánců atlantismu do vlády se v česko-německých vztazích v oblasti EBOP projevuje odstup, který sice nebrání praktické spolupráci, neumožňuje ale vnímat druhou stranu jako prioritního partnera. Politický dopad tohoto programového odstínění je nic-

méně omezen koaličním způsobem vládnutí, jenž nutně rozřezává pozici koaličních stran a vede ke kompromisu. Druhým moderujícím faktorem je vlastní dynamika vývoje EU v dané oblasti. Výsledně právě vláda, vedená ODS, vyjednala přípravu česko-slovenské battlegroup (operační v roce 2009) a účast na multilaterální battlegroup, vedené SRN roku 2012. Zásadní význam má fakt, že se ODS během let 2007–2009 propracovala k podpoře *Lisabonské smlouvy* jako základu dalšího pokračování integračního procesu. Rovněž odvolání projektu protiraketové obrany vede k jisté evropeizaci i v českých atlantických kruzích.

Podpora evropskému projektu i nadále relativizuje asymetrii v postavení ČR a SRN. Německá politika si je vědoma nebezpečí vzniku americko-ruského „strategického kondominia“, o němž hovoří čeští experti (Hynek, 2009). Preference německé politiky je i proto jasně multilaterální, čemuž odpovídala i snaha zachránit *Lisabonskou smlouvu*. SRN byla ale schopna v případě neúspěchu *Lisabonské smlouvy* postupovat bilaterálně (Rozhovor s Karstenem Voigtem, koordinátorem pro transatlantickou spolupráci, MZV SRN, 2009). Česká politika tuto možnost nemá a posilování zahraniční a bezpečnostní politiky EU představuje hlavní instrument, jak se vyrovnávat s rostoucím bilateralismem v politice USA a Ruska.

Bezpečnostní/strategická kultura ve vztahu k ozbrojeným silám a jejich použití

Některé přístupy SRN a ČR ve vojenské oblasti zůstávají odlišné, zejména pokud jde o vztah občan–armáda (otázka profesionální nebo branecké armády) a o použití síly v mezinárodních vztazích. Na jedné straně vzrostla kompatibilita co do funkčnosti a interoperability armád obou zemí. Zúročily se tak investice jak na české, tak na německé straně, která transformaci a modernizaci AČR po dlouhá léta systematicky podporovala (Handl, 2002). Na straně druhé byla léta 1999–2009 obdobím rozchodu v pojetí armády v obou zemích. Spolupráce Bundeswehru s AČR se týkala v devadesátých letech mj. způsobů modernizace a řízení branecké armády. Tato investice ovšem vyšla do jisté míry naprázdno: v české politice (s výjimkou KSČM) převládala orientace na profesionální armádu. Ve výsledku se AČR Bundeswehru vzdálila a dlouhodobě se začala orientovat na jiné modely armád, především

na profesionální armádu belgickou, která je svou strukturou i velikostí AČR mnohem blíže (Rozhovor na MO ČR, 2009). Mezi příklady pozitivní inspirace praxí německé politiky lze uvést spíše velmi specifické oblasti, jako je oblast personální práce a kontakty mezi úřadem českého ombudsmana a pověřencem německého Spolkového sněmu pro branné otázky (Rozhovor s vojenským expertem SRN na bilaterální spolupráci, 2009).

Klíčovým principem výstavby německé armády je koncepce „voják–občan v uniformě“ a bezprecedentní instituce tzv. *Innere Führung* (vnitřního vedení) (Baudissin, 1976: 506–507). *Innere Führung* váže výkon vojenské služby přímo na dodržování demokratických norem a principů, zakotvených v německé ústavě (*Weissbuch*, 2006: 69). Společensko-politické a ústavní podmínky výstavby a fungování ozbrojených sil, jež SRN vytvořila, se jeví v padesátých letech západním spojencům dokonce jako „příliš revoluční“: pro svůj strategický koncept chtěli získat „německé vojáky druhé světové války“. Německá strana musela partnery nejprve přesvědčit o účelnosti tak důsledného zvratu ve vývoji civilně-vojenských vztahů (Longhurst, 2004: 36). Šlo o zásadní odchod od německé/pruské vojenské tradice a vznik nových ozbrojených sil, nikoli o jakousi jejich „obnovu“ (Baudissin, 1976: 506). Přístup k vojenské síle – tzv. kultura zdrženlivosti – tak představuje jednu z definičních charakteristik Německa jako *soft power*, *Handelsstaat* či *Zivilmacht* (Harnisch-Maull, 2001). Kromě obrany teritoria mohou být ozbrojené síly v souladu s 24. článkem německé ústavy a rozsudkem Spolkového ústavního soudu z 12. 7. 1994 nasazeny v zahraničí, a to pouze v rámci multilaterálních institucí kolektivní bezpečnosti a obrany (tedy zejm. OSN a NATO). Dosud převládala tendence vysílat německé vojáky spíše do stabilizačních misí a misí pro „budování států“, jak naznačuje rozsáhlé angažmá německého Bundeswehru na severu Afghánistánu (Mair, 2007). Charakter Bundeswehru jako brannecké armády má přítom na zahraniční působení německých ozbrojených sil jen omezený vliv: do zahraničních misí vysílá Bundeswehr výhradně profesionály (Rozhovor s Franzem Borkenhagemem, Bertelsmann Stiftung, v letech 2002–2005 vedoucím plánovacího štábu Spolkového ministerstva obrany, 2007). V souladu s ústavou mohou být nasazeny německé ozbrojené síly v mimořádných situacích i pro zajištění vnitřní bezpečnosti – v souvislosti s přírodními katastrofami a haváriemi, případně na ochranu „svobodného demokratického uspořádání“, na niž nestačí policejní

a další k tomu určené síly (článek 87a Základního zákona). Silná role parlamentu činí z ozbrojených sil SRN tzv. „parlamentní vojsko“ a s tím spojená omezení si německá politika uvědomuje (Rozhovor s pracovníkem bezpečnostního odboru ministerstva zahraničí SRN, 2009). Bundeswehr jako „parlamentní vojsko“ je nicméně považován za správné řešení a politika na něm bude trvat, i když to omezuje vojáky. Němečtí experti vycházejí z předpokladu, že tato specifika německé vojenské politiky jsou mezinárodně akceptována (Rozhovor na MO SRN, 2009).

Vycházejíce ze zcela jiné historické tradice a profesionální struktury armády, neřeší české vojensko-politické a strategické dokumenty (alespoň dosud) otázku postavení a morálního/občanského postoje vojáků/důstojníků. Rovněž koncept výstavby a použití ozbrojených sil ČR je volnější než v případě SRN. Neexistuje ekvivalent německého *Innere Führung*. Pokud jde o použití ozbrojených sil, mohou být nasazeny uvnitř země za podobných okolností jako v případě Bundeswehru. Narozdíl od Německa ale tato otázka nevyvolává větší znepokojení. Podobně jako je tomu u západního souseda, vycházejí i doktrinální dokumenty ČR z principu multilateralismu a použití ozbrojené síly jako nejzazšího instrumentu (Vláda ČR, 2008b). AČR je *de facto* rovněž „parlamentním vojskem“; politika ale nemusí překonávat historicky vzniklé bariéry pro nasazení vojsk, ani pro použití zbraní (Rozhovor na MO ČR, 2009). AČR může být nasazena nejen v rámci NATO, EU a OSN, ale také v rámci *ad hoc* koalic (Ministerstvo obrany ČR, 2008a: 7, 12). Právní základ pro využití sil AČR během mnohonárodnostních misí v zahraničí je prakticky neomezený (*Záměr použití ozbrojených sil ČR*, 2009). Armáda ČR nemá v současnosti národní specifika (*national caveats*) při použití ozbrojené síly: její velitelé naopak pocítují národní omezení pro nasazení vojsk jiných zemí jako problematické, protože stěžuje fungování a řízení multinacionálních misí (Brophy–Fischera, 2007). Hlavní změna v české vojenské politice – přechod od použití ozbrojené síly jako instrumentu obrany k jejímu nasazení jako instrumentu zahraniční politiky – nastal dříve než v případě Bundeswehru (mise UNPROFOR). Vstup do NATO proto ve způsobu nasazení českých ozbrojených sil znamenal „jen“ posun od *peace-keeping* na Balkáně k *peace-enforcement* v Afghánistánu. Tento obrat má své odpůrce: Podobně jako německá Linke, staví se i česká KSČM (a často i veřejnost) k nasazení českých vojáků v zahraničních misích odmítavě (KSČM, 2009).

Názory expertů na význam rozdílů v charakteru českých a německých ozbrojených sil a jejich použití v zahraničních misích se různí. Ani jedna strana rozdíly nedramatizuje a obě se „naučily s nimi žít“. Podle německých odborníků odlišnosti existují mezi mnoha státy, na severu Afghánistánu byly a jsou nasazeny pod německým velením jednotky 33 zemí. Použití zbraní ale nakonec vždy probíhá v národních rámcích (Rozhovor na MO SRN, 2009). Podle podobného názoru národní výjimky, *national caveats*, na velitelské úrovni nepředstavují problém, na nižších úrovních ovšem k jistým praktickým potížím docházet může; není to překážka, ale spíše zadání pro politiku (Rozhovor s vojenským expertem SRN na bilaterální spolupráci, 2009). Podle tohoto názoru národní výjimky na německé straně nekomplikovaly ani společnou práci AČR a Bundeswehru v PRT. Jednak má ISAF obecné *rules of engagement* a česká strana nemá žádná specifická omezení. Jednak tím, že každá národní část PRT měla vlastní oblast patrolování, společných patrol se provádělo málo, a nedocházelo proto k rozporu v pravidlech použití zbraní.

Mezi českými experty rovněž panuje názor, že německá „kultura zdrženlivosti“ v podstatě spolupráci nějak zásadně nekomplikuje. Zároveň se ale uznává, že když AČR hledá partnery pro nasazení v mezinárodních misích, nebyla zatím SRN/Bundeswehr kvůli rozdílným přístupům k použití síly první preferovanou opcí (Rozhovor na MO ČR, 2009).

V Afghánistánu šlo i proto o první nasazení českých vojáků pod německým velením (2006–2007), které prověřilo některé z výše uvedených tezí. Iniciátorem začlenění do německého PRT byla česká strana. Důvod pro spolupráci právě s PRT ve Fajzabádu byla mj. organizovanost a logistická síla německého nasazení, ale také tradiční vazby, které mělo Československo na Fajzabád ještě z doby před rokem 1989. Pro českou stranu šlo o velký kvalitativní i kvantitativní krok a získání zkušeností, nezbytných pro pozdější vytvoření vlastního PRT. Usnadnil se tak přestup od humanitární/zajišťovací činnosti během misí na Balkáně do sféry bezpečnostních operací, které přinášejí vysoká rizika a jsou i logisticky velmi náročné (Rozhovor na MO ČR, 2006). V obecnější rovině přispělo zapojení do německého PRT k vyšší interoperabilitě a zlepšení vlastních vojenských i organizačních schopností české strany, včetně spolupráce MO a MZV. Při výstavbě vlastního českého PRT v Lógaru (od 2007) se pak ale česká strana orientovala nejvíce na kanadský model PRT v Kandaháru, tedy v oblasti s podobnou bezpečnostní situací.

Hodnocení české účasti na PRT pod německým velením je i na německé straně mezi vojáky i experty jednoznačně pozitivní. Německá strana měla zájem na pokračování společného týmu, chápe ale vytvoření českého PRT jako zvýšení české angažovanosti a tedy i zátěže, kterou na sebe ČR bere. To odpovídá hlavnímu zájmu SRN: dosáhnout úspěšného naplnění cílů ISAF (Rozhovor na MO SRN, 2009).

Jestliže nasazení české jednotky v PRT Fajzabád představuje první příomou vojenskou spolupráci ČR a SRN v zahraničí, nabízí projekt battlegroup nové impulzy. Z kapacitních a technických důvodů se připravuje vytvoření battlegroup až na rok 2012, a to i s účastí dalších jednotek. Tento posun znamená, že evropské velitelství, které v Geltově u Postupimi vytvořil Bundeswehr, v roce 2010 využívá česko-slovenská battlegroup. Již tato spolupráce je vnímána jako významný projev jednak kompatibility řídicích stupňů a společné akceschopnosti/zaměnitelnosti jednotlivých štábních důstojníků a jednak vzájemné důvěry mezi oběma státy a jejich ozbrojenými silami (Rozhovor na MO SRN, 2009). V neposlední řadě představuje česko-slovenská battlegroup důležitý prvek přípravy na vytvoření společné rámcové jednotky pro rok 2012.

Český národní zájem v otázkách vojenské spolupráce

Následující podkapitola shrnuje poznatky výše uvedené analýzy vybraných aspektů bezpečnostní kultury z pohledu procedurální koncepce národních zájmů České republiky.

Relevance bezpečnostní kultury ve smyslu *konceptního směřování české bezpečnostní a obranné politiky* je doložena tím, že témata, která identifikujeme jako součást bezpečnostní kultury, jsou v české politice přítomna. Ukazují na to odkazy na vztahy ke Spojeným státům a NATO na jedné straně a Evropské unii (včetně *Lisabonské smlouvy*) na straně druhé. Jak dokládá výše provedená analýza, je vztah k oběma dimenzím české bezpečnostní politiky součástí všech programových a doktrinárních dokumentů vlád ČR, ať už zahrnovaly levý nebo pravý střed politického spektra. Platí to dokonce i o dokumentech radikálně levicové KSČM, která má k oběma směrům české bezpečnostní politiky vážné výhrady, případně je odmítá (viz KSČM, 2006). Podobně lze charakterizovat i formování charakteru ozbrojených sil a pří-

stup k jejich nasazení: jako zásadní téma se objevuje ve všech analyzovaných koncepcích a dokumentech. Bezpečnostní kultura je tak podstatným tématem všech politických úvah o bezpečnosti a vojenské politice České republiky.

Vnější přijatelnost české bezpečnostní politiky a bezpečnostní kultury vyjadřuje v nejobecnější poloze samotné členství ČR v NATO a EU a rovněž fakt, že česká politika přes všechny výkyvy v zásadě aktivně plní své spojenecké závazky: stejně jako Polsko a Maďarsko, uplatňuje ČR v NATO svůj hlas, projevuje ale „team spirit“ a přispívá nejen k vojenským misím, ale také k budování konsenzu v Alianci (de Hoop Schaefer, 2009). „Již samotné členství v NATO je výrazem blízkosti“ (Rozhovor na MZV SRN, 2009). Platí to nehledě na odlišné přístupy, které česká politika zaujímal v otázce protiraketové obrany a při použití ozbrojené síly v mezinárodních vztazích. Velmi vysoce hodnotil zkušenost české účasti na německém PRT ve Fajzabádu generální inspektor Bundeswehru Schneiderhan 6. 11. 2008 při jednání s náměstkem ministra obrany Bartákem. Obecně je hodnocení vojenské spolupráce z hlediska německé armády jednoznačně pozitivní: jde o „těsný a dobrý vztah založený na vzájemné důvěře a jeho intenzita stále stoupá“. Základem je rovnoprávná spolupráce mezi partnery (Rozhovor na MO SRN, 2009). Důležitým ukazatelem přijatelnosti je podpora, které se dostalo českému předsednictví v EU jak ze strany bruselské centrály, tak německé politiky. Podle některých názorů se tak vytvořila blízkost srovnatelná se vztahy SRN se staršími členy EU (Rozhovor s poradcem frakce CDU-CSU ve Spolkovém sněmu, 2009). Rozhovory s německými experty potvrdily, že postoj ČR k hlavním bezpečnostním tématům v zásadě nevybočoval z pluralitní debaty v zemi NATO/EU. Umírněně evropeistický i atlanticky orientovaný postoj, stejně jako přístup k použití ozbrojené síly, tak jsou z hlediska německého partnera vnímány jako srozumitelné, i když se v rovině partikulárních postojů od německé pozice mohou lišit. Navíc oba proudy českého politického myšlení nacházejí v německé politice své protějšky. Výjimku tvoří euroskeptický postoj některých představitelů ODS a zejména menších pravicových uskupení mimo ODS, který je nepřijatelný i pro okruh důrazných atlantiků v CDU. Výrazem značné míry přijatelnosti české politiky ve smyslu její srozumitelnosti je to, že postoje hlavy státu, prezidenta Klause, v zásadě nejsou ztotožňovány s postoji České republiky jako takové.

Konsenzus české politiky byl zjištěn na obecné úrovni, dané především bezalternativností členství v NATO a EU a spojenectvím s USA, jež se opět odráží v dokumentech všech vládních stran. Mezi jednotlivými vládami ČR rovněž neexistovaly zásadní rozdíly v přístupu k formování ozbrojených sil a jejich nasazení doma nebo v zahraničí. Diferenční linie probíhala tam, kde atlantické kruhy přebíraly agendu politiky okruhu prezidenta G. W. Bushe, usilovaly o individuální přiblížení k USA a skepticky se stavěly k vytváření EBOP. Podporovaly americký program protiraketové obrany a na rozdíl od kruhů evropeistických evropskou bezpečnostní a obrannou politiku nezmiňovaly. Evropeistický proud přitom právě na tyto oblasti dával během vlády G. W. Bushe velký důraz. Konsenzus strategického směřování byl v tomto smyslu oslaben a národní zájem byl definován spíše obecně. Do praktické politiky naplňování EBOP – zejména v podobě příspěvku AČR do programu battlegroups – ale programové odlišnosti v zásadě nepronikaly.

Závěr

Ve vztahu k Německu lze hovořit o specifické kultuře, která vznikla v poválečném období a byla spojena se silným zaměřením na normy a principy chování, směřovala k ideologicky založené tendenci k udržování „nízkého profilu“ v otázkách vojenské politiky a obrany (Markovits–Reich, 1997: 2). Česká společnost ještě ustálenou jednotnou bezpečnostní kulturu nemá: nedospěla k jednotnému názoru na strategickou orientaci, která by sahala za potřeby národní obrany a za symbolický i praktický „návrat do Evropy“ či „příslušnost k Západu“, jež našly nejvýraznější vyjádření v členství ČR v NATO a EU.

Studie ale jen částečně potvrdila hypotézu, podle níž představuje kompatibilita bezpečnostní/strategické kultury – strategické směřování bezpečnostní politiky a přístup k použití síly v mezinárodních vztazích – faktor, který ovlivňuje kvalitu vojenské spolupráce, vč. perspektivy nasazení ozbrojených sil. Při existenci konsenzu v zásadních otázkách strategického směřování (členství v NATO, spojenectví s USA a pokračování integrace EU na základě *Lisabonské smlouvy*) je agenda spolupráce určována společnými spojeneckými závazky a pragmatickými hledisky výhodnosti spolupráce; odlišnosti v bezpečnostní kultuře nebrání ani tomu, aby sílila součinnost armád

obou zemí, obě strany se k sobě navzájem vztahují jako k „normálnímu spojenci“. V konkrétních podmínkách PRT ve Fajzabádu nehrály odlišnosti bezpečnostní/strategické kultury zásadní roli; projevíly by se ale zřejmě v provincii s vyšší potřebou bojového nasazení. Naopak se prokázala kulturní blízkost v oblasti organizačního a finančního managementu mise.

Za deset let členství v NATO tak došlo ke sblížení jak obou zemí, tak jejich armád (Rozhovor na MZV SRN, 2009). Společný PRT v Afghánistánu ukázal, že jsou obě armády po deseti letech od roku 1999 v zásadě kompatibilní (Rozhovor na MO ČR, 2009). Nové členské země se staly „zcela normálními spojenci v NATO“, přičemž omezení vzájemné spolupráce a blízkosti vycházejí především z existence zájmových specifik (Rozhovor s Franzem Borkenhamem, Bertelsmann Stiftung, v letech 2002–2005 vedoucím plánovacího štábu Spolkového ministerstva obrany, 2007). Na druhé straně profesionální charakter a velikost přibližuje AČR spíše armádě Belgie než Bundeswehru. Pokud jde o bojové nasazení, představují přetrvávající specifika v použití ozbrojené síly (*national caveats*) na straně Bundeswehru pouze mírně omezující faktor. Bundeswehr ovšem zvyšuje svou atraktivitu jako partner svou vysokou mírou organizovanosti, logistickým zajištěním a liberálním přístupem k vedení operací.

Poznámky:

¹ V různých obdobích byli po roce 1990 ve funkci poradců na nejvyšších místech v Praze přítomní vysocí důstojníci USA, Velké Británie, Francie a Kanady, nikoli však Německa. Zásadní výhrady historické, ale také vojensko-strategické (poukaz na omezený potenciál a akceschopnost Bundeswehru) vůči Německu dávali vysocí funkcionáři MO ČR najevo v rozhovorech „off the record“.

² Bellers, Jürgen (2000): *Politische Kultur und Aussenpolitik im Vergleich*. München u. Wien: Oldenbourg.

³ Halbwachs, Maurice (1992): *On Collective Memory*. Chicago and London: University of Chicago Press.

⁴ *Von Klaeden kritisiert Obamas Vorgehen: Verzicht auf den Raketenabwehrschild in Polen und Tschechien?*, 18. 9. 2009. Online: www.von-klaeden.de/portal/alias_klaeden/lang_de-DE/ItemID_1098/mID_10899/tabid_4330/Default.aspx.

⁵ Úvahy představitelů prezidentské kanceláře o tom, že by ČR měla jednat o vystoupení z Evropské unie, patří k izolovaným projevům bez politicky relevantní podpory.

Potírání kriminality ve vietnamské diaspoře

Miroslav Nožina

Úvod

Studie vymezuje problém formování účinné imigrační politiky a bezpečnostních strategií vůči kriminalitě v diasporách jako předmět národního zájmu. Výzkumným cílem studie bylo vytvořit identifikační model vietnamské diaspory, který by bezpečnostním složkám napomohl při budování účinné národní bezpečnostní strategie, efektivnímu zasahování proti kriminalitě ve vietnamské diaspoře a omezení kriminální stigmatizace vietnamské emigrantské komunity jako celku. Za pomoci etnografické metody je téma dále operacionalizováno v rámci kritérií národního zájmu. Hlavní výzkumnou otázkou byla struktura a *modus operandi* vietnamských kriminálních sítí v ČR, resp. rozbor jejich fungování a sociálních dopadů; v sekundární rovině studie provádí zasazení problému vietnamské diaspory v ČR do národně-bezpečnostního kontextu.

Studie je teoreticky ukotvena v oboru kulturní a sociální antropologie – resp. antropologie kriminality. V metateoreticko-epistemologické rovině přijala interpretativní přístup, který aplikuje na koncept kriminálních sítí, definovaný na asijském materiálu Finckenaurem a Chinem (srv. Finckenaurem–Chin, 2007). V metateoreticko-ontologické rovině vychází z umírněných strukturalistických stanovisek, uznávajících roli individuálních aktérů a sociálně-kulturní specifika objektu výzkumu. Při empirickém zpracování problému studie využívá etnografické metody sběru a analýzy dat. Kombinuje metody zúčastněného pozorování, hloubkových rozhovorů, sběru a analýzy primárních a sekundárních dokumentů. Na podkladě takto shromážděných dat provádí modelovou analýzu.

V první části studie jsou rozebrána teoretická a metodologická východiska, založená na přístupech kulturní antropologie (resp. antropologie kriminality). Kriminalita je v tomto kontextu studována nikoli jako statistická záležitost či jako záležitost jednoznačných faktů, nýbrž spíše jako kulturní produkt, jenž je proto nutné studovat jako ostatní kulturní produkty – jako určitý sociální „kreativní konstrukt“ (srv. Hayward–Young, 2004). Tento přístup umožňuje překonat dosavadní stereotypy chápání a prosazování souvisejících národních zájmů, doposud z velké části omezené na legislativní a restriktivní opatření, a interpretovat tyto zájmy v širším sociálně-kulturním kontextu.

V druhé části je na základě existujících dokumentů a pramenů provedena operacionalizace problému v rámci českých národních zájmů, vycházející z kritérií relevance, vnější přijatelnosti a konsenzu (Kratochvíl, 1. kapitola). Studie dokládá, že i když je likvidace vietnamských kriminálních sítí jasně deklarována jako národní zájem, v praxi naráží na množství obtíží a je doprovázena řadou nesystémových opatření. Příkladem může být vládní rozhodnutí o zastavení vydávání víz občanům Vietnamu z listopadu 2008 a vlna policejních razíí na asijských tržnicích v ČR ve stejném období. Konceptnější přístupy chybějí či mají příliš obecný charakter a nereflktují vietnamská specifika. Jejich korekce vycházející z kulturněantropologické perspektivy by mohla řadu těchto nedostatků odstranit.

Třetí část na základě dat shromážděných etnografickou metodou analyzuje strukturu vietnamské diaspory v ČR. Identifikuje její legální a ilegální složku, které jsou navzájem úzce propojeny a často splývají jedna s druhou. Studie argumentuje, že tyto dvě sféry zde fungují v dialektické jednotě. Jejich vzájemné přesahy jsou časté. Určuje rovněž klíčové aktéry, kterými jsou tzv. „respektovaní lidé“. Tyto osoby mají rysy jak legálních podnikatelů, tak zločineckých pohlavárů a vytvářejí paralelní mocenské struktury v uzavřených světech asijských emigrantů. Studie identifikuje tyto struktury jako jednu z nejvážnějších překážek účinné integrace vietnamských emigrantů do prostředí české majority. Bez jejich účinného narušení není možné kriminalitu ve vietnamské diaspoře efektivně eliminovat.

Analýza rovněž v závěru předkládá dílčí poznatky ke strategii naplňování národního zájmu a konfrontuje ho s jeho kritérii.

V poslední části jsou dosavadní naplnění kritérií národního zájmu – relevance, vnější přijatelnosti a konsenzu, a způsoby prosazování národního

zájmu diskutovány pod prizmatem provedené etnografické analýzy. Etnografická analýza dokládá, že relevantní dokumenty jednoznačně nereflktují vnitřní operační struktury uvnitř vietnamské diaspory, jež vznik a existenci těchto antisociálních jevů umožňují a katalyzují. Téma je jak na úrovni ČR, tak EU považováno za vážný bezpečnostní problém, existuje shoda v oblasti migrační politiky a boje s kriminalitou. Nezbytná je však další harmonizace existujících opatření a prohlubování přeshraniční spolupráce. Jak na vládní, tak nevládní úrovni je deklarován zájem na regulaci vietnamské imigrace a snižování kriminality ve vietnamské diaspoře. Není však konsenzus co do prostředků, jak těchto cílů dosáhnout. Dosavadní opatření jsou nesystémová a restriktivní. Do budoucna bude třeba zajistit vyšší specializaci českých bezpečnostních složek na tento typ kriminálních aktivit a jejich kulturně-sociální specifika. Národní strategie boje s vietnamskou kriminalitou by měla zahrnovat nejen účinná zákonná a administrativní opatření, ale rovněž strategie otevření vietnamské diaspory komunikaci s širší českou společností.

Metodologie a metoda

Základním konceptem, o němž se studie opírá, je koncept kriminálních sítí, vycházející z Cantera a Alisona (srv. Canter–Alison, 2000), zpracovaný v subkultuře asijských kriminálních sítí Finckenaurem a Chinem (srv. Finckenaure–Chin, 2007). Finckenaureův a Chinův koncept vychází z tvrzení, že existuje rozdíl mezi „skutečným“, „tradičním“ asijským organizovaným zločinem a kriminálními sítěmi. Tento rozdíl podle Finckenaurea a China spočívá ve faktu, že zatímco „tradiční“ asijské organizované kriminální skupiny vykazují všechny znaky organizovaného zločinu tak, jak jej definují oficiální dokumenty a odborná kriminologická literatura (Nožina, 2003: 15–20), kriminální síť řadu těchto charakteristik postrádá. Na druhé straně ale daleko flexibilněji reagují na *ad hoc* kriminální příležitosti a jsou hlouběji penetrovány do civilní společnosti.

„Tradiční“ asijské kriminální organizace, jako jsou triády, jakuza, jao-tou aj., mají svá území, víceméně pevnou a omezenou členskou základnu, hierarchickou strukturu řízení, jména, vyznačují se používáním násilí při monopolizaci ilegálních trhů (Finckenaure–Chin, 2007: 13–14). Některé z nich existují již po staletí a s vysokou pravděpodobností budou existovat i nadále.

Podle Zhanga a China jsou tyto skupiny vzhledem k častým úzkým vazbám na určitá teritoria a prostředí poněkud handicapované při využívání kriminálních příležitostí, jež jsou nadnárodní povahy (Zhang–Chin, 2003: 463–482).

Příslušníci asijských kriminálních sítí jsou naproti tomu zapojeni do nelegálních aktivit na *ad hoc* základě, jejich uskupení nemají jména, území či pevnou strukturu. Formují se spíše u příležitosti specifických kriminálních aktivit nežli v rámci etablovaných kriminálních organizací. Chovají se, a často tak i sami na sebe pohlížejí, spíše jako oportunističtí podnikatelé nežli jako profesionální zločinci. Jejich účast v ilegálním „podnikání“ často iniciuje „nukleární“ či širší rodina na základě nové příležitosti. V dané kriminální síti pak nezřídka působí lidé pocházející z jedné rodiny, vesnice, etnika, kteří žijí v zemích původu, tranzitu či destinace daných kriminálních operací. Jestliže je daná operace ukončena, kriminální síť se rozpadá.

Kriminální sítě jsou na mezinárodní scéně daleko flexibilnější než „tradiční“ asijská organizovaná kriminální uskupení a v posledních letech zde jednoznačně dominují (Finckenauer–Chin, 2007: 19). Svět diaspor je pro ně vhodným prostředím. Jedná se o koncept dobře modifikovatelný na prostředí vietnamských diaspor.

Studie rovněž argumentuje, že fungování těchto kriminálních sítí ve vietnamských diasporách je založeno na vietnamské „tradiční mentalitě“ a emigrantských exploatačních strategiích přenesených do západního kulturního prostoru, kombinovaných s tradičními strukturami a *mody operandi* asijských kriminálních společností.

G. Hickey ve vietnamské tradiční mentalitě zaznamenává homogenitu sociálních očekávání charakterizovanou silnou motivací k ekonomickým ziskům, silné sebeuvědomění, nevšímavost (ne-li pohrdání) k okolnímu světu mimo vlastní komunity, akcent na rodinné a sociální vazby (Hickey, 1964: 276–278). Tradiční Vietnamec se nepovažuje za nezávislou osobu, ale za součást v systému vztahů: jako člen rodiny, vesnice, nebo v případě zločinců jako člen gangu (Nožina, 2000: 21).

Jiný silný sociální fenomén představuje pocit „dočasnosti“ pobytu vietnamského imigranta v hostitelské zemi. Tento pocit vede k bezohlednému využívání zdrojů v hostitelských zemích za účelem dosažení maximálního zisku v co nejkratší době, často bez ohledu na hranice zákona. Studie dokládá, že „dočasnost“ pobytu imigrantů je v mnoha ohledech fiktivní.

„Tradiční mentalita“ a exploatační strategie přesahují až do kriminální sféry, a výrazně se tak projevují nejen v prostředí vietnamských diaspor v Evropě, ale i v prostředí vietnamských kriminálních sítí.

Jedná se o doposud málo prostudovaný problém jak v zahraničí, tak v ČR. Důvodem je častá uzavřenost těchto komunit, odlišné kulturní prostředí s těžko „čitelnými“ strukturami sociálních vazeb a v neposlední řadě i častá nízká odborná připravenost výzkumníků či příslušníků bezpečnostních složek, kteří v těchto komunitách operují. Většina z výzkumných projektů byla doposud zaměřena na sociální a ekonomické dopady vietnamské imigrace. Kriminální aspekty imigrace a problematika kriminálních sítí je zmiňována pouze okrajově. V českém prostředí tvoří výjimku studie zaměřené na obchod s drogami (*Observatoire géopolitique des drogues*, 1998) či obchod se ženami (Pechová, 2007). Literatura, která problém mapuje, je proto stále značně chudá. Ve většině je soustředěná na popis a analýzu externích projevů vietnamské kriminality a nikoli jejich vnitřních operačních struktur.

Z těchto důvodů se projekt musel opřít především o primární informace shromážděné ve spolupráci se specialisty České policie, specialisty na vietnamskou problematiku a příslušníky vietnamské komunity. Základní snahou výzkumu bylo překonat omezení dříve přísně „policejního“ pohledu a poskytnout otevřenější pochopení problému tím, že do něj budou zahrnuty i poznatky a názory přicházející z prostředí vietnamské komunity. Z tohoto důvodu byl při něm využit kombinovaný antropologický přístup. Analýzy dat z relevantních primárních a sekundárních zdrojů, zejména policejních hlášení a dokumentů, a rozhovory s příslušníky českých bezpečnostních složek byly dále doplněny prostřednictvím hloubkových rozhovorů s členy vietnamské komunity a zúčastněným pozorováním, založeným především na metodě *snowballu*. Tato metoda spočívá ve sledování dění v komunitách prostřednictvím jejich vybraných členů jako prostředníků. Struktura rozhovorů byla volná, přizpůsobená aktuální situaci a sociálnímu původu respondentů. Rozhovory měly přísně důvěrný charakter.¹

Vzhledem k rozdílné hodnotě zdrojů byly shromážděné informace srovnávány s informacemi pocházejícími z dalších zdrojů a analyzovány. Následně byla provedena komparace získaných výzkumných dat se závěry existujících relevantních dokumentů a pramenů, operacionalizujících dané téma jako národní zájem.

České národní zájmy – operacionalizace

Kritérium relevance

a) Přítomnost tématu ve vládních dokumentech

Téma vietnamské migrace se periodicky objevuje v dokumentech vlády ČR vztahujících se k migraci a k bezpečnostním otázkám. Vládní a veřejný diskurz k otázce migrace byl v předcházejících letech sumarizován ve dvou zásadních dokumentech, které usilují o vymezení jejího dlouhodobého rámce. Jsou to opakovaně aktualizovaná *Koncepce integrace cizinců na území České republiky* a *Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců, usnesení č. 55 z 13. ledna 2003*. Vietnamská menšina, jako třetí nejpočetnější imigrantská komunita v zemi (po Ukrajincích – 103 000 a Slovácích – 58 000) (Český statistický úřad, 2006), má v těchto dokumentech významné místo.

Zmiňované základní dokumenty upozorňují na to, že imigrace přináší řadu problémů, které je nutno za účasti všech aktérů řešit. Jedním z nich je i kriminalita (Ministerstvo vnitra ČR, 2003). *Zprávy o bezpečnostní situaci na území České republiky* (Ministerstvo vnitra ČR, 2008) se v souvislosti s vietnamskou kriminalitou opakovaně zmiňují zejména o daňových únicích, obchodu se zbožím klamavých značek² a v posledních letech i o obchodu s drogami.³

Od roku 1995 bylo v rámci resortu Ministerstva vnitra ČR vypracováno několik koncepčních materiálů. Nejvýznamnějšími z nich jsou *Koncepce boje proti organizovanému zločinu* (Ministerstvo vnitra ČR, 2008a) a *Aktualizovaná koncepce boje proti organizovanému zločinu* (Ministerstvo vnitra ČR, 2000), které vytyčují hlavní úkoly bezpečnostních složek v boji proti organizované kriminalitě.

Významným podpůrným dokumentem Aktualizace z roku 2000 je *Národní strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám* (Ministerstvo vnitra ČR, 2002). Strategie vytváří předpoklady, aby příslušníci Policie ČR v dostatečné míře disponovali dovednostmi pro policejní práci v multikulturní společnosti, navrhuje mechanismy a opatření pro komunikaci s minoritami, hledá cesty, jak do policejní práce příslušníky národnostních menšin zapojit, a zdůrazňuje i nutnost hloubkového studia kriminality založené na odlišných kulturních základech.

b) Přítomnost tématu v projevech představitelů státu

Projevy představitelů státu ve vztahu k dané problematice se v posledních letech vyznačovaly značnou opatrností. Důvodem byla snaha zamezit vyvolávání národnostní xenofobie (či snaha o to, aby daný politik nebyl z vyvolávání xenofobie obviňován). Spíše výjimečná byla vyjádření představitelů Ministerstva zahraničních věcí ČR k obviněním z úplatkářství na ambasádě v Hanoji z konce roku 2007 (*Bezkorupce.cz*). Situace se změnila v březnu 2008, kdy se ke kritické situaci při vydávání českých víz občanům Vietnamu a „mafínským praktikám“ vyjádřil při své návštěvě v Hanoji premiér Topolánek (*Novinky.cz*, 2008), a zejména od listopadu 2008, kdy vláda ČR byla nucena na svém jednání pozastavit vydávání víz občanům Vietnamu vzhledem ke kritické bezpečnostní situaci ve vietnamské diaspoře v ČR, vyvolané činností vietnamských kriminálních sítí (ČTK, 2008). V prosinci 2008 se vietnamská migrace a kriminalita staly frekventovanými tématy, k nimž se vyjadřovali zástupci ministerstva vnitra (např. I. Langer) (Hympl, 2008), ministerstva zahraničních věcí a poslanci (např. J. Tejc – ČSSD) (ČT 24, 2008).

c) Přítomnost tématu v mediálním a společenském diskurzu

Otázka vietnamské imigrace a s ní spojené kriminality je již od počátku devadesátých let častým tématem v médiích. Například agentura Annopress registrovala pouze mezi 28. 6. 2005 a 3. 1. 2008 na 80 článků v tisku zabývajících se vietnamskou kriminalitou. V období listopad–prosinec 2008 se vietnamská migrace a kriminalita staly jedním z hlavních mediálních témat a počet mediálních výstupů k vietnamské problematice prudce vzrostl. Média ve své většině publikováním informací o „vietnamském zločinu“ ochotně podporují stigmatizaci vietnamské emigrantské komunity jako celku.

V odborném tisku je téma vietnamské migrace relativně často diskutováno. Od konce osmdesátých let bylo v ČR realizováno několik výzkumných projektů, které se v naprosté většině zabývají společenskými a ekonomickými dopady vietnamské migrace a problémy integrace imigrantů. Téma kriminality je v nich zpracováváno pouze okrajově.

Kritérium vnější přijatelnosti

Jak na úrovni EU, tak i ČR jsou asijská migrace a s ní spojená kriminalita považovány za vážný bezpečnostní problém. Shoda existuje i v oblasti strategií migrační politiky a boje s kriminalitou.

Výsledky diskuse k tématu migrační politiky jsou na úrovni EU sumarizovány v *Amsterdamské smlouvě* (*Amsterdam Treaty*, 1997), v dokumentech zvláštního zasedání Rady Evropy v Tampere (*European Council*, 1999), a v *Haagském programu* (*The Hague Programme*, 2004). Na tyto dokumenty navázala řada iniciativ směřujících proti domácí a přeshraniční kriminalitě.⁴ Tyto iniciativy se významně dotkly i asijské migrace a boje proti vietnamské kriminalitě v EU.

Oproti restriktivní imigrační a bezpečnostní politice, která od sedmdesátých let minulého století převládala ve většině členských států EU, tyto nové koncepty přiznávají, že Evropa potřebuje imigranty v některých svých sektorech a regionech, aby se s jejich pomocí dokázala vyrovnat se svými hospodářskými a demografickými problémy. Bude podporována hlubší integrace imigrantů do ekonomických a sociálních struktur hostitelských zemí, na druhé straně však budou hledány a zaváděny účinnější metody postihu jejich ilegálních aktivit.

S touto novou strategií EU koresponduje i postoj ČR, která se k výše zmiňovaným dokumentům hlásí a jejich závěry začlenila do svých národních strategií. Podle *Zásad politiky vlády v oblasti migrace cizinců* dochází k proměně v účelu migrace pro společenský/demografický vývoj státu. Z pasivní „obranu“ před nežádoucí migrací, resp. imigrací, se prosazuje koncept ekonomického a společenského „využití“ imigrace. Obecně se začalo prosazovat povědomí, že migrace a zejména imigrace se bude muset napříště stát jedním z efektivních nástrojů řešení dalšího ekonomického rozvoje této země i součástí jejího společenského vývoje. Legální imigrace je tedy vládou ČR, ve shodě s EU, vnímána jako impulz pro obohacení společnosti.

Zásadní shoda existuje i v bezpečnostní oblasti. Jak na české národní úrovni, tak i na úrovni EU je kladen důraz na to, že kriminální aspekty imigrace musejí být eliminovány. Koncepce boje proti organizovanému zločinu v této souvislosti koresponduje s dokumenty EU, jako jsou evropský Akční plán boje proti organizovanému zločinu (*Action Plan to Combat Organized Crime*; European Council, 1997), Vídeňský akční plán proti organizovanému zločinu (*The Vienna Action Plan on Organised Crime*; European Council, 1999) či pětiletý Akční plán pro svobodu, spravedlnost a bezpečnost Evropské komise z roku 2005 (*Action Plan for Freedom, Justice and Security*, 2005). Jak český, tak evropský koncept kladou důraz na policejní zna-

lost kulturních odlišností a sociálních mechanismů uvnitř diaspor (Ministerstvo vnitra ČR, 2002).

I v budoucnu se české národní migrační a bezpečnostní strategie budou s vysokou pravděpodobností odvíjet od strategií EU aplikovaných v Schengenském prostoru.

Kritérium konsenzu

a) *Konsenzus co do cíle*

Jak na vládní úrovni, tak i na úrovni hlavních politických uskupení v ČR (ODS, ČSSD, KDU-ČSL a Strana zelených) dnes existuje konsenzus cílů ve vztahu k imigraci a jejím bezpečnostním rizikům. Žádná z hlavních politických stran nevyjádřila zásadní výhrady k přijatým strategickým dokumentům.

Odlišná situace je na straně pravicového extremistického křídla českého politického spektra, které se programově staví proti vietnamské migraci do ČR (Dělnická strana, strana Republikáni, Republikáni Miroslava Sládka). Kriminalita imigrantů patří k jejím hlavním argumentům (srv. Mareš, 2003).

Výrazným přetrvávajícím fenoménem je i přežívající xenofobie a rasismus části české populace vůči cizincům. Česká veřejnost je v tomto případě názorově rozštěpena (srv. Tomášek, 2001).

b) *Konsenzus co do prostředků*

I když hlavní názorový proud v české společnosti je co do cílů souvisejících s migrací víceméně jednotný, existují v něm fundamentální odlišnosti v tom, jak těchto cílů dosáhnout. Ve vztahu k asijské (resp. vietnamské) imigraci je pro ČR výrazný zejména názorový proud, který na její úkor upřednostňuje imigraci ze Slovenska, Ukrajiny a Balkánu. Mezi jeho hlavní argumenty patří snazší adaptace imigrantů z těchto regionů na české prostředí, jejich schopnost vykrývat mezery na trhu práce a rovněž „jednodušší“ boj s kriminalitou přicházející z těchto regionů.

Názorovou rozdílnost co do prostředků regulace vietnamské migrace do ČR a s ní související kriminality obnažilo rozhodnutí vlády z listopadu 2008 o zastavení vydávání českých víz občanům Vietnamu a následné razie ve vietnamských tržnicích v ČR. Zatímco ministerstvo vnitra označilo tato opat-

ření vzhledem k existující situaci za nutná (ČTK, 2008), české politické a sociální spektrum se názorově rozštěpilo. Prezident Václav Klaus ve svých dopisech ministrům vnitra a zahraničních věcí zastavení vydávání víz odsoudil. Zásah policie v pražské vietnamské tržnici Sapa označil za „megalomanský“ a „bez efektu“ (*iHned.cz*, 2008). Přerušení nabírání vízových žádostí a policejní zákroky kritizovala rovněž opozice. Česko-vietnamská společnost tvrdila, že organizovaný zločin se týká jen velmi úzké části vietnamské komunity (ČT 24, 2008).

Dosavadní prostředky využívané státními orgány jsou v mnoha ohledech nesystémové a restriktivní. Diskuse o prostředcích k regulaci vietnamské imigrace a omezování vietnamské kriminality není stále ukončena.

Analýza

Základní schéma: Legální a ilegální složka v životě vietnamské diaspor

V životě vietnamské komunity v České republice můžeme pozorovat dvě složky: legální a kriminální. Funkce a koexistence legální a kriminální složky je založena na vietnamské „tradiční mentalitě“ a exploatačních strategiích přenesených do západního kulturního prostoru v kombinaci s tradičními modely asijských zločineckých společenství. Na konci legální složky vietnamské diaspor stojí např. pouliční obchodníci s různým zbožím; na konci kriminální složky pak členové násilnických gangů. Obě složky jsou propojeny osobou „šéfa“ nebo „respektovaného muže“ ve společnosti. Tyto osoby jsou ve vietnamských komunitách respektovány pro svoji schopnost řešit mnohé jejich problémy. Vytvářejí v nich paralelní mocenské struktury založené na ekonomické moci, klientismu a kontaktech s kriminálním podsvětím. Legální a ilegální složky tedy nejsou izolované, ale navzájem provázané. Žijí v ovzduší vzájemné komunikace. Role různých pachatelů trestné činnosti a násilnických gangů ve schématu života vietnamské komunity a kořeny tolerance ve vztahu k nim jsou ve světle těchto skutečností jasně viditelné.

Legální složka

V České republice se život vietnamské komunity soustřeďuje kolem tržnic. V těchto tržnicích fungují zprostředkovatelské, konzultační a překlada-

telské agentury specializované na vietnamské přistěhovalce, vietnamské restaurace, diskotéky, sportovní zařízení a zájmové skupiny. Vydávají se zde vietnamské časopisy a prodávají se časopisy a knihy z Vietnamu. Vietnamské děti tu po škole tráví mnoho času se svými rodiči. Je to zvláštní svět se svými vlastními zájmy, komplikovaná síť vzájemných vztahů a nepsaných zákonů.

Vzájemné vazby mezi vietnamskými rezidenty existují nejen v jednotlivých zemích, ale také přes jejich hranice. Mezi všemi typy vietnamských emigrantů v různých částech světa probíhá častá komunikace. Vietnamská společenství v České republice jsou pevně svázána nejen s Vietnamem, ale také s komunitami v Německu, Polsku a rovněž v jiných zemích. Tato pouta zahrnují nejen ekonomickou a kulturní spolupráci, ale také spolupráci v oblasti trestné činnosti.

I mezi příslušníky vietnamské diaspor v ČR je častým jevem pocit „dočasnosti“ jejich pobytu. Mnozí vietnamští respondenti hovoří o svém konečném návratu do Vietnamu a považují svůj pobyt v České republice za dočasný dokonce i tehdy, když zde žijí po dlouhou dobu.⁵ Taková cirkulace skutečně existuje. Někteří Vietnamci se opravdu vrací domů po několika letech, když naspořili dostatečný obnos peněz. Obvykle přenechávají své firmy v České republice členům rodiny nebo mladým příbuzným, kteří nově přicestovali z Vietnamu. Tito nově příchozí obvykle nadále udržují kontakty a vazby ustavené jejich předchůdci.⁶ Prodávání živností (a totožností) společně s podnikatelskými kontakty je rovněž rozšířené.⁷

Záměr vydělat si peníze co nejdříve a pocít „dočasnosti“ vedou k exploatačním strategiím. To dokládá i fakt, že 26 189 Vietnamců (95 % všech ekonomicky aktivních Vietnamců v ČR) má české živnostenské listy. Jde o největší počet živnostenských oprávnění vydaných jakékoli cizinecké skupině pobývajících v zemi. Pouze 1 % ze všech ekonomicky aktivních Vietnamců pracuje v profesích, jako jsou lékaři, technici, učitelé, vědci atd.⁸ Obvykle Vietnamci dávají přednost obchodu – dokonce i když mají vysokoškolské vzdělání v humanitní nebo technické oblasti. Jejich obchodování se nezřídka uskutečňuje bez ohledu na právní omezení.

„Dočasnost“ je v mnoha ohledech fiktivní. Mnozí Vietnamci bydlí v České republice po tři desetiletí a založili si zde obchodní firmy a rodiny (někdy zde dokonce založili novou rodinu, když měli předtím ve Vietnamu jinou). Vietnamská komunita v České republice je mladá, 21 % jejích členů pochází z věkové skupiny 14 let a mladších. Vietnamské děti chodí do českých škol a ne-

cítí se být vázány k Vietnamu (Brouček, 2002: 23–26; Euroskop.cz., 2007). Život v České republice pro ně nepředstavuje pouze „dočasné“ období, ale považují ji za svoji vlast. Sami sebe nazývají „banáni“ – to znamená, že mají „žlutou kůži, ale uvnitř jsou bílí“.⁹

I když se vietnamská emigrantská komunita jeví na první pohled stejnorodá, skutečnost je jiná. Jako výsledek historického a společenského vývoje se v ČR ustavily tři rozdílné skupiny vietnamských usadlíků:

- slabě zakořenění nově příchozí zvaní *gà* („drůbež“, ve smyslu „balící“) nebo *thóc* („zrnko rýže“, ve smyslu chudí rolníci, nevýznamní lidé), kteří přijeli hlavně po roce 2000;
- přistěhovalci, kteří přijeli po demokratických změnách na konci devadesátých let a jsou v zemi již ekonomicky a společensky etablováni;
- starousedlíci zvaní *xù mợc* (*xù* je místní název pro české Vietnamce a *mợc* znamená „plesnivý“).

Podle Le Minh Caua, místopředsedy Vietnamského svazu v České republice, přijíždí do země denně za pomoci nějaké agentury 10 vietnamských občanů. Noví přistěhovalci mají pouze obchodní víza, která jim nedovolují být zde oficiálně zaměstnáni jako dělníci, a chybí jim dostatečný obnos peněz na stravu, ubytování atd. Přibližně jeden tisíc těchto osob žije pouze v Praze (Pechová, 2007). Velká část z nich začíná svůj pobyt v zemi jako nelegální dělníci ve vietnamských nebo čínských manufakturních dílnách, jako kuchaři a číšníci v asijských restauracích, jako pouliční prodáváči zboží atd. (Tamtéž). Jsou *gà*, lidé ze dna vietnamské vystěhovalecké hierarchie.

Mezi členy nejnižších vrstev existují viditelné rozdíly. Nový vystěhovalec společně s náklady na dopravu musí platit za ubytování, stravu a zboží na prodej, za prodejní místo atd. Tyto výdaje jsou vysoké. Například cena prodejního místa na tržnici se pohybuje mezi 200 000 až 300 000 Kč. Měsíční pronájem místa na trhu stojí kolem 25 000 Kč.¹⁰

Nový přistěhovalec má v podstatě tři možnosti, jak uhradit náklady: našetřit peníze sám s pomocí členů své rodiny žijících ve Vietnamu, České republice nebo v zahraničí, našetřit dostatečný obnos jako ilegální dělník, případně začít provozovat vlastní podnikání „na dluh“ s penězi vypůjčenými od vietnamských podnikatelů.¹¹

Podmínky těchto půjček a pracovních smluv jsou obvykle drsné a trvají několik let. Pokud nejsou prodáváči schopni pravidelně platit, šéfové jim zabaví jejich zboží. Pokud to nestačí, následují další způsoby nátlaku – bití,

znásilňování žen, únosy dětí a konečně vraždy. Pod tímto tlakem, často pouze ve snaze uhradit své dluhy, se mnoho vietnamských emigrantů uchyluje k lukrativnějším činnostem za hranicí zákona – k obchodu s drogami, zbraněmi, cigaretami či k poskytování jiných služeb pro zločinecké skupiny.

Samostatní prodáváči a podnikatelé, tedy samostatní emigranti se zaplacenými dluhy, tvoří střední třídu vietnamské komunity v České republice. Mají průměrnou životní úroveň a více méně samostatné postavení. Mají tendenci se stěhovat z ulic a tržnic do stálých obchodů. Často si najímají české občany jako prodáváče, hlídače a chůvy.

Tito lidé se velice zajímají o získání českého občanství (přesněji o získání českého pasu umožňujícího přístup do jiných zemí EU bez víz). Někdy se tak děje za pomoci fiktivních sňatků vietnamských imigrantů s občankami ČR, často patřícími k romské komunitě. Cena takového sňatku se pohybuje od 30 000 do 150 000 Kč. Je zajímavé, že významná část těchto „stínových manželek“ udržuje styky se svými vietnamskými „manželky“ (dokonce i když spolu sexuálně nežijí) a v průběhu manželství dostávají finanční podporu, podílejí se jako partneři na obchodu nebo jsou placeny za konkrétní služby.¹²

Jiný model užívaný v poslední době je zapsání vietnamských přistěhovalců jako „otců“ u dětí neprovdaných matek v romské komunitě. Cena jednoho zápisu se pohybuje mezi 20 000 a 30 000 Kč. Počet takových zápisů překročil hranici tisíce případů. Tuto „službu“ organizovaly české agentury. Ovšem vietnamské „otce“ nikdo neinformoval o jejich nové povinnosti platit výživné (Pechová, 2008: 34).

Lépe zavedení vystěhovalci poskytují finanční podporu svým rodinám ve Vietnamu. Pro mnohé z nich je typické, že slouží jako základna pro další vietnamské přistěhovalce, pro členy jejich rodin nebo vesnických občin, pro nově příchozí z jejich rodných okrsků. V České republice vidíme tendenci k zakládání obchodních firem a speciálních zájmových skupin složených ze členů téže rodiny nebo rodáků z týchž provincií. Ve světle těchto faktů spojení peněz a posílání mladých mužů a žen na Západ vyhlíží ze strany rodin a vesnických občin ve Vietnamu jako „dobrá investice do budoucnosti“.¹³

Střední podnikatelé postupně rozšiřují svou činnost, někdy zbohatnou jako majitelé tržnic, dovozních a vývozních společností, restaurací a v některých případech jako „šéfové“ a „finančníci“.

Vietnamský „respektovaný muž“

Model indočínské „tradiční“ mentality je založen na názoru, že vnitřní mechanismus emigrantské komunity je schopen vyřešit problémy rychleji a účinněji nežli komunikace s úřady hostitelské země. Policie v České republice se v průběhu vyšetřování často setkává s tvrzením členů vietnamské komunity: „Nebojte se, my se s tím problémem vypořádáme sami.“ V mnoha případech je to pravda.

Mechanismus řešení problému je obvykle následující: člověk, jehož zájmy byly poškozeny, se obrátí na „respektovaného muže“ s žádostí o pomoc. Může to být podnikatel, se kterým poškozeného poji ekonomické či společenské svazky, případně nějaká jiná důležitá osoba. Tento „respektovaný muž“ je schopen mu pomoci výměnou za „vděčnost“, vyjádřenou finančně, ve formě služby nebo v mnoha případech morálně s očekáváním možné protislужby. Odmítnutí žádosti o protislужbu „respektovanému muži“ není ve vietnamských komunitách častým jevem. Nikoli pouze ekonomický tlak a očekávané zisky, ale i solidarita zrozená z „tradiční“ mentality a komplikovaná síť vazeb vzájemné „vděčnosti“ jsou důvody angažování mnoha vietnamských imigrantů, kteří jinak stojí mimo kriminální sféru, v řadě kriminálních aktivit.

V první polovině devadesátých let byl „respektovaným mužem“ obvykle bývalý student české vysoké školy plynule mluvící česky, s dobrým společenským a ekonomickým zázemím v zemi z komunistických dob. Jednalo se např. o absolventy vojenské akademie ve Vyškově, Vysoké školy ekonomické v Praze atd.¹⁴ Od druhé poloviny devadesátých let začali roli „respektovaných mužů“ hrát vietnamští podnikatelé, majitelé velkých tržnic, jichž většina přišla ze středního Vietnamu po roce 1990. Typické pro ně je směšování legálních a ilegálních obchodních aktivit.

Stát se ve vietnamské komunitě „respektovaným mužem“, často oslovaným titulem *bac* („strýček“), není jen otázkou bohatství. Je to také otázka reálné moci. Ta je zajišťována prostřednictvím sítě pomocníků. Tato síť zahrnuje okruh blízkých důvěrníků (obvykle dlouhodobých spolupracovníků a rodinných příslušníků), správců tržnic a firem, strážců, lidí se styky na státní správu (tj. na její zkorumpované zaměstnance), právníků a obchodních společníků. Jako „respektovaný muž“ musí šéf disponovat dostatečnou mocí, aby si svou autoritu vynutil v případě sporů, arbitrží a malých násilných bojů nebo při jakýchkoli problémech spojených s životem vietnamské komunity

v České republice. Proto má časté styky na zločinecké podsvětí, s nímž obvykle nekomunikuje přímo, ale prostřednictvím pomocníků.

To je závažný důvod, proč je policejní vyšetřování vietnamské násilné trestné činnosti obtížné: kvůli často nejasným vztahům mezi *bo doi* – „žoldáky“ v terénu, tj. muži přímo spojenými s konkrétním trestným činem, a mezi zájmy a šefy stojícími v pozadí trestného činu. Nepřímé spojení je důvodem, proč „respektovaný muž“ může mít současně pověst muže váženého ve vietnamské komunitě a zároveň působit jako zločinecký šéf. Ve vztahu k české společnosti zaznamenáváme u „respektovaných mužů“ snahu prezentovat se jako úspěšní podnikatelé.

V České republice existují tři nejdůležitější vietnamské firmy, které slučují legální a nelegální činnosti. Kontrolují území českých měst Prahy, Brna a Chebu a mají podíl na podnikatelských aktivitách v Polsku.¹⁵ Jejich šéfové jsou ve vietnamském společenství považováni za „respektované muže“.¹⁶ Spolu s těmito hlavními firmami funguje v zemi celá paleta menších a méně organizovaných vietnamských kriminálně-podnikatelských firem. Jejich šéfové jsou úspěšní podnikatelé, kteří mají dostatečné finanční zdroje a kontakty s úřady. V některých případech jde o bývalé *bo doi*. Obvykle mají jen málo pobočnicků a styky pouze se dvěma až třemi *bo doi*. Podobně jako velcí šéfové kombinují legální a nelegální činnost. Například legální dovoz textilu a tabáku se směšuje s nelegální výrobou cigaret s falešnými ochrannými známkami aj.¹⁷

Bo doi a zločinecké gangy

Na samém dně vietnamské zločinecké hierarchie stojí kriminální delikventi. Jsou obvykle zapleteni do samostatných kriminálních aktivit, jako jsou loupeže, vydírání, krádeže vloupáním atd., a současně vykonávají zvláštní práce jako *bo doi* pro vietnamské zločinecké pohlavary.

Bo doi se rekrutují z prostředí neúspěšných přistěhovalců, gangů mladistvých a zločinců pronikajících do České republiky z Vietnamu a z dalších zemí Evropy. Ve vztahu k vietnamským kriminálním delikventům se setkáváme s jistou cirkulací. Když se pro ně půda v některém státě stane příliš horkou a jejich tváře se stanou dobře známými, mění zemi pobytu, často s „doporučením“ pro zločineckého šéfa v novém působišti – přeshraniční styky mezi zločineckými skupinami jsou časté. Někteří z *bo doi* změnili zemi po-

bytu v průběhu své kariéry několikrát. Vietnamští *bo doi* z ČR (hlavně nájemní vrazi) jsou někdy pro speciální operace najímáni ze zahraničí a naopak.

„Respektovaný muž“ nemusí nezbytně zaměstnávat *bo doi* na základě dlouhodobé smlouvy, ve většině případů jsou jejich jedinými regulárními zaměstnanci tohoto typu tělesní strážci, ale díky svým stykům s podsvětím je obvykle schopen si je najmout na konkrétní zvláštní úkoly jako strážce tržnic, vynucovače a dokonce jako nájemné vrahy. Namísto pravidelného zaměstnání a platu je honorují poskytováním výhod a jednorázovými odměnami za úkony. *Bo doi* např. obdrží výnosné prodejní místo na tržnici a poté je honorován jen za provedení konkrétních „zakázek“.

Bo doi působí samostatně nebo s pomocí několika „kolegů“. Struktura a činnost těchto gangů *bo doi* se liší. Pohybuje se od skupin vytvořených výhradně pro spáchání jednotlivých násilných trestných činů po stabilní gangy trvale zapojené do kriminálních podnikatelských aktivit. Vietnamské gangy v České republice jsou obecně méně organizované, ale násilné a aktivní v širokém spektru trestné činnosti – vydírání, krádežích, vraždách na objednávku, pašování lidí, drog aj. Často jsou ztotožňovány s vietnamským organizovaným zločinem jako celkem, což není pravda. Jsou pouze jeho součástí.

Dílí poznatky ke strategii naplňování národního zájmu

Výzkum vietnamských kriminálních sítí v České republice potvrzuje, že je třeba rozšířit způsob našeho chápání fenoménu asijské organizované kriminality a vytváření kriminálních trhů. Abychom mohli zlepšit českou národní bezpečnostní strategii a taktiku, je třeba znát mechanismy jejich fungování a kulturu. Je třeba, aby bezpečnostní složky začaly vnímat problém i mimo rámec vyšetřování „tradičních“ kriminálních struktur typu mafie.

Koncept asijských kriminálních sítí, jak jej předkládají Finckenauer a Chin, je pro to dobrým východiskem.

Dialektické propojení legální a ilegální sféry v životě vietnamských komunit představuje jeden z hlavních faktorů, jež brání prosazování efektivních opatření proti vietnamské kriminalitě. Je zavádějící snažit se vidět tyto dvě části jako oddělené, na základě evropské kultury, evropských norem či evropského právního systému. Obě části jsou navzájem propojeny a dohromady vytvářejí složitou mozaiku života vietnamských diaspor.

Vietnamský organizovaný zločin v ČR je hluboce integrován do života komunity vietnamských přistěhovalců v České republice a vytvořil v ní silné paralelní mocenské struktury. Klíčovou roli v komunikaci mezi legálními a ilegální složkami vietnamských komunit hrají „respektovaní muži“, kteří okolo sebe vytvářejí silné ekonomické a sociální sítě založené na ekonomické moci, schopnosti prosadit svoji autoritu i násilnými prostředky, komplikovaném klientském systému rodinných, regionálních a etnických vazeb. V tomto systému mnoho vietnamských imigrantů, často jinak bez kriminálního pozadí, příležitostně participuje na kriminálních aktivitách. Na druhé straně jsou v tomto systému zapojeni i kriminální delikventi, tolerovaní z tohoto důvodu širší společností diaspor. Je zřejmé, že bez účinného narušení těchto struktur nebude účinný ani boj s vietnamskou kriminalitou.

Vietnamské kriminální sítě dnes nejsou omezeny pouze na jednu zemi, ale operují mezinárodně. Otevření hranic ČR v roce 2008 dále zjednodušilo jejich příhraniční operace a usnadnilo jejich expanzi do dalších zemí EU. Výzkum prokázal, že nebezpečí, že Česká republika bude vzhledem k etablovaným kriminálním sítím sloužit jako významný most penetrace asijského zločinu do Evropy, proto nadále trvá. Na druhé straně import vietnamského zločinu nejen z Asie, ale rovněž z dalších zemí Evropy, dnes představuje pro Českou republiku vážné bezpečnostní riziko. Analýza indikuje, že význam problému v budoucnu ještě vzroste. Vedle „klasické“ trestné činnosti, jako je pašování lidí, obchod s lidmi a prostituce, násilná trestná činnost, prodej drog atd., se vietnamský zločin v budoucnosti zaměří hlavně na ekonomické a finanční operace směřující legální a nelegální činnosti. Vyšetřování vietnamské trestné činnosti je přitom stále obtížné a neefektivní.

Jak v českém, tak evropském prostředí je proto třeba klást důraz na prohlubování policejních znalostí kulturních odlišností a sociálních mechanismů uvnitř diaspor. Z perspektivy provedeného výzkumu je zřejmé, že do budoucna bude třeba zajistit vyšší specializaci českých bezpečnostních složek na tento typ kriminálních aktivit a na úzkou mezinárodní spolupráci při potírání vietnamské kriminality. To mimo jiné zahrnuje:

- zpravodajské pronikání do prostředí vietnamské diaspor;
- identifikaci specifických *modů operandi* vietnamských kriminálních aktivit, adaptované strategie;
- metody šetření adaptované na vietnamské prostředí;

- širší přeshraniční spolupráci na tomto problému s partnerskými bezpečnostními složkami zejména v rámci schengenského bezpečnostního prostoru. Klíčovými partnery v této oblasti jsou pro ČR partneři z Německa, Polska a Slovenska. Mimo schengenský prostor pak posílení doposud nedostačující spolupráce s Vietnamem;
- vzhledem k vysoké schopnosti vietnamských kriminálních sítí vyhledávat a efektivně využívat mezery v české legislativě je nutné nalézt cesty rychlejší a flexibilnější adaptace této legislativy na stávající podmínky, nežli tomu bylo doposud.

Vízová politika je nedílnou součástí regulace imigrace především v první instanci. Jak však dokazují dosavadní zkušenosti, v případě Vietnamu nepředstavuje sama o sobě účinný prostředek zamezení nežádoucích migračních trendů a přisunu imigrantů, kteří vyvíjejí aktivity mimo a proti zájmům národní ekonomiky. Problém vietnamské imigrace a kriminality jako celku si ovšem vyžaduje daleko komplexnější přístup. Národní strategie boje s vietnamskou kriminalitou by měla zahrnovat nejen účinná zákonná a administrativní opatření, ale rovněž strategie otevření vietnamské diasporu komunikaci s širší českou společností.

Vietnamští rezidenti mají v české společnosti stále sporné postavení, charakterizované předsudky, komunikačními a kulturními bariérami, častým pololegálním a ilegálním pobytovým statutem, marginálním, často ilegálním postavením na trhu práce a v národní ekonomice aj. Výrazným přetrvávajícím fenoménem je i přežívající xenofobie a rasismus.

To vietnamské rezidenty zatlačuje pod vliv paralelních mocenských struktur uvnitř asijské diasporu a do kriminálních sítí. Zároveň omezuje jejich interakci s českým prostředím. Zájmem ČR je vliv těchto mocenských struktur omezit a vytvořit národní program sociální stabilizace příslušníků vietnamské diasporu v české společnosti.

Citovaná doporučení bez výjimky naplňují obsah kritérií národního zájmu a měla by se stát součástí strategie jeho realizace.

Závěr

Je zřejmé, že schopnost České republiky regulovat imigraci, zajistit integraci imigrantů a snížit kriminalitu v diasporách bude mít značný vliv na ekonomický rozvoj a sociální stabilitu země.

Účinná eliminace vietnamských kriminálních sítí hraje v tomto úsilí významnou roli a patří do oblasti českého národního zájmu. V tomto ohledu naplňuje kritéria národního zájmu jak v oblasti relevance, vnější přijatelnosti, tak i konsenzu. Údaje, získané na základě etnografické metody sběru a analýzy dat, obsah těchto kritérií dále korigují.

Relevance: *téma je často artikulované jak ve vládních dokumentech, tak ve veřejné debatě. Zmiňují ho základní bezpečnostní vládní dokumenty ČR, významně ho otevřelo jednání vlády z listopadu 2008, které vedlo k dočasnému zastavení vydávání víz občanům Vietnamu; téma se často objevuje v médiích. Dosavadní chápání problému obsažené v dokumentech a prezentované v médiích se nadále omezuje převážně na vnější projevy vietnamské imigrace a kriminality, jako jsou nelegální převaděčství, hospodářská kriminalita či obchod s drogami, a jejich eliminaci. Závěry etnografické analýzy však poukazují na skutečnost, že problém je daleko hlubší. Relevantní dokumenty jednoznačně nereflektují vnitřní operační struktury uvnitř vietnamské diasporu, které vznik a existenci těchto antisociálních jevů umožňují a katalyzují.*

Vnější přijatelnost: *téma je jak na úrovni ČR, tak EU považováno za vážný bezpečnostní problém, existuje shoda v oblasti migrační politiky a boje s kriminalitou; i v budoucnu se české národní migrační a bezpečnostní strategie budou odvíjet od strategií EU aplikovaných v schengenském prostoru. Analýza poukazuje na nutnost další harmonizace existujících opatření a prohlubování přeshraniční spolupráce.*

Konsenzus: *jak na vládní úrovni, tak na úrovni hlavních politických uskupení existuje obecný konsenzus cílů ve vztahu k vietnamské imigraci a kriminalitě – resp. je deklarován zájem na regulaci vietnamské imigrace a snižování kriminality ve vietnamské diaspoře. Není však konsenzus v prostředcích, jak těchto cílů dosáhnout.*

Poznámky:

¹ Spolupracovníci a respondenti z vietnamské komunity a ze zpravodajských služeb a také důvěrné materiály jsou v textu z bezpečnostních důvodů citováni jako „zdroje z vietnamské komunity“ (ZVK) a „zdroje české policie“ (ZČP).

² Podle záznamů amerického nahrávacího průmyslu je v ČR situace v prodeji pirátských filmů a hudebních nahrávek, distribuovaných zejména vietnamskými kriminálními sítěmi, nejhroší na světě (Hympl, 2008).

³ Osoby vietnamské národnosti dnes tvoří největší skupinu cizinců odsouzených v ČR za drogové delikty (*Vězeňská služba Ministerstva spravedlnosti ČR*, 2008).

⁴ Například akční plán evropských vlád z června 1997, který obsahoval 30 konkrétních doporučení, jako součást strategie EU v boji proti organizovanému zločinu; jednání představitelů členských zemí z prosince 1998 EU o implementaci *Amsterdamské dohody*; vytvoření nového akčního plánu boje proti organizovanému zločinu v EU v roce 1999 ve Vídni, který umožňuje užší spolupráci v oblasti vnitra a justice; řada dalších iniciativ po zasedání v Tampere (1999), jež zahrnovaly společné definování organizovaného zločinu a jeho kriminalizaci, harmonizace přeshraničních šetření, sladování trestních postihů, vnější bezpečnostní strategie EU aj.; podpis Konvence OSN proti organizovanému zločinu v Palermu v březnu 2000 a dalších dodatečných protokolů.

⁵ ZVK (2007).

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

⁸ ZČP: nepublikovaná interní zpráva (ÚOOZ), založená na odborných údajích Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, listopad 2006.

⁹ ZVK (2007).

¹⁰ ZČP: rozhovor s K. F., důstojníkem ÚOOZ, 11. 10. 2007.

¹¹ ZVK (2007).

¹² ZČP: rozhovor s J. S., příslušníkem ÚOOZ, 8. 8. 2007.

¹³ ZVK (2007).

¹⁴ ZČP: rozhovor s K. F., příslušníkem ÚOOZ, 11. 10. 2007.

¹⁵ ZČP: tamtéž.

¹⁶ ZVK (2007).

¹⁷ ZČP: rozhovor s J. B., příslušníkem ÚOOZ, 4. 9. 2007.

Závěr

Vít Střítecký, Petr Drulák

Tato kniha si vytyčila několik cílů. Především chtěla nabídnout koncept národního zájmu, který by se opíral o jasnou definici a který by současně nebyl tak jednoznačně vázán na konkrétní a úzkou normativní či teoretickou pozici, jak tomu u takového konceptu obvykle bývá. Rovněž si kladla za cíl aplikovat tento koncept na českou zahraniční politiku v oblasti bezpečnosti ve snaze zjistit, která ze zkoumaných témat by si zasloužila být označena jako národní zájem. K jejím cílům patří také posunout odborný výzkum národního zájmu tím, že bude testovat nejrůznější metodologické přístupy včetně těch, jež zatím nebyly příliš využívány ve výzkumu národního zájmu.

Syntézu hlavních poznatků odpovídajících těmto cílům uvádíme ve dvou tabulkách. Zatímco tabulka „Naplnění kritérií národního zájmu“ ukazuje, do jaké míry zkoumaná politika odpovídá jednotlivým kritériím národního zájmu (relevance, konsenzus, vnější přijatelnost), tabulka „Teoretické přístupy a empirická zjištění“ shrnuje konceptuální, metateoretická a metodologická stanoviska jednotlivých kapitol s jejich empirickými výsledky.

Kniha si však rovněž klade za cíl nabídnout obecnější závěry týkající se specifík českého zájmu. K uchopení tohoto cíle zavádíme pojem „politiky nezájmu“, který nám umožňuje zachytit některá specifika formulace a uskutečňování českého zájmu.

Naplnění kritérií národního zájmu

Studie <i>Autor</i>	Relevance	Konsenzus	Vnější přijatelnost
Legitimizace vnějších politik EU <i>V. Beneš</i>	ANO: Přítomnost témat Ruska a Číny jako klíčových výzev pro vnější politiky EU.	ANO: Shoda na silné konkurenceschopné Evropě (výjimka Klaus), na znepokojení z vývoje v Rusku a na posílení vazeb mezi Evropou a USA (výjimka KSCM). NE: Na úrovni argumentačních strategií ODS na rozdíl od ostatních stran zdůrazňuje vnímání Ruska jako hrozby.	NE: V českém diskurzu chybějí odkazy na debaty evropských politiků. Časté odkazy na názory prezidenta Klause.
Bezpečnostní strategie České republiky <i>J. Eichler</i>	ANO: Téma obecně diskutováno v politickém i společenském diskurzu. Hlavní bezpečnostní hrozby: terorismus, proliferace ZHN a války.	ANO: Společenský i politický (výjma KSCM) konsenzus nad strategickými dokumenty. Důraz na multilateralismus a mezinárodní právo.	ANO: České představy o naplňování demokratického míru bližší evropské strategii.
Energetická bezpečnost <i>N. Hynek/ V. Strátecký</i>	ANO: Téma politizováno a sekuritizováno v rámci strategických dokumentů.	ANO: „Tichý konsenzus“ založený na neexistenci paralelních diskurzivních představ o energetické bezpečnosti.	ANO: Evropeizace artikulovaných atlantických představ v rámci EU. NE: Atlantisticky informovaný zájem by velmi pravděpodobně narazil při realizaci.
Provinční a rekonstrukční tým v Afghánistánu <i>J. Eichler/ N. Hynek</i>	ANO: Strategické dokumenty o Afghánistánu. NE: Téma nebylo důležitým politickým ani společenským tématem.	NE: Existence paralelního (a subverzivního) diskurzu opozice v PS ČR.	ANO: Zdůraznění alianční politiky.
Česko-německá vojenská spolupráce <i>Ů. Handl</i>	ANO: Existence relevantních strategických dokumentů.	ANO: Konsenzus ohledně základního směrování (výjma KSCM). NE: Rozpory u dílčích témat.	ANO: Strategické směrování i vztah k ozbrojeným silám v souladu se spojeneckým rámcem.
Kriminalita ve vietnamské diaspoře <i>M. Nožina</i>	ANO: Téma artikulované ve vládních koncepcích, často v mediálním diskurzu.	ANO: S výjimkou extrémní pravice konsenzus mezi stranami.	ANO: Návaznost na strategické dokumenty EU.

Česká bezpečnostní politika jako „politika nezájmu“

Politiku nezájmu můžeme definovat pomocí našich kritérií národního zájmu. Týká se zahraničněpolitické otázky, která buď zcela splňuje kritérium relevance, nebo je alespoň považována za relevantní významnou částí politické elity, současně však platí, že konkrétní formulace českého zájmu k této otázce se opírá o pozice vnějších aktérů a postrádá hlubší podporu v politické elitě i ve společnosti. Jedná se zpravidla o otázky alespoň částečně splňující kritéria relevance a vnější přijatelnosti, které však kritérium konsenzu buď vůbec nesplňují, nebo se jedná o konsenzus zdánlivý.

Obecně by bylo možné očekávat, že v bezpečnostní oblasti bude poměrně komplikované nalézt „irelevantní“ téma. Bezpečnostní hrozby a problémy se od určité úrovně a chvíle dají přehlížet jen velmi obtížně. V této souvislosti tato publikace nabídla analýzu hned několika široce diskutovaných témat. Jako velmi relevantní se vyjevilo téma energetické bezpečnosti, jež se stala jednou z priorit českého předsednictví a neplánovaně se ukázala být jeho významnou praktickou náplní v podobě vyjednávání v rámci rusko-ukrajinské plynové krize. Obě témata navíc spojuje poměrně rychlý nástup v rámci společenské a politické diskuse, který bude znovu zmíněn níže. Energetickou bezpečnost jako významné téma identifikovala také studie zabývající se postoji českých elit ve vztahu k politikám EU s vnější dimenzí. Z analýzy kapitoly Víta Beneše dále vyplynulo, že vedle energetické bezpečnosti je dle českých politiků relevantní i téma konkurenceschopnosti vůči dynamickým asijským ekonomikám. Po nástupu nového amerického prezidenta polevila relevance protiraketové obrany. Vzhledem k novým prioritám americké zahraniční politiky by se jako „náhrada“ za radar jevílo jako možné téma Afghánistán, kam ČR v rámci mise NATO ISAF vyslala provinční a rekonstrukční tým (PRT). Jak však ukazují Jan Eichler a Nik Hynek, relevance afghánského tématu jako národního zájmu je problematická především vzhledem ke společenskému nezájmu. Vcelku očekávatelně se jako relevantní téma ukázala také kriminalita ve vietnamské diaspoře.

Zatímco právě zmíněné kapitoly analyzovaly partikulární témata či se v rámci jejich analýzy specifická témata ukazovala jako relevantní, kapitola Jana Eichlera zkoumala českou bezpečnostní kulturu, jejímž odrazem by se měla stát česká bezpečnostní strategie, jejíž faktická neexistence je jedním ze zásadních nedostatků české bezpečnostní politiky. Z tohoto pohledu je

alespoň nadějně, že je téma české bezpečnostní strategie vnímáno jako relevantní. Vedle tématu PRT se jako irelevantní téma vzhledem k národnímu zájmu ukázala česko-německá vojenská spolupráce. Přestože je to téma svou povahou odlišné od výše zmíněných, možnost spolupráce se silným sousedem a evropskou velmocí by neměla být přehlížena. V tomto kontextu se lze např. zmínit o nerealizovaném plánu na česko-německé (potenciálně středo-evropské) vojenské uskupení, tzv. battlegroup, jehož relevance by nemusela být zanedbatelná.

Téma alespoň elementárního konsenzu je podle mnohých tradiční Achillovou patou české zahraniční politiky. V rámci této publikace se jako silně konsenzuální téma vyjevilo řešení problematiky vietnamského organizovaného zločinu, kde se od hlavních politických sil odchyľuje pouze radikální pravice a její xenofobně až rasisticky naladěný elektorát. Zbylé kapitoly v této oblasti vždy určitým způsobem reflektovaly střet hlavních usazených zahranič-něpolitických proudů, kterým v ČR dominují představy atlantistů a evropeistů (Drulák, 2008b; 2009; Drulák a kol., 2008). Určité synergie naznačující možný konsenzus mezi oběma proudy, které jsou do značné míry reprezentované dvěma nejsilnějšími politickými stranami, identifikovaly kapitoly Víta Beneše a Jana Eichlera. Kapitola o energetické bezpečnosti pak ukázala specifický případ, kdy došlo ke strategickému posunu atlantistů směrem k evropeistickým představám. Tato kapitola navíc také ilustrovala případ, kdy jedna z představ hegemonicky převládne v politickém i společenském diskurzu o daném tématu a vytvoří tak situaci „tichého konsenzu“. Budování českého PRT představuje příklad tématu, které je z vládního hlediska vnímané jako významné a především je naplňované ve smyslu implementace a podpory českého PRT, nicméně jeho prosazování není založeno na konsenzu mezi politickými i společenskými aktéry. Koncepty atlantismu a evropeismu se také ukázaly jako nosné v případě kapitoly zabývající se bezpečnostními kulturami ČR a Německa, jejichž odlišnosti komplikují hlubší strategickou spolupráci.

Diskuse o vnější přijatelnosti byla ve většině kapitol úzce navázána na kritérium konsenzu, což přirozeně souvisí s vnější přijatelností atlantistického a evropeistického vidění zahraniční politiky v daných bezpečnostních oblastech. Jak osvětlila konceptuální kapitola, otázka po přijímání a vnímání českých zájmů navenek do značné míry implikuje skutečnost, že tyto zájmy jsou relativně trvalé a usazené. Kapitola Víta Beneše zajímavě ukázala,

že česká debata může být pro evropské partnery nesrozumitelná, což významně narušuje potenciál přijatelnosti. Návratem k problematice konsenzu jsou také ilustrace problematické přijatelnosti některých atlantistických pozic ze strany EU, které naznačily kapitoly o bezpečnostních kulturách i energetické bezpečnosti. Vnější přijatelnost ve vztahu ke klíčovému partnerovi (NATO) v případě Afghánistánu naopak představovala významnou hnací sílu vytvoření českého PRT. Zcela bezproblémová je pak pozice ČR v případě napojování na politiky a strategie EU v boji s organizovaným zločinem. I v této oblasti lze klíčového vnějšího partnera vnímat jako aktéra dodávajícího českým snahám potřebnou dynamiku.

Z výše zmíněného shrnutí je zřejmé, že mnoho otázek v oblasti bezpečnostní politiky trpí politikou nezájmu. Všechna témata, která se objevila v této knize, se minimálně na obecné úrovni jevila jako relevantní. Jako problematické se však ukázalo nacházení konsenzu. V českém diskurzu silně rezonuje představa silné a konkurenceschopné Evropy, ale různí aktéři legitimizují její posilování na základě odlišných představ o výzvách či potenciálních hrozbách. Téma energetické bezpečnosti bylo poměrně rychle a razantně sekuritizováno do podoby „národního zájmu“, nicméně tento proces nebyl založen na deliberativním konsenzu, ale na prosazení hegemonického diskurzu ze strany českých atlantistů, kteří navíc v rámci koncepce českého předsednictví propojili vlastní atlantistické představy s představami evropeistickými. Český PRT lze označit za ukázkou neschopnosti nalézt konsenzus, neboť právě v rámci parlamentní debaty o české budoucnosti v Afghánistánu došlo koncem roku 2008 poprvé v novodobé historii ČR k zamítnutí vládního návrhu na vysílání českých vojáků do zahraničí v dalším kalendářním roce. Atlantistické a evropeistické představy se také nepodařilo sladit v některých otázkách česko-německé spolupráce ve vojenské oblasti.

Zřejmě nejvýraznějším dokladem politiky nezájmu v oblasti bezpečnosti je však skutečnost, že vnější přijatelnost se v některých otázkách stává hlavním zdrojem českého politického jednání. Český PRT nadále funguje v Afghánistánu, přestože téma je pro českou společnost i politiku víceméně irelevantní a v situacích, kdy dojde k politické diskusi, se ukáže jako nekonsenzuální. Vliv evropských strategií je také patrný u tématu kriminality ve vietnamské diaspoře. Snaha o evropskou přijatelnost v kontextu předsednictví vedla k diskurzivní evropeizaci původně atlantisticky definovaného tématu energetické bezpečnosti.

Teoretické přístupy a empirická zjištění

Studie <i>Autor</i>	Koncepty	Ontologie	Epistemologie	Metodologie <i>Metoda</i>	Empirické zjištění
Legitimizace vnějších politik EU <i>V. Beneš</i>	legitimizace	idealismus/ individualismus	interpretace	diskurzivní analýza, kritická analýza argumentačních strategií a jazykových prostředků	Vnější politiky nejsou v diskurzu českých politiků legitimizovány odkazem na sdílené normy (např. mezivzrovná solidarity), ale skrze zvýrazňující strategie (např. energetická bezpečnost ve vztahu k ruské hrozbě).
Bezpečnostní strategie České republiky <i>J. Eichler</i>	bezpečnostní a strategická kultura, atlantismus, evropeismus	idealismus/ individualismus	interpretace	komparativní případová studie	Česká bezpečnostní strategie i kultura mají výrazně blíže k evropskému pohledu na mezinárodní bezpečnost, a to i přes relativně významný vliv atlantické komunity.
Energetická bezpečnost <i>N. Hynek/ I. Sršněcký</i>	sekuritizace, evropeismus, atlantismus	idealismus/ individualismus	interpretace	diskurzivní analýza, tematická, obsahová a predikátová analýza	Energetická bezpečnost je příkladem rychle sekuritizovaného tématu, který se stal jednou z klíčových priorit ČZP. Ukazuje také na význam a potenciál evropeismu v atlantickém táboře.
Provinění a rekonstrukční tým v Afghánistánu <i>J. Eichler/ N. Hynek</i>	sekuritizace, alianční politika, logika vhodnosti, liberální mír	idealismus/ individualismus	interpretace	disciplinovaná případová studie	Vedle primárních politických motivů českých aktivit v Afghánistánu kapitola poukazuje na méně známé a „neveřejně“ ekonomické motivy, které souvisí s nerostnými surovinami nacházejícími se v Lógaru.
Česko-německá vojenská spolupráce <i>V. Handl</i>	bezpečnost kultura, evropeismus, atlantismus	idealismus/ individualismus	interpretace	disciplinovaná případová studie	Absence jasně definovaných národních zájmů v bezpečnostní oblasti směrem navenek omezovala efektivitu a legitimitu české bezpečnostní politiky; jejím vedlejším efektem byly určité výkyvy v česko-německých vztazích.
Kriminalita ve vietnamské diaspoře <i>M. Nožina</i>	kriminální síť, kultura kriminální organizace	idealismus/ individualismus	interpretace	etnografie	Klíčovou roli v komunikaci mezi legálními a ilegální složkami vietnamských transnacionálních komunit hrají „respektovaní muži“, kteří okolo sebe vytvářejí silné ekonomické a sociální sítě, založené na ekonomické moci, schopnosti prosadit svoji autoritu i násilnými prostředky.

Bezpečnost jako představa

Všechny kapitoly sdílejí táž epistemologická a ontologická východiska. Využívají teoretických konceptů, pomocí kterých byla kritéria národního zájmu operacionalizována na úrovni aktérů. Pro žádné z témat tak nebylo určující působení mezinárodní struktury, jež by v tabulce shrnující teoretické přístupy bylo ve sloupci ontologie označeno jako holismus. Stejně tak všechny kapitoly stavěly na idealistické ontologii a více než materiální základ české bezpečnostní politiky je zajímaly sdílené představy a ideje. Přestože existují teorie, v jejichž rámci je možné skloubit idealistickou ontologii s kauzální epistemologií (vysvětlení) (srv. Wendt, 1999), většina idealistického výzkumu je založena na interpretativní epistemologii, kterou využívají i všechny kapitoly této knihy.

Dvě kapitoly v tomto svazku využily v rámci metodologického postupu diskurzivní analýzu, jejíž podstatou je přesvědčení, že mluvené či psané projevy, specifické argumentační postupy či rétorické obraty ovlivňují politickou praxi i realitu. V kapitole zkoumající českou debatu o vnějších politikách EU Vít Beneš aplikoval trojúrovňovou diskurzivní analýzu, když se vedle témat zaměřil na argumentační strategie a také jazykové prostředky. Za pomoci této metody mohl ukázat, že i přes zdánlivě nekompromisní euroskeptickou pozici ODS jako dominantní aktér poslední politické vlády sdílí s ostatními stranami základní postoje legitimizující společné evropské politiky v oblasti vnějších vztahů, bezpečnosti i obrany.

Kapitola o energetické bezpečnosti nabídla aplikaci více metod spadajících pod diskurzivní analýzu. Vedle témat, která v rámci své oblasti analyzoval také Vít Beneš, využila i obsahovou analýzu, když zkoumala rozsáhlé korpory vycházející z mediálních rešerší. Kapitoly založené na diskurzivních analýzách velmi zajímavě ilustrovaly skutečnost, že za formováním a následným prosazováním národního zájmu stojí nejen myšlenky, které jsou otevřeně komunikovány, ale také představy, které zůstávají v rámci společenských i politických diskusí z různých důvodů skryté. Z této perspektivy tak diskurzivní analýzy nabídl hlubší či komplexnější pohledy na procesy formování priorit a zájmů.

Zatímco jsme na tomto místě uvedli některé spojitosti mezi diskurzivními analýzami, ostatní kapitoly přispěly k velmi cenné metodologické rozmanitosti. Jan Eichler využil ve své kapitole metodu komparativní případové stu-

die a pomocí interpretace bezpečnostních kultur, jejichž odrazem jsou bezpečnostní strategie, ukázal, že česká bezpečnostní kultura a potažmo strategie má blíže k evropské. Vladimír Handl a Nik Hynek s Janem Eichlerem pak použili totožné metodologie disciplinovaných interpretativních studií. Prostřednictvím konceptů uvedených v tabulce zkoumali jedinečná témata české přítomnosti v Afghánistánu a česko-německé vojenské spolupráce.

Za zcela výjimečné (nejen) v českém prostředí lze považovat využití etnografie v bezpečnostní oblasti. Obecně relativně zřídka využívaná metodologie byla aplikována např. na studium národních či nadnárodních institucí a jejich organizačních kultur. Kapitola Miroslava Nožiny propojující debatu o českém národním zájmu s etnograficky orientovanými koncepty z oblasti kriminologie tak může sloužit jako inspirace k podobným bezpečnostním výzkumům orientovaným nejen na organizovaný zločin, ale také na v posledních letech výrazně proliferované téma terorismu.

Klíčové bezpečnostní koncepty: bezpečnostní kultura a sekuritizace

Koncepty bezpečnostní (strategické) kultury a sekuritizace bezesporu patří k nejužšími v oblasti bezpečnostních studií. Nemusí proto být překvapením, že se objevují hned v několika kapitolách této knihy. Pojmy bezpečnostní kultury sdílely jako konceptuální východiska kapitola zabývající se komparací bezpečnostních strategií USA, EU a ČR a výzkum zaměřený na problémy česko-německé vojenské spolupráce. Zatímco první z nich využívá konceptu bezpečnostní kultury jako základu pro analýzu formování strategických dokumentů, kapitola Vladimíra Handla nachází v rozdílnosti bezpečnostních kultur jednu z příčin nerozvinuté spolupráce ve vojenské oblasti mezi ČR a Německem.

Princip sekuritizace tématu, se kterým přišli teoretici tzv. kodaňské školy, je jednou z nejužšími konceptualizací v rámci bezpečnostních studií. V této knize se teorií sekuritizace kodaňské školy inspiroují kapitoly o energetické bezpečnosti a Afghánistánu. V obou kapitolách sekuritizace sehrává významnou roli při ilustracích procesů, skrze které se daná témata objevila v podobě vládních priorit. Obě kapitoly však představily i určitou kritickou reflexi konceptu sekuritizace v podobě, v jaké byl definován kodaňskou školou. Z napojení sekuritizace na analýzu kritérií národního zájmu vyplynulo,

že orientace na řečové akty a specifické momenty intervence, které jsou základem kodaňského pojetí, je příliš úzce vymezená a nedostatečná. Koncept sekuritizace reálně reflektující politickou praxi nemůže opomenout širší kontext (zde např. přípravu priorit českého předsednictví) stejně tak jako politicko-mocenské vztahy, jež definují politický prostor.

Jako velmi nosné pro analýzu české zahraniční politiky se ukázaly také koncepty atlantismu a evropeismu představující dvě klíčové orientace české zahraniční politiky, které navíc s určitou mírou překryvů odpovídají představám dvou největších českých politických stran. Operacionalizaci kritérií národního zájmu prostřednictvím těchto konceptů využily kapitoly o energetické bezpečnosti, bezpečnostních kulturách i česko-německé vojenské spolupráci. Zatímco druhé dvě zmíněné kapitoly ukázaly atlantismus a evropeismus jako dvě ustálené soupeřící představy, kapitola o energetické bezpečnosti představila situaci, v níž se čeští atlantisté v rámci tématu energetické bezpečnosti částečně orientovali na evropeistická řešení.

Předkládaná kniha nabízí nejen metodologicky a konceptuálně informovanou diskusi o českých zájmech v bezpečnostní oblasti, ale na rozmanitém spektru bezpečnostních témat ukazuje, jak lze aplikovat tradiční i méně tradiční metodologické postupy. V tomto smyslu by měla být nejen inspirací k dalším úvahám o národních zájmech, ale také inspirací k dalšímu výzkumu.

Résumé

This book is a part of the series of publications called *Searching for the Czech Interests*. This series has a common ground in the conceptual definition of national interest that is essentially based on the criteria of relevance, consensus, and external acceptability. This set of criteria avoids both of the usual weaknesses of the discussions about national interest – theoretical determination and normative presupposition. The evolution of the conceptual framework is offered in the first chapter.

The following chapters aim at applying this concept in the area of the security dimension of the Czech foreign policy. Six thematic chapters cover a wide range of topics reflecting the Czech interests in the security dimension of foreign policy. The analyses cover the Czech discourses on the European foreign policy, the timely topics of Afghanistan and energy security, the discussion about the strategic culture as it appears in a fundamental strategic document, the process of the Czech-German security and military cooperation, and the issue of organized crime in the Vietnamese diaspora.

Besides using a common conceptualization of national interest, all of the chapters approach their respective topics by innovatively applying the disciplinarily relevant methodologies. Firstly, the book offers analyses based on discourse analysis, which show how rich a spectrum of resources could be researched when dealing with a foreign policy. Secondly, the case studies illustrate how an analysis of national interests can derive from particular phenomena. Finally, while using the methodologies in national interest research is generally unusual, the application of ethnography to addressing a security issue is rather original. From a methodological perspective, the book apparently goes beyond the area of national interests and could be generally used for didactic purposes in IR.

Last but not least the conclusion attempts to present a synthesis. Given the large analytical dimension, the synthesis can go along several lines. First, it is interesting to see the results achieved through applying different methodologies within the different meta-theoretical frameworks. Secondly, the three criteria mentioned above that are operationalized in all of the chapters create a great amount of room for synthesis. Most importantly, the contemplation of the synthesis from a criterial perspective has led the editors to the introduction of a new “lack of interest politics” concept. This concept implies foreign political issues that are relevant or at least considered as relevant by the majority of the political elite but at the same time the attitudes regarding these issues follow from the positions of major external partners without being substantially anchored in the society’s consensus.

In summary, this book offers a methodologically and conceptually informed discussion about the issue of the Czech interests in the area of security policy, and it illustrates the application of diverging methodologies to various security topics. That said, it is meant to stimulate discussions about and further research of Czech national interests.

Literatura

- Adler, Emanuel–Peter M. Haas (1992) „Conclusion: Epistemic Communities, World Order, and the Creation of a Reflective Research Program“, *International Organization* 46 (1) (Winter): 367–390.
- Action Plan for Freedom, Justice and Security* (2005). *Privacy International* (10. května). Online: www.privacyinternational.org/article.shtml?cmd%5B347%5D=x-347-210015.
- Acharya, Amitav (2001) *Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order*. London and New York: Routledge.
- Amsterdam Treaty* (1997). Online: www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf.
- Andréani, Gilles (2004–2005) „The ‚War on Terror‘: Good Cause, Wrong Concept“, *Survival* 46 (4) (Winter).
- Annual Defence Report 2006, *Jane's Defence Weekly* 43 (50).
- Asmus, Ronald S.–Vondra, Alexandr (2005) „The Origins of Atlanticism, in Central and Eastern Europe“, *Cambridge Review of International Affairs*, 18 (2): 203–216.
- Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert*. Koalitionsvereinbarung zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands und Bündnis 90/Die GRÜNEN. Bonn, 20. 10. 1998.
- Balencie, Jean-Marc (2005) *Les Nouveaux Mondes rebelles. Conflits, terrorisme et contestations*. Paris: Éditions Michalon.
- Balzacq, Thierry (2005) „The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context“, *European Journal of International Relations* 11 (2): 171–201.
- Barša, Pavel a kol. (2009) *Dialog teorií. Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: SLON.
- Bartuška, Václav (2009) „Nabucco vs South Stream – co můžeme dále očekávat“, *Natoaktual.cz*. Online: www.natoaktual.cz/nabucco-versus-south-stream-

---

Literatura

- [co-muzeme-dale-ocekavat-fh8-/na_analyzy.asp?c=A090817_125621_na_analyzy_m02](http://www.natoaktual.cz/co-muzeme-dale-ocekavat-fh8-/na_analyzy.asp?c=A090817_125621_na_analyzy_m02).
- Bátora, Jozef (2007) „Change Dynamics in Intra-EU Inter-State Relations: Preliminary Observations and Hypotheses“. *EIF Working Paper Series*, 28/2007. Online: www.eif.oeaw.ac.at/downloads/workingpapers/wp28.pdf.
- Baudissin, W. Graf von (1976) „Die Bundeswehr“, in H.-P. Schwarz (ed.) *Handbuch der deutschen Außenpolitik*, s. 505–509. München: R. Piper.
- Beaumont, Peter (2008) „Afghanistan: Fear, disillusion and Despair: Notes from a Divided Land as Peace Slips Away“, *The Observer* (8. června).
- Beneš, Vít (2008) „Diskurzivní analýza“, in P. Drulák (ed.) *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, s. 92–124. Praha: Portál.
- Benson, Michelle A. (2004) „Dyadic Hostility and the Ties That Bind: State-to-State versus State-to-System Security and Economic Relationships“, *Journal of Peace Research* 41 (6): 659–676.
- Berger, Thomas U. (2002) „A Perfectly Normal Abnormality: German Foreign Policy After Kosovo and Afghanistan“, *Japanese Journal of Political Science*, 3 (2): 173–193.
- Berger, Thomas U. (1996) „Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan“, in P. J. Katzenstein (ed.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, s. 317–356. New York: Columbia University Press.
- Bez korupce.cz* (podle deníku *Právo*) „Rychetský, Jan: Obvinění z úplatkářství na české ambasádě v Hanoji přibývá“, *Bez korupce*. Online: www.bezkorupce.cz/aktuality/obvneni-z-uplatkarstvi-na-ceske-ambasade-v-hanoji-pribyva/.
- Bezpečnostní strategie ČR* (2003). Online: www.army.cz/assets/files/8492/Bezpe_nostn_strategie_R_-_prosinec_2003.pdf.
- Blaikie, Norman (1993) *Approaches to Social Inquiry*. Cambridge: MA, Blackwell.
- Booth, Ken (1990) „The Concept of Strategic Culture Affirmed“, in C.G. Jacobsen (ed.) *Strategic Power: USA/URSS*. New York: St. Martin's Press.
- Braun, Mats (2008) „Zakotvená teorie“, in P. Drulák (a kol.) *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Brophy, John–Miloslav Fíšera (2007) „ ‚National‘ caveats and its impacts on the Army of the Czech Republic“, *Economics and Management* 1: 58–62. Online: www.vabo.cz/stranky/fisera/files/National_Caveats_Short_Version_version_V_29%20JULY-c.pdf.
- Brouček, Stanislav (2003) *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha: Etnologický ústav AV.

- Bulmer, Simon J.–Claudio M. Radaelli (2004) „The Europeanisation of National Policy?“, *Queen's Papers on Europeanisation* 1.
- Bull, Hedley (1977) *Anarchical Society*. New York: Columbia University Press.
- Bundesministerium der Verteidigung (2009) „Polnische Soldaten engagieren sich in 18 missionen“. Berlin (5. května). Online: www.bmvg.de/portal/a/bmvg/sicherheitspolitik/internationale_organisationen/europaeische_uni_on?yw_contentURL=/C1256F1200608B1B/W27RRANS265INFODE/content.jsp/.
- Burman, Erica–Ian Parker (eds.) (1993) *Discourse Analytic Research: Repertoires and Readings of Texts in Action*. London: Palgrave.
- Buzan, Barry–Ole Waever (2003) *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge.
- Buzan, Barry–Ole Waever–Jaap de Wilde (1998) *Security. A New Framework for Analysis*. London: Rienner.
- Calleo, David P. (2004) „The Broken West“, *Survival* 46 (3): 29–38.
- Cambell, David (1993) *Politics Without Principle: Sovereignty, Ethics and the Narratives of the Gulf War*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers.
- Campbell, David (1998) *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Canter, David V.–Laurence Alison (2000) *The social psychology of crime: groups, teams and networks*. Aldershot: Ashgate.
- Center for Army Lessons Call (2006) „Southern Afghanistan COIN Operations. Tactics, Techniques and Procedures“, Handbook 07-6. CALL.
- Clement, Rolf (2004) „Die Landesverteidigung bleibt zwar eine Aufgabe – aber zum möglichen Einsatzgebiet wird die ganze Welt“. Das Parlament (5. června).
- Cochran, William G. (1977) *Sampling Techniques*. New York: John Wiley and Sons.
- Colson, Bruno (1993) *La culture stratégique américaine: l'influence de Jomini*. Paris.
- Conrad, Björn–Mario Sturm (2004) *German Strategic Culture and Institutional Choice: Transatlanticism and/or Europeanism? Trierer Arbeitspapiere zur Internationalen Politik*. University of Trier.
- Cottey, Andrew (2007) *Security in the New Europe*. London: Palgrave.
- Česká tisková kancelář (2008) „Česko zpřísní některá dlouhodobá víza Vietnamců“, ČTK (19. listopadu).
- Český statistický úřad (2006) „Cizinci v ČR“, ČSÚ (31. prosince). Online: www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/engkapitola/ciz_pocet_cizincu.
- Člověk v tísni (2006) *Zpráva o stavu rasismu, xenofobie a antisemitismu v České republice v roce 2006*. Projekt RAXEN. Praha: Člověk v tísni.
- ČSSD (2009) „Vize pro Českou republiku do roku 2025“. Online: www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/vize_pro_cr_do_roku_2025.pdf.

- ČSSD (2008) „Tisková zpráva“ (4. listopadu). Online: www.cssd.cz/s14983/tiskove-zpravy/a21021.h.tml.
- ČT 24 (2008) „Česká ambasáda v Hanoji přestane vydávat víza do ČR“, ČT 24 (16. listopadu). Online: www.ct24.cz/domaci/36033-ceska-ambasada-v-hanoji-prestane-vydavat-viza-do-cr/.
- Dančák, Břetislav–Jan Závěšický (2007) *Energetická bezpečnost a zájmy České republiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- De Cillia, Rudolf–Martin Reissigl–Ruth Wodak (1999) „The Discursive Construction of National Identities“, *Discourse and Society* 10 (2): 149–173.
- de Hoop Schaefer, Jaap (2009) „NATO Enlargement Ten Years On: Achievements, Challenges, Prospects“, vystoupení na konferenci, Praha (12. května). Online: www.nato.int/docu/speech/2009/s090313a.html/.
- Déclaration du Sommet de Riga*, 29. 11. 2006. Online: www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150f.htm.
- Deutsch, Karl et al. (1957) *Political Community and the North Atlantic Area. International Organisation in the Light of Historical Experience*. New York: Greenwood Press.
- Ditrych, Ondřej (2010) „Politika změn podnebí a české zájmy“, in P. Drulák–V. Handl a kol. *Hledání českých zájmů: vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr (2003) *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Drulák, Petr (2008a) „Analýza metafor“, in P. Drulák (ed.) *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, s. 125–148. Praha: Portál.
- Drulák, Petr (2008b) „Česká zahraniční politika mezi internacionalismem a atlanticismem“, in Kořan a kol. *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr (2009) „Syntéza teorií mezinárodních vztahů cestou jejich destrukce“, in P. Barša a kol. *Dialog teorií. Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: SLON.
- Drulák, Petr a kol. (2008) *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Drulák, Petr–Vít Beneš (2008) „České metafory Evropy: Havel vs. Klaus“, in M. Novák–M. Brunclík (eds.) *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě* Praha: Dokořán
- Drulák, Petr–Mats Braun et al. *In the Quest of „National Interest“: a Methodological Reflection on Czech Foreign Policy*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

- Drulák, Petr–Michal Kořan–Jan Růžička (2008) „Außenpolitik im Ostmitteleuropa. Von Universalisten, Atlantikern, Europäern und Souveränisten“, *Osteuropa* 7: 139–152.
- Drulák, Petr–Ondřej Horký a kol. (2010) *Hledání českých zájmů: obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr–Vladimír Handl a kol. (2010) *Hledání českých zájmů: vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Duffield, John S. (1998) *World Power Forsaken: Political Culture, International Institutions and German Security Policy after Unification*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Elias, Robert (1999) „Violence as Solution, Culture of“, *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict* 3, s. 660–673. London: Academic Press.
- Elster, Jon (1997) „The Market and the Forum. Three Varieties of Political Theory“, in J. Bohman–W. Rehg (eds.) *Deliberative Democracy. Essays on Reason and Politics*. Cambridge: MIT Press.
- Energy and Security: Global Challenges-Regional Perspectives. Conference Proceedings, Praha (19.–21. 10. 2004).
- Epstein, Charlotte (2008) *The Power of Words in International Relations: Birth of an Anti-Whaling Discourse*. MIT Press.
- European Council (1997) „Action plan to combat organized crime“, *Official Journal C 251*, 15/08/1997 P. 0001 – 0016 (28. dubna). Online: www.secicenter.org/doc/Action_plan_to_combat_organized_crime.28.04_1997.doc.
- European Council (1999) „Presidency Conclusions“. Online: www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#.
- European Council (1999) „The Vienna Action Plan on Organised Crime“, *EU Official Journal C 019 23* (1): 1–15.
- European Council (1999) „Conclusions of the Tampere European Council“ (15.–16. listopadu). Online: www.ena.lu/conclusions_tampere_european_council_15_16_october_1999-020005546.html.
- Euroskop.cz (2007) „The Czech Republic Joins the Schengen Area“. Online: www.euroskop.cz/58021/clanek/the-czech-republic-joins-the-schengen-area.
- Executive Committee Resolution (2003). Germany's foreign policy interests: Stability through partnership and trust. Online: www.cdu.de/en/doc/beschluss_bv280403.pdf/.
- Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. New York: Routledge.
- Fairclough, Norman–Ruth Wodak (1997) „Critical Discourse Analysis“, in T. A. van Dijk (ed.) *Discourse as Social Interaction*, s. 258–284. London: SAGE.

- Finckenauer, James O.–Ko-Lin Chin (2007) *Asian Transnational Organized Crime*. New York: Nova Science Publishers.
- Finnemore, Martha (1993) „International Organizations as Teachers of Norms: The United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization and Science Policy“, *International Organization* 47 (4): 565–597.
- Foradori, Paolo–Paolo Rosa (2007) „Italy: New Ambitions and Deficiencies“, in E. Kirchner–J. Sperling (eds.) *Global Security Governance. Competing perceptions of security in the 21 st century*. London: Routledge.
- Freedman, Lawrence (2004) „Can the EU develop an Effective Military Doctrine?“, in S. Everts–L. Freedman–C. Grant–F. Heisbourg–D. Keohane–D. O’Hanlon *A European Way of War*. London: Centre for European Reform.
- Freedman, Lawrence (2006) „Iraq, Liberal Wars and Illiberal Containment“, *Survival* 48 (4): 52.
- Galtung, Johan (1990) „Cultural Violence“, *Journal of Peace Research* 27 (3): 291–305.
- Gardner Feldmann, Lilly (1999) „The Principle and Praktice of ‚Reconciliation‘ in German Foreign Policy: Relations with France, Izrael, Poland and the Czech Republic“, *International Affairs* 75 (2): 333–356.
- Gedmin, Jeffrey (2004) „The Prospect for Neoconservatism in Germany“, in I. Stelzer (ed.): *The Neocon Reader*, s. 289–298. New York: Grove Atlantic.
- Gnesotto, Nicole (2004) „European strategy as a model“, *ISS Newsletter* 9 (1).
- Gordon, Philip H. (2006) „The End of the Bush Revolution“, *Foreign Affairs* 85 (4): 75–86.
- Gordon, Philip H. (2007–2008) „Winning the Right War“, *Survival* 49 (4): 17–46.
- Graham, Phil–Thomas Keenan–Anne-Maree Dowd (2004) „A Call to Arms at the End of History: A Discourse–Historical Analysis of George W. Bush’s Declaration of War on Terror“, *Discourse & Society* 15 (2–3): 199–222.
- Granovetter, Mark (2000) *Le marché autrement*. Paris: Desclée de Brouwer.
- Grant, David et al. (2004) *The SAGE Handbook of Organizational Discourse*. London: Sage.
- Gray, Colin S. (1999) *Modern Strategy*. Oxford, Oxford University Press.
- Griffiths, Martin–Terry O’ Callaghan–Steven C. Roach (2002) *International Relations. The Key Concepts*. London: Routledge.
- Haas, Richard N. (2005) „Regime Change and Its Limits“, *Foreign Affairs* 84 (4): 67–78.
- Habermas, Jürgen (2002) „Tři normativní modely demokracie“, in I. Shapiro–J. Habermas (eds.) *Teorie demokracie dnes*. Praha: Filosofia.
- Hammer, Michal (2007) „Problematika drogové kriminality páchané menšinovými etniky na území ČR“, bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně,

- Fakulta sportovních studií. Online: is.muni.cz/th/160542/fsps_b/uvod_ba_kal..pdf?lang=en.
- Handl, Vladimír (2002) *Germany and the Visegrad Countries between Dependence and Asymmetric Partnership? Studien zur Internationalen Politik. Heft 3*. Hamburg: Institut für Internationale Politik, Universität der Bundeswehr.
- Hansen, Lene (2007) „The Clash of the Cartoons? The Clash of Civilizations? Visual Securitization and the Danish 2008 Cartoon Crisis“. Paper presented at the International Studies Association Conference, Chicago (28. února–3. března).
- Harnisch, Sebastian (2004) „German Non-Proliferation Policy and the Iraq Conflict“, in *German Politics* 13 (1) (březen): 1–34.
- Harnisch, Sebastian–Hanns W. Maull (eds.) (2001) *Germany as a Civilian Power?*. Manchester–New York: Manchester University Press.
- Havard Hegre (2004) „Size Asymmetry, Trade, and Militarized Conflict“, in *The Journal of Conflict Resolution* 48 (3): 403–426.
- Hayward, Keith J.–Jock Young (2004) „Cultural Criminology: Some Notes on the Script“, *Theoretical Criminology* 8 (3): 259–273.
- Hegre, Havard (2004) „Size Asymmetry, Trade, and Militarized Conflict“, *The Journal of Conflict Resolution*; 48 (3): 403–426.
- Hellmann, Günther (1996) „Goodbye Bismarck? The Foreign Policy of Contemporary Germany“, *Mershon International Studies Review* 40 (1).
- Heurlin, Bertel et al. (eds.) (2003) *New Roles of Military Forces. Global and Local implications of the Revolution in Military Affairs*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- Hickey, Gerald Cannon (1964) *Village in Vietnam*. New Haven and London: Yale University Press.
- Huntington, Samuel P. (1993) „The clash of civilizations?“ *Foreign Affairs* 72 (3): 22–49.
- Huntington, Samuel P. (1996a) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster.
- Huntington, Samuel P. (1996b) „The West: Unique, Not Universal“, *Foreign Affairs* 75 (6): 28–46.
- Hympl, Josef (2008) „USA rozčilují pirátské nosiče v Česku“, *Lidové noviny* 21 (285): 4. (5. prosince).
- Hynek, Nikola (2009) „Continuity and Change in the U. S. Foreign and Security Policy with the Accession of President Obama“. *IIR Policy Paper*. Online: www.iir.cz/upload/PolicyPapers/2009/Hynek-Obama-ENG.pdf.
- Hynek, Nikola–Štrítecký, Vít (2010) „The Fortunes of the Czech Discourse on the Missile Defense“, in: Petr Drulák–Braun, Mats et al. *The Quest of the „National Interest“: a Methodological Reflection on Czech Foreign Policy*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

- Chollet, Derek H.–James M. Goldgeier (2008) „McCains’s Choice“, *National Interest* (2. července).
- iDNES.cz (2008) „Hádka o vojáky: Paroubek je prý sobecký vrah, Topolánek sprostý cynik“ (20. prosince). Online: zpravy.idnes.cz/hadka-o-vojaky-paroubek-je-pry-sobeky-vrah-topolank-sprosty-cynik-11b-domaci.asp?c=A081220_151411_domaci_klu.
- iHned.cz (2008) „Klausovi se nelíbí zásah ve vietnamské tržnici ani blokování vietnamských víz“ (1. prosince). Online: domaci.ihned.cz/c1-31027220-klausovi-se-nelibi-zasah-ve-vietnamske-trznici-ani-blokovani-vietnamskych-viz.
- Ikenberry, G. John (2002) „America’s Imperial Ambition“, *Foreign Affairs* 81 (5): 44–60.
- Institute for Security Studies (2004) *European Defence. A proposal for a White Paper. Report of an independent Task Force*. Paris: ISS.
- Jervis Robert (2003) „Understanding the Bush Doctrine“, *Political Science Quarterly* 118 (3): 365–388.
- Jordan, Andrew (1997) „Overcoming the Divide’ between Comparative Politics and International Relations Approaches to the EC: ‘What Role for Post-Decisional’ Politics?“ Paper presented at European Community Studies Association, Seattle, Washington.
- Kalicki, Jan H.–David L. Goldwyn (eds.) (2005) *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*. Washington: John Hopkins University Press.
- Karlas Jan (2007) „Politics in Time, autor Paul Pierson“, in *Mezinárodní vztahy 2007* (2): 82–85.
- Karzai, Hekmat (2006) „Afghanistan and the Globalisation of Terrorist Tactics“, *IDSS Commentaries* 1.
- Katzenstein, Peter J. (ed.) (1996) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Kirchner, Emil J. (2007) „Regional and Global Security: changing threats and institutional responses“, in E. J. Kirchner–J. Sperling (eds.) *Global Security Governance: competing perceptions of security in the 21st century*. London: Routledge.
- Kis, János (1997) *Současná politická filosofie*. Praha: Oikoymen.
- Kissinger, A. Henry (1957) *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812–1822*. Boston: Houghton Mifflin.
- Kissinger, A. Henry (1994) *Diplomacy*. New York: Simon and Schuster.
- Klaus, Václav (2004a) „Turecko, Evropa a Evropská unie“, *Mladá fronta DNES* (22. dubna).
- Klaus, Václav (2004b) „Evropské problémy a jejich řešení“, *CEP Newsletter 2004* (11).

- Klaus, Václav (2005a) „Rozhovor prezidenta republiky Václava Klause pro německý týdeník FOCUS“, *Focus* (27. května).
- Klaus, Václav (2005b) „Dvě pojetí Evropy“, *Mladá fronta DNES* (22. dubna).
- Klaus, Václav (2005c) „Mýtus ‚tureckého nebezpečí‘“, *Hospodářské noviny* (10. října).
- Klaus, Václav (2008) „10 let Eura: Kdo má důvod oslavovat?“, *Hospodářské noviny* (4. června).
- Kořan, Michal (2008a) „Jednopřípadová studie“, in P. Drulák (ed.) *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Kořan, Michal (2008b) *Člověk, poznání a mezinárodní politika. Pragmatismus a vědecký realismus jako filosofie vědy v mezinárodních vztazích*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Krahmann, Elke (2007) „United Kingdom: punching above its weight“, in E. Kirchner–J. Sperling (eds.) *Global Security Governance. Competing perceptions of security in the 21 st century*. Routledge, London.
- Král, David–Lukáš Pachta (2004) *Česká republika a irácká krize: formování české pozice*. Praha: Europeum.
- Kratochvíl, Petr (2008) „Jak zkoumat národní zájem“ (nepublikovaný text, červen 2008).
- Kratochvíl, Petr (2009) „Návrat k normativitě: národní zájem jako teoretické kategorie“, *Politologický časopis* 16 (1): 3–20.
- Kratochvíl, Petr (2010) *Původ a smysl národního zájmu*. Brno: CDK.
- Kratochvíl, Petr–Ondřej Horký (2010) „Eastern Promises? The Ambiguous Czech Interests in the European Neighbourhood“ in Petr Drulák–Mats Braun et al. *In the Quest of „National Interest“: a Methodological Reflection on Czech Foreign Policy*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Kratochvíl, Friedrich (2006) „Constructing a New Orthodoxy? Wendt’s *Social Theory of International Politics* and the constructivist challenge“, in S. Guzzini–A. Leander (eds.) *Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics*. London and New York: Routledge.
- Krauthammer, Charles (2001) „The New Unilateralism“, *The Washington Post* (8. června).
- Krejčí, Oskar (1993) *Český národní zájem a geopolitika*. Praha: Universe.
- Krippendorff, Klaus (2004) *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. 2. vydání. Thousand Oaks, CA: Sage.
- KSČM (2006) „S lidmi pro lidi. Volební program KSČM na období 2006–2010“. Online: www.kscm.cz/article.asp?thema=3783&category=/.

- KSČM (2009) „Koncepce mezinárodní politiky KSČM“ (16. března). Online: www.kscm.cz/article.asp?thema=4489&item=44739/.
- Kühl, Hans Heinrich (2007) „Als Leiter eines Ausbildungsteams in Afghanistan“, *Bordeauxroten* 1: 1–10. Online: www.die-bordeauxroten.de/ebay/Archiv-BR/082_BR2007_S5-10.pdf.
- Laslett, Peter (1956) *Philosophy, Politics and Society*. Oxford: Oxford Press.
- Lemke, Douglas–William Reed (2001) „The Relevance of Politically Relevant Dyads“, *The Journal of Conflict Resolution* 45 (1): 126–144.
- Litwak, Robert S. (2002) „The New Calculus of Pre-emption“, *Survival* 44 (4) (Winter).
- Longhurst, Kerry (2004) *Germany and the Use of Force*. Manchester–New York: Manchester University Press.
- Machiavelli, Niccolò (1531) „Discorsi sopra la prima Deca di Tito Livio“. Online: it.wikisource.org/wiki/Discorsi_sopra_la_prima_Deca_di_Tito_Livio/.
- Machiavelli, Niccolò (1995) „Il Principe“. Online: www.liberliber.it/biblioteca/m/machiavelli/il_principe/html/index.htm/.
- Mair, Stefan (2007) (ed.) *Auslandeinsätze der Bundeswehr: Leitfragen, Entscheidungsspielräume und Lehren*. Stiftung Wissenschaft und Politik, SWP-Studie 27/2007.
- Mareš, Miroslav (2003) *Pravicový extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Barrister/Principal.
- March, James G.–Johan P. Olsen (1999) „The Logic of Appropriateness“. *ARENA Working Papers* 4. Oslo: ARENA.
- Markovits, Andrei S.–Simon Reich (1997) *The German Predicament. Memory and Power in the new Europe*. Ithaca–London: Cornell University Press.
- Mauß, Hanns W. (2001) „Außenpolitische Kultur“, in K.-R. Korte–W. Weidenfeld (eds.) *Deutschland – Trendbuch. Fakten und Orientierungen*, s. 645–672. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- May, Tim (2001) *Social Research: Issues, Methods and Process*. Buckingham a Philadelphia: Open University Press.
- McDonald, Matt (2008) „Securitization and the Construction of Security“, *European Journal of International Relations* 14 (4): 563–587.
- McSweeney, Bill (1999) *Security, Identity and Interest: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mearsheimer, John J. (1990) „Back to the Future. Instability in Europe After the Cold War“, *International Security* (1990, Summer), 15: 5–56.
- Meiers, Franz-Josef (2006) *Zu neuen Ufern? Die deutsche sicherheits – und Verteidigungspolitik in einer Welt des Wandels 1990–2000*. Paderborn: Ferdinand Schöningh.

- Meinecke, Friedrich (1933) *Staat und Persönlichkeit*. Berlin: Mittler & Sohn.
- Military Balance* (2004) London: IISS.
- Meyer, Christoph O. (2005) „Konvergence towards a European Strategic Culture? A Constructivist Framework for Explaining Changing Norms“, *European Journal of International Relations* 11 (4): 523–549.
- Milliken, Jennifer L. (1999) „The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods“, *European Journal of International Relations* 5 (2): 225–254.
- Milliken, Jennifer L. (2001) „Discourse Study: Bringing Rigor to Critical Theory“, in K. Fierke–K.E. Jørgensen (eds.) *Constructing International Relations. The Next Generation*. New York: M. E. Sharpe.
- Ministerstvo obrany ČR (2004) „Vojenská doktrína Armády České republiky“. Online: www.army.cz/images/id_5001_6000/5238/dacr_12-2004.pdf.
- Ministerstvo obrany ČR (2008a) *Dlouhodobá vize resortu Ministerstva obrany*. Praha: MO ČR.
- Ministerstvo obrany ČR (2008b) „Vojenská strategie ČR 2008“. Online: www.army.cz/images/id_8001_9000/8492/Vojensk_strategie_R-2008.pdf.
- Ministerstvo vnitra ČR (2002) „Národní strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám“. Praha: MV ČR. Online: aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2002/strateg.doc.
- Ministerstvo vnitra ČR (2003) „Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců“, usnesení č. 55. Online: aplikace.mvcr.cz/archiv2008/azy1/integrace2/konceptce/priprava/zasady.pdf.
- Ministerstvo vnitra ČR (2008a) „Konceptce boje proti organizovanému zločinu (1995/2006)“, Praha: Ministerstvo vnitra ČR. Online: aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2008/konceptce-organ_zlocin.pdf.
- Ministerstvo vnitra ČR (2008b) „Zprávy o bezpečnostní situaci na území České republiky“. Online: aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/index.html.
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR–Ministerstvo obrany ČR (2008) „Projekty rychlého dopadu“. Online: www.mzv.cz/prtlogar/cz/projekty/projekty_rychleho_dopadu_1/index.html.
- Möller, Frank (2007) „Photographic Interventions in Post-9/11 Security Policy“, *Security Dialogue* 38 (2): 179–196.
- Moravcsik, Andrew (1997) „Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics“, *International Organization* 51 (4): 513–553.
- Moravcsik, Andrew (1998) *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. London: Routledge Press/UCL Press.
- Morgenthau, Hans J. (1993) *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. Boston: McGraw-Hill.

- Morgenthau, Hans J. (1952) „Another ‚Great Debate‘: The National Interest of the United States“, *The American Political Science Review* 46 (4) (prosinec 1952): 961–988.
- NATO (2006) „Déclaration du Sommet de Riga“ (29. listopadu). Online: www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150f.htm.
- Neumann, Elliot (2002) „The War that Took Place in Germany. Intellectuals and September 11“, *German Politics and Society* 20 (3): 56–78.
- Nincic, Miroslav (1999) „The National Interest and Its Interpretation“, *Review of Politics*, 1 (61): 29–56.
- Novinky.cz (2008) „Topolánek v Hanoji řeší víza pro Vietnamce, kteří chtějí do ČR“. Online: www.novinky.cz/clanek/135898-topolaneck-v-hanoji-resi-viza-pro-vietnamce-kteri-chteji-do-cr.html.
- Nožina, Miroslav (2000) „Vietnamese Organised Crime in the Czech Republic“, *Perspectives* 15 (4): 16–30.
- Nožina, Miroslav (2003) *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. Praha: Themis.
- Nye, Joseph S. (2002) *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. Oxford: Oxford University.
- O'Halloran, Kay (2006) *Multimodal Discourse Analysis: Systemic Functional Perspective*. London: Continuum.
- Observatoire géopolitique des drogues (1998) *Diaspora et réseaux vietnamiens de trafic de drogues en Europe*. Paris: OGD.
- Pačes, Václav (2008) „Zpráva nezávislé odborné komise pro posouzení energetických potřeb České republiky v dlouhodobém časovém horizontu“. Online: www.vlada.cz/assets/cs/rvk/NOK/aktuality/Pracovni-verze-k-oponenture.pdf.
- Paroubek, Jiří (2006a) „Hlavním národním zájmem je Unie“, *Mladá fronta DNES* (13. května).
- Paroubek, Jiří (2006b) „EU a česká zahraniční politika“, *i-polis.cz* (11. srpna). Online: www.i-polis.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocianku=2006081101.
- Paroubek, Jiří (2009) „Afghánistán: čím víc, tím hůř“, *Právo* (1. ledna).
- Pechová, Eva (2007) *Migrace Vietnamců do ČR v kontextu obchodu s lidmi a vykořisťování*. Praha: La Strada.
- Petrášová, Lenka–Tomáš Syrovátka (2008) „Hádka o vojáky: Paroubek je prý sobecký vrah, Topolánek sprostý cynik“, *Zprávy iDNES* (20. prosince). Online: zpravy.iDNES.cz/hadka-o-vojaky-paroubek-je-pry-sobecky-vrah-topolaneck-sprosty-cynik-11b-/domaci.asp?c=A081220_151411_domaci_klu.
- Phillips, Nelson–Hardy, Cinthya (2002) *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. London: Sage Publication

- Pierson, Paul (2004) *Politics in time: history, institutions and social analysis*. Princeton: Princeton University.
- Price, Richard–Christian Reus-Smit (1998) „Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism“, *European Journal of International Relations* 4 (3): 259–294.
- Privacy International (2005) „Action Plan for Freedom, Justice and Security“, *Privacy International* (10. května). Online: www.privacyinternational.org/article.shtml?cmd%5B347%5D=x-347-210015.
- Projev Alexandra Vondry na konferenci „Zajištění energetické bezpečnosti členských států EU v rámci společného trhu s elektřinou“, Ostrava (30.–31. ledna).
- Projev Alexandra Vondry v rámci kulatého stolu „Rozšiřování spolupráce v energetice s regiony Kaspického a Černého moře: Cíl: širší trh s energií“, Vilnius (2007).
- Projev Mirka Topolánka na konferenci „Zajištění energetické bezpečnosti členských států EU v rámci společného trhu s elektřinou“, Ostrava (30.–31. ledna).
- PS ČR (2008) „Vládní návrh působení sil a prostředků rezortu Ministerstva obrany v zahraničních operacích v roce 2009“. Online: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=30700.
- PS ČR (2009) „Vládní návrh působení sil a prostředků v zahraničí v roce 2009“, 48. schůze PS ČR, 114. hlasování. Online: www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=48695.
- Puchala, Donald J. (1975) „Domestic Politics and Regional Harmonization in the European Communities“, *World Politics* 27: 496–520.
- Ragin, Charles C. (1994) *Constructing Social Research*. London and New Delhi: Pine Forge Press.
- Rashid, Ahmed (2008): *Le retour des Talibans*. Paris: Editions Delavilla.
- Rawls, John (1999) *The Law of Peoples*. Cambridge: Harvard University Press.
- Resolution 336 (2005) on Reducing National Caveats. NATO Parliamentary Assembly (15. listopadu), Kodaň. Online: www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=828/.
- Rice, P. L.–Douglas Ezzy (1999) *Qualitative Research Methods: A Health Focus*. Melbourne, Australia: Oxford University Press.
- Richelieu, Armand Jean du Plessis, Cardinal et Duc de (1964) *The Political Testament of Cardinal Richelieu*. Trans. Henry Bertram Hill. Madison: University of Wisconsin Press.
- Ritter, Zacchary–Peter Schmidt (2006) „Strategy Synopsis: An Overview of International Security Strategies of EU and NATO Countries“. *Working Paper FG 2*. Berlín: SWP.
- Rohan, Henri de (1899) *De l'interest des Princes et estats de la Chrestiente*. Paris.

- Rousseau, Jean-Jacques (1789) „Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen“. Online: fr.wikisource.org/wiki/D%C3%A9claration_des_Droits_de_l'Homme_et_du_Citoyen/.
- Rozhovor na Ministerstvu obrany ČR (2009a), Praha (18. srpna).
- Rozhovor na Ministerstvu obrany ČR (2009b), Praha (27. srpna).
- Rozhovor na Ministerstvu obrany SRN (2009), Berlín (3. července).
- Rozhovor na Ministerstvu zahraničních věcí SRN (2009), Berlín (27. června).
- Rozhovor na odboru bezpečnostní politiky MZV ČR (2009), Praha (23. července).
- Rozhovor na odboru SZBP MZV ČR (2009), Praha (22. července).
- Rozhovor s Franzem Borkenhagem (2007), Bertelsmann Stiftung, původně vedoucím plánovacího štábu Spolkového ministerstva obrany 2002–2005, Berlín (3. července).
- Rozhovor s Henningem Riecke (2009), programovým vedoucím USA/Transatlantische Beziehungen, DGAP, Berlín (2. července).
- Rozhovor s Karstenem Voigtem (2009), koordinátorem pro transatlantickou spolupráci, MZV SRN, Berlín (29. června).
- Rozhovor s Liborem Stejskalem (2009), Praha (21. dubna).
- Rozhovor s Lubomírem Zaorálkem (2009), Praha (14. května).
- Rozhovor s Pavlem Lipkou (2009), Praha (21. dubna).
- Rozhovor s poradcem frakce CDU-CSU ve Spolkovém sněmu (2009), Berlín (3. července).
- Rozhovor s poslancem ČSSD č. 1. (2008), Poslanecká sněmovna PČR (29. října).
- Rozhovor s poslancem ČSSD č. 2. (2008), Poslanecká sněmovna PČR (6. listopadu).
- Rozhovor s poslancem KSČM (2008), Poslanecká sněmovna PČR (9. října).
- Rozhovor s poslancem Strany zelených (2008), Poslanecká sněmovna PČR (10. listopadu).
- Rozhovor s pracovníkem bezpečnostního odboru ministerstva zahraničí SRN (29. června 2009).
- Rozhovor s vojenským expertem SRN na bilaterální spolupráci (2009), Praha (24. června).
- Rozhovor s vysoce postaveným představitelem Ministerstva zahraničních věcí ČR (30. května).
- Rozhovor se senátorem za KDU-ČSL (2008), Senát PČR (21. října).
- Rozhovor se senátorem za ODS (2008), Senát PČR (30. října).
- Rubin, Barnett (2006) „Afghanistan's Uncertain Transition From Turmoil to Normalcy“. *CSR 12* (březen).
- Russet, Bruce M.–John R. O' Neal (2001) *Triangulating peace: Democracy, Interdependence and International Organisations*. New York: Norton.

- Rychetský, Jan „Obvinění z úplatkářství na české ambasádě v Hanoji přibývá“, *Bez korupce* (podle deníku *Právo*). Online: www.bezkorupce.cz/aktuality/obvini-z-uplatkarstvi-na-ceske-ambasade-v-hanoji-pribyva/.
- Schaller, Jenny (2005/2006) „Neoconservatives Among Us? A Study of Former Dissident Discourse“, *Perspectives* (25): 43–62.
- Schmidt, Peter (2007) „Nationale Entscheidungsspielräume in der Europäische Union and dem Vereinten Nationen“, in S. Mair (ed.) *Auslandseinsätze der Bundeswehr: Leitfragen, Entscheidungsspielräume, und Lehren*, s. 50–60. SWP-Studie. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik. Online: www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=4355.
- Schmitt, Carl (1922) *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*. München: Duncker und Humblot.
- Schmitt, Carl (1933) *Der Begriff des Politischen*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt.
- Schneiderhan, Wolfgang, General, der Generalinspekteur der Bundeswehr (2009): „Wie fähig ist die EU zum Krisenmanagement? Das Beispiel der Operation EU NAVFOR Atalanta“, *Berliner Forum Zukunft*, 31. 3. 2009. Online: www.bmvg.de/portal/a/bmvg/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd4k38TIHSYGZbkAmTCwoJVXflyM_N1XfWz9AvyA3otzRUVERAEQ5aL0!delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfRF80Sjc!?yw_contentURL=%2FC1256F1200608B1B%2FW27REBXZ504INFODE%2Fcontent.jsp.
- Schumpeter, Joseph A. (1994) *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Routledge.
- Simes, Dimitri K. (2003) „America’s Imperial dilemma“, *Foreign Affairs* 82 (6): 91–100.
- Snyder, Jack (1977) *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: RAND.
- Sobek, David (2009) *The Causes of War*. Cambridge: Polity Press.
- Solana, Javier (2004) „Stratégie de sécurité de l’ Union européenne“, *Défense nationale* 5: 9.
- Solana, Javier (2005) „The European Strategy – the next Steps?“, in *EU Security and Defense Core documents 2004*. Paris: EU Institute for Security Studies.
- Sondhaus, Lawrence (2006) *Strategic culture and ways of war*. London: Routledge.
- SPD (2009) „Sozial und demokratisch. Anpacken für Deutschland. Das Regierungsprogramm der SPD“. Online: www.spd.de/de/pdf/parteiprogramme/Regierungsprogramm2009_LF_navi.pdf.
- Sperling, James (2004) „Capability Traps and Gaps: symptoms or cause of a troubled transatlantic relationship“, *Contemporary Security Policy* 25 (3): 452–478.

- Sperling, James (2006) „United States. The unrelenting search for an existential threat in the twenty first century“, in L. Sondhaus (ed.) *Strategic Culture and Ways of War*, s. 161–173. London: Routledge, reprinted in E. Kirchner–J. Sperling (eds.) (2007) *Global Security Governance. Competing perceptions of security in the 21 st century*, 161–195. London and NY: Routledge.
- Steinmeier, Frank-Walter (2007) „Stärker bei der Ausbildung der afghanischen Armee engagieren“, *Stern-Interview mit Bundesminister Steinmeier*. Online: www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Interviews/2007/070725-Stern.html.
- Stelzenmüller, Constanze (2009) „Germany’s Russia Question“, *Foreign Affairs* 88 (2) (březen/duben).
- Struck, Peter (2003) „Die zukünftige Rolle der NATO“, speech at the Munich Security Conference (8. února). Online: www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?id=106&sprache=de&.
- Střítecký, Vít (2007) „Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky“, in M. Kořan a kol. *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*, s. 95–112. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Střítecký, Vít (2008) „Společná zahraniční a bezpečnostní politika“, in Karlas, Jan (ed.) *Jak předsedat Evropské unii? Návrh priorit předsednictví ČR v Radě EU v roce 2009*, s. 85–101. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Střítecký, Vít (2009) „Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky“, in M. Kořan a kol. *Česká zahraniční politika 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Sweeney, Kevin J. (2003) „The Severity of Interstate Disputes: Are Dyadic Capability Preponderances Really More Pacific“, *The Journal of Conflict Resolution* 47 (6): 728–750.
- Szabo, Stehen (2009) „Can Berlin and Washington Agree on Russia?“, *Washington Quarterly* 32 (4) (říjen): 23–41.
- Tardy, Thierry (2007) „France: between exceptionalism and orthodoxy“, in E. Kirchner–J. Sperling (eds.) *Global Security Governance. Competing perceptions of security in the 21 st century*. London: Routledge.
- Terriff, Terry–Stuart Croft–Lucy James–Patrick M. Morgan (1999) *Security studies today*. Cambridge: Polity Press.
- The Hague Programme* (2004) Ten priorities for the next five years. Online: ec.europa.eu/justice_home/news/information_dossiers/the_hague_priorities/index_en.htm.
- The White House (2009) „White Paper of the Interagency Policy Group’s Report on U.S. Policy toward Afghanistan and Pakistan“ (27. března). Online: www.whitehouse.gov/assets/documents/afghanistan_pakistan_white_paper_final.pdf.

- Tomášek, Marek (2001) „Odkud hrozí ČR nebezpečí?“, tisková konference *STEM* (19. prosince). Online: www.stem.cz/tisk.php?id=210.
- Topolánek, Mirek (2005) „Vraťme Evropě sílu svobody“, *Mladá fronta DNES* (1. srpna).
- Topolánek, Mirek (2007a) „Projev předsedy vlády ČR Mirka Topolánka“, příspěvek na III. evropsko-ruské ekonomické fórum „Evropa–Rusko – perspektivy spolupráce“, Vídeň (23. dubna).
- Topolánek, Mirek (2007b) „Projev Mirka Topolánka“, příspěvek na U.S. Missile Defence in Europe: Consequences for the Transatlantic Relations, Ministerstvo zahraničních věcí ČR (31. května).
- Topolánek, Mirek (2007c) „Na jednání o smlouvě EU budeme psi obránáři“, *Euro* (1. října).
- Topolánek, Mirek (2008a) „The Value of American Leadership in 21st Century“, příspěvek na Heritage Foundation ve Washingtonu D.C., USA.
- Topolánek, Mirek (2008b) „Speech at the Bled Strategic Forum: Strategic Challenges of Climate Change and Energy Security“.
- Topolánek, Mirek (2008c) „Projev Mirka Topolánka“. Výroční konference Konzervativní strany Velké Británie (29. září).
- Ujednání mezi ministerstvem obrany České republiky a spolkovým ministerstvem obrany Spolkové republiky Německo o spolupráci ve vojenské oblasti* (2003). Bonn (4. března).
- U. S. Department of State (2002) „National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction“. Washington, DC: U. S. Department of State's office of International Information Programs.
- Valenta, Jiří a kol. (1992) *Máme národní zájmy?* Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Van Dijk, A. Teun (2006) „Discourse and Manipulation“, *Discourse & Society* 17 (3): 359–383.
- Verteidigungspolitische Richtlinien für den Geschäftsbereich des Bundesministers der Verteidigung* (2003). Berlin: Bundesministerium der Verteidigung.
- Vetter, Reinhold (2009) „Durchwachsen. Bilanz der tschechischen EU-Präsidentschaft“, *Osteuropa* 9: 77–94.
- Vězeňská služba Ministerstva spravedlnosti ČR (2008) „Interní statistika, 15. 11.“, (nepublikováno).
- Vláda ČR (2000) „Aktualizovaná koncepce boje proti organizovanému zločinu“, materiál schválen usnesením vlády č. 1044 z 23. října. Online: aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/index.html.
- Vláda ČR (2005) „Programové prohlášení vlády“ (duben). Online: www.vlada.cz.
- Vláda ČR (2007) „Programové prohlášení vlády“ (17. ledna). Online: www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780.

- Vláda ČR (2008) „Hlavní priority českého předsednictví EU 2009“, pracovní verze z července 2008. Online: www.mzv.cz/helsinki/cz/zpravy_a_udalosti/predsednictvi_cr_v_eu/index.html.
- Vondra, Alexandr (2007) „Russia, Oil and Gas: The Future of European Security“, Munich Security Conference.
- Vystoupení generála Halašky na konferenci v PS ČR „Afghánistán: Mission Impossible?“, Praha (21. 4. 2009).
- Vystoupení Jana Hamáčka na 23. schůzi Poslanecké sněmovny ČR (5. 12. 2007) (stenografický zápis).
- Vystoupení Karla Schwarzenberga na 48. schůzi Poslanecké sněmovny ČR (4. 2. 2009) (stenografický zápis).
- Vystoupení Lubomíra Zaorálka na 23. schůzi Poslanecké sněmovny ČR (5. 12. 2007) (stenografický zápis).
- Vystoupení Václava Exnera na 23. schůzi Poslanecké sněmovny ČR (5. 12. 2007) (stenografický zápis).
- Vystoupení Vlasty Parkanové na 23. schůzi Poslanecké sněmovny ČR (5. 12. 2007) (stenografický zápis).
- Wachstum. Bildung. Zusammenhalt. Der Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP*. 17. Legislaturperiode. Berlin, 26. 10. 2009.
- Weissbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr*. Berlin: Bundesministerium der Verteidigung, 2006.
- Weldes, Jutta (1999) *Constructing National Interests. The United States and the Cuban Missile Crisis*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Weldes, Jutta–Diana Saco (1996) „Making State Action Possible: The United States and the Discursive Construction of ‚the Cuban Problem‘, 1960–1994“, *Millennium-Journal of International Studies*, 25: 361–395.
- Wendt, Alexander (1992) „Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics“, *International Organization*, 46 (2): 391–425.
- Wendt, Alexander (1999) *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, C. Michael (2003) „Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics“, *International Studies Quarterly* 47 (4): 511–532.
- Wodak, Ruth (2001) „The discourse-historical approach“, in R. Wodak–M. J. Meyer (eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*, s. 63–97. London: Sage.
- Wodak, Ruth (2004) „Critical Discourse Analysis“, in C. Seale–G. Gobo–J. F. Gubrium–D. Silverman (eds.) *Qualitative Research Practice*. London.
- Wodak, Ruth–Michael J. Meyer (eds.) (2001) *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage.

- Wodak, Ruth–Rudolf de Cilla–Martin Reisigl–Karin Liebhart (1999) *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Woodward, Bob (2003) *Bush at War*. New York: Pocket Books.
- Youngs, Richard (2009) *Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge*. London: Routledge.
- Zaborowski, Marcin (2008) „Bush's Legacy and America Next Foreign Policy“, *Chaillot Paper* 111 (září): 21.
- Zahradil, Jan (2007) „Radar ano, ústavu ne“, *euportal.cz* (14. června). Online: www.euportal.cz/Articles/1600-radar-ano-ustavu-ne.aspx.
- Záměr použití ozbrojených sil ČR. Zdroj: Ministerstvo obrany. Online: c-a-s.wz.cz/web/ACR/Pouziti%20ACR.htm.
- Zaorálek, Lubomír (2008) „Místopředseda PSP ČR o summitu NATO v Bukurešti“, Český rozhlas 1, *Dvacet minut Radiožurnálu* (2. dubna).
- Zhang, Sheldon–Ko-lin Chin (2003) „The Declining Significance of Triad Societies in Transnational Illegal Activities“, *British Journal of Criminology* 43 (3): 463–482.

O autorech

Ing. Vít Beneš, Ph.D. (1980), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Vysoké škole ekonomické v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Specializuje se na Evropskou unii (rozšiřování, institucionální reformy) a na česko-ruské vztahy.

Doc. Ing. Petr Drulák, Ph.D. (1972), je ředitelem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Specializuje se na teorii mezinárodních vztahů a na evropskou integraci.

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. (1952), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE v Praze. Specializuje se na mezinárodní bezpečnostní vztahy.

JUDr. Vladimír Handl, CSc. (1957), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Specializuje se na německou zahraniční a bezpečnostní politiku, česko-německé vztahy, českou zahraniční politiku a transformaci komunistických stran ve střední Evropě.

PhDr. RNDr. Nik Hynek, M.A., PgDip Res (1979), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Metropolitní univerzitě Praha a na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Specializuje se na strategickou a bezpečnostní problematiku, na teorii a metodologii mezinárodní politiky a nové bezpečnostní agendy.

Ing. Mgr. *Petr Kratochvíl*, Ph.D. (1975), je zástupcem ředitele ÚMV, přednáší na Vysoké škole ekonomické v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Specializuje se na evropskou integraci, institucionální reformu a rozšiřování EU, politické vztahy v postsovětském prostoru a roli náboženství v mezinárodních vztazích.

PhDr. *Miroslav Nožina*, Ph.D. (1962), je výzkumným pracovníkem ÚMV. Specializuje se na problematiku organizovaného zločinu, mezinárodního šíření antisociálních jevů a na aktuální vývoj v asijsko-tichomořské oblasti.

PhDr. *Vít Střítecký*, M.Phil. (1980), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Specializuje se na bezpečnostní studia a na konfliktní studia, teorii mezinárodních vztahů a bezpečnostní situaci v postsovětském prostoru.